

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Οι επιπτώσεις των βασικών εννοιών, ορισμών και
ταξινομήσεων που χρησιμοποιούνται στις έρευνες
Οικογενειακών Προϋπολογισμών στη συγκρισιμότητα των
αποτελεσμάτων μεταξύ των ερευνών

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Μαρία Α. Οικονομάκη

Αθήνα, 2019

Τριμελής Επιτροπή:

Αικατερίνη Μιχαλοπούλου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Μαρία Συμεωνάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Στέφανος Γιακουμάτος, Καθηγητής Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος
Πελοποννήσου

Copyright © Μαρία Α. Οικονομάκη, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	1
Abstract.....	3
Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 1 Η συγκρισιμότητα των κύριων ζητημάτων του δειγματοληπτικού σχεδιασμού.....	19
1.1 Εισαγωγή.....	19
1.2 Ο υπό διερεύνηση πληθυσμός.....	21
1.3 Το δειγματοληπτικό πλαίσιο.....	27
1.4 Το δειγματοληπτικό σχέδιο.....	30
1.5 Οι δειγματοληπτικές μονάδες.....	38
1.6 Το μέγεθος του δείγματος.....	40
1.7 Η μη- κάλυψη.....	42
1.8 Η μη-απόκριση.....	43
1.9 Τα δειγματοληπτικά σφάλματα.....	44
1.10 Τα σφάλματα απόκρισης.....	45
1.11 Η πιλοτική έρευνα.....	51
1.12 Η επιτόπια έρευνα.....	52
1.13 Οι περίοδοι αναφοράς.....	52
1.14 Συζήτηση και συμπεράσματα.....	55
Κεφάλαιο 2 Η συγκρισιμότητα των βασικών εννοιών, των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών και των ειδών και υπηρεσιών της ατομικής κατανάλωσης.....	67
2.1 Εισαγωγή.....	67
2.2 Η συγκρισιμότητα των βασικών εννοιών (substantive units).....	71
2.3 Η συγκρισιμότητα των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών.....	76
2.4 Η συγκρισιμότητα ειδών και υπηρεσιών της ατομικής κατανάλωσης.....	93
2.5 Συζήτηση και συμπεράσματα.....	105
Κεφάλαιο 3 Εφαρμογές: Η κατανάλωση βασικών ειδών διατροφής διαχρονικά..	108
3.1 Το ψωμί στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή του.....	108

3.1.1 Εισαγωγή.....	108
3.1.2 Μέθοδος.....	112
3.1.3 Αποτελέσματα.....	130
3.1.4 Συζήτηση και συμπεράσματα.....	136
3.2 Το κρέας στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή του.....	137
3.2.1 Εισαγωγή.....	137
3.2.2 Μέθοδος.....	142
3.2.3 Αποτελέσματα.....	156
3.2.4 Συζήτηση και συμπεράσματα.....	162
3.3 Τα ζυμαρικά στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή τους.....	164
3.3.1 Εισαγωγή.....	164
3.3.2 Μέθοδος.....	168
3.3.3 Αποτελέσματα.....	177
3.3.4 Συζήτηση και συμπεράσματα.....	182
3.4 Το ρύζι στις έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή του.....	184
3.4.1 Εισαγωγή.....	184
3.4.2 Μέθοδος.....	188
3.4.3 Αποτελέσματα.....	196
3.4.4 Συζήτηση και συμπεράσματα.....	201
3.5 Το ψωμί και το κρέας στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή τους.....	203
3.5.1 Εισαγωγή.....	203
3.5.2 Μέθοδος.....	207
3.5.3 Αποτελέσματα.....	209
3.5.4 Συζήτηση και συμπεράσματα.....	212
3.6 Το ψωμί και τα ζυμαρικά στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή τους.....	215

3.6.1 Εισαγωγή.....	215
3.6.2 Μέθοδος.....	218
3.6.3 Αποτελέσματα.....	220
3.6.4 Συζήτηση και συμπεράσματα.....	222
3.7 Το ψωμί και το ρύζι στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή τους.....	224
3.7.1 Εισαγωγή.....	224
3.7.2 Μέθοδος.....	226
3.7.3 Αποτελέσματα.....	229
3.7.4 Συζήτηση και συμπεράσματα.....	231
Συμπεράσματα.....	234
Πηγές –Βιβλιογραφία	238
Πηγές	238
Βιβλιογραφία	238
Παραρτήματα	259
Α	259
Β	311
Γ.....	630
Δ.....	804

Πίνακες

Πίνακας 1 Οι ελάχιστες προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή σύνθετων δειγματοληπτικών ερευνών	8
Πίνακας 2 Ευκαταία κατά τη διεξαγωγή σύνθετων δειγματοληπτικών ερευνών ...	11
Πίνακας 1.1 Η περιοχή αναφοράς, η χρονική κάλυψη, η συχνότητα διάχυσης, η περίοδος βάσης, οι στατιστικές μονάδες, η στάθμιση και η έρευνα πιλότο	22
Πίνακας 1.2 Ο πληθυσμός αναφοράς	24
Πίνακας 1.3 Το δειγματοληπτικό πλαίσιο	28
Πίνακας 1.4 Το δειγματοληπτικό σχέδιο	32
Πίνακας 1.5 Η δειγματοληπτική μονάδα και οι μονάδες ανάλυσης	39
Πίνακας 1.6 Το μέγεθος του δείγματος, οι αντικαταστάσεις και η μη-κάλυψη ...	41
Πίνακας 1.7 Τα δειγματοληπτικά σφάλματα και τα μη δειγματοληπτικά σφάλματα	47
Πίνακας 1.8 Οι συντελεστές μεταβλητότητας (CV) στις κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών	48
Πίνακας 1.9 Τα σφάλματα μη ανταπόκρισης	50
Πίνακας 1.10 Οι περίοδοι αναφοράς των δαπανών και των εισοδημάτων	56
Πίνακας 1.11 Οι περίοδοι αναφοράς για βασικά είδη	64
Πίνακας 2.1 Τα μέλη του νοικοκυριού σύμφωνα με τους ορισμούς της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 1957/1958-2015	73
Πίνακας 2.2 Οι ορισμοί για τον υπεύθυνο του νοικοκυριού και το πρόσωπο αναφοράς στην Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 1957/1958-2015	74
Πίνακας 2.3 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της συγγένειας ή σχέσης προς τον υπεύθυνο του νοικοκυριού	77
Πίνακας 2.4 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση του φύλου, της ηλικίας και της οικογενειακής κατάστασης	79
Πίνακας 2.5 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση του επιπέδου εκπαίδευσης για τη βαθμίδα που έχει τελειώσει	81
Πίνακας 2.6 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση του επιπέδου εκπαίδευσης για τη βαθμίδα που παρακολουθεί	82
Πίνακας 2.7 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της απασχόλησης-κύρια τρέχουσα ασχολία	84

Πίνακας 2.8 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της απασχόλησης-θέση στην εργασία	85
Πίνακας 2.9 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της απασχόλησης-είδος εργασιακής σχέσης, δημόσιος-ιδιωτικός τομέας, ώρες εργασίας την προηγούμενη εβδομάδα, συνήθεις ώρες εργασίας την εβδομάδα	86
Πίνακας 2.10 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της απασχόλησης-είδος απασχόλησης, ασχολία κατά το προηγούμενο έτος πριν από τη λήξη της έρευνας, τρόπος ασφάλισης, οργανισμός ασφάλισης	88
Πίνακας 2.11 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση των παροχών σε είδος-είδους καταλύματος-πηγών εισοδήματος του νοικοκυριού	92
Πίνακας 2.12 Η μέτρηση των ειδών και υπηρεσιών της Ελληνικής Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 1957/1958-2015	94
Πίνακας 2.13 Το χρησιμοποιούμενο σύστημα ταξινόμησης για την ατομική κατανάλωση της Ελληνικής Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 1957/1958-2015	94
Πίνακας 3.1 Οι κωδικοί για το ψωμί, λοιπά προϊόντα αρτοποιίας, πίτσες και πίτες, αλεύρι και άλλα δημητριακά, δημητριακά πρωινού και λοιπά προϊόντα δημητριακών στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015 .	114
Πίνακας 3.2 Οι δημοσιευμένες μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια για το ψωμί, τα προϊόντα ζύμης και άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής και τα λοιπά δημητριακά στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015 ...	127
Πίνακας 3.2.1 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση του ψωμιού σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	131
Πίνακας 3.2.2 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	132
Πίνακας 3.2.3 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των λοιπών δημητριακών σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	134
Πίνακας 3.3 Οι κωδικοί για το κρέας από βοοειδή, το κρέας από χοιροειδή, το κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή, το κρέας από πουλερικά, τα λοιπά είδη κρέατος (νωπά, διατηρημένα σε απλή ψύξη ή κατεψυγμένα), τα βρώσιμα εντόσθια, τα αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και τα λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015	143
Πίνακας 3.4 Οι δημοσιευμένες μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια για το κρέας από βοοειδή, το κρέας από χοιροειδή, το κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή, το κρέας από πουλερικά, τα λοιπά είδη κρέατος (νωπά, διατηρημένα σε απλή	

ψύξη ή κατεψυγμένα), τα βρώσιμα εντόσθια, τα αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και τα λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015	153
Πίνακας 3.4.1 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση του κρέατος σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	157
Πίνακας 3.4.2 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση του κρέατος χωρίς βρώσιμα εντόσθια, αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	158
Πίνακας 3.4.3 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των βρώσιμων εντόσθιων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	159
Πίνακας 3.5 Οι κωδικοί για τα ζυμαρικά στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015	170
Πίνακας 3.6 Οι δημοσιευμένες μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια για τα ζυμαρικά στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015	174
Πίνακας 3.6.1 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των ζυμαρικών σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	178
Πίνακας 3.6.2 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των ζυμαρικών χωρίς κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	179
Πίνακας 3.6.3 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	179
Πίνακας 3.7 Οι κωδικοί για το ρύζι στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015	190
Πίνακας 3.8 Οι δημοσιευμένες μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια για το ρύζι στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015	194

Πίνακας 3.8.1 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση του ρυζιού σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	197
Πίνακας 3.8.2 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση του ρυζιού χωρίς συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	199
Πίνακας 3.8.3 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση του ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	199
Πίνακας A1 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τις ταξινομήσεις του είδους εργασίας (επάγγελμα)	260
Πίνακας A2 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τις ταξινομήσεις του κλάδου οικονομικής δραστηριότητας	267
Πίνακας A3 Κωδικοί Χωρών	273
Πίνακας A4 Κωδικοί περιφερειακών ενοτήτων	279
Πίνακας A5 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση του ατομικού εισοδήματος	281
Πίνακας A6 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση του τύπου της κύριας κατοικίας	298
Πίνακας A7 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της μορφής κατοχής της κύριας κατοικίας	299
Πίνακας A8 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση του είδους ενοικίασης, του έτους αγοράς της ιδιόκτητης κύριας κατοικίας, έτους υπογραφής συμβολαίου της ενοικιασμένης κύριας κατοικίας και του αριθμού δωματίων και εμβαδού της κύριας κατοικίας	300
Πίνακας A9 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση του έτους κατασκευής και των ετών διαμονής της κύριας κατοικίας	302
Πίνακας A10 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση των ανέσεων της κύριας κατοικίας	303
Πίνακας A11 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση των μέσων μαγειρέματος και των μέσων θέρμανσης της κύριας κατοικίας	305
Πίνακας A12 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση των διαφόρων διαρκών καταναλωτικών αγαθών της κύριας κατοικίας	307

Πίνακας Α13 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της δευτερεύουσας ή εξοχικής κατοικίας	309
Πίνακας Α14 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της παραγωγής λαχανικών, φρούτων ή καλλωπιστικών φυτών από τον κήπο και της παραγωγής μικρής οικόσιτης κτηνοτροφίας της κύριας και δευτερεύουσας ή εξοχικής κατοικίας	310
Πίνακας Β1 Ταξινόμηση ατομικής κατανάλωσης με βάση το σκοπό (COICOP-ΕΟΠ) Κωδικοί ειδών και υπηρεσιών	312
Πίνακας Γ1 Οι υπολογισμοί των μεταβλητών για τη μέτρηση της μηνιαίας κατανάλωσης του ψωμιού, των προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και των λοιπών δημητριακών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	631
Πίνακας Γ2 Οι ομαδοποιήσεις των μεταβλητών για τη μέτρηση της μηνιαίας κατανάλωσης του ψωμιού, των προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και των λοιπών δημητριακών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	632
Πίνακας Γ3 Οι υπολογισμοί των μεταβλητών για τη μέτρηση της μηνιαίας κατανάλωσης του κρέατος, του κρέατος χωρίς βρώσιμα εντόσθια, αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος, των βρώσιμων εντόσθιων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	634
Πίνακας Γ4 Οι ομαδοποιήσεις των μεταβλητών για τη μέτρηση της μηνιαίας κατανάλωσης του κρέατος, του κρέατος χωρίς βρώσιμα εντόσθια, αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος και των βρώσιμων εντόσθιων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	635
Πίνακας Γ5 Οι υπολογισμοί των μεταβλητών για τη μέτρηση της μηνιαίας κατανάλωσης των ζυμαρικών, των ζυμαρικών χωρίς κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά και των ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	637

Πίνακας Γ6 Οι ομαδοποιήσεις των μεταβλητών για τη μέτρηση της μηνιαίας κατανάλωσης των ζυμαρικών, των ζυμαρικών χωρίς κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά και των ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	638
Πίνακας Γ7 Οι υπολογισμοί των μεταβλητών για τη μέτρηση της μηνιαίας κατανάλωσης του ρυζιού, του ρυζιού χωρίς συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι και του ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	640
Πίνακας Γ8 Οι ομαδοποιήσεις των μεταβλητών για τη μέτρηση της μηνιαίας κατανάλωσης του ρυζιού, του ρυζιού χωρίς συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι και του ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	641
Πίνακας Γ9 Οι ομαδοποιήσεις των κοινωνικό-δημογραφικών μεταβλητών για τη μέτρηση της μηνιαίας κατανάλωσης του ψωμιού, του κρέατος, των ζυμαρικών και του ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015	642
Πίνακας Γ1.3.1 Μηνιαία κατανάλωση ψωμιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με το φύλο	643
Πίνακας Γ1.3.2 Μηνιαία κατανάλωση ψωμιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με την ηλικία	644
Πίνακας Γ1.3.3 Μηνιαία κατανάλωση ψωμιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τον αριθμό μελών του νοικοκυριού	646
Πίνακας Γ1.3.4 Μηνιαία κατανάλωση ψωμιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τον βαθμό αστικότητας	648

Πίνακας Γ1.3.5 Μηνιαία κατανάλωση ψωμιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	649
Πίνακας Γ1.3.5.1 Μηνιαία κατανάλωση ψωμιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τους άντρες σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	651
Πίνακας Γ1.3.5.2 Μηνιαία κατανάλωση ψωμιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τις γυναίκες σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	653
Πίνακας Γ1.3.6 Μηνιαία κατανάλωση ψωμιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής (σε γραμμάρια)	655
Πίνακας Γ1.3.7 Μηνιαία κατανάλωση ψωμιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση λοιπών δημητριακών (σε γραμμάρια)	656
Πίνακας Γ2.3.1 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με το φύλο	657
Πίνακας Γ2.3.2 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με την ηλικία	658
Πίνακας Γ2.3.2.1 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τους άνδρες σύμφωνα με την ηλικία	660
Πίνακας Γ2.3.2.2 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τις γυναίκες σύμφωνα με την ηλικία	662
Πίνακας Γ2.3.3 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τον αριθμό μελών του νοικοκυριού	664
Πίνακας Γ2.3.4 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τον βαθμό αστικότητας	666
Πίνακας Γ2.3.5 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	667
Πίνακας Γ2.3.5.1 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τους άντρες σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	669

Πίνακας Γ2.3.5.2 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τις γυναίκες σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	671
Πίνακας Γ2.3.6 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος χωρίς βρώσιμα εντόσθια, αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση βρώσιμων εντόσθιων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος (σε γραμμάρια)	673
Πίνακας Γ3.3.1 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με το φύλο	674
Πίνακας Γ3.3.2 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με την ηλικία	675
Πίνακας Γ3.3.2.1 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τους άνδρες σύμφωνα με την ηλικία	677
Πίνακας Γ3.3.2.2 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τις γυναίκες σύμφωνα με την ηλικία	679
Πίνακας Γ3.3.3 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τον αριθμό μελών του νοικοκυριού	681
Πίνακας Γ3.3.4 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τον βαθμό αστικότητας	683
Πίνακας Γ3.3.5 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	684
Πίνακας Γ3.3.5.1 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τους άντρες σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	686
Πίνακας Γ3.3.5.2 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τις γυναίκες σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	688
Πίνακας Γ3.3.6 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών χωρίς κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμα,	

προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (σε γραμμάρια)	690
Πίνακας Γ4.3.1 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με το φύλο	691
Πίνακας Γ4.3.2 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με την ηλικία	692
Πίνακας Γ4.3.2.1 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τους άνδρες σύμφωνα με την ηλικία	694
Πίνακας Γ4.3.2.2 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τις γυναίκες σύμφωνα με την ηλικία	696
Πίνακας Γ4.3.3 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τον αριθμό μελών του νοικοκυριού	698
Πίνακας Γ4.3.4 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τον βαθμό αστικότητας	700
Πίνακας Γ4.3.5 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	701
Πίνακας Γ4.3.5.1 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τους άντρες σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	703
Πίνακας Γ4.3.5.2 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών για τις γυναίκες σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης	705
Πίνακας Γ4.3.6 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού χωρίς συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι (σε γραμμάρια)	707

Πίνακας Γ5.3.1 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού	708
Πίνακας Γ5.3.2 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με το φύλο	709
Πίνακας Γ5.3.3 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με την ηλικία	711
Πίνακας Γ5.3.4 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με τον αριθμό μελών του νοικοκυριού	719
Πίνακας Γ5.3.5 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με τον βαθμό αστικότητας	729
Πίνακας Γ5.3.6 Μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με το επίπεδο εκπαίδευσης	732
Πίνακας Γ6.3.1 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού	740
Πίνακας Γ6.3.2 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με το φύλο	741
Πίνακας Γ6.3.3 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με την ηλικία	743
Πίνακας Γ6.3.4 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με τον αριθμό μελών του νοικοκυριού	751
Πίνακας Γ6.3.5 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με τον βαθμό αστικότητας	761
Πίνακας Γ6.3.6 Μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με το επίπεδο εκπαίδευσης	764

Πίνακας Γ7.3.1 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού	772
Πίνακας Γ7.3.2 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με το φύλο	773
Πίνακας Γ7.3.3 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με την ηλικία	775
Πίνακας Γ7.3.4 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με τον αριθμό μελών του νοικοκυριού	783
Πίνακας Γ7.3.5 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με τον βαθμό αστικότητας	793
Πίνακας Γ7.3.6 Μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ψωμιού και με το επίπεδο εκπαίδευσης	796

Διαγράμματα

Διάγραμμα 1 Τα σχεδιασμένα και πραγματοποιηθέντα μεγέθη των δειγμάτων των ΕΟΠ.....	42
Διάγραμμα 2 Το μέγεθος των μη-αποκρίσεων στις ΕΟΠ.....	43

Περίληψη

Ο έλεγχος της δυνατότητας για διαχρονικές συγκρίσεις (και συγκρίσεις μεταξύ χωρών) των δεδομένων δειγματοληπτικών ερευνών συνιστά προϋπόθεση για την ανάλυσή τους. Στο πλαίσιο αυτό, στην παρούσα διατριβή διερευνάται διαχρονικά η συγκρισιμότητα ζητημάτων της μεθοδολογίας των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) που διεξήχθησαν από το 1957/1958 έως το 2015 στην Ελλάδα, ώστε να καταδειχθεί η πολυπλοκότητα των ελέγχων που απαιτούνται να διενεργηθούν πριν από τη διαχρονική ανάλυση των δεδομένων τους. Έτσι, διερευνώνται τα κύρια ζητήματα του δειγματοληπτικού σχεδιασμού, ώστε να καταδειχθεί ότι οι απαιτήσεις για τη συγκρισιμότητα των δειγματοληπτικών ερευνών αναφέρονται σε όλες τις πτυχές του σχεδιασμού της έρευνας σύμφωνα με την τρέχουσα βιβλιογραφία. Επίσης, διερευνώνται οι βασικές έννοιες (substantive units), οι μετρήσεις για τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και οι κωδικοί ειδών και υπηρεσιών της ατομικής κατανάλωσης, ώστε να καταδειχτούν οι αποφάσεις που απαιτούνται για την επίτευξη ομοιομορφίας και τυποποίησής τους. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης του δειγματοληπτικού σχεδιασμού των διαδοχικών ΕΟΠ και της εφαρμογής του καταδεικνύουν ότι, λόγω της εκτεταμένης χρήσης της αντικατάστασης για την αντιμετώπιση της μη-απόκρισης, όλες οι έρευνες αποκλίνουν από τη δειγματοληψία πιθανοτήτων και συνεπώς η συγκρισιμότητά τους είναι αμφισβητήσιμη, κατά συνέπεια θα πρέπει να εγκαταλειφθεί η εφαρμογή τους. Επίσης, το ερωτηματολόγιο της έρευνας θα πρέπει να μεταφραστεί στην κυρίαρχη μειονοτική γλώσσα, δηλαδή στα Αλβανικά, σύμφωνα με τις μεθόδους που προτείνονται στη βιβλιογραφία, ώστε να μην αποκλείεται από την έρευνα μια κατηγορία του πληθυσμού. Τα αποτελέσματα της διερεύνησης για την ομοιομορφία και τυποποίηση των βασικών εννοιών υποδεικνύουν ότι, η εισαγωγή του προσώπου αναφοράς απαιτεί περαιτέρω συστηματικό έλεγχο των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών κυρίως των έγγαμων προσώπων αναφοράς για να διαπιστωθεί η επίδραση ή μη των κανόνων κυριαρχίας (dominance rules) κατά την ανάλυση των δεδομένων αυτών των ερευνών. Τα αποτελέσματα της διερεύνησης για τη διαχρονική συγκρισιμότητα των μετρήσεων για τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και των κωδικών των ειδών και υπηρεσιών της ατομικής κατανάλωσης υποδεικνύουν ότι, η χρήση τους απαιτεί ακόμη λιγότερες διαφοροποιήσεις και περισσότερη λεπτομέρεια για

συγκρισιμότητα ώστε να αποφεύγονται οι αποκλίσεις στις συγκρίσεις. Επίσης, η εκτενής χρήση των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών σε κοινωνικές αναλύσεις απαιτεί λεπτομερέστερη εξέταση των οδηγιών προς τους ερευνητές-συνεντευκτές και μεγαλύτερη προσοχή για το σύστημα κωδικοποίησής τους. Και το ίδιο ισχύει κατά τη χρήση των κωδικών της ατομικής κατανάλωσης για τη συγκρισιμότητα της μέτρησης αγαθών και υπηρεσιών.

Για να καταδειχτεί η πολυπλοκότητα των αποφάσεων που απαιτούνται ώστε να διασφαλιστεί η συγκρισιμότητα των δεδομένων των ΕΟΠ διαχρονικά, παρουσιάζεται διεξοδικά η κατανάλωση του ψωμιού, κρέατος, ζυμαρικών και ρυζιού και υποδεικνύονται τα ζητήματα που ενέχονται για συγκρισιμότητα κατά την ανάλυση. Έτσι, η χρήση διαφορετικών ταξινομήσεων για τα αγαθά και τις υπηρεσίες όπως καταγράφονται στις ΕΟΠ απαιτεί έναν αναλυτικό και λεπτομερή έλεγχο των κωδικών ώστε να θεμελιώνεται η σύγκριση των δεδομένων διαχρονικά. Αν και η ανάλυση που παρουσιάζεται δεν είναι εξαντλητική, αυτή η μεθοδολογική μελέτη συμβάλλει στην έρευνα για τα ζητήματα των διαχρονικών συγκρίσεων δεδομένων από δειγματοληπτικές έρευνες που χρησιμοποιούνται εκτενώς στην κοινωνική έρευνα. Η μεθοδολογία που παρουσιάζεται μπορεί να εφαρμοστεί και για τη θεμελίωση της συγκρισιμότητας δειγματοληπτικών δεδομένων μεταξύ διαφορετικών χωρών.

Λέξεις κλειδιά: Συγκρισιμότητα δειγματοληπτικών ερευνών, Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, δειγματοληπτικός σχεδιασμός, βασικές έννοιες, δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, κωδικοί ειδών και υπηρεσιών ατομικής κατανάλωσης

The impact of the substantive units, definitions and classifications used in Household Budget Surveys on the comparability of the results between surveys

Maria Oikonomaki

Abstract

The investigation of the over time (and cross-national) comparability of sample survey data is a prerequisite for their analysis. In this context, in this dissertation, the over time comparability of methodological issues of the Greek Household Budget Surveys (HBS) conducted in 1957/1958 to 2015 is examined. The main issues of the sampling design were investigated based on current literature and practice in order to demonstrate that the requirements for the comparability of the sample surveys refer to all aspects of the survey design. Also, the substantive units' definitions, the measurement of the demographic and social characteristics and the coding of goods and services measuring individual consumption were investigated in order to demonstrate the requirement for their similarity and standardization. The results of the sampling design analysis for the successive Greek HBSs and their implementation shows that, due to the extensive use of substitution in dealing with non-response, all surveys depart from the probability assumption and therefore their comparability is questionable and therefore this practice should be abandoned. Also, the HBS questionnaire should be translated into the most dominant other language, i.e. in Albanian, according to the methods proposed in the literature, so as not to exclude a sub-population from the survey. The results of the investigation for the similarity and standardization of the substantive units definitions show that, the introduction of a reference person requires further systematic scrutiny of their demographic and social characteristics in particular, for the married reference persons in order to determine the impact or not of the dominance rules while analyzing data from these surveys. The results of the investigation on the over time comparability of the measurements of the demographic and social characteristics and the coding of goods and services measuring individual consumption demonstrate that their use requires even less variations and more detail for comparability in order to achieve similarity and standardization of measurements, so as to avoid deviations in comparisons. Furthermore, the extensive use of the demographic and social characteristics in social research demonstrates the need for more detailed examination of the survey

instructions issued for the interviewers and more attention should be paid to the coding system and the use of individual consumption codes for the comparability of the measurement of goods and services.

In order to demonstrate the complexity of decisions required for ensuring the comparability of measurements over time, a detailed analysis of bread, meat, pasta and rice consumption was carried out. The findings show that, the use of different classifications on goods and services as recorded in the HBS requires a detailed code check in order to allow for over time comparability. Although the analysis presented is not exhaustive, this methodological study contributes to the growing research on the over time comparability of sample survey data that is used extensively in social research. The methodology presented may be easily applied to ensure the cross-national comparability of sample survey data.

Keywords: Sample survey comparability, Household Budget Survey, sampling design, substantive units, demographic and social characteristics, codes on goods and services of individual consumption

Εισαγωγή

Η συγκρισιμότητα διεθνών δεδομένων δεν είναι καινοφανής ιδέα (Michalopoulou, 2016). Αρχικά, ως ομοιομορφία (uniformity), αναφερόταν στη συγκρισιμότητα δεδομένων των Απογραφών Πληθυσμού. Η διαμάχη για τον ορισμό της έννοιας ξεκίνησε από το πρώτο Διεθνές Στατιστικό Συνέδριο, το οποίο διοργάνωσε ο Quetelet στο Βέλγιο το 1853 και διήρκησε μέχρι το όγδοο συνέδριο το οποίο διοργανώθηκε στην Αγία Πετρούπολη το 1872, στο οποίο και κατέληξαν σε μια συμφωνία (Michalopoulou, 2016). Ο Hankins (1908, σ. 44), σημείωσε ότι, η συγκρισιμότητα σύμφωνα με τον Quetelet αναφερόταν στα εξής δύο ζητήματα:

(1) Ομοιομορφία όλων των δεδομένων τα οποία έχουν συλλεχθεί σύμφωνα με ένα σαφές σχέδιο σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο και (2) ομοιομορφία όλων των δεδομένων σύμφωνα με ένα σαφές σχέδιο σε διαφορετικούς χρόνους και τόπους. Το πρώτο είδος ομοιομορφίας είναι απολύτως ουσιαστικό για την εγκυρότητα οποιουδήποτε αποτελέσματος. Η ομοιομορφία σε διαφορετικούς χρόνους καθιστά δυνατή τη μέτρηση της μεταβολής των κοινωνικών συνθηκών σε ένα έθνος για μία χρονική περίοδο, ενώ η ομοιομορφία μεταξύ διαφορετικών χωρών καθιστά δυνατή την άμεση σύγκριση των κοινωνικών συνθηκών σε αυτές τις χώρες. Ο Quetelet δεν θα κάνει μόνο έλεγχο της προόδου στην χώρα του, αλλά οραματίστηκε την παρουσίαση με συγκρίσιμα δεδομένα της κατάστασης και της προόδου όλων των χωρών. [...] έδωσε έμφαση στη διεθνή ομοιομορφία [...] η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της συλλογής δεδομένων επί τη βάση ενός κοινού σχεδιασμού, ακολουθώντας όμοιες οδηγίες, ταξινομήσεις και σχέδια παρουσίασης και χρησιμοποιώντας την ίδια ορολογία.

Κατά συνέπεια, όπως υπογραμμίζει η Michalopoulou (2016), ο Quetelet έλαβε υπόψη του όλους τους τύπους συγκρισιμότητας δεδομένων — διεθνή, σε επίπεδο χώρας και διαχρονική — υπό την προϋπόθεση εφαρμογής «ενός κοινού σχεδιασμού, ακολουθώντας όμοιες οδηγίες, ταξινομήσεις και σχέδια παρουσίασης και χρησιμοποιώντας την ίδια ορολογία» Hankins (1908, σ. 44).

Σύμφωνα με τη Michalopoulou (2016, σ. 546), «το όραμα του Quetelet για τη συγκρισιμότητα των δεδομένων των απογραφών πραγματοποιήθηκε το 1958 όταν η Στατιστική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών δημοσίευσε το πρώτο σύνολο αρχών και προτάσεων για τις εθνικές απογραφές πληθυσμού οι οποίες αναφέρονταν σε όλα τα ζητήματα του σχεδιασμού, της οργάνωσης, αξιολόγησης και εφαρμογής τους έτσι ώστε να παρέχονται συγκρίσιμα δεδομένα διεθνώς, σε επίπεδο χώρας και διαχρονικά». Επίσης, στο κείμενο αυτό υπογραμμίστηκε η σημασία των απογραφών για την παροχή των κατάλληλων δειγματοληπτικών πλαισίων κατά το σχεδιασμό

δειγμάτων πιθανοτήτων και την εφαρμογή δειγματοληψίας πιθανοτήτων (Michalopoulou, 2016).

Από τη δεκαετία του 1960, η συζήτηση για τη συγκρισιμότητα δεδομένων επεκτάθηκε στις δειγματοληπτικές έρευνες μεγάλης-κλίμακας. Οι Verma, Scott και O'Muircheartaigh (1980) και ο Kish (1988), μεταξύ άλλων, συζήτησαν θέματα συγκρισιμότητας σχετικά με το δειγματοληπτικό σχέδιο, τον σχεδιασμό και την εκτέλεση ερευνών μεγάλης-κλίμακας σε διεθνές πλαίσιο. Ο Kish (1994, σσ. 168, 171-175) στο καταληκτικό του άρθρο προσδιόρισε τις εξής επτά πλευρές των ζητημάτων των ερευνητικών σχεδίων, που αναφέρονται στο σύνολο της ερευνητικής διαδικασίας, οι οποίες πρέπει να ελέγχονται ώστε να θεμελιώνεται η συγκρισιμότητα των δειγματοληπτικών ερευνών και τα αποτελέσματά τους να επιδέχονται διεθνή μεταχείριση:

- (1) ορισμός των εννοιών, μεταβλητών και πληθυσμών,
- (2) ερευνητικό σχέδιο και μέθοδοι μετρήσεων,
- (3) ουσιαστικής (substantive) ανάλυση,
- (4) διαδικασίες σταθμίσεως,
- (5) στατιστική ανάλυση,
- (6) δειγματοληπτικό σχέδιο και επιλογή,
- (7) μεγέθη (και κλάσματα) των δειγμάτων και του πληθυσμού.

Ο Kish (1994) επισήμανε την απαίτηση για ομοιότητα και τυποποίηση των ζητημάτων 1 έως 3 και την ευελιξία και προσαρμοστικότητα χάριν του εφικτού και της αποτελεσματικότητας για τα ζητήματα 6 και 7, υπό την προϋπόθεση ότι εφαρμόζεται δειγματοληψία πιθανοτήτων. Οι πλευρές των ζητημάτων 4 και 5 έχουν κάποιες κοινές ιδιότητες με τις ερευνητικές πλευρές ζητημάτων 1-3 που χρειάζονται ομοιότητες, αλλά επίσης και κάποιες ιδιότητες που είναι συναρτήσεις του δειγματοληπτικού σχεδίου, όπως οι πλευρές ζητημάτων 6 και 7 (Kish, 1994). Και υπογράμμισε ότι, για την επίτευξη συγκρισιμότητας, τα δειγματοληπτικά σχέδια θα πρέπει να είναι απαραίτητα σχέδια πιθανοτήτων (Kish, 1994).

Ο Verma (1995, 1999, 2002a, 2002b, 2006), μεταξύ άλλων, συμφώνησε με τον Kish και σήμερα οι κανόνες και οι κατευθυντήριες γραμμές για τη συγκρισιμότητα δειγματοληπτικών δεδομένων διαχρονικά και μεταξύ των χωρών έχουν αποσαφηνιστεί (Carey, 2000· European Social Survey, 2010· Harkness, Van De Vijver & Mohler, 2003). Οι ελάχιστες προϋποθέσεις που πρέπει να εφαρμόζονται κατά το σχεδιασμό και τη διεξαγωγή δειγματοληπτικών ερευνών ώστε να

διασφαλίζεται η συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων τους έχουν παρουσιαστεί συνοπτικά σε πίνακες τους οποίους αναπαράγουμε από τον Carey (2000, σσ. 251-253) σε μετάφραση της Μιχαλοπούλου (2004, σσ. 455-459) ως Πίνακα 1 και 2. Όπως σημειώνει η Μιχαλοπούλου (2004, σ. 454), ο Πίνακας 1 «πρέπει να συμπληρωθεί με τη διαδικασία ανάπτυξης του κοινού ερωτηματολογίου καθώς και με την εφαρμογή κοινών διαδικασιών για τη μετάφραση και την προσαρμογή του, ώστε να διασφαλίζεται η ‘η λειτουργική’ συγκρισιμότητα εννοιών και περιεχομένου».

Στο πλαίσιο αυτό, ο κύριος στόχος της παρούσας διατριβής είναι να διερευνηθεί η συγκρισιμότητα ζητημάτων της μεθοδολογίας των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) που διεξήχθησαν στην Ελλάδα από το 1957/1958 έως το 2015 ώστε να αποτιμηθούν οι επιπτώσεις κατά τη συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων τους διαχρονικά μεταξύ των ερευνών

Η Έρευνα Προϋπολογισμών των Νοικοκυριών (Household Budget Survey, HBS), γνωστή μέχρι τη δεκαετία του 1980 ως Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (Family Budget Survey), είναι ο διάδοχος των πρώιμων ερευνών για τη φτώχεια της εργατικής τάξης που διενήργησαν οι Booth, Rowntree και Bowley, οι οποίοι εφάρμοσαν για πρώτη φορά μεθόδους δειγματοληψίας πιθανοτήτων (Bulmer, Bales & Sklar, 1991). Η HBS διεξάγεται σε διεθνές επίπεδο και είναι η πιο σύνθετη και δαπανηρή έρευνα δεδομένου ότι παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης, την κατανάλωση και τις δαπάνες, το εισόδημα και τη σύνθεση των νοικοκυριών και τα δημογραφικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού της έρευνας. Παρόλο που τα δεδομένα της HBS χρησιμοποιούνταν παραδοσιακά για να παρέχουν τα απαραίτητα εκτιμώμενα βάρη που απαιτούνται για την αναθεώρηση του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ), ο πλούτος των πληροφοριών της επέτρεψε την έρευνα σε πολλούς τομείς όπως τη διάγνωση της φτώχειας, την κοινωνική και εισοδηματική ανισότητα, την κοινωνική κινητικότητα, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τα οικονομικά και καταναλωτικά ζητήματα και τα οικονομικά της εκπαίδευσης.

Η Ευρωπαϊκή HBS (EU-HBS) είναι ένα σύνολο ανεξάρτητων εθνικών ερευνών πολλαπλών σκοπών που διεξάγονται από τις αντίστοιχες Στατιστικές Υπηρεσίες των κρατών μελών (Eurostat, 1997· Eurostat, 2003). Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ, από το 2010 γνωστή ως Ελληνική Στατιστική Αρχή, ΕΛΣΤΑΤ) διεξάγει τις EU-HBS, διατηρώντας την αρχική ονομασία των ερευνών ως

Πίνακας 1 Οι ελάχιστες προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή σύνθετων δειγματοληπτικών ερευνών

Προϋπόθεση	Κίνδυνοι μη συμμόρφωσης
Σχέδιο • Προετοιμασία ενός προγράμματος για το ερευνητικό σχέδιο προς εξέταση από τις χώρες που συμμετέχουν στην έρευνα. • Εκ των προτέρων συμφωνία και τεκμηρίωση όλων των αποκλίσεων από το προτεινόμενο [ερευνητικό] σχέδιο. • Διεξαγωγή ενός ελέγχου των δράσεων πριν από την έναρξη της επιτόπιας έρευνας.	➤ Η εφαρμογή του προγράμματος στις χώρες που συμμετέχουν καθυστερεί ή δεν είναι ικανοποιητική. ➤ Οι αποκλίσεις είναι άγνωστες. ➤ Οι αποκλίσεις δεν λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων. ➤ Ο ανάδοχος δεν έχει την ικανότητα να διεξάγει ένα ή περισσότερα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας.
Δειγματοληπτικές διαδικασίες • Ένα περιεκτικό δειγματοληπτικό πλαίσιο, με υψηλή κάλυψη (τουλάχιστον 95%) η κατασκευή του, η κάλυψη και οι εξαιρέσεις πρέπει πάντα να τεκμηριώνονται πλήρως. • Πρέπει [πάντα] να χρησιμοποιείται δειγματοληψία πιθανοτήτων σε όλα τα στάδια, δηλαδή, οι πιθανότητες επιλογής του δείγματος πρέπει να είναι γνωστές και κάθε μέλος του πληθυσμού-στόχου πρέπει να έχει μία [γνωστή] μη μηδενική πιθανότητα συμπερίληψης του στο δείγμα. • Όταν χρησιμοποιείται πολυσταδιακή δειγματοληψία πρέπει [πάντα] να προσδιορίζονται σαφώς οι κανόνες για την επιλογή των νοικοκυριών στις διευθύνσεις και των ατόμων στα [επιλεγμένα] νοικοκυριά. • Όταν χρησιμοποιείται δειγματοληψία επιφανειών, το μέγεθος του πληθυσμού ανά επιφάνεια πρέπει να είναι γνωστό ή να μπορεί να εκτιμηθεί. • Όταν χρησιμοποιούνται οι τηλεφωνικοί κατάλογοι ως δειγματοληπτικά πλαίσια, η αναλογία της κάλυψής τους πρέπει να είναι 95% και τα νοικοκυριά που δεν έχουν καταγραφεί στον κατάλογο [πρέπει να αποδεικνύεται ότι] δεν διαφέρουν συστηματικά από τα καταγεγραμμένα νοικοκυριά. • Προβληματικές πρακτικές όπως οι αντικαταστάσεις πρέπει [πάντα] να αποφεύγονται. • Ικανότητα υπολογισμού τυπικών σφαλμάτων και βαρών. • Πρόσβαση σε εμπειρογνώμονες για το σχεδιασμό και την εφαρμογή της δειγματοληπτικής διαδικασίας της έρευνας.	➤ Δυνατότητες συμπερίληψης [μονάδων του πληθυσμού] ή συστηματικές εξαιρέσεις είναι άγνωστες. ➤ Επιλογή μεροληπτικού δείγματος. ➤ Συστηματικές εξαιρέσεις. ➤ Αδυναμία να παραχθούν αμερόληπτες εκτιμήσεις για τις υπό διερεύνηση μεταβλητές, δειγματοληπτικά σφάλματα και διαστήματα εμπιστοσύνης. ➤ Δυσκολία να γίνουν διεθνείς συγκρίσεις. ➤ Είναι πιθανόν ότι οι συνεντευκτές θα επιλέξουν τα πρώτα νοικοκυριά ή ανθρώπους που θα συναντήσουν, εισάγοντας με τον τρόπο αυτό μεροληψία στο δείγμα. ➤ Αδύνατον να υπολογιστούν οι πιθανότητες επιλογής. ➤ Επιλογή μεροληπτικού δείγματος. ➤ Δύσκολο να ελεγχθεί ή πρακτική στο πεδίο. ➤ Τυπικά σφάλματα και βάρη δεν έχουν υπολογιστεί σωστά. ➤ Τα ερευνητικά αποτελέσματα παρουσιάζονται λανθασμένα. ➤ Μπορεί να δοθούν λάθος συμβουλές. ➤ Οι διαδικασίες πιθανόν να εφαρμοστούν εσφαλμένα.

Πίνακας 1 (συνέχεια)

Προϋπόθεση	Κίνδυνοι μη συμμόρφωσης
<i>Διαδικασίες επιτόπιων ερευνών</i> - Οι ερευνητικοί οργανισμοί πρέπει να έχουν πρόσφατη εμπειρία στη διεξαγωγή σύνθετων, πρόσπο-με-πρόσωπο ερευνών νοικοκυριών εθνικής κάλυψης, μεγέθους δείγματος τουλάχιστον 3.000 δειγματοληπτικών μονάδων. Επίσης, πρέπει να έχουν εμπειρία σε διαφορετικές μεθόδους συλλογής δεδομένων (CATI, PAPI, τηλεφωνικές και πρόσπο-με-πρόσωπο έρευνες) και να είναι ικανοί να εφαρμόσουν το σύνολο της ερευνητικής διαδικασίας. - Απασχόληση έμπειρων συνεντευκτών, που εκπαιδεύονται όχι μόνο για τις συνεντεύξεις, αλλά και σε επιτόπιες (doorstep) διαδικασίες επιλογής δείγματος [ατόμων στα επιλεγμένα νοικοκυριά]. - Οι συνεντευκτές πρέπει να εποπτεύονται από έμπειρους επόπτες και υπευθύνους της επιτόπιας έρευνας. - Οι δράσεις κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας πρέπει να παρακολουθούνται και η ποιότητά τους να ελέγχεται.	- Ο οργανισμός δεν έχει τα μέσα και την ικανότητα να εκτελέσει σύνθετες δειγματοληπτικές έρευνες. - Συνεντευκτές που στερούνται εκπαίδευσης και δεξιοτήτων για τη διεξαγωγή σύνθετων δειγματοληπτικών ερευνών μπορεί να εισαγάγουν μεροληψία όταν δεν ακολουθούν όπως πρέπει τις διαδικασίες υποβολής των ερωτήσεων. - Οι συνεντευκτές δεν ακολουθούν σωστά τους κανόνες δειγματοληψίας. - Χαμηλά ποσοστά απόκρισης. - Κακής ποιότητας παρακολούθηση, έλεγχος και εποπτεία των συνεντευκτών έχουν αποτέλεσμα την κακής ποιότητας πρακτική και απόκριση. - Τα προβλήματα προσδιορίζονται όταν είναι πολύ αργά για να αναληφθούν δράσεις διόρθωσής τους.
<i>Απόκριση</i> - Ανάπτυξη στρατηγικής [αποκατάστασης] επικοινωνίας. - Μείωση της μη-απόκρισης. - Πρέπει [πάντα] να συλλέγονται πληροφορίες για τη μη απόκριση. - Μία δυνατότητα να αξιολογηθεί η πιθανή επίδραση της μη απόκρισης στις εκτιμήσεις της έρευνας. - Μία δυνατότητα να αξιολογηθούν τα δείγματα των αποκρινομένων και τα αποτελέσματα επί εκτιμήσεων κάποιων σημείων αναφοράς.	- Οι συνεντευκτές δεν εργάζονται αποτελεσματικά. - Η απόκριση επηρεάζεται δυσμενώς. - Η υψηλή μη απόκριση παράγει μεροληπτικές εκτιμήσεις. - Η χαμηλή απόκριση μπορεί να καθυστερήσει το χρονοδιάγραμμα [της επιτόπιας έρευνας] εάν είναι αναγκαία η μεταστροφή των αρνήσεων. - Καμία αντλία για το πώς η μη απόκριση επηρεάζει τις εκτιμήσεις. - Καμία πληροφορία για τις διαφορές μεταξύ αποκρινομένων και μη αποκρινομένων.

Πίνακας 1 (συνέχεια)

Προϋπόθεση	Κίνδυνοι μη συμμόρφωσης
<i>Επεξεργασία δεδομένων</i> - Χρησιμοποίηση έμπειρων κωδικογράφων για τις [μεταβλητές] της απασχόλησης και των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας [και της εκπαίδευσης]. - Διαδικασίες ποιοτικού ελέγχου της κωδικογράφησης της απασχόλησης και των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας. - Πλήρως εκπαιδευμένοι βαθμολογητές και αξιολογητές. - Διαδικασίες ποιοτικού ελέγχου της βαθμολόγησης και της αξιολόγησης. <i>Στάθμιση και ανάλυση</i> - Εμπειρία ή πρόσβαση σε μεθοδολογική εμπειρογνωμοσύνη για τρόπο [μέθοδο] στάθμισης των πιθανοτήτων επιλογής και της μη απόκρισης. - Εμπειρία ή πρόσβαση σε μεθοδολογική εμπειρογνωμοσύνη για τον τρόπο [μέθοδο] υπολογισμού των τυπικών σφαλμάτων. - Συμβουλή από εμπειρογνώμονα για τις κατάλληλες τεχνικές αναλύσεως και ερμηνείας των δεδομένων. <i>Τεκμηρίωση</i> - Όλα τα στάδια της έρευνας πρέπει να τεκμηριώνονται πλήρως, ώστε να μπορεί να αξιολογηθεί η επίδραση των διαδικασιών στις εκτιμήσεις της έρευνας.	- Η κωδικογράφηση είναι λανθασμένη και/ή ασυνεπής. - Δύσκολο να γίνουν διεθνείς συγκρίσεις. - Ευλογοφανείς τιμές μπορεί να έχουν υπολογιστεί λάθος. - Συμμεταβλητές της στοιχειώδους εκπαίδευσης μπορεί να μην έχουν ερμηνευτεί σωστά. - Λάθη και ασυνέπειες που δεν προσδιορίζονται. - Ασυνεπής και εσφαλμένη βαθμολόγηση και αξιολόγηση. - Οι κλίμακες είναι λανθασμένες. - Λανθασμένη και ασυνεπής βαθμολόγηση ή αξιολογήσεις που δεν προσδιορίζονται - Δίνονται ακατάλληλες συμβουλές. - Τα βάρη δεν είναι σωστά υπολογισμένα. - Το δείγμα περιγράφεται εσφαλμένα στις παρουσιάσεις. - Τα τυπικά σφάλματα είναι λάθος υπολογισμένα. - Χρησιμοποιούνται ακατάλληλες τεχνικές. - Τα αποτελέσματα ερμηνεύονται λανθασμένα. - Οι δυνατότητες που προσφέρουν τα δεδομένα δεν έχουν διερευνηθεί πλήρως. - Τα δεδομένα δεν είναι δυνατόν να ερμηνευθούν ή παρερμηνεύονται. - Καθυστέρηση στο χρονοδιάγραμμα [ολοκλήρωσης] της επιτόπιας έρευνας ενώ αναζητείται αποσαφήνιση. - Έλλειψη σαφήνειας για το κατά πόσον η έρευνα διεξήχθη σε συγκριτική βάση σε όλες τις χώρες.

Πηγή: Carey, S. (Ed.). (2000). *Measuring adult literacy: The International Adult Literacy Survey (IALS)*, in the *European Context*. Office for National Statistics. London, Κεφ. 14, σσ. 251-252, Πίνακας 14.1.

Πίνακας 2 Ευκταία κατά τη διεξαγωγή σύνθετων δειγματοληπτικών ερευνών

Ενδεδειγμένα	Κίνδυνοι μη συμμόρφωσης
• Πρέπει να προσφέρονται και να ακολουθούνται οδηγίες και διαδικασίες για τη μείωση της μη απόκρισης, συμπεριλαμβανομένης της μετατροπής των αρνήσεων. • Σηλλογή δεδομένων για τον τρόπο που διασφαλίστηκε σε κάθε χώρα η συνεργασία με τους αποκρινόμενους. • [Πρέπει] να ελαχιστοποιούνται οι διαφορές μεταξύ των χωρών στις διαδικασίες [που εφαρμόζονται] για την προσαρμογή της μη απόκρισης. • Συμφωνία στην πολιτική χρήσεως κινήρων. • Κοινές διαδικασίες για την εισαγωγή της έρευνας στους αποκρινόμενους. • Κοινές οδηγίες για τη συμπλήρωση ελέγχων ή αξιολογήσεων. • Δίκτυο ελέγχου για σύνθετη κωδικογράφηση. • Κοινές διαδικασίες για τη «συμπλήρωση» των τιμών που λείπουν λόγω της μη απόκρισης (imputation). • Πρέπει πάντα να εκτίθενται σαφώς οι μεροληψίες που είναι πιθανόν να ανακάνουν όταν δεν ακολουθούνται οι υποδεικνυόμενες διαδικασίες.	➤ Δεν συνιστώνται οι στόχοι για την απόκριση. ➤ Πιθανόν χάνονται ευκαιρίες για τη βελτίωση της απόκρισης και/ή της ερευνητικής πρακτικής. ➤ Διαφορετικές πρακτικές έχουν αποτέλεσμα να υπολογίζεται σε διαφορετική βάση η απόκριση. ➤ Διαφορετικές πρακτικές έχουν αποτέλεσμα να προκύπτουν διαφορετικές συστηματικές μεροληψίες στην απόκριση. ➤ Η χρήση κινήρων από κάποιες χώρες μπορεί να επηρεάσει την απόκριση [και την] εισηγητική διαδικασία [για τη διασφάλιση της συνεργασίας]. ➤ Η αντίληψη των αποκρινόμενων για το τι συνεπάγεται η έρευνα μπορεί να διαφέρει. ➤ Μπορούν να επηρεάσουν την απόκριση. ➤ Η κατανόηση των αποκρινόμενων και η εισηγητική διαδικασία για τους ελέγχους και τις αξιολογήσεις μπορεί να διαφέρουν. ➤ Μπορούν να επηρεάσουν την απόδοση. ➤ Οι διαφορές μεταξύ χωρών αποφέρουν διαφορετικές εκτιμήσεις. ➤ Εθνικές εκτιμήσεις και διεθνείς συγκρίσεις είναι εσφαλμένες. ➤ Διαφορετικές διαδικασίες αποφέρουν διαφορετικές εκτιμήσεις. ➤ Δύσκολο να αξιολογηθεί η επίδραση [τους] στις εκτιμήσεις.

Πηγή: Carey, S. (Ed.). (2000). *Measuring adult literacy: The International Adult Literacy Survey (IALS), in the European Context*. Office for National Statistics. London, Κεφ. 14, σ. 253, Πίνακας 14.2.

ΕΟΠ, υπό την αιγίδα της Eurostat και συμμορφώνεται με όλους τους κανονισμούς. Σύμφωνα με τον Verma (2009), οι απαιτήσεις της Eurostat σχετικά με τη συγκρισιμότητα των EU-HBS δεν είναι τόσο απαιτητικές όσο για τις άλλες δειγματοληπτικές έρευνες όπως η Ευρωπαϊκή Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (European Union Labour Force Survey, EU-LFS), το πάνελ των νοικοκυριών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (European Community Household Panel, ECHP) και τη διάδοχο της Ευρωπαϊκή Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (European Union Statistics on Income and Living Conditions, EU-SILC). Το 1980, η Eurostat θα κάνει μία πρώτη προσπάθεια να ρυθμίσει τις μεθόδους και τους ορισμούς των EU-HBS. Ο Verma (1992) επεσήμανε την «κακή» συγκρισιμότητα των EU-HBS, λόγω κυρίως των σοβαρών προβλημάτων τα οποία προκύπτουν από τη μη εφαρμογή δειγματοληψίας πιθανοτήτων και τα υψηλά ποσοστά μη απόκρισης. Η Eurostat (1973, 2003, 2009b) συνεχίζει τις προσπάθειές της για την εναρμόνιση (harmonisation) των EU-HBS, δηλαδή «τη δημιουργία ενός επιθυμητού βαθμού συγκρισιμότητας μεταξύ των στατιστικών των διαφόρων χωρών» (Ehling, 2003, σ. 17) και τη βελτίωση των μεθόδων και των μετρήσεων, αλλά όπως ο Verma (2009) σημείωσε, η συγκρισιμότητα αυτών των ερευνών είναι «το ‘αδύναμο’ μοντέλο» σε αντίθεση με «το ‘ισχυρό’ μοντέλο» (παρ. 2) των EU-LFS και των EU-SILC.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Eurostat ανέθεσε στους Verma και Gabilondo να μελετήσουν τη μεθοδολογία των EU-HBS με έτος αναφοράς το 1988 και η μελέτη τους δημοσιεύτηκε στη σειρά μεθοδολογικών κειμένων της Eurostat το 1993. Οι Verma και Gabilondo (1993), στο πρώτο μέρος της μελέτης¹ τους έχοντας προσδιορίσει τα ζητήματα μεθοδολογίας, εξέτασαν λεπτομερώς κάθε έρευνα και παρουσίασαν συγκριτικά τη μεθοδολογία που εφαρμοζόταν όσον αφορά τα εξής ζητήματα της ερευνητικής διαδικασίας: Χρονικός προσδιορισμός και συχνότητα (συχνότητα επανάληψης, χρόνος αναφοράς, διάρκεια συλλογής δεδομένων) Δειγματοληπτικό σχέδιο (κάλυψη, μέγεθος δείγματος, κατανομή δείγματος,

¹ Για τη μελέτη που ανέλαβαν από την EUROSTAT, ο καθηγητής Vijay Verma, σε συνεργασία με τον Luis Garicano Gabilondo που εργαζόταν στη Συμβουλευτική Υπηρεσία του Ινστιτούτου Κοινωνικών Ερευνών στη Χάγη, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, βλ. Μιχαλοπούλου, Κ. (2004), *Στην αυτοκρατορία των ενδείξεων: Η ιστορία της δειγματοληπτικής πρακτικής στην Ελλάδα*, Αθήνα: Παπαζήσης, σσ. 432-436. Ας σημειωθεί ότι, ανέλαβαν να μελετήσουν τη μεθοδολογία των ερευνών οικογενειακών προϋπολογισμών που είχαν πραγματοποιηθεί από τις χώρες-μέλη της Ε.Ε. περί το έτος αναφοράς 1988. Σκοπός της μελέτης τους ήταν να προτείνουν ένα κοινό πρότυπο σχεδιασμού και διεξαγωγής των ερευνών, ώστε να διασφαλίζεται η συγκρισιμότητα των δεδομένων τους και, κατά συνέπεια, να επιτρέπεται η συγκριτική ανάλυσή τους σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η μελέτη δημοσιεύτηκε από την EUROSTAT στη σειρά των μεθοδολογικών της κειμένων το 1993.

πολυσταδιακή δειγματοληψία, δειγματοληπτικό πλαίσιο, κύριο δείγμα, υπό-δειγματοληψία, δειγματοληψία δύο φάσεων), Εφαρμογή του δείγματος (δειγματοληψία πιθανοτήτων, ποσοστά αποκρίσεων, αντικατάσταση), Ερευνητικές μονάδες (το νοικοκυριό ως δειγματοληπτική μονάδα και ως μονάδα αναλύσεως, αρχηγός του νοικοκυριού, ορισμός ενήλικου παιδιού), Δομή της έρευνας (περίοδος καταγραφής, συνεντεύξεις, τεχνικές συλλογής πληροφοριών), Τα ημερολόγια (τύπος, δομή και περιεχόμενο), Περίοδοι αναφοράς, Δείκτες επιπέδου διαβίωσης, Κατανάλωση και δαπάνες, Εισόδημα του νοικοκυριού. Στο δεύτερο μέρος της μελέτης τους² διατύπωσαν τις προτάσεις τους για την εναρμόνιση και τη βελτίωση της μεθοδολογίας των ερευνών. Και στη συνέχεια έκαναν γενικές υποδείξεις³ για ζητήματα σχεδιασμού και διεξαγωγής των ερευνών, με σκοπό να χρησιμεύσουν ως κοινά πρότυπα για την εναρμόνιση των ήδη διενεργούμενων ερευνών καθώς επίσης και ως ένα προτεινόμενο υπόδειγμα ή πλαίσιο για την ανάπτυξη νέων ερευνών.

Οι Verma και Gabilondo (1993, σ. 20), αξιολογώντας την ΕΟΠ του 1987/1988, άσκησαν αυστηρή κριτική και σημείωσαν ότι, αν και για την επιλογή των δειγματοληπτικών μονάδων πρώτου και δεύτερου σταδίου χρησιμοποιήθηκαν σωστές διαδικασίες «πιθανότητες ανάλογες του μεγέθους (*pps*)», οι διαδικασίες που εφαρμόστηκαν για την επιλογή των τελικών μονάδων δειγματοληψίας, δηλαδή των κατοικιών, αποκλίνουν από την δειγματοληψία πιθανοτήτων, εφόσον για παράδειγμα, ο αρχικά επιλεγμένος αριθμός κατοικιών είναι κάπως αυθαίρετα ρυθμισμένος ώστε να έχουν προκαθορισμένα φορτία εργασίας, οι αντικαταστάσεις δεν γίνονται μόνο για τα μη ανταποκρινόμενα νοικοκυριά, αλλά και για τις επιλεγμένες μονάδες, οι οποίες δεν ήταν αρχικά επιλεγμένες και ορισμένες από τις διαδικασίες αντικατάστασης παραμορφώνουν τις τυχαίες πιθανότητες επιλογής. Επιπλέον, τα καθήκοντα καταχώρισης και επιλογής δειγματοληπτικών μονάδων στο πεδίο φαίνεται να ανατίθενται εξ ολοκλήρου στους ερευνητές. Στο πλαίσιο αυτό, εισηγήθηκαν την

² Για το δεύτερο μέρος της μελέτης τους, βλ. Verma, V., & Gabilondo, L.G. (1993), *Family budget surveys in the EC: Methodology and recommendations for harmonisation* (Theme 3, Series E), Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, σσ. 85-89. Ας σημειωθεί ότι, καταρχάς σχολίασαν λεπτομερώς ζητήματα σχετικά με την κωδικογράφηση βασικών χαρακτηριστικών, την ονομασία και ταξινόμηση βασικών μεταβλητών και τη δειγματοληψία (μέγεθος και κατανομή δείγματος, στάδια δειγματοληψίας, στρωματοποίηση, δειγματοληπτικές μονάδες, επιλογή δειγματοληπτικού πλαισίου, αντικατάσταση και σταθμίσεις αποτελεσμάτων, δηλαδή σχεδίου, μη αποκρίσεων και σφαλμάτων καλύψεως).

³ Βλ. Verma, V., & Gabilondo, L.G. (1993), *ό.π.*, σσ. 90-97. Οι γενικές υποδείξεις τους αναφέρονταν στα εξής ζητήματα: Συχνότητα της έρευνας και μέγεθος δείγματος, δειγματοληπτικό σχέδιο και εφαρμογή, Δομή της έρευνας, Εργασία της έρευνας (Τεχνικές συλλογής πληροφοριών και εφαρμογή), Περιεχόμενο της έρευνας, Ταξινόμηση και κωδικογράφηση, Στάθμιση και εκτίμηση.

υιοθέτηση ενός απλουστευμένου δειγματοληπτικού σχεδιασμού σε δύο στάδια και την εγκατάλειψη των αντικαταστάσεων για την αντιμετώπιση της μη απόκρισης και ειδικά για την αντιμετώπιση της μη κάλυψης, για να επιτυγχάνεται δειγματοληψία πιθανοτήτων (Verma & Gabilondo, 1993). Από την άποψη αυτή, στην παρούσα διατριβή διερευνάται ο δειγματοληπτικός σχεδιασμός και η υλοποίησή του και κυρίως για το αν ή όχι παραβιάζεται η δειγματοληψία πιθανοτήτων.

Οι Przeworski και Teune (1970, σ. 36), σημείωσαν ότι κατά τη συγκριτική κοινωνική έρευνα μεταξύ χωρών, συνήθως υποτίθεται ότι οι υπό-έρευνα πληθυσμοί είναι ομοιογενείς γεγονός το οποίο «απαιτεί τη διεξαγωγή ελέγχων». Συνεπώς, οι εθνικές, οι «εντός-έθνους» (Allbardt, 1966, σ. 337· Linz & De Miguel, 1966, σ. 269), διαχρονικές έρευνες θα πρέπει να διερευνηθούν για συγκρισιμότητα εφαρμόζοντας τις ίδιες απαιτήσεις και ακόμη περισσότερο λόγω του ότι, σύμφωνα με τον Øyen (1992, σ. 7) σε όλες τις χώρες ακόμη και σε αυτές που θεωρούνται αρκετά ομοιογενείς μπορεί να βρούμε αρκετές υπό-κοινωνίες, με μεγαλύτερη διακύμανση εντός τους από ό,τι σε συγκρίσεις μεταξύ των υπό-κοινωνιών, αποδεικνύοντας ότι «η εντός-διακύμανση μπορεί να είναι μεγαλύτερη από τη μεταξύ-διακύμανση». Σε αυτό το πλαίσιο και επειδή «η εναρμόνιση των μεθόδων δεν μπορεί να αγνοεί τις τοπικές και εθνικές συνθήκες που διέπουν τους δεσμούς στην αλυσίδα στατιστικής παραγωγής που βρίσκονται πλησιέστερα στην πηγή» (Desrosières, 2000, σ. 185) και εξαιτίας της αδύναμης συγκρισιμότητας των ΕΟΠ και της εκτεταμένης χρήσης των δεδομένων των ερευνών στη σύγκριση μεταξύ των εθνών ή στη διαχρονική εθνική κοινωνική έρευνα, στην παρούσα εργασία διερευνάται η συγκρισιμότητα των ορισμών, μεθόδων και μετρήσεων για τις διαδοχικές Ελληνικές ΕΟΠ που πραγματοποιήθηκαν από το 1957/1958 έως το 2015, ώστε να διασφαλιστεί ότι η ερμηνεία των διαφορών ή των ομοιοτήτων μεταξύ των νοικοκυριών ή των ατόμων που αποκαλύπτονται στην ανάλυση βασίζεται σε θεμελιωμένη μεθοδολογία.

Ο ορισμός του νοικοκυριού στις ΕΟΠ είναι σημαντικός όχι μόνο ως τελική μονάδα δειγματοληψίας, δηλαδή ως μονάδα συλλογής δεδομένων, αλλά και επειδή είναι η βασική μονάδα ανάλυσης (Government Statistical Service, 2003· Hoffmeyer-Zlotnik & Warner, 2008· Office for National Statistics, 2008· Roberts, 1997· Verma & Gabilondo, 1993). Επιπλέον, είναι απαραίτητο να ορίζεται σαφώς ένα άτομο στο νοικοκυριό ως υπεύθυνος ή πρόσωπο αναφοράς για τη συλλογή δεδομένων (Eurostat, 2009b· Foster, 1994· Martin, 1995· Martin & Barton, 1996· Martin, Gill & Lader,

1998· Verma & Gabilondo, 1993). Κατά συνέπεια, οι ορισμοί για το νοικοκυριό και τα πρόσωπα αναφοράς διερευνώνται υπό την υπόθεση της ομοιομορφίας.

Επίσης, δεδομένου ότι η ΕΟΠ συλλέγει λεπτομερή στοιχεία για αγαθά και υπηρεσίες, είναι σημαντικό να οριστεί η χρονική διάρκεια στην οποία αναφέρεται η πληροφορία για ένα συγκεκριμένο είδος, δηλαδή η περίοδος αναφοράς (Pettersson, 2005· Verma & Gabilondo, 1993). Οι Verma και Gabilondo (1993), αποδεικνύοντας τις αποκλίσεις των περιόδων αναφοράς που χρησιμοποιήθηκαν στις EU-HBS, συνέστησαν ένα σύστημα ταξινόμησης που επιτρέπει τη συγκρισιμότητα και δεν έχει εφαρμοστεί από τη Eurostat. Το 2003, η ΕΣΥΕ χορήγησε σε ένα δείγμα μεγέθους 100 νοικοκυριών δύο ερωτηματολόγια χρησιμοποιώντας διαφορετικές περιόδους αναφοράς για διάφορα αγαθά. Τα αποτελέσματα αυτού του ελέγχου (test) κατέδειξαν σημαντικές διαφορές στις δαπάνες και την κατανάλωση, υποδεικνύοντας την ανάγκη άσκησης μεγαλύτερου ελέγχου. Από την άποψη αυτή, οι ορισμοί των περιόδων αναφοράς για τα κύρια αγαθά εξετάζονται υπό την προϋπόθεση της ομοιότητας.

Για τη διερεύνηση της μέτρησης των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών και των ειδών και υπηρεσιών της ατομικής κατανάλωσης σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ διαχρονικά, απαιτείται αρχικά ο έλεγχος της συγκρισιμότητας των κωδικών που χρησιμοποιούνται από την ΕΛΣΤΑΤ για την καταγραφή τους. Σύμφωνα με τον Kish (1994) για συγκρισιμότητα, απαιτείται η τυποποίηση των μετρήσεων και η συλλογή δεδομένων, η οποία είναι απαραίτητη για την αποφυγή αποκλίσεων στις συγκρίσεις, αν και είναι ομολογουμένως δύσκολη (Johnson, 1998). Η συγκρισιμότητα της μέτρησης αγαθών και υπηρεσιών (Verma & Gabilondo, 1993) και των δημογραφικών και κοινωνικοοικονομικών μεταβλητών οι οποίες ορίζονται ως βασικές μεταβλητές (background variables), δηλαδή «εκείνες οι ανεξάρτητες μεταβλητές που παρατηρούνται στα συστήματα, οι οποίες δεν παραβιάζουν την υπόθεση της ομοιογένειας του συνολικού πληθυσμού» (Przeworski & Teune, 1970, σ. 35) και χρησιμοποιούνται εκτενώς στην ανάλυση των δεδομένων των ΕΟΠ (Braun & Mohler, 2003· Hoffmeyer-Zlotnik, 2008· Hoffmeyer-Zlotnik & Warner, 2008· Kolsrud & Skjåk, 2005· Körner & Meyer, 2005· Scholz, 2005· Verma & Gabilondo, 1993· Wolf & Hoffmeyer-Zlotnik, 2003), θεωρείται απαιτούμενο για την ομοιομορφία και την τυποποίηση και, επίσης, για την καλύτερη απεικόνιση του τρόπου με τον οποίο πρέπει να αντιμετωπίζονται σε ένα συγκριτικό πλαίσιο. Για το λόγο αυτό, διεθνείς οργανισμοί προτείνουν κοινά αποδεκτά πρότυπα τα οποία

ενημερώνονται τακτικά, ώστε να επιτρέπονται οι συγκρίσεις διεθνώς και διαχρονικά μεταξύ ερευνών, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των μεταβλητών της εκπαίδευσης (International Standard Classification of Education, ISCED), της απασχόλησης (International Standard Classification of Occupations, ISCO) και του κλάδου οικονομικής δραστηριότητας (International Standard Industrial Classification, ISIC).

Τη δεκαετία του 1990, έγιναν οι πρώτες προσπάθειες για την εναρμόνιση των ταξινομήσεων αγαθών και υπηρεσιών (Classification of Individual Consumption by Purpose, COICOP) που μετρώνται στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ, Household Budget Survey-HBS). Το 1996, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕΚ) δημοσίευσε μια προσωρινή έκδοση της COICOP.⁴ Τον Δεκέμβριο του 1999, η COICOP αντικαταστάθηκε σύμφωνα με τους ορισμούς των Ηνωμένων Εθνών και συνιστά την τελευταία έκδοση της ταξινόμησης.⁵ Ειδικότερα, η ομαδοποίηση των ειδών του αναθεωρημένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ, Harmonised Index of Consumer Prices, HICP) γίνεται σύμφωνα με αυτή την αναθεωρημένη ταξινόμηση COICOP/HICP. Η νέα έκδοση αναπροσάρμοσε τον κατάλογο και τη σύνθεση των υπό-δεικτών των εναρμονισμένων ΔΤΚ. Στις έρευνες που διενεργήθηκαν τα προηγούμενα χρόνια χρησιμοποιήθηκαν διάφορες εκδόσεις της ταξινόμησης. Η τελική ταξινόμηση COICOP, όσον αφορά τους κωδικούς που χρησιμοποιούνται από τη Eurostat, καταρτίστηκε από τον ΟΟΣΑ, έπειτα από συζητήσεις με την Eurostat, την United Nations Statistics Division (UNSD) και τις εθνικές στατιστικές υπηρεσίες των κρατών μελών τον Μάρτιο του 1999. Το 2003, προτάθηκε από τη Eurostat η χρήση στις EU-HBS της κοινής ταξινόμησης COICOP-HBS και ιδιαίτερα, της εκδοχής που έχει προσαρμοσθεί για τις ανάγκες εναρμόνισης του ΔΤΚ, δηλαδή την ταξινόμηση COICOP/HICP.

Το γεγονός της χρήσης διαφορετικών ταξινομήσεων για τα αγαθά και τις υπηρεσίες όπως καταγράφονται στις ΕΟΠ απαιτεί έναν αναλυτικό έλεγχο των κωδικών ώστε να θεμελιώνεται η σύγκριση των δεδομένων διαχρονικά. Στην

⁴ Βλ. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2214/1996 της Επιτροπής της 20ης Νοεμβρίου 1996 για τη θέσπιση εναρμονισμένων Δεικτών Τιμών Καταναλωτή: διαβίβαση και διάδοση των υποδεικτών των εναρμονισμένων Δεικτών Τιμών Καταναλωτή, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1996:296:0008:0029:EL:PDF>

⁵ Βλ. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1749/1999 της Επιτροπής της 23ης Ιουλίου 1999 που τροποποιεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 2214/96, σχετικά με τους υποδείκτες των Εναρμονισμένων Δεικτών Τιμών Καταναλωτή, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1999:214:0001:0030:EL:PDF>.

παρούσα διατριβή παρουσιάζεται η περίπτωση για τη μέτρηση της κατανάλωσης του ψωμιού – σε συνδυασμό με την κατανάλωση κρέατος, ζυμαρικών και ρυζιού – ώστε να υποδειχθούν τα ζητήματα που ενέχονται για συγκρισιμότητα κατά την ανάλυση.

Η παρούσα διατριβή έχει οργανωθεί κατά τον ακόλουθο τρόπο. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διαχρονική συγκρισιμότητα των κύριων ζητημάτων του δειγματοληπτικού σχεδιασμού σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ με στόχο να καταδειχτεί ότι οι απαιτήσεις για τη συγκρισιμότητα των δειγματοληπτικών ερευνών αναφέρονται σε όλες τις πτυχές του σχεδιασμού της έρευνας όπως σημειώνουν οι Kish (1994), Carey (2000) και Verma και Gabilondo (1993). Έτσι, διερευνώνται για συγκρισιμότητα, ο ορισμός του υπό διερεύνηση πληθυσμού, το δειγματοληπτικό πλαίσιο, το δειγματοληπτικό σχέδιο, ο ορισμός των δειγματοληπτικών μονάδων, τα μεγέθη των δειγμάτων (μη-κάλυψη, μη-απόκριση), η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων (δειγματοληπτικών σφαλμάτων και σφαλμάτων απόκρισης), η επιτόπια έρευνα, η πιλοτική έρευνα (δοκιμαστική έρευνα), οι περίοδοι αναφοράς και η εφαρμογή τους στις ΕΟΠ από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 2015.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διαχρονική συγκρισιμότητα, των βασικών εννοιών, των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών και των κωδικών ειδών και υπηρεσιών της ατομικής κατανάλωσης σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ, από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 2015. Σκοπός αυτής της διερεύνησης είναι να καταδειχτεί η απαίτηση για όσο το δυνατό λιγότερες διαφοροποιήσεις και περισσότερη λεπτομέρεια για συγκρισιμότητα, για την επίτευξη ομοιομορφίας και τυποποίησης των μετρήσεων (Kish, 1994), ώστε να αποφεύγονται οι αποκλίσεις στις συγκρίσεις. Οι βασικές έννοιες (substantive units) που ελέγχονται αναφέρονται στον ορισμό του νοικοκυριού και των μελών του και του αρχηγού του νοικοκυριού ή του προσώπου αναφοράς. Οι μετρήσεις που ελέγχονται αναφέρονται στη συγγένεια ή σχέση προς τον υπεύθυνο του νοικοκυριού, στη κατάσταση διαμονής, στο φύλο, στην ηλικία, στην οικογενειακή κατάσταση, στο επίπεδο τυπικής εκπαίδευσης, στην απασχόληση και στην κύρια οικονομική δραστηριότητα, στην ασφάλεια υγείας, στην υπηκοότητα, στη χώρα γέννησης και στη χώρα διαμονής, στις παροχές σε είδος και στις πηγές εισοδήματος του νοικοκυριού. Επίσης, διερευνώνται για συγκρισιμότητα οι μεταβλητές της κύριας κατοικίας, ανέσεων και ορισμένων διαρκών καταναλωτικών αγαθών που διαθέτει το νοικοκυριό, της δευτερεύουσας ή εξοχική κατοικίας και του είδους καταλύματος. Επιπροσθέτως, διερευνάται η

διαχρονική συγκρισιμότητα των κωδικών της ατομικής κατανάλωσης του αλευριού και των άλλων δημητριακών, του ψωμιού, των λοιπών προϊόντων αρτοποιίας, των πιτσών και πιτών, των δημητριακών πρωινού, των λοιπών προϊόντων δημητριακών του ρυζιού και των ζυμαρικών και κουσκούς που ανήκουν στη γενική κατηγορία αλεύρι ψωμί, δημητριακά και του κρέατος.

Στο τρίτο κεφάλαιο διερευνάται η διαχρονική συγκρισιμότητα των μετρήσεων για την εκτίμηση της κατανάλωσης βασικών ειδών διατροφής, του ψωμιού, κρέατος, ζυμαρικών και ρυζιού σε σχέση με τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ, από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 2015, καταδεικνύοντας τις διαφορετικές καταναλωτικές συνήθειες λόγω φύλου, ηλικίας, αριθμού των μελών του νοικοκυριού, αστικότητας και εκπαιδευτικού επιπέδου. Επίσης, διερευνάται η διαχρονική συγκρισιμότητα των μετρήσεων για την εκτίμηση της κατανάλωσης βασικών ειδών διατροφής, του ψωμιού, κρέατος, ζυμαρικών και ρυζιού σε σχέση με την κατανάλωση των προϊόντων τους, σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ, από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 2015, καταδεικνύοντας την διαφοροποίηση της κατανάλωσης του ψωμιού λόγω κατανάλωσης προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και λοιπών δημητριακών, την διαφοροποίηση της κατανάλωσης του κρέατος λόγω κατανάλωσης βρώσιμων εντοσθίων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος, την διαφοροποίηση της κατανάλωσης των ζυμαρικών λόγω κατανάλωσης ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένων, κατεψυγμένων ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά και την διαφοροποίηση της κατανάλωσης του ρυζιού λόγω κατανάλωσης ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασιών προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι. Τέλος, διατυπώνονται τα συμπεράσματα.

Κεφάλαιο 1

Η συγκρισιμότητα των κύριων ζητημάτων του δειγματοληπτικού σχεδιασμού

1.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η διαχρονική συγκρισιμότητα των κύριων ζητημάτων του δειγματοληπτικού σχεδιασμού των ΕΟΠ από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 2015. Κύριος στόχος αυτής της διερεύνησης είναι να καταδειχτεί ότι οι απαιτήσεις για τη συγκρισιμότητα των δειγματοληπτικών ερευνών αναφέρονται σε όλες τις πτυχές του σχεδιασμού τους όπως σημειώνουν οι Kish (1994), Carey (2000) και Verma και Gabilondo (1993). Στο πλαίσιο αυτό, διερευνώνται για συγκρισιμότητα διεξοδικά οι εξής πτυχές του δειγματοληπτικού σχεδίου και της εφαρμογής του: ο ορισμός του υπό διερεύνηση πληθυσμού, το δειγματοληπτικό πλαίσιο, το δειγματοληπτικό σχέδιο, ο ορισμός των δειγματοληπτικών μονάδων, τα μεγέθη των δειγμάτων (μη- κάλυψη, μη-απόκριση), η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων (δειγματοληπτικά σφάλματα και σφάλματα απόκρισης), η επιτόπια έρευνα, η πιλοτική έρευνα (δοκιμαστική έρευνα). Επίσης, ελέγχεται η διαχρονική συγκρισιμότητα των περιόδων αναφοράς για δαπάνες και εισοδήματα καθώς και για βασικά αγαθά και υπηρεσίες.

Όπως είναι γνωστό, το 1957/1958 διεξήχθη στην Ελλάδα η πρώτη ΕΟΠ η οποία κάλυπτε μόνο τις «αστικές περιοχές» (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 17 Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 309). Την έρευνα σχεδίασε ο Reisz, ο οποίος διορίστηκε το 1956 από το Διεθνές Γραφείο Εργασίας (ILO), σύμφωνα με αίτημα από την ΕΣΥΕ για τεχνική βοήθεια στο πλαίσιο του διευρυμένου προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών (ΕΣΥΕ, 1961 Μιχαλοπούλου, 2004). Ως πρώτη εφαρμογή της δειγματοληψίας πιθανοτήτων, «δεν ήταν ιδιαίτερα επιτυχής» (Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 324), δεδομένου ότι «αντικαταστάθηκε το 20% του αρχικού δείγματος»¹ για την αντιμετώπιση της μη κάλυψης (Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 319). Ωστόσο, η έρευνα ήταν «υποδειγματική» όσον αφορά την οργάνωση, την εκτέλεση και τη λεπτομερή τεκμηρίωση

¹ Βλ. σχετικά την αναλυτική κατανομή των αντικαταστάσεων σύμφωνα με τους λόγους για τους οποίους έγιναν: ΕΣΥΕ (1961), *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών διεξαχθείσα εις τας αστικές περιοχές της Ελλάδος κατά το 1957/1958* [Household Survey carried out in the urban areas of Greece during 1957/1958], Αθήναι-Athens, Πίναξ II, σ. 36. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι: «Αι αντικαταστάσεις εγένοντο διά κατοικιών, επιλεγόμενων εξ' ενός εφεδρικού καταλόγου τυχαίων τοιούτων. Εκ του συνόλου των 2830 νοικοκυριών του δείγματος, 561 νοικοκυριά, ήτοι ποσοστόν 20% περίπου, προήλθον από αντικαταστάσεις», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 36.

(Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 309). Ο Raj,² ο οποίος είχε προσκληθεί από την ΕΣΥΕ το 1958 ως εμπειρογνώμονας, συζήτησε την έρευνα για να καταδείξει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει στην πράξη, χωρίς να αναφερθεί στο πρόβλημα της αντικατάστασης για τη μη κάλυψη (Μιχαλοπούλου, 2004). Το 1963/1964, η ΕΣΥΕ διεξήγαγε τη δεύτερη ΕΟΠ που κάλυπτε τις «ημιαστικές και αγροτικές περιοχές» (ΕΣΥΕ, 1969, σ. 13· Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 313). Η έρευνα αυτή σχεδιάστηκε από τον Reisz, με τη βοήθεια «του Sir H. Campion, τέως Γενικού Διευθυντού της Στατιστικής Υπηρεσίας του Ηνωμένου βασιλείου και των κ.κ. H.E. Riley, τέως Διευθυντού της Στατιστικής Υπηρεσίας του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας και B.N. Davies, Διευθυντού της Στατιστικής Υπηρεσίας της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Επιτροπής» (ΕΣΥΕ, 1969, σ. 12· Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 330, υποσημείωση 78). Η έρευνα «συνιστά υπόδειγμα» από κάθε άποψη (Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 333), παρά την περιορισμένη χρήση της αντικατάστασης για την αντιμετώπιση της μη κάλυψης³ (Μιχαλοπούλου, 2004). Η έρευνα των αστικών περιοχών διεξήχθη «ετησίως» κατά την περίοδο 1962/1963 έως 1968/1969⁴ και κάλυπτε μόνο «δέκα μεγάλες πόλεις του δείγματος του 1957/1958» και με μειωμένο μέγεθος δείγματος «περίπου 500 κατοικιών» (Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 333). Όπως και στο αρχικό δείγμα, κατέγραψαν μη απόκριση στις ερωτήσεις εισοδήματος (ΕΣΥΕ, 1972· Μιχαλοπούλου, 2004), όπως και σε όλες τις έρευνες. Επίσης, η έρευνα για τις ημιαστικές και αγροτικές περιοχές συνεχίστηκε με το 1/4 του δείγματος του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1976· Μιχαλοπούλου, 2004), αλλά δεν υπήρξαν δημοσιευμένα αποτελέσματα

² Ο Raj, στο βιβλίο του *Δειγματοληπτική θεωρία*, παρουσιάζοντας την ερευνητική διαδικασία και τα ζητήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή της δειγματοληψίας χρησιμοποίησε διευκρινιστικά παραδείγματα από την έρευνα οικογενειακών προϋπολογισμών 1957/1958 αναφερόμενος στην κάλυψη του υπό διερεύνηση πληθυσμού, στο δειγματοληπτικό πλαίσιο, στον προσδιορισμό της δειγματοληπτικής μονάδας, στη μέθοδο συλλογής πληροφοριών, στην περίοδο αναφοράς και στη συλλογή δεδομένων μη αποκρίσεων, βλ. Raj, D. (1968), *Sampling Theory*, New York: McGraw-Hill Book Company, σσ. 22-25. Για μια συνοπτική παρουσίαση της έρευνας οικογενειακών προϋπολογισμών 1957/1958, βλ. σχετικά Raj, D. (1972), *The Design of Sample Surveys*, New York: McGraw-Hill Book Company, σσ. 253-254 και 257.

³ Το πρόβλημα της μη κάλυψης του δείγματος περιορίστηκε στα 9 «απομακρυσμένα νοικοκυριά», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών διεξαχθείσα εις τας ημιαστικές και αγροτικές περιοχές της Ελλάδος κατά το 1963/1964* [Household Survey carried out in the semi-urban and rural areas of Greece during 1963/1964], Αθήναι-Athens, σσ. 37-38. Ας σημειωθεί ότι, 6 μόνο νοικοκυριά δεν δέχτηκαν να συνεργαστούν, αλλά αναπληρώθηκαν.

⁴ Για τις «συνεχείς έρευνες» οικογενειακών προϋπολογισμών στις αστικές περιοχές, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1972), *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών διεξαχθείσα εις τας αστικές περιοχές της Ελλάδος κατά τα έτη 1962/1963 έως και 1968/1969* [Household Expenditure Survey carried out in the urban areas of Greece during the years 1962/1963 up to 1968/1969], Αθήναι-Athens, σσ. 11, 14. Το δειγματοληπτικό σχέδιο που εφαρμόστηκε στις έρευνες αυτές παρουσιάζεται συνοπτικά σε παράρτημα: στο ίδιο, Παράρτημα, σσ. 147-148.

Μιχαλοπούλου, 2004). Η ΕΣΥΕ θα διεξάγει την πρώτη εθνική ΕΟΠ το 1974 (ΕΣΥΕ, 1977· Μιχαλοπούλου, 2004).

Κατά συνέπεια, για τη διερεύνηση της διαχρονικής συγκρισιμότητας των ΕΟΠ, θα έπρεπε να θεωρήσουμε τις έρευνες που διεξήχθησαν από το 1974 και μετά εφόσον καλύπτουν όλη την επικράτεια. Όμως, λόγω της ιστορικής σημασίας τους, αποφασίσαμε να συμπεριλάβουμε στη μελέτη μας και τις δύο πρώτες έρευνες του 1957/1958 και 1963/1964 που διεξήχθησαν στις αστικές και ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, αντίστοιχα. Για τη διενέργεια αυτού του ελέγχου χρησιμοποιήσαμε εκτός από τα μεθοδολογικά κείμενα των ερευνών (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) και άλλες πληροφορίες που μας διατέθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ. Στον Πίνακα 1.1 παρουσιάζονται συνοπτικά τα βασικά χαρακτηριστικά των ΕΟΠ διαχρονικά: η περιοχή αναφοράς, η χρονική κάλυψη, η συχνότητα διάχυσης, η περίοδος βάσης, οι στατιστικές μονάδες, η στάθμιση και η έρευνα πιλότος.

1.2 Ο υπό διερεύνηση πληθυσμός

Σε όλες τις ΕΟΠ, ως υπό διερεύνηση πληθυσμός ορίζεται ο πληθυσμός των ιδιωτικών νοικοκυριών. Στον Πίνακα 1.2 παρουσιάζονται λεπτομερώς τα ζητήματα ορισμού και κάλυψης του υπό διερεύνηση πληθυσμού των ΕΟΠ διαχρονικά. Όπως προαναφέραμε, οι έρευνες του 1957/1958 και 1963/1964 διεξήχθησαν στις αστικές και ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, αντίστοιχα. Από την έρευνα του 1974 και όλες τις μεταγενέστερες ΕΟΠ καλύπτονται τα ιδιωτικά «νοικοκυριά όλης της χώρας» (ΕΣΥΕ, 1977, σ. XI· ΕΣΥΕ, 1986, σ. 11· ΕΣΥΕ, 1990, σ. 11· ΕΣΥΕ, 1999, σ. 11· ΕΣΥΕ, 2003, σ. 12· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Σε όλες τις έρευνες αποκλείστηκαν «οι κάθε είδους συλλογικές συμβιώσεις» (οικοτροφεία, γηροκομεία, νοσοκομεία, φυλακές, αναμορφωτήρια, στρατόπεδα κλπ.) και τα νοικοκυριά με μέλη ξένους υπηκόους που υπηρετούν σε ξένες διπλωματικές αποστολές (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 17· ΕΣΥΕ, 1969, σ. 13· ΕΣΥΕ, 1977, σ. XI· ΕΣΥΕ, 1986, σ. 11· ΕΣΥΕ, 1990, σ. 11· ΕΣΥΕ, 1999, σ. 11· ΕΣΥΕ, 2003, σ. 12· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Στις δύο πρώτες έρευνες 1957/1958 και 1963/1964 αποκλείστηκαν τα νοικοκυριά με «δύο οικοτρόφους» (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 17· ΕΣΥΕ, 1969, σ. 13). Από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 εξαιρέθηκαν τα νοικοκυριά με «τρεις οικοτρόφους» και από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 αποκλείστηκαν τα νοικοκυριά με «πέντε οικότροφους» (ΕΣΥΕ, 1977, σ. XI·

Πίνακας 1.1 Η περιοχή αναφοράς, η χρονική κάλυψη, η συγγένεια διάγνωσης, η περίοδος βάσης, οι στατιστικές μονάδες, η στάθμιση και η έρευνα πιλότο

	ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014	ΕΟΠ 2013	ΕΟΠ 2012	ΕΟΠ 2011	ΕΟΠ 2010	ΕΟΠ 2009	ΕΟΠ 2008	ΕΟΠ 2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999	ΕΟΠ 1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988	ΕΟΠ 1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
Περιοχή αναφοράς (γεωγραφική κάλυψη)		NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI Ημιαστικές και αγροτικές περιοχές της Χώρας - -	NAI Αστικές - - περιοχές της Χώρας - -
Χρονική κάλυψη	Ολόκληρη η Χώρα	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓	NAI	NAI
Συγγένεια διάγνωσης	ετήσια και συνεχείς	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ -	NAI ✓ -	NAI ✓ -	NAI ✓ -	NAI ✓ -	NAI ✓ -	NAI	NAI
Επτόσια έρευνα	Ετήσια	NAI ✓	NAI ✓	NAI ✓	NAI ✓	NAI ✓	NAI ✓	NAI ✓	NAI 6 έτη	NAI 6 έτη	NAI 6 έτη	NAI 7 έτη	NAI 7 έτη	NAI 10 έτη	NAI 7 έτη	NAI -
	2015	NAI 2014	NAI 2013	NAI 2012	NAI 2011	NAI 2010	NAI 2009	NAI 2008	NAI Φεβρουάριος 2004- Ιανουάριος 2005	NAI Νοέμβριος 1998- Οκτώβριος 1999	NAI Οκτώβριος 1993- Σεπτέμβριος 1994	NAI Νοέμβριος 1987- Οκτώβριος 1988	NAI Νοέμβριος 1981- Οκτώβριος 1982	NAI Ιανουάριος 1974- Δεκέμβριος 1974	NAI Μάιος 1963- Απρίλιος 1964	NAI Απρίλιος 1957- Μάρτιος 1958
Στατιστικές μονάδες	νοικοκυριά και άτομα	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓
Στάθμιση δείγματος	σταθμιζόμενο	NAI ✓	NAI ✓	NAI ✓	NAI ✓	NAI ✓	NAI ✓	NAI ✓	NAI ✓	OXI αυτοστ/μενο ^α	OXI αυτοστ/μενο ^α	OXI αυτοστ/μενο ^α	OXI αυτοστ/μενο ^α	OXI αυτοστ/μενο ^α	OXI αυτοστ/μενο	OXI αυτοστ/μενο
Έρευνα πιλότο (Δοκιμαστική έρευνα)	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI

Πίνακας 1.1 (συνέχεια)

	ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014	ΕΟΠ 2013	ΕΟΠ 2012	ΕΟΠ 2011	ΕΟΠ 2010	ΕΟΠ 2009	ΕΟΠ 2008	ΕΟΠ 2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999	ΕΟΠ 1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988	ΕΟΠ 1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
Διόγκτα												-	-	Οκτώβριος- Δεκέμβριος 1973 ^β	Αύγουστος- Σεπτέμβριος 1962	Δεκέμβριος 1956 Ιανουάριος 1957 έξι (6) εβδομάδες -
Δείγμα												-	-		6 χωρία της Αττικής 600 νοικοκυριά	18 πόλεις 131 νοικοκυριά

^α Ας σημειωθεί ότι: «Το δείγμα ήταν αυτοσταθμιζόμενο», βλ. ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, σ. XIII' ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, σ. 12' ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, σ. 13' ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, σ. 13' Ας σημειωθεί, επίσης, ότι: «Το δείγμα ήταν κατά προσέγγιση αυτοσταθμιζόμενο», βλ. ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, σ. 14'.

^β Ας σημειωθεί ότι: «Το προσχέδιον του ερωτηματολογίου εδοκίμασθη, κατά την διάρκειαν της εκπαιδευτικής ερεύνης της διενεργηθείσης κατά την περίοδον Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου 1973», βλ. ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, σ. XIV.

Πίνακας 1.2 Ο πληθυσμός αναφοράς

	ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014-2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999	ΕΟΠ 1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988	ΕΟΠ 1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
Υπό διερεύνηση πληθυσμός	Τα νοικοκυριά όλης της χώρας,	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓	NAI ✓ ✓ Τα νοικοκυριά ολόκληρου της Χώρας,	NAI ✓ Όλα τα ιδιωτικά νοικοκυριά, ο ανωτέρω πληθυσμός των νοικοκυριών περιορίσθη γεωγραφικώς εις τας ημιαστικές και τας αγροτικές περιοχές της Χώρας, δηλαδή, εις τα νοικοκυριά των Δήμων και Κοινοτήτων με πληθυσμόν κάτω των 10.000 κατοίκων, συμφώνως προς την Απογραφήν του 1961.	NAI ✓ Όλα τα ιδιωτικά νοικοκυριά που διαμένουν εις τας διαφόρους αστικές περιοχές, αι πόλεις που είχαν κατά την Απογραφήν του 1951, πληθυσμόν, άνω των 10.000 κατοίκων
	ανεξάρτητα από το μέγεθος ή τα οποιαδήποτε οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τους	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ανεξαρτήτως του μεγέθους ή οιαδήποτε οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών αυτών	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ οιουδήποτε μεγέθους ή οιαδήποτε οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών του αρχηγού αυτών	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ οιουδήποτε μεγέθους ή οιαδήποτε οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών του αρχηγού αυτών
Κάλυψη	Εξαρούνται:	NAI ✓	NAI ✓ Εξαυρέθηκαν	NAI ✓ Εξαυρέθηκαν	NAI ✓ Εξαυρέθηκαν	NAI ✓ Εξαυρέθηκαν	NAI ✓ Εξαυρέθηκαν	NAI ✓ Εξαυρέθηκαν,	NAI ✓ Εξαυρέθησαν μόνον

Πίνακας 1.2 (συνέχεια)

	ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014-2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999	ΕΟΠ 1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988	ΕΟΠ 1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
1. Οι κάθε είδους συλλογικές συμβιώσεις	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓ αι πάσης φύσεως συλλογικά συμβιώσεις	✓ αι πάσης φύσεως ομαδικά συμβιώσεις, όπως π.χ. τα ξενοδοχεία,	✓ αι πάσης φύσεως ομαδικά συμβιώσεις, όπως π.χ. τα ξενοδοχεία,
(οικοτροφεία, γηροκομία, νοσοκομεία,	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
φυλακές,	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
αναμορφωτήρια, στρατόπεδα κλπ.).	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2. Τα νοικοκυριά που	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
έχουν	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
περισσότερους	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
από	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
πέντε (5) οικότροφους.	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. Τα νοικοκυριά	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
με μέλη	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ξένους υπηκόους που υπηρετούν σε	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Πίνακας 1.2 (συνέχεια)

	ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014-2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999	ΕΟΠ 1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988	ΕΟΠ 1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
ξένες διπλωματικές αποστολές.	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓ ξένων αποστολών	✓ ξένων αποστολών	✓ ξένων διπλωματικών ή άλλων αποστολών, Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφάλειας*
			Τα νοικοκυριά, των οποίων τα μέλη δε μιλούσαν την ελληνική γλώσσα εξαιρέθηκαν από την έρευνα εκ των υστέρων	- - - - -	- - - - -	- - - - -	- - - - -	- - - - -	- - - - -

* Ας σημειωθεί ότι: «Υπήρχον ωστόσο ενδείξεις περί του ότι η διάθρυσή της καταναλώσεως των “νοικοκυριών” εκείνων, τα οποία περιελάμβανον μέλη ξένων διπλωματικών ή άλλων αποστολών και είχαν το προνόμιον λήψεως τροφίμων εξ ειδικών πηγών, διέφερον ουσιαστικά από το καταναλωτικόν πρότυπον των ελληνικών ιδιωτικών “νοικοκυριών” και κατά συνέπειαν, εκρίθη σκόπιμον όπως τα “νοικοκυριά”, τα οποία εξαίρεθούν της ερεύνης. Επιπροσθέτως, κατόπιν σχετικής υποδείξεως της Γνωμοδοτικής Επιτροπής, απεφασίσθη όπως εξαιρεθούν της ερεύνης όλα τα “νοικοκυριά”, τα οποία περιελάμβανον μέλη των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφάλειας της χώρας», βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., σ. 17.

Στην έρευνα του 1957/1958, σημειώνεται ότι: «Η αρχική πρόθεσις της ΕΣΥΕ ήτο να καλύψη διά της ερεύνης ολόκληρον την χώραν, περιλαμβανομένων και των αγροτικών περιοχών. Από τα πρώτα όμως στάδια του σχεδιασμού κατεφάνη ότι η έλλειψις βασικών δεδομένων επί των συνθηκών διαβιώσεως εις τας αγροτικές περιοχάς, απαιτείται διά τον σχεδιασμόν μιας ταιωτάς φύσεως ερεύνης, τα σοβαρώτατα προβλήματα οργανωτικής φύσεως, τα οποία θα έπρεπε να αντιμετωπισθούν, τα πολυάριθμα ανεπίλυτα τεχνικά και εννοιολογικά προβλήματα, τα σχετιζόμενα με την συλλογήν των στοιχείων επί της αυτοκαταναλώσεως εις τας αγροτικές περιοχάς και, τέλος, η σπάνης εξησκημένου ερευνητικού προσωπικού θα ηδύναντο να καθυστερήσουν υπέρ το δέον την διεξαγωγήν της σχεδιαζόμενης ερεύνης και να διακινδυνεύσουν ίσως αυτήν ταύτην την επιτυχίαν αυτής. Κατέστη ούτω αναπόφευκτον όπως περιορίσθι η έκτασις της ερεύνης εις τας αστικές μόνον περιοχάς, ως ταιωτάς δε ωρίσθησαν αι πόλεις που είχαν κατά την απογραφήν πληθυσμού του 1951, πληθυσμόν άνω των 10.000 κατοίκων», βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., σ. 17. Σημειώνεται, επίσης, ότι: «Ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδος κατά το 1951 ανήρχετο εις 7.633.000. Αι αστικά νοικοκυριά της χώρας-ως ταιωτάς δε ωρίσθησαν αι 49 πόλεις με πληθυσμόν άνω των 10.000 κατοίκων-με 2.842.000 κατοίκους αποτελούν το 37% περίπου του συνολικού πληθυσμού. Τα ιδιωτικά νοικοκυριά των αστικών περιοχών περιελάμβανον 2.647.000 άτομα, ενώ αι ομαδικαί συμβιώσεις, 195.000 περίπου. Κατά συνέπειαν-μη λαμβανομένων υπ’ όψιν των ακατάλληλων νοικοκυριών-η έρευνα εκάλυψε το 93% περίπου του αστικού πληθυσμού της χώρας κατά το έτος 1951», βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., σ. 23. Στην έρευνα του 1974, σημειώνεται ότι: «Λαμβανομένου ότι: «Λαμβανομένου υπ’ όψιν ότι, κατά την Απογραφήν του 1971, τα νοικοκυριά περιελάμβανον 8.454.500 άτομα και αι συλλογικαί συμβιώσεις 314.140, η έρευνα εκάλυψε, μη λαμβανομένων υπ’ όψιν των εξαίρεθέντων ως άνω νοικοκυριών, το 96% περίπου του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδος», βλ. ΕΣΥΕ (1977), ό.π., σ. XI.

ΕΣΥΕ, 1986, σ. 11· ΕΣΥΕ, 1990, σ. 11· ΕΣΥΕ, 1999, σ. 11· ΕΣΥΕ, 2003, σ. 12· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ (2003, σ. 12) σημειώνεται ότι στην έρευνα του 1998/1999 μετά την ολοκλήρωση της επιτόπιας έρευνας αποκλείστηκαν επίσης «τα νοικοκυριά των οποίων τα μέλη δεν μιλούσαν την ελληνική γλώσσα» (Πίνακας 1.2). Αν και η γλώσσα κάποιας μειονότητας, που μιλιόταν ως πρώτη γλώσσα, δεν ξεπερνούσε το 5% του πληθυσμού και η Απογραφή Πληθυσμού του 2001 δεν κατέγραφε καμία τέτοια ομάδα που να υπερβαίνει αυτό το όριο, η ΕΛΣΤΑΤ θα πρέπει να μεταφράσει το ερωτηματολόγιο στην Αλβανική γλώσσα, δηλαδή την πιο κυρίαρχη μειονοτική γλώσσα (European Social Survey, 2009· European Social Survey, 2010), σύμφωνα με τις μεθόδους που προτείνονται στη βιβλιογραφία (Harkness, 2003).

1.3 Το δειγματοληπτικό πλαίσιο

Στον Πίνακα 1.3 παρουσιάζονται λεπτομερώς τα δειγματοληπτικά πλαίσια που χρησιμοποιήθηκαν στις ΕΟΠ. Στην έρευνα του 1957/1958 χρησιμοποιήθηκε, σε συνδυασμό με την Απογραφή Πληθυσμού, και ένας κατάλογος κατοικιών⁵ «που συντάχθηκε για τις κατοικίες που αναγέρθηκαν μετά το 1951, βάσει ενός δείγματος αδειών οικοδομήσεως» (Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 315), επειδή το 1956 δεν υπήρχαν διαθέσιμοι ενημερωμένοι χάρτες ή αεροφωτογραφίες και σημειώνεται ότι:

⁵ Για το πλαίσιο για την επιλογή του δείγματος κατοικιών, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σσ. 25-26 και Μιχαλοπούλου, Κ. (2004), *Στην αυτοκρατορία των ενδείξεων: Η ιστορία της δειγματοληπτικής πρακτικής στην Ελλάδα*, Παπαζήσης, Αθήνα, σσ. 315-316. Πιο συγκεκριμένα, σημειώνεται ότι: «Ως πλαίσιον διά την επιλογήν του δείγματος εχρησιμοποιήθη ο κατάλογος των κατοικιών, των προοριζομένων διά κατοίκησιν και αι οποίαι απεγράφησαν κατά την απογραφήν του 1951, εν συνδυασμώ με συνταχθέντα κατάλογον των κατοικιών των ανεγερθεισών μετά το 1951. Η απογραφή κατοικιών του 1951 παρείχε πλήρη και ακριβή κατάλογον των υπαρχουσών κατά τον Απρίλιον του 1951 πάσης φύσεως κατοικιών. Επί πλέον, πρὸς εξασφάλισιν της αντιπροσωπευτικότητος του δείγματος ως πρὸς τα νοικοκυριά τα κατοικούντα εἰς κατοικίας ανεγερθείσας μετά το 1951, ὁ ἐκ τῆς απογραφῆς κατάλογος κατοικιών του 1951 συνεπληρώθη δι' ἐτέρου καταλόγου, περιέχοντος τὰς κατοικίας, ἡ ἀνέγερσις των οποίων συνεπληρώθη μεταξύ τῆς απογραφῆς του 1951 καὶ τῆς ημερομηνίας ἐπιλογῆς του δείγματος. Ὁ κατάλογος των μετά την απογραφὴν ανεγερθεισών κατοικιών κατηρτίσθη ἐπὶ τῇ βάσει δείγματος αδειών οικοδομήσεως χορηγηθεισών διά τὴν ἀνέγερσιν κατοικιών, προοριζομένων διά κατοίκησιν, ἀπὸ του 1950 καὶ ἐντεύθεν, καὶ των οποίων ἡ κατασκευὴ συνεπληρώθη μετά τὴν απογραφὴν του 1951», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 25. Ἀς σημειωθεῖ, ἐπίσης, ὅτι πρὶν ληφθεῖ ἡ ἀνωτέρω ἀπόφασις ἐξετάσθησαν καὶ ἄλλα πλαίσια, τὰ ὁποῖα ὁμως τελικὰ λόγῳ των προβλημάτων τους ἀποδείχθησαν ἀπρόσφορα. Τα πλαίσια, τὰ ὁποῖα ἐξετάσθησαν ἦταν τὰ ἐξῆς: «το μητρώον των υπαγομένων εἰς τὰς κοινωνικὰς ἀσφαλίσεις», «το μητρώον των υποκειμένων εἰς τὴν φορολογίαν οικοδομῶν», «οἱ ἐκλογικοὶ κατάλογοι» καὶ «ἐμελετήθη ἡ δυνατότης χρησιμοποίησεως δείγματος ἐπιφανείας, δηλαδή μιᾶς μεθόδου αποτελεσματικῆς διὰ τὴν κατάρτισιν ἐνὸς συγχρονισμένου πλαισίου», βλ. ἀναλυτικότερα, γιὰ τὰ πλαίσια καὶ τοὺς λόγους που ἀποδείχθησαν ἀπρόσφορα ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σσ. 25-26 καὶ Μιχαλοπούλου, Κ. (2004), *ό.π.*, σσ. 315-316.

«Δυστυχώς, δεν υπήρχον κατά το 1956, διά τας πλείστας των πόλεων, συγχρονισμένοι χάρται ή αεροφωτογραφίαι» (ΕΣΥΕ, 1961, σσ. 25-26· Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 316). Σε όλες τις μεταγενέστερες ΕΟΠ για την επιλογή των πρωταρχικών μονάδων δειγματοληψίας χρησιμοποιήθηκε ως δειγματοληπτικό πλαίσιο η τελευταία Απογραφή Πληθυσμού, η οποία ενημερώνεται κάθε 10 χρόνια (ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σε κάθε επιλεγμένη μονάδα επιφάνειας χρησιμοποιείται το πλαίσιο των νοικοκυριών για την επιλογή του τελικού δείγματος⁶ το οποίο και ενημερώνεται

⁶ Για την επιλογή των κατοικιών, στην έρευνα του 1957/1958, σημειώνεται ότι: «Εις εκάστην των πόλεων του δείγματος, η επιλογή των κατοικιών εγένετο συστηματικώς, εκ των υπό χωριστήν αριθμωσιν καταλόγων των κατοικιών της απογραφής του 1951 αφ' ενός, και των αδειών οικοδομήσεως αφ' ετέρου. Το διάστημα δειγματοληψίας καθωρίσθη κατά τρόπον, ώστε ο προκύπτων αριθμός κατοικιών να υπερβαίνει κατά τι τον αριθμόν που απητείτο διά το δείγμα. Πρός επίτευξιν του απαιτούμενου αριθμού δειγματοληπτικών μονάδων εξηρέθησαν, διά τυχαίας επιλογής, αι επί πλέον τοιαύται, αποτελέσασαι ιδιαίτερον κατάλογον κατοικιών, όστις εχρησιμοποιήθη διά τας αντικαταστάσεις», δηλ. κατασκευάστηκε συμπληρωματικός/εφεδρικός κατάλογος για τις αντικαταστάσεις, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), ό.π., σ. 26. Για την επιλογή των νοικοκυριών, στην έρευνα του 1963/1964, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), ό.π., σ. 24 και Παράρτημα Α, σσ. 273-274. Πιο συγκεκριμένα, για την έρευνα του 1963/1964, σημειώνεται ότι: «Εις έκαστον εκ των επιλεγέντων απογραφικών τμημάτων εγένετο πλήρης απογραφή των νοικοκυριών, τα οποία διέμενον εις αυτό, εκ του ούτω δέ καταρτισθέντος πλαισίου επελέγησαν τα προς έρευναν νοικοκυριά», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), ό.π., σ. 24. Ο κατάλογος όλων των νοικοκυριών καταρτίστηκε «ολίγον πρό της ενάρξεως της ερεύνης εις την επιλεγείσαν περιοχήν εκάστης Κοινότητος», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), ό.π., Παράρτημα Α, σ. 273. Και σημειώνεται ότι: «Οι κατάλογοι κατηρτίζοντο υπό ειδικώς εκπαιδευθέντων υπαλλήλων, ένα μήνα περίπου πρό της ερεύνης, βοηθουμένων διά τον εντοπισμόν της επιλεγείσης περιοχής υπό σκαριφημάτων και καταλόγων οικοδομών της Απογραφής του 1961», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), ό.π., Παράρτημα Α, σ. 273. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι: «εις τον ούτω καταρτιζόμενον απογραφικόν κατάλογον περιλαμβάνοντο ως ιδιαίτεροι μονάδες και αι οικοδομαί, αι οποίαι κατά τον χρόνον της απογραφής ήσαν κεναί, ως και αι εκ των νεόκτιστων ευρισκόμεναι εις κατάστασιν, ώστε να δύνανται να κατοικηθούν εντός διαστήματος ενός μηνός, καθ' ό κατά μέσον όρον θα ήρχιζεν η έρευνα», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), ό.π., Παράρτημα Α, σ. 273. Και η επιλογή των νοικοκυριών «εγένετο εις δύο φάσεις» (για την επιλογή των νοικοκυριών σε δύο φάσεις, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), ό.π., Παράρτημα Α, σσ. 273-274). Για την επιλογή των κατοικιών στην έρευνα του 1974, σημειώνεται ότι: «Η επιλογή των κατοικιών εγένετο υπό της ερευνητριάς κατά την πρώτην ημέραν της εβδομάδος ερεύνης. Η ερευνήτρια ενετόπιζε κατ' αρχάς την μονάδα επιφανείας, τη βοήθεια χάρτου ή σκαριφήματος, και εν συνεχεία προέβαινεν εις την καταμέτρησιν όλων των κατοικιών αυτής, επιλέγουσα ταυτοχρόνως ωρισμένας εξ' αυτών βάσει ειδικού πίνακος επιλογής», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1977), *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974* [Household Expenditure Survey 1974], Αθήναι-Athens, σ. XIII. Για την επιλογή των κατοικιών στην έρευνα του 1981/1982, σημειώνεται ότι «Η επιλογή των κατοικιών γινόταν από την ερευνήτρια κατά την πρώτη ημέρα της εβδομάδας της έρευνας. Η ερευνήτρια εντόπιζε κατ' αρχήν τη μονάδα επιφανείας με τη βοήθεια του χάρτη ή του σκαριφήματος και, στη συνέχεια, απαριθμούσε όλες τις κατοικίες της μονάδας επιλέγοντας ταυτόχρονα ορισμένες από αυτές, με βάση το διάστημα δειγματοληψίας που είχε κάθε μονάδα και με τη βοήθεια ειδικού πίνακα επιλογής», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1986), *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1981/1982* [Household Expenditure Survey 1981/1982], Αθήναι-Athens, σ. 13. Για την επιλογή των κατοικιών, στις έρευνες 1993/1994-1998/1999, σημειώνεται ότι: «Η επιλογή των κατοικιών έγινε, με βάση το διάστημα δειγματοληψίας και με τη βοήθεια του ειδικού πίνακα επιλογής, από τους καταρτισθέντες καταλόγους-πλαίσια κατοικιών», από την Υπηρεσία, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1999), *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1993/1994* [Household Expenditure Survey 1993/1994], Αθήνα-Athens, σ. 13 και ΕΣΥΕ (2003), *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1998/1999* [Household Expenditure Survey 1998/1999], Αθήνα-Athens, σ. 14. Για την επιλογή των κατοικιών, στην έρευνα του 1987/1988, ας σημειωθεί ότι, η επιλογή των κατοικιών «στην Περιφέρεια Πρωτευούσης, στο Π.Σ. Θεσ/νίκης και στις πρωτεύουσες των νομών, όπου είχε προηγηθεί κατάρτιση καταλόγου κατοικιών γινόταν από την

πριν από την επιλογή των προς έρευνα νοικοκυριών (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

1.4 Το δειγματοληπτικό σχέδιο

Στον Πίνακα 1.4 παρουσιάζονται λεπτομερώς το δειγματοληπτικό σχέδιο που εφαρμόστηκε στις ΕΟΠ. Στην πρώτη έρευνα του 1957/1958 για τις αστικές περιοχές, υιοθετήθηκε ένα σχέδιο στρωματοποιημένης δειγματοληψίας σε δύο στάδια⁷

Υπηρεσία» και διεξήχθη όπως και στις έρευνες 1993/1994-1998/1999 και «στις υπόλοιπες περιοχές» διεξήχθη, όπως και στις έρευνες 1974-1981/1982, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1990), *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1987/1988* [Household Expenditure Survey 1987/1988], Αθήνα-Athens, σ. 13.

⁷ Για την δειγματοληψία σε δύο στάδια στην έρευνα του 1957/1958 αναλυτικότερα, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σσ. 23-26 και για τον καταμερισμό των κατοικιών του δείγματος, στη βάση της κατανομής των ιδιωτικών νοικοκυριών κατά την απογραφή του έτους 1951 αναλυτικότερα, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Πίναξ Ι, σ. 24. Πιο συγκεκριμένα, σημειώνεται ότι: «Υιοθετήθηκε σχέδιον δειγματοληψίας εις δύο στάδια: η επιλογή των πόλεων και η επιλογή των κατοικιών, εντός των επιλεγισών πόλεων, αποτέλεσαν το πρώτον και δεύτερον στάδιον αντιστοίχως», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 23. Όσον αφορά την επιλογή του δείγματος, σημειώνεται ότι: «Προς τον σκοπόν επιλογής του δείγματος, αι αστικάί περιοχαί διηρέθησαν εις δύο στρώματα: αι 10 μεγαλύτεραι πόλεις απετέλεσαν το πρώτον και αι υπόλοιποι 39 το δεύτερον στρώμα. Είς την περίπτωσιν του πρώτου στρώματος, απεφασίσθη να περιληφθούν εις το δείγμα όλαι αι πόλεις», δηλαδή οι 10 μεγαλύτερες πόλεις, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 23. Όσον αφορά το πρώτο στρώμα, αναφέρεται ότι: «Η απόφασις μη προσφυγής διά το στρώμα τούτο, εις δειγματοληψίαν εβασίσθη αφ' ενός μεν εις το ότι το στρώμα τούτο περιελάμβανε πλέον των $\frac{3}{4}$ του συνόλου των ιδιωτικών νοικοκυριών των αστικών περιοχών και αφ' ετέρου εις το γεγονός των σημαντικών διαφορών που υπάρχουν ως προς το μέγεθος των πόλεων και τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τούτων», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σσ. 23-24. Και σημειώνεται ότι: «Το αναλογούν εις τας 10 μεγαλύτερας πόλεις μέγεθος δείγματος κατανεμήθη μεταξύ αυτών, κατ' αναλογίαν του αριθμού των απογραφέντων κατά το έτος 1951 ιδιωτικών νοικοκυριών εκάστης τούτων. Εν' τούτοις, διά λόγους ευκολίας, οι κατά τον τρόπον τούτον υπολογισθέντες αριθμοί εστρογγυλοποιήθησαν», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 25. Όσον αφορά το δεύτερο στρώμα, αναφέρεται ότι: «Όσον αφορά το δεύτερον στρώμα, το οποίον αποτελείτο από τας υπολοίπους αστικάς περιοχάς, το μέγεθος των πόλεων εκυμαίνεται μόνον μεταξύ 10.000 και 30.000 κατοίκων. Επιπροσθέτως, υπήρχον ενδείξεις κάποιας ομοιογένειας, όσον αφορά τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των πόλεων τούτων. Κατά συνέπειαν, απεφασίσθη όπως, προς τον σκοπόν μειώσεως του κόστους της ερεύνης, επιλεγεί εκ των 39 πόλεων αι οποίαι απετελούν το στρώμα τούτο, τυχαίον δείγμα εκ 15 πόλεων με πιθανότητας επιλογής αναλόγους προς τον αριθμόν των κατοίκων των», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 24. Και σημειώνεται ότι: «Κατά την εποχήν που εγένετο η επιλογή των πόλεων δεν διετίθεντο στοιχεία επί του αριθμού των ιδιωτικών νοικοκυριών διά τας πλείστας των μικρών πόλεων. Ως εκ τούτου, εχρησιμοποιήθη ο αριθμός των κατοίκων, αντί του αριθμού των νοικοκυριών», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 24, υποσημείωση *. Στη συνέχεια, όσον αφορά το δεύτερο στρώμα, αναφέρεται ότι: «Είς την περίπτωσιν του δευτέρου στρώματος, των υπολοίπων δηλ. αστικών περιοχών, επειδή η επιλογή των πόλεων εγένετο με πιθανότητας αναλόγους προς το μέγεθος αυτών, έδει όπως κατανεμηθούν δείγματα ισομεγέθη εις εκάστην των 15 πόλεων, ούτως ώστε κάθε νοικοκυριό του στρώματος αυτού να έχη ίσην πιθανότητα επιλογής. Ούτω, το μέγεθος του δείγματος δι' εκάστην πόλιν ανήλθεν εις 46, το οποίον προέκυψεν εκ της διαιρέσεως του 690 (συνολικού δηλ. μεγέθους δείγματος του δευτέρου στρώματος) διά του αριθμού 15, δηλ. του αριθμού των επιλεγισών πόλεων», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 25. Για την επιλογή των κατοικιών, σημειώνεται ότι: «Είς εκάστην των πόλεων του δείγματος, η επιλογή των κατοικιών εγένετο συστηματικώς, εκ των υπό χωριστήν αριθμήσιν καταλόγων των κατοικιών της απογραφής του 1951 αφ' ενός, και των αδειών οικοδομήσεως αφ' ετέρου», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 26. Επιπροσθέτως, για την δειγματοληψία σε δύο στάδια στην έρευνα 1957/1958, βλ. σχετικά Μιχαλοπούλου, Κ. (2004), *ό.π.*, σ. 316, όπου σημειώνεται ότι: «εφαρμόστηκε στρωματοποιημένη (σύμφωνα με το βαθμό αστικότητας) δειγματοληψία δύο σταδίων και μονοσταδιακή για τα μεγάλα αστικά κέντρα».

χρησιμοποιώντας αναλογικό καταμερισμό του δείγματος σε κάθε στρώμα σύμφωνα με τα δεδομένα για τον αριθμό κατοίκων της Απογραφής Πληθυσμού του 1951. Η επιλογή των πόλεων και των κατοικιών στις επιλεγμένες πόλεις αποτελούσε το πρώτο και το δεύτερο στάδιο, αντίστοιχα (ΕΣΥΕ, 1961· Μιχαλοπούλου, 2004). Στην έρευνα του 1963/1964 για τις ημιαστικές και τις αγροτικές περιοχές, χρησιμοποιήθηκε ένα «σχέδιον δειγματοληψίας εις τρία σταδια»,⁸ όπου στο πρώτο στάδιο, επιλέχθηκαν Δήμοι και Κοινότητες, αναφερόμενες εφεξής ως κοινότητες, με πιθανότητα ανάλογη του μεγέθους (*probability proportional to size, pps*). Στο δεύτερο στάδιο, στις επιλεγμένες κοινότητες, τα απογραφικά τμήματα επιλέχθηκαν με πιθανότητα ανάλογη του μεγέθους (*pps*) και στο τρίτο στάδιο τα νοικοκυριά επελέγησαν με συστηματική τυχαία δειγματοληψία με βάση τους καταλόγους που καταρτίστηκαν μετά από μια συνολική απαρίθμηση εκείνων που κατοικούσαν στα επιλεγμένα απογραφικά τμήματα κατά την εποχή της έρευνας (ΕΣΥΕ, 1969, σσ. 22-23· Μιχαλοπούλου, 2004,

⁸ Για την δειγματοληψία σε τρία στάδια στην έρευνα του 1963/1964 αναλυτικότερα, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, σσ. 22-24 και Παράρτημα Α, σσ. 271-276. Πιο συγκεκριμένα, σημειώνεται ότι: «Κατά το πρώτον στάδιον, επελέγησαν Δήμοι και Κοινότητες, αναφερόμενοι εις το εξής ως Κοινότητες, με πιθανότητας αναλόγους προς τον αριθμόν των νοικοκυριών των, κατά την απογραφήν του 1961. Κατά το δεύτερον, επελέγησαν, εξ' εκάστης επιλεγείσης Κοινότητος, απογραφικά τμήματα με πιθανότητες επίσης αναλόγους προς τον αριθμόν των νοικοκυριών των. Τέλος, κατά το τρίτον στάδιον, εγένετο τυχαία επιλογή νοικοκυριών, επί τη βάσει καταλόγων, γενομένων δι' απογραφής των κατοικούντων, κατά την εποχήν της ερεύνης, εις τα επιλεγέντα απογραφικά τμήματα», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, σ. 23. Αναλυτικότερα για την επιλογή Κοινοτήτων και απογραφικών τμημάτων, αναφέρεται ότι: «εξ' εκάστου των 20 στρωμάτων επελέγησαν 8 Κοινότητες, ήτοι επελέγησαν εν όλω, δι' όλην την Χώραν, 160 Κοινότητες, σημειούμεναι επί του παρατιθεμένου χάρτου (σελίς 25). Αι 8 Κοινότητες εκάστου στρώματος, προς τον σκοπόν απλουστεύσεως της διαδικασίας εκτιμήσεως του δειγματοληπτικού σφάλματος, κατενεμήθησαν τυχαίως εις δύο υποδείγματα, εκ 4 έκαστον. Περαιτέρω αι Κοινότητες εκάστου υποδείγματος κατενεμήθησαν εις 4 τριμηνιαία χρονικά διαστήματα (τρίμηνα ερεύνης). Εξ' εκάστης των 160 Κοινοτήτων του δείγματος επελέγη εν μεν απογραφικόν τμήμα διά τας εχούσας πληθυσμόν μέχρι 1.999 κατοίκων, δύο δε απογραφικά τμήματα διά τας μεγαλυτέρας (2.000-9.999 κατ.)», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, σσ. 23-24. Για τις Κοινότητες όπου επιλέχθηκαν δύο απογραφικά τμήματα, σημειώνεται ότι: «εις τας περιπτώσεις των Κοινοτήτων, εξ' ών επελέγησαν δύο απογραφικά τμήματα, η επιλογή του πρώτου εγένετο με πιθανότητα ανάλογον προς τον αριθμόν των νοικοκυριών του, κατά τον χρόνον της απογραφής, ενώ το δεύτερον με ίσην πιθανότητα μεταξύ των υπολοίπων απογραφικών τμημάτων. Ο τρόπος ούτος εξασφαλίζει, διά το σύνολον της περιοχής των δύο απογραφικών τμημάτων, πιθανότητα ανάλογον προς τον αριθμόν των νοικοκυριών, κατά την Απογραφήν Πληθυσμού του έτους 1961. Διευκρινίζεται σχετικώς ότι, οσάκις εν απογραφικόν τμήμα είχαν ολιγώτερα των 12 νοικοκυριών, συνηνούτο με το προηγούμενόν του, πρό της επιλογής, παρέμενε δε αυτοτελές εις τας λοιπάς περιπτώσεις», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Παράρτημα Α, σ. 273. Όσον αφορά την επιλογή των νοικοκυριών, σημειώνεται ότι: «Εις έκαστον εκ των επιλεγέντων απογραφικών τμημάτων εγένετο πλήρης απογραφή των νοικοκυριών, τα οποία διέμενον εις αυτό, εκ του ούτω δε καταρτισθέντος πλαισίου επελέγησαν τα προς έρευναν νοικοκυριά», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, σ. 24, με «συστηματική τυχαία επιλογή», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Παράρτημα Α, σ. 273. Επιπροσθέτως, για την δειγματοληψία σε τρία στάδια στην έρευνα 1963/1964, βλ. σχετικά Μιχαλοπούλου, Κ. (2004), *ό.π.*, σ. 331.

Πίνακας 1.4 (συνέχεια)

	ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014	ΕΟΠ 2013	ΕΟΠ 2012	ΕΟΠ 2011	ΕΟΠ 2010	ΕΟΠ 2009	ΕΟΠ 2008	ΕΟΠ 2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999	ΕΟΠ 1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988	ΕΟΠ 1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
Πρώην περιφέρεια πρωτευούσης, αριθμός στρωμάτων:	31	31	31	31	31	31	31	31	31	40	40 ^β	20	20	20	-	-
Πρώην πολεοδομικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης, αριθμός στρωμάτων:	9	9	9	9	9	9	9	9	9	10	10 ^β	10	10	5	-	-
Συνδυασμός περιφερειών και βαθμού αστικότητας, αριθμός στρωμάτων:	39	39	39	39	39	39	39	39	39	18	18 ^β	9	9	7	-	-
Αριθμός στρωμάτων σύνολο:	79	79	79	79	79	79	79	79	79	68	68	39	39	32	20 ^β	25 ^α
Συνολικός αριθμός προταρχικών μονάδων:	1023	1023	619	612	612	612	612	612	1056	1184	1440	1376	1248	-	-	-
Συνολικός αριθμός Δήμων και Κοινοτήτων:	≈350	≈350	337	337	337	337	337	337	397	518	420	296	346	-	160	-
Συνολικός αριθμός οικισμών:	-	-	360	360	360	360	360	360	480	-	-	-	-	-	171 ^γ	-
Τελικός αριθμός μονάδων (λόγω μη απόκρισης):	1004	1004	-	604	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Σχέδιο εναλλαγής

^α Όσον αφορά το πρώτο στρώμα, σημειώνεται ότι: «Είς την περίπτωση του πρώτου στρώματος, απεφασίσθη να περιληφθούν εις το δείγμα όλα αι πόλεις, από τας οποίας αποτελείται τούτο δηλ.: 1. Περιοχή Τέως Διοικήσεως Πρωτευούσης, 2. Πολεοδομικόν συγκρότημα Θεσσαλονίκης (περιλαμβάνονται μερικοί οικισμοί με ολιγωτέρους των 10.000 κατοίκων, οι οποίοι, κατά την απογραφήν του έτους 1951, δεν εθεωρήθησαν ότι ανήκουν εις τας αστικές περιοχάς), 3. Βόλος (περίλ. Της Νέας Ιωνίας), 4. Πάτραι, 5. Ηράκλειον, 6. Καβάλα, 7. Λάρισα, 8. Καλαμάτα, 9. Σέρραι, 10. Χανιά, απετέλεσαν το πρώτον» (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 23). Όσον αφορά το δεύτερο στρώμα, σημειώνεται ότι: «επιλεγή εκ των 39 πόλεων αι οποία απετέλουν το στρώμα τούτο, τυχαίον δείγμα εκ 15 πόλεων με πιθανότητας επιλογής αναλόγους προς τον αριθμόν των κατοίκων των. Ούτω, επελέγησαν αι ακόλουθοι πόλεις: 1. Κομοτηνή, 2. Κέρκυρα, 3. Μυτιλήνη, 4. Κατερίνη, 5. Χίος, 6. Τρίκαλα, 7. Αγρίνιον, 8. Καρδίτσα, 9. Κόρινθος, 10. Γιαννιτσά, 11. Έδεσσα, 12. Μέγαρα, 13. Άρτα, 14. Θήβαι, 15. Φλώρινα», βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., σ. 24.

^β Ας σημειωθεί ότι: «Προς βελτίωσιν της αποτελεσματικότητος του δείγματος, εγένετο στρωματοποίησης των 5.883 Κοινοτήτων της Χώρας, των εχουσών πληθυσμόν μικρότερον των 10.000 κατοίκων, εις 20 πρακτικώς ισομεγέθη στρώματα, περιλαμβάνοντα έκαστον περίπου 59.000 νοικοκυριά», βλ. ΕΣΥΕ (1969), ό.π., σ. 23. Σημειώνεται επίσης ότι: «Ο αριθμός των στρωμάτων προέκυψε βάσει του τρίτου κριτηρίου, εντός εκάστου συνδυασμού των δύο πρώτων», βλ. ΕΣΥΕ (1969), ό.π., σ. 23. Και ότι: «Τα προκύψαντα στρώματα»: 1) πέντε (5) στρώματα (Βόρειον τμήμα), 2) πέντε (5) στρώματα (Κεντρικόν τμήμα), 3) επτά (7) στρώματα (Νότιον τμήμα) και τρία (3) στρώματα (Υπόλοιπα εκάστης υψομετρικής τάξεως όλων των περιοχών), βλ. ΕΣΥΕ (1969), ό.π., σ. 23 και Πίνακας, σ. 23.

^γ Ας σημειωθεί ότι: «Παρατηρείται σχετικώς ότι, επειδή οι οικισμοί των Κοινοτήτων απετέλουν οπωσδήποτε, κατά την απογραφήν, ιδιαίτερα απογραφικά τμήματα, συνέβη, διά τίνος Κοινοτήτας, να επιλεγούν δύο οικισμοί. Ούτω, ενώ εις το δείγμα περιελήφθησαν 160 Κοινότητες, η έρευνα διεξήχθη εις 171 εν όλω οικισμούς», βλ. ΕΣΥΕ (1969), ό.π., σ. 24.

^δ Για τα δύο πρώτα μεγαλύτερα στρώματα «01 Περιφέρεια Πρωτευούσης» και «02 Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης» και τα υπόλοιπα «μείζονα στρώματα» βλ. ΕΣΥΕ (1999), ό.π., σ. 12, σημειώνεται ότι: «τα δύο πρώτα μεγαλύτερα στρώματα διαιρέθησαν σε 40 και 10 ισομεγέθη υποστρώματα, αντίστοιχα, και καθένα από τα υπόλοιπα στρώματα, με γεωγραφικά κριτήρια, κατανεμήθησαν σε 18 υποστρώματα ως ακολούθως: 01 Θράκη, 02 Δράμα και Καβάλα, 03 Σέρρες, 04 Λοιπά Κεντρική Μακεδονία, 05 Δυτική Μακεδονία, 06 Ήπειρος, 07 Θεσσαλία, 08 Ζάκυνθος και Κεφαλληνία, 09 Κέρκυρα και Λευκάδα, 10 Αιτωλοακαρνανία, 11 Αχαΐα και Ηλεία, 12 Λοιπή Στερεά Ελλάδα, 13 Αττική (υπόλοιπο), 14 Λοιπή Πελοπόννησος, 15 Βόρειο Αιγαίο, 16 Δωδεκάνησος, 17 Κυκλάδες, 18 Κρήτη», βλ. ΕΣΥΕ (1999), ό.π., σ. 13.

Στας έρευνες 1957/1958-2015 η δειγματοληψία καλύπτει πλήρως τον πληθυσμό αναφοράς, ώστε να εξασφαλιστεί η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος και το δείγμα είναι ισομερώς κατανεμημένο εντός του έτους αναφοράς, έτσι ώστε να προκύπτουν 4 διαφορετικά ισομεγέθη και ισότιμα/ισοδύναμα ανεξάρτητα δείγματα που αντιπροσώπου στα 4 τρίμηνα του έτους, βλ. ΕΣΥΕ (1961) ΕΣΥΕ (1969) ΕΣΥΕ (1977) ΕΣΥΕ (1986) ΕΣΥΕ (1990) ΕΣΥΕ (1999) ΕΣΥΕ (2003) ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

σ. 331). Ως κριτήρια στρωματοποίησης⁹ χρησιμοποιήθηκαν «η γεωγραφική θέση της Κοινότητας», «το υψόμετρο» και «το μέγεθος της κοινότητας», με βάση τον αριθμό των νοικοκυριών κατά την απογραφή του 1961 (ΕΣΥΕ, 1969, σ. 23· Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 331).

Από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 υιοθετήθηκε «η μέθοδος της πολυσταδιακής στρωματοποιημένης δειγματοληψίας» (ΕΣΥΕ, 1977, σ. XIII· ΕΣΥΕ, 1986, σ. 12· ΕΣΥΕ, 1990, σ. 12· ΕΣΥΕ, 1999, σ. 12) σε τρία στάδια,¹⁰ χρησιμοποιώντας πιθανότητα ανάλογη του μεγέθους (*pps*) για την επιλογή μονάδων

⁹ Για τα κριτήρια στρωματοποίησης στην έρευνα του 1963/1964 αναλυτικότερα, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, σ. 23. Ας σημειωθεί ότι, «Προς βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δείγματος, εγένετο στρωματοποίησης των 5.883 Κοινοτήτων της Χώρας, των εχουσών πληθυσμόν μικρότερον των 10.000 κατοίκων, εις 20 πρακτικώς ισομεγέθη στρώματα, περιλαμβάνοντα έκαστον περίπου 59.000 νοικοκυριά. Δια την στρωματοποίησιν ελήφθησαν υπ' όψιν τα κάτωθι κριτήρια: α) Η γεωγραφική θέσις της Κοινότητος, με τας διακρίσεις: 1) Βόρειον τμήμα της Χώρας (Μακεδονία, Θράκη), 2) Κεντρικόν τμήμα της Χώρας (Στερεά Ελλάς, Θεσσαλία και Ήπειρος), 3) Νότιον τμήμα της Χώρας (Πελοπόννησος, Κρήτη, Νήσοι Αιγαίου και Ιονίου), β) Το υψόμετρον, με τας κάτωθι διακρίσεις, εντός εκάστης εκ των ανωτέρω γεωγραφικών θέσεων: 1) Υψόμετρον έως 199 μ. 2) Υψόμετρον 200-499 μ. 3) Υψόμετρον 500 μ. και άνω και γ) Το μέγεθος της Κοινότητος (αριθμός των νοικοκυριών κατά την απογραφήν του 1961)», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, σ. 23. Επιπροσθέτως, για τα κριτήρια στρωματοποίησης στην έρευνα του 1963/1964 αναλυτικότερα, βλ. σχετικά Μιχαλοπούλου, Κ. (2004), *ό.π.*, σ. 331.

¹⁰ Για την πολυσταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία, στην έρευνα του 1974, «διά τα μείζονα στρώματα Περιφέρειας Πρωτευούσης και Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης, [...] η δειγματοληψία ήτο δισταδιακή, [...] διά δε τα λοιπά έξ' μείζονα στρώματα [...] η δειγματοληψία ήτο τρισταδιακή», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, σ. XIII. Για την πολυσταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία, στην έρευνα του 1981/1982, στα μείζονα στρώματα «Περιφέρεια Πρωτευούσης», «Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης», «Πολεοδομικά Συγκροτήματα και Δήμοι 30.000 κατοίκων και άνω (εκτός Περιφέρειας Πρωτευούσης και Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης)», «η δειγματοληψία ήταν δισταδιακή», στα υπόλοιπα πέντε μείζονα στρώματα «Πολεοδομικά Συγκροτήματα και Δήμοι 10.000-29.999 κατοίκους», «Δήμοι 5.000-9.999 κατοίκους», «Δήμοι και Κοινότητες 2.000-4.999 κατοίκους», «Κοινότητες μέχρι 999 κατοίκους», «η δειγματοληψία ήταν τρισταδιακή», ας σημειωθεί, ότι στα υπόλοιπα πέντε μείζονα στρώματα δεν αναφέρονται στο δημοσίευμα οι Κοινότητες 1.000-1.999 κατοίκους, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, σ. 12. Για την πολυσταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία, στην έρευνα του 1987/1988, στα υπό-στρώματα «Δήμοι ή τα Πολεοδομικά Συγκροτήματα από 100.000 κατοίκους και άνω», «Δήμοι ή Πολεοδομικά Συγκροτήματα με πληθυσμό 10.000 μέχρι 99.999 κατοίκους», «Περιφέρεια Πρωτευούσης» και «Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης», «η δειγματοληψία ήταν δισταδιακή», στα υπό-στρώματα «Δήμοι και Κοινότητες από 2.000 μέχρι 9.999 κατοίκους» και «Κοινότητες μέχρι 1.999 κατοίκους», «η δειγματοληψία ήταν τρισταδιακή», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, σσ. 12-13. Για την πολυσταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία, στην έρευνα του 1993/1994, στα μείζονα στρώματα «Περιφέρεια Πρωτευούσης», «Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης», «Πολεοδομικά Συγκροτήματα και Δήμοι άνω των 100.000 κατοίκων», «Πολεοδομικά Συγκροτήματα και Δήμοι με 50.000 - 99.000 κατοίκους», «Πολεοδομικά Συγκροτήματα και Δήμοι με 30.000 - 49.000 κατοίκους» και «Πολεοδομικά Συγκροτήματα και Δήμοι με 10.000 - 29.000 κατοίκους», «η δειγματοληψία ήταν δισταδιακή», στα λοιπά μείζονα στρώματα «Δήμοι και Κοινότητες με 5.000 - 9.999 κατοίκους», «Δήμοι και Κοινότητες με 2.000 - 4.999 κατοίκους», «Κοινότητες με 1.000 - 1.999 κατοίκους», «Κοινότητες με 500 - 999 κατοίκους» και «Κοινότητες έως 499 κατοίκους», «η δειγματοληψία ήταν τρισταδιακή», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, σσ. 12-13.

κατά το πρώτο και δεύτερο στάδιο¹¹ και συστηματική δειγματοληψία για την επιλογή της τελικής μονάδας δειγματοληψίας¹², δηλαδή την κατοικία-νοικοκυριό.

¹¹ Για την επιλογή μονάδων κατά το πρώτο και δεύτερο στάδιο, στην έρευνα του 1974 σημειώνεται ότι: «Η πιθανότητας επιλογής μιας πρωτογενούς μονάδος εντός εκάστου στρώματος ήτο ανάλογος προς το μέγεθος του στρώματος (P.P.S.). Εξ' εκάστου στρώματος επελέγοντο δύο πρωτογενείς μονάδες, διά του τρόπου δε αυτού, εν συνδυασμώ προς το ενιαίο γενικό κλάσμα δειγματοληψίας, απλοποιήθη η διαδικασία των εκτιμήσεων και του υπολογισμού των τυπικών σφαλμάτων. Το δείγμα ισοκατανεμήθη εντός του έτους επιλεγέντων ούτω 4 ισοδύναμων, ανεξαρτήτων, αλλήλων, δειγμάτων, (εκάστου αποτελούμενου εκ 2 ανεξαρτήτων υπο-δειγμάτων), αντιστοιχούντων εις τα 4 τρίμηνα της ερεύνης.», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, σ. XIII. Για την επιλογή μονάδων κατά το πρώτο και δεύτερο στάδιο, στην έρευνα του 1981/1982 σημειώνεται ότι: «Η πιθανότητα επιλογής μιας δειγματοληπτικής μονάδας (Δήμου ή Κοινότητας ή μονάδα επιφανείας) μέσα σε κάθε στρώμα ήταν ανάλογη με το μέγεθος της μονάδας σε νοικοκυριά. Από κάθε υπόστρωμα επιλέγονταν δύο, τουλάχιστον, πρωτογενείς μονάδες, με τον τρόπο δε αυτό, σε συνδυασμό με το ενιαίο γενικό κλάσμα δειγματοληψίας, απλοποιήθηκε η διαδικασία των εκτιμήσεων και του υπολογισμού των τυπικών σφαλμάτων. Το δείγμα ισοκατανεμήθηκε μέσα στο έτος, ώστε να επιλεγούν 4 ισοδύναμα, ανεξάρτητα μεταξύ τους δείγματα (κάθε ένα αποτελούμενο από δύο ανεξάρτητα υπο-δείγματα), που αντιστοιχούσαν στα 4 τρίμηνα της έρευνας.», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, σσ. 12-13. Για την επιλογή μονάδων κατά το πρώτο και δεύτερο στάδιο, στην έρευνα του 1987/1988 σημειώνεται ότι: «Η πιθανότητα επιλογής μιας δειγματοληπτικής μονάδας (Δήμου ή Κοινότητας ή μονάδα επιφανείας) μέσα σε κάθε στρώμα (ή υπο-στρώμα) ήταν ανάλογη με τον αριθμό των νοικοκυριών της μονάδας αυτής. Τα ερευνητέα νοικοκυριά κατά επιφάνεια καθορίστηκαν σε 3-6. Ο καθορισμός αυτός έγινε με στόχο να ερευνηθούν 8 τουλάχιστον μονάδες σε κάθε υποστρώμα, ώστε να μπορούν να ερευνηθούν 2 τουλάχιστον κάθε τρίμηνο, από τις οποίες η μία θα ανήκε στο υπο-δείγμα 1 και η άλλη στο υπο-δείγμα 2. Από κάθε υπο-δείγμα επιλέγονταν δύο τουλάχιστον πρωτογενείς μονάδες, με τον τρόπο δε αυτό, σε συνδυασμό με το ενιαίο γενικό κλάσμα δειγματοληψίας, απλοποιήθηκε η διαδικασία των εκτιμήσεων και του υπολογισμού των τυπικών σφαλμάτων.» Επιπροσθέτως, σημειώνεται ότι: «Το δείγμα ισοκατανεμήθηκε μέσα στο έτος, ώστε να επιλεγούν 4 ισοδύναμα, ανεξάρτητα μεταξύ τους δείγματα (κάθε ένα αποτελούμενο από δύο ανεξάρτητα υπο-δείγματα), που αντιστοιχούσαν στα 4 τρίμηνα της έρευνας.», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, σ. 13. Για την επιλογή μονάδων κατά το πρώτο και δεύτερο στάδιο, στην έρευνα του 1993/1994 σημειώνεται ότι: «Η πιθανότητα επιλογής μιας δειγματοληπτικής μονάδας (Δήμου/Κοινότητας ή μονάδα επιφανείας) μέσα σε κάθε στρώμα ήταν ανάλογη με το πλήθος των νοικοκυριών αυτής. Το δείγμα ισοκατανεμήθηκε μέσα στο έτος, ώστε να επιλεγούν 4 ισοδύναμα ανεξάρτητα μεταξύ τους δείγματα (κάθε ένα αποτελούμενο από δύο ανεξάρτητα υπο-δείγματα), που αντιστοιχούσαν στα 4 τρίμηνα της έρευνας. Από κάθε υπο-δείγμα επιλέγησαν δύο, τουλάχιστον, πρωτογενείς μονάδες. Με τον τρόπο αυτό, σε συνδυασμό με το ενιαίο γενικό κλάσμα δειγματοληψίας, απλοποιήθηκε η διαδικασία των εκτιμήσεων και του υπολογισμού των τυπικών σφαλμάτων.», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, σ. 13.

¹² Για την επιλογή της τελικής μονάδας δειγματοληψίας, στην έρευνα του 1974 σημειώνεται ότι: «Εξ' εκάστης μονάδος επιφανείας επελέγησαν τελικώς κατοικίες και ηρευνήθησαν άπαντα τα εντός εκάστης διαμένοντα νοικοκυριά.», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, σ. XIII. Ας σημειωθεί ότι, από πληροφορίες που μας δόθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ, για την επιλογή της τελικής μονάδας δειγματοληψίας στην έρευνα του 1974 από κάθε μονάδα επιφανείας επιλέγονται, με συστηματικό τρόπο, οι κατοικίες, των οποίων τα νοικοκυριά αποτελούν τις τελικές μονάδες έρευνας. Για την επιλογή της τελικής μονάδας δειγματοληψίας, στην έρευνα του 1981/1982 σημειώνεται ότι: «Από κάθε μονάδα επιφανείας επιλέγησαν τελικά, κατά συστηματικό τρόπο, κατοικίες και ερευνήθηκαν όλα τα νοικοκυριά που έμεναν σε κάθε μία.», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, σ. 13. Για την επιλογή της τελικής μονάδας δειγματοληψίας, στην έρευνα του 1987/1988 σημειώνεται ότι: «Από κάθε μονάδα επιφανείας η επιλογή του δείγματος (των κατοικιών) έγινε με συστηματικό τρόπο. Συγκεκριμένα, στις επιφάνειες που είχε καταρτισθεί κατάλογος κατοικιών, διαιρέθηκε ο αριθμός των κατοικιών με τον αριθμό των νοικοκυριών (3 έως 6) που έπρεπε να ερευνηθούν σε κάθε μονάδα του υποστρώματος και το πηλίκο αποτέλεσε το "διάστημα δειγματοληψίας". Στις επιφάνειες που δεν είχε γίνει κατάλογος κατοικιών το "διάστημα δειγματοληψίας" βρέθηκε με διαίρεση του αριθμού νοικοκυριών που είχε η επιφάνεια στην απογραφή πληθυσμού 1981, με τον αριθμό των νοικοκυριών (3 έως 6) που έπρεπε να ερευνηθούν.», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, σ. 13. Για την επιλογή της τελικής μονάδας δειγματοληψίας, στην έρευνα του 1993/1994, ας σημειωθεί ότι, από κάθε μονάδα επιφανείας επιλέγονται, με συστηματικό

Οι Verma και Gabilondo (1993, σ. 20), για την έρευνα του 1987/1988 σημειώνουν ότι, «αν και για την επιλογή των μονάδων δειγματοληψίας πρώτου και δεύτερου σταδίου χρησιμοποιήθηκαν σωστές διαδικασίες ‘πιθανότητα ανάλογη του μεγέθους’ (*pps*), οι διαδικασίες που εφαρμόστηκαν για την επιλογή των τελικών μονάδων δειγματοληψίας, δηλαδή των κατοικιών, αποκλίνουν από την δειγματοληψία πιθανοτήτων, εφόσον για παράδειγμα, ο αρχικά επιλεγμένος αριθμός κατοικιών είναι κάπως αυθαίρετα ρυθμισμένος ώστε να έχουν προκαθορισμένα φορτία εργασίας, οι αντικαταστάσεις δεν γίνονται μόνο για τα μη ανταποκρινόμενα νοικοκυριά, αλλά και για τις επιλεγμένες μονάδες, οι οποίες δεν είναι οι αρχικά επιλεγμένες και ορισμένες από τις διαδικασίες αντικατάστασης παραμορφώνουν τις τυχαίες πιθανότητες επιλογής». Επίσης, οι Verma και Gabilondo (1993) εισηγήθηκαν την υιοθέτηση ενός απλουστευμένου σχεδιασμού σε δύο στάδια για να επιτυγχάνεται δειγματοληψία πιθανοτήτων.

Από την έρευνα του 1998/1999 μέχρι και την έρευνα του 2015 έχει υιοθετηθεί η υπόδειξη των Verma και Gabilondo (1993, σ. 20) και εφαρμόζεται δισταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία,¹³ χρησιμοποιώντας «‘πιθανότητα ανάλογη του μεγέθους’ (*pps*)» για την επιλογή μονάδων κατά το πρώτο στάδιο¹⁴ και συστηματική

τρόπο, οι κατοικίες, των οποίων τα νοικοκυριά αποτελούν τις τελικές μονάδες έρευνας, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

¹³ Για την έρευνα του 1998/1999 εφαρμόστηκε «η μέθοδος της δισταδιακής στρωματοποιημένης τυχαίας δειγματοληψίας», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, σ. 14. Για τη δισταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία στις έρευνες 2004/2005-2015 αναλυτικότερα, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

¹⁴ Για την επιλογή μονάδων κατά το πρώτο στάδιο, στην έρευνα του 1998/1999 σημειώνεται ότι: «Κατά το πρώτο στάδιο δειγματοληψίας, οι επιφάνειες επιλέγονται με πιθανότητες ανάλογες προς τα μεγέθη τους (αριθμός νοικοκυριών κατά την Απογραφή Πληθυσμού 1991).», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, σ. 14. Επίσης, σημειώνεται ότι: «Η πιθανότητα επιλογής μιας δειγματοληπτικής μονάδας (Δήμου/Κοινότητας ή μονάδα επιφανείας) μέσα σε κάθε στρώμα ήταν ανάλογη με το πλήθος των νοικοκυριών αυτής. Το δείγμα ισοκατανεμήθηκε μέσα στο έτος, ώστε να επιλεγούν 4 ισοδύναμα, ανεξάρτητα μεταξύ τους δείγματα, καθένα αποτελούμενο από δύο ανεξάρτητα υπό-δείγματα, που αντιστοιχούσαν στα 4 τρίμηνα της έρευνας. Από κάθε υπό-δείγμα επιλέγηκαν δύο, τουλάχιστον, πρωτογενείς μονάδες. Με τον τρόπο αυτό, σε συνδυασμό με το ενιαίο γενικό κλάσμα δειγματοληψίας, απλοποιήθηκε η διαδικασία των εκτιμήσεων και του υπολογισμού των τυπικών σφαλμάτων.», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, σ. 14. Για την επιλογή μονάδων κατά το πρώτο στάδιο, στις έρευνες 2004/2005-2015, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Ας σημειωθεί ότι, στο πρώτο στάδιο δειγματοληψίας, από κάθε στρώμα (όπως προέκυψε με βάση το βαθμό αστικότητας ανά Περιφέρεια), επιλέγονται οι πρωταρχικές μονάδες (επιφάνειες), όπου ο αριθμός τους ήταν ανάλογος του μεγέθους του πληθυσμού του στρώματος (πλήθος νοικοκυριών, σύμφωνα με την τελευταία Απογραφή Πληθυσμού). Σε κάθε τελικό στρώμα δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή προκειμένου το σύνολο των πρωταρχικών μονάδων που επιλέχθηκαν να είναι πολλαπλάσιο του τέσσερα. Με αυτό τον τρόπο, το δείγμα των πρωταρχικών μονάδων μπορούσε να διαιρεθεί σε 4 επιμέρους ισοδύναμα και ανεξάρτητα δείγματα ίδιου μεγέθους. Η περίοδος αναφοράς των στοιχείων των νοικοκυριών κάθε επιμέρους δείγματος αντιστοιχεί σε καθένα από τα 4 τρίμηνα του έτους, ώστε να επιτευχθεί πλήρης αντιπροσωπευτικότητα των δαπανών κατανάλωσης των νοικοκυριών.

δειγματοληψία για την επιλογή της τελικής μονάδας δειγματοληψίας¹⁵, δηλαδή την κατοικία-νοικοκυριό.

Ένα σύνθετο σχέδιο εναλλαγής (rotation design) εισήχθη στην έρευνα του 2008 και τις μεταγενέστερες έρευνες (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) ως το πλέον κατάλληλο δειγματοληπτικό σχέδιο ώστε να προσφέρονται συγχρονικά και διαχρονικά δεδομένα.¹⁶ Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό, η διαχρονική δομή του δείγματος διακρίνεται σε τέσσερα εναλλασσόμενα υπό-δείγματα (panels), καθένα από τα οποία είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού. Για να υπάρξει πλήρες δείγμα, κατά το πρώτο έτος της έρευνας, τα τέσσερα panels άρχισαν ταυτόχρονα. Συνεπώς, το δείγμα για κάθε έτος αποτελείται από 4 όμοια υπό-δείγματα (panels), τα οποία παραμένουν στην έρευνα για 1-4 έτη. Με εξαίρεση τα πρώτα τρία χρόνια της έρευνας, κάθε τμήμα παραμένει στην έρευνα για 4 έτη. Κάθε έτος, ένα από τα 4 υπό-δείγματα του προηγούμενου έτους εγκαταλείπει την έρευνα και ένα νέο υπόδειγμα επιλέγεται και προστίθεται. Μεταξύ των ετών T και T+1 η επικάλυψη του δείγματος ανέρχεται στο 75%. Η επικάλυψη μεταξύ των ετών T και T+2 είναι 50% και μειώνεται στο 25% από το έτος T έως T+3, και στο μηδέν για μεγαλύτερα διαστήματα (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Όλα τα δείγματα έχουν στρωματοποιηθεί χρησιμοποιώντας ως γεωγραφικό κριτήριο τις περιφέρειες και το βαθμό αστικότητας.¹⁷ Η διαίρεση της χώρας σε περιφέρειες αντιστοιχεί στο ευρωπαϊκό επίπεδο διαμέρισης Nomenclature des Unités territoriales statistiques (NUTS) II για τις έρευνες των ετών 2014 και 2015 και NUTS I για τις έρευνες 2008-2013. Τα δύο μεγάλα πολεοδομικά συγκροτήματα Αθήνας και Θεσσαλονίκης συγκροτούν χωριστά γεωγραφικά στρώματα. Σε κάθε περιφέρεια, το

¹⁵ Για την επιλογή της τελικής μονάδας δειγματοληψίας, στην έρευνα του 1998/1999, ας σημειωθεί ότι, από κάθε μονάδα επιφανείας επιλέγονται, με συστηματικό τρόπο, οι κατοικίες, των οποίων τα νοικοκυριά αποτελούν τις τελικές μονάδες έρευνας, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Για την επιλογή της τελικής μονάδας δειγματοληψίας, στις έρευνες 2004/2005-2015, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Ας σημειωθεί ότι, στο δεύτερο στάδιο δειγματοληψίας, από κάθε πρωταρχική δειγματοληπτική μονάδα (επιλεγμένη επιφάνεια/μονάδα επιφανείας), επιλέγεται το δείγμα των τελικών δειγματοληπτικών μονάδων (νοικοκυριών) με ίσες πιθανότητες και με την εφαρμογή της συστηματικής δειγματοληψίας, από τον ενημερωμένο κατάλογο-πλαίσιο των νοικοκυριών. Στην πραγματικότητα, στο δεύτερο στάδιο επιλέγεται δείγμα κατοικιών. Εντούτοις, στις περισσότερες περιπτώσεις, υπάρχει μια αντιστοίχιση μεταξύ νοικοκυριού και κατοικίας. Εάν η επιλεγείσα κατοικία αποτελείται από περισσότερα του ενός νοικοκυριά, τότε ερευνώνται όλα τα νοικοκυριά.

¹⁶ Βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

¹⁷ Για τα κριτήρια στρωματοποίησης που χρησιμοποιήθηκαν στις έρευνες που διενεργήθηκαν από το 1974 και τις μεταγενέστερες έρευνες, βλ. αναλυτικότερα: ΕΣΥΕ (1977), ό.π., σ. XIII και Πίναξ 2, σ. 12· ΕΣΥΕ (1986), ό.π., σ. 12· ΕΣΥΕ (1990), ό.π., σ. 12· ΕΣΥΕ (1999), ό.π., σσ. 12-13· ΕΣΥΕ (2003), ό.π., σ. 14· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Ας σημειωθεί ότι, παρόλο που στις έρευνες του 1981/1982 και του 1993/1994 ως πρώτο κριτήριο στρωματοποίησης αναφέρεται ο βαθμός αστικότητας των Δήμων και Κοινοτήτων της Χώρας και στη συνέχεια καθένα από τα μείζονα στρώματα διαιρέθηκαν σύμφωνα με τις Υπηρεσίες Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΥΠΑ), ο σχεδιασμός διαχρονικά γινόταν με βάση τις Περιφέρειες και το βαθμό αστικότητας.

δεύτερο επίπεδο στρωματοποίησης είναι η ταξινόμηση των οικισμών (δημοτικών/κοινοτικών διαμερισμάτων για το 2008, τοπικών διαμερισμάτων για το 2009-2011 και δημοτικών και τοπικών κοινοτήτων για το 2012) σε κατηγορίες αστικότητας, σύμφωνα με το μέγεθος του πληθυσμού τους. Η Περιφέρεια Πρωτευούσης χωρίστηκε σε στρώματα ίσου, περίπου, μεγέθους (ίδιος αριθμός νοικοκυριών) με βάση τους καταλόγους πλαίσια με τα οικοδομικά τετράγωνα των Δήμων και σύμφωνα με κοινωνικοοικονομικά κριτήρια. Όμοια, το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης χωρίστηκε σε ίσου μεγέθους στρώματα. Τα δύο μεγάλα πολεοδομικά συγκροτήματα Αθήνας και Θεσσαλονίκης αναλογούν στο 38% για την έρευνα του 2012, στο 40% για την έρευνα του 2013 και στο 37% περίπου του συνολικού πληθυσμού για τις έρευνες του 2014 και 2015, και κατέχουν ακόμα μεγαλύτερα ποσοστά σε ορισμένες κοινωνικοοικονομικές μεταβλητές (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Στην έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 1987/1988, ο ερευνητής επέλεγε την κατοικία σύμφωνα με έναν ειδικά κατασκευασμένο πίνακα, έχοντας κατασκευάσει πρώτα το πλαίσιο δειγματοληψίας της επιλεγμένης περιοχής για όλες τις περιοχές (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990), με εξαίρεση την έρευνα του 1987/1988, όπου «στην Περιφέρεια Πρωτευούσης, στο Πολεοδομικό Συγκρότημα της Θεσσαλονίκης και στις πρωτεύουσες των νομών», η επιλογή γινόταν από την ΕΣΥΕ (ΕΣΥΕ, 1990, σ. 13). Στην πρακτική αυτή της ανάθεσης της επιλογής δείγματος στο πεδίο «εξ ολοκλήρου στους ερευνητές» οι Verma και Gabilondo (1993, σ. 20) άσκησαν αυστηρή κριτική, σημειώνοντας ότι «αποκλίνει από την δειγματοληψία πιθανοτήτων» (Πίνακας 1.4). Η υπόδειξη αυτή υιοθετήθηκε στις μεταγενέστερες έρευνες, στις οποίες όλες οι δειγματοληπτικές μονάδες επιλέχθηκαν κεντρικά από την ΕΣΥΕ (ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

1.5 Οι δειγματοληπτικές μονάδες

Στον Πίνακα 1.5 παρουσιάζονται οι δειγματοληπτικές μονάδες. Όπως φαίνεται, σε όλες τις ΕΟΠ ως τελική δειγματοληπτική μονάδα έχει καθοριστεί η κατοικία και το δείγμα κατοικιών μετατρέπεται σε δείγμα νοικοκυριών (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), εκτός από την έρευνα του 1963/1964 που επέλεξε «τα προς έρευναν νοικοκυριά»

Πίνακας 1.5 Η δειγματοληπτική μονάδα και οι μονάδες ανάλυσης

	ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014	ΕΟΠ 2013	ΕΟΠ 2012	ΕΟΠ 2011	ΕΟΠ 2010	ΕΟΠ 2009	ΕΟΠ 2008	ΕΟΠ 2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999	ΕΟΠ 1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988	ΕΟΠ 1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
Δειγματοληπτική μονάδα Πρωτογενή/Πρωτογενή																
	Μονάδα επιφανείας (ένα ή περισσότερα)	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓
	οικοδομικά τετράγωνα	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Δευτερογενή																
		OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI	OXI
	είναι η τελική	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Τελική																
Μονάδες ανάλυσης	Κατοικία-Νοικοκυριό Νοικοκυριό και μέλη του	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓

(ΕΣΥΕ, 1969, σ. 24). Στην έρευνα του 1974, στο δείγμα συμπεριλήφθηκαν κατοικίες με δύο και τρία νοικοκυριά (1,3%) και κατοικίες με δύο νοικοκυριά (λιγότερο από 0,03%) στις έρευνες του 1957/1958 και 1981/1982-1998/1999 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003). Σε όλες τις μεταγενέστερες έρευνες επιτυγχάνεται αντιστοιχία ένα-προς-ένα κατοικίας και νοικοκυριού.

Στην έρευνα του 1957/1958, πρωταρχική μονάδα δειγματοληψίας ορίστηκαν «η επιλογή των πόλεων» και οι «κοινότητες» στην έρευνα του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 23· ΕΣΥΕ, 1969, σ. 23). Από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 1993/1994, ως δειγματοληπτική μονάδα του δευτέρου σταδίου της δειγματοληψίας ορίστηκε η επιφάνεια η οποία αποτελείται από έναν χάρτη που περιλαμβάνει ένα ή περισσότερα οικοδομικά τετράγωνα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999). Από την έρευνα του 1998/1999 μέχρι και την έρευνα του 2015, η επιφάνεια θα αποτελέσει την πρωταρχική δειγματοληπτική μονάδα όταν υιοθετήθηκε δισταδιακή δειγματοληψία (ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

1.6 Το μέγεθος του δείγματος

Τα σχεδιασμένα και τα πραγματοποιηθέντα μεγέθη των δειγμάτων νοικοκυριών των ΕΟΠ που χρησιμοποιήθηκαν παρουσιάζονται αναλυτικά στον Πίνακα 1.6. Όπως προκύπτει, τα μεγέθη των δειγμάτων μεταβάλλονται διαχρονικά. Αν και το προβλεπόμενο μέγεθος των ερευνών του 2008 μέχρι και την έρευνα του 2013 είναι στο ήμισυ του μεγέθους των προηγούμενων ερευνών (3.700 νοικοκυριά), δεν αναφέρθηκαν εκτιμήσεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα του μεγέθους του δείγματος που χρησιμοποιήθηκε (European Social Survey, 2010). Σύμφωνα με τη Eurostat (2009a), εκτιμήθηκε ότι ένα αποτελεσματικό μέγεθος δείγματος για την ΕΟΠ του 2005 θα έπρεπε να είναι κατ' ελάχιστο σε 4.801 νοικοκυριά ($Deff = 1.37$), υπόδειξη η οποία όμως δεν εφαρμόστηκε στις έρευνες 2008-2013. Το μέγεθος του δείγματος αυξήθηκε στο διπλάσιο (περίπου 6.000 νοικοκυριά) στις έρευνες 2014-2015 (Διάγραμμα 1.1).

Σε όλες τις έρευνες τα πραγματοποιηθέντα μεγέθη των δειγμάτων είναι ελάχιστα μικρότερα των σχεδιασμένων μεγεθών λόγω της πρακτικής των αντικαταστάσεων που εφαρμόζεται από την ΕΛΣΤΑΤ για την αντιμετώπιση της μη- κάλυψης και των μη-αποκρίσεων, μια πρακτική που αποκλίνει σύμφωνα με τους Verma και Gabilondo (1993) από την δειγματοληψία πιθανοτήτων (Πίνακας 1.6).

Πίνακας 1.6 Το μέγεθος του δείγματος, οι αντικαταστάσεις και η μη-κάλυψη

	ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014	ΕΟΠ 2013	ΕΟΠ 2012	ΕΟΠ 2011	ΕΟΠ 2010	ΕΟΠ 2009	ΕΟΠ 2008	ΕΟΠ 2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999	ΕΟΠ 1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988	ΕΟΠ 1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
Μέγεθος του δείγματος																
Το αρχικό δείγμα (νοικοκυριά):	6.284	6.284	3.735	3.668	3.643	3.563	3.585	3.596	6.720	6.344	6.820	6.523	6.088	7.497	3.748	2.830
κλάσση δειγματοληψίας (%) ^β	1,52	1,51	0,89	0,88	0,88	0,86	0,87	0,88	1,68	≈ 1,89	≈ 2	≈ 2	≈ 2	≈ 3	≈ 1.303	≈ 1.250
Το τελικό δείγμα (νοικοκυριά):	6.150	5.888	3.468	3.572	3.515	3.512	3.524	3.460	6.555	6.258	6.756	6.489	6.035	7.424	3.755	2.568
κλάσση δειγματοληψίας (%) ^γ	1,49	1,42	0,83	0,86	0,85	0,85	0,86	0,85	1,64	≈ 1,89	≈ 2	≈ 2	≈ 2	≈ 3	≈ 1.303	≈ 1.250
Αντικαταστάσεις																
Ανταπόκριση προ αντι/σεων (%)	64,1	63,2	63,2	63,6	70,1	68,6	64,1	55,0	60,3	68,44	79,0	81,0	-	-	-	-
Ανταπόκριση μετά αντι/σεων (%)	98,3	93,7	92,9	98,7	96,5	98,5	98,3	96,2	97,5	98,0	99,1	92,0	99,1	99,0	100,2	90,74
Μη αντι/κριση προ αντι/σεων (%)	34,9	41	31,9	36,40	28,70	30,70	45,4	42,1	41,5	31,6	23,7	14,2	11,9	13,4	0,9	9,3
Μη αντι/κριση μετά αντι/σεων (%)	2,147 ^α	2,417 ^α	1,106 ^α	1,300 ^α	1,008 ^α	1,078 ^α	1,600 ^α	1,457 ^α	2,720 ^α	1,975 ^α	1,601 ^α	921 ^α	718 ^α	995 ^α	34 ^α	262 ^α
Μη-κάλυψη (%) ^γ	≈ 1,5-2,0	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	2,5	2,0	0,9	8,0	0,9	1,0	-0,2	9,26
									2,5	1,3	0,9	0,5	0,9	1,0	0,8	20,0

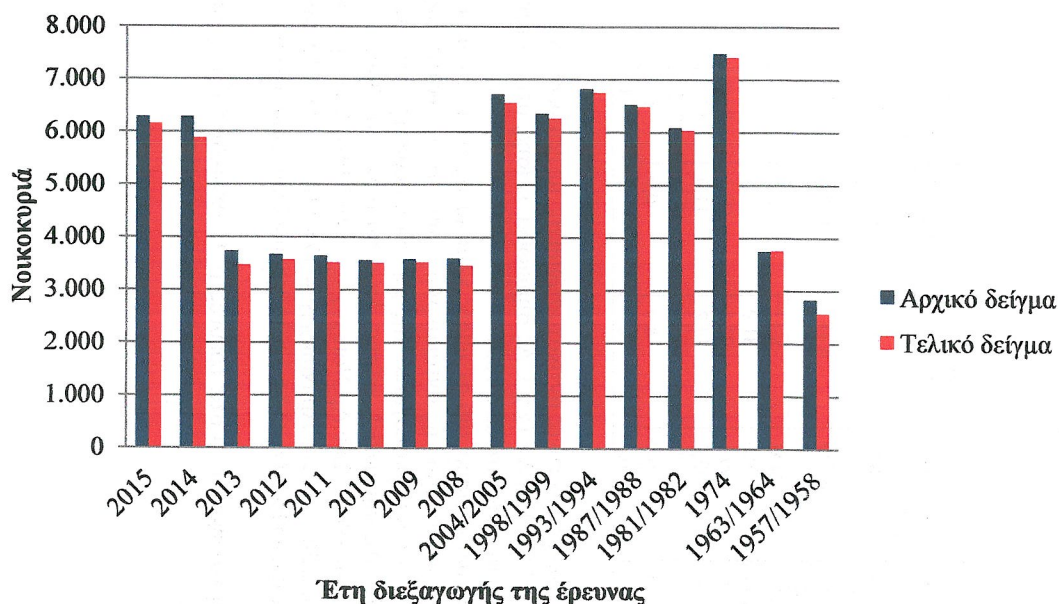
Σημείωση: Αντ/κριση = Ανταπόκριση, Αντ/σεων = Αντικαταστάσεων

^α Νοικοκυριά που αρνήθηκαν, απουσίαζαν ή δεν μπόρεσαν να επικοινωνήσουν λόγω ασθένειας κλπ. Ας σημειωθεί ότι, σε όλες τις έρευνες αντικαταστάθηκαν, με εξαίρεση τις έρευνες 1957/1958 και 1963/1964, βλ. ΕΣΥΕ (1961)· ΕΣΥΕ (1969)· ΕΣΥΕ (1977)· ΕΣΥΕ (1986)· ΕΣΥΕ (1990)· ΕΣΥΕ (1999)· ΕΣΥΕ (2003)· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Ας σημειωθεί, επίσης, ότι για τον υπολογισμό των νοικοκυριών, για τις έρευνες 1963/1964-1993/1994, 2004/2005-2009 εφαρμόστηκε (Τελικό δείγμα Χ Μη ανταπόκριση προ αντικαταστάσεων/100).

^β Κλάσση δειγματοληψίας: του υπολογιζόμενου συνολικού αριθμού νοικοκυριών της χώρας. Ας σημειωθεί ότι, για τον υπολογισμό του ακριβούς κλάσματος δειγματοληψίας για τις έρευνες 2004/2005-2015 χρησιμοποιήθηκε διαίρεση (Μέγεθος του δείγματος/Συνολικό αριθμό νοικοκυριών Χ 1.000), για τον υπολογισμό της ανταπόκρισης μετά τις αντικαταστάσεις στις έρευνες 1957/1958-1981/1982, 1993/1994, 2004/2005-2009 και 2011 εφαρμόστηκε (Τελικό δείγμα/Αρχικό δείγμα Χ 100) και για τον υπολογισμό της μη ανταπόκρισης μετά τις αντικαταστάσεις αφαίρεση (100,0 - Ανταπόκριση μετά τις αντικαταστάσεις) για όλες τις έρευνες με εξαίρεση τις έρευνες 2013 και 2014. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι ο συνολικός αριθμός νοικοκυριών για τις έρευνες 1957/1958-2015 είναι: Συν.Αρ.Νοικ_{1957/1958}=707.806 (Απογραφή 1951), Συν.Αρ.Νοικ_{1963/1964}=1.162.767 (Απογραφή 1961), Συν.Αρ.Νοικ_{2004/2005}=3.992.964, Συν.Αρ.Νοικ₂₀₀₈=4.072.175, Συν.Αρ.Νοικ₂₀₀₉=4.114.150, Συν.Αρ.Νοικ_{1957/1958}=707.806 (Απογραφή 1951), Συν.Αρ.Νοικ_{1963/1964}=1.162.767 (Απογραφή 1961), Συν.Αρ.Νοικ_{2004/2005}=3.992.964, Συν.Αρ.Νοικ₂₀₀₈=4.072.175, Συν.Αρ.Νοικ₂₀₀₉=4.114.150, Συν.Αρ.Νοικ₂₀₁₀=4.131.264, Συν.Αρ.Νοικ₂₀₁₁=4.148.860, Συν.Αρ.Νοικ₂₀₁₂=4.163.236, Συν.Αρ.Νοικ₂₀₁₃=4.178.116, Συν.Αρ.Νοικ₂₀₁₄=4.152.372, Συν.Αρ.Νοικ₂₀₁₅=4.124.095, βλ. για το συνολικό αριθμό νοικοκυριών ΕΣΥΕ (1961)· ΕΣΥΕ (1969)· ΕΣΥΕ (1977)· ΕΣΥΕ (1986)· ΕΣΥΕ (1990)· ΕΣΥΕ (1999)· ΕΣΥΕ (2003)· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Ας σημειωθεί, τέλος, ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για το συνολικό αριθμό νοικοκυριών για τις έρευνες 1957/1958-1998/1999.

^γ Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1957/1958-1987/1988 χρησιμοποιήθηκε αντικατάσταση, για την αντιμετώπιση της μη-κάλυψης, ενώ στις έρευνες 1993/1994-2015 δεν χρησιμοποιήθηκε, βλ. ΕΣΥΕ (1961)· ΕΣΥΕ (1969)· ΕΣΥΕ (1977)· ΕΣΥΕ (1986)· ΕΣΥΕ (1990)· ΕΣΥΕ (1999)· ΕΣΥΕ (2003)· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

Διάγραμμα 1 Τα σχεδιασμένα και πραγματοποιηθέντα μεγέθη των δειγμάτων των ΕΟΠ

1.7 Η μη- κάλυψη

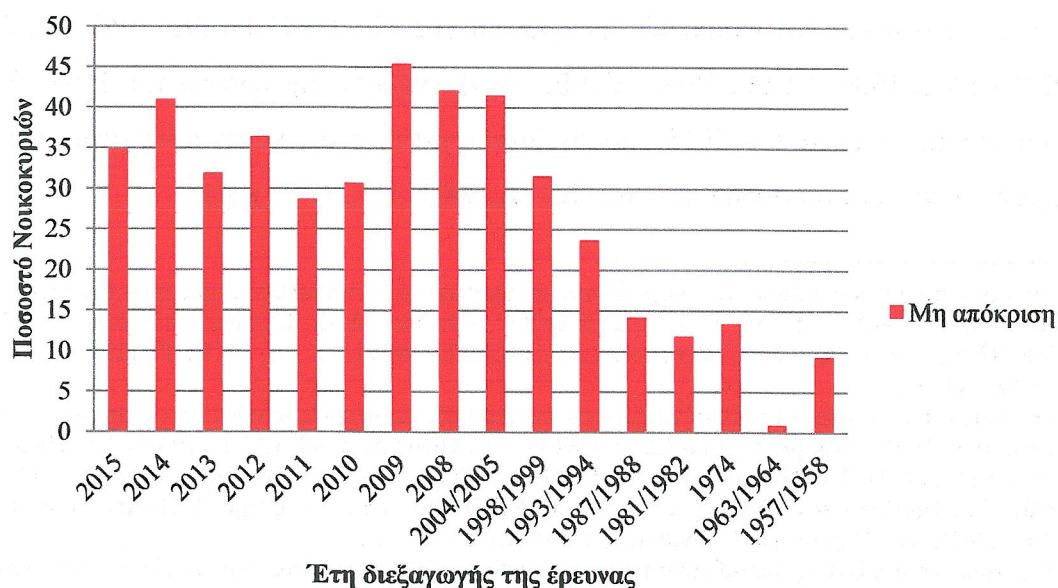
Το σχεδιασμένο δείγμα της έρευνας του 1957/1958 αντικαταστάθηκε εκτενώς για τη μη κάλυψη (20%)¹⁸, υποδεικνύοντας την ανεπάρκεια του δειγματοληπτικού σχεδίου που εφαρμόστηκε, «την ακαταλληλότητα του δειγματοληπτικού πλαισίου που χρησιμοποιήθηκε και, συνεπώς, της μεθόδου επιλογής του δείγματος» (Μιχαλοπούλου, 2004, σ. 320). Στην έρευνα του 1963/1964, από τα 3.748 νοικοκυριά, μόνο 9 νοικοκυριά που κατοικούσαν σε απομακρυσμένες περιοχές δεν καλύφθηκαν και αντικαταστάθηκαν από παρόμοια νοικοκυριά, όπως και άλλα 23 νοικοκυριά (ΕΣΥΕ, 1969· Μιχαλοπούλου, 2004). Από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 1987/1988, οι αντικαταστάσεις χρησιμοποιήθηκαν για την αντιμετώπιση των ζητημάτων της μη- κάλυψης. Από την έρευνα του 1993/1994 ελήφθη υπόψη η υπόδειξη των Verma και Gabilondo (1993) και εγκαταλείφθηκε η πρακτική αυτή ώστε να επιτυγχάνεται δειγματοληψία πιθανοτήτων (Πίνακας 1.6). Επίσης, από την έρευνα του 1993/1994 και στις μεταγενέστερες έρευνες, η μη- κάλυψη έχει μειωθεί σε μεγάλο βαθμό με την προσεκτική ενημέρωση των δειγματοληπτικών πλαισίων (Πίνακας 1.6).

¹⁸ Για την αναλυτική κατανομή των αντικαταστάσεων σύμφωνα με τους λόγους για τους οποίους έγιναν, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Πίναξ II, σ. 36.

1.8 Η μη-απόκριση

Η μη-απόκριση αυξάνεται υπερβαίνοντας το διεθνές «ελάχιστο αποδεκτό ποσοστό απόκρισης του 70%» (European Social Survey, 2009, σσ. 4, 14· European Social Survey, 2010, σ. 12) κυρίως από την έρευνα του 1998/1999 και τις μεταγενέστερες έρευνες (Διάγραμμα 1.2 και Πίνακας 1.6). Κατά συνέπεια, τα κατάλληλα μέτρα που προτείνονται στη βιβλιογραφία για τη μείωση της μεροληψίας της μη-απόκρισης θα πρέπει να εξεταστούν (Singer, 2006). Βεβαίως, η αύξηση της μη-απόκρισης είναι «ένα κοινό και μεγάλο πρόβλημα στις ΕΟΠ» στην Ευρώπη (Eurostat, 2003, σ. 63· Eurostat, 2009b, σ. 6) και πιο συγκεκριμένα, στις ΕΟΠ της Ιταλίας, Ισπανίας, Ιρλανδίας και Πορτογαλίας (Eurostat, 2003). Ας σημειωθεί ότι, στις ΕΟΠ της Γερμανίας και της Δημοκρατίας της Τσεχίας χρησιμοποιείται δειγματοληψία ποσοστώσεων και ως εκ τούτου δεν ισχύει η έννοια της μη-απόκρισης (Eurostat, 2003· Eurostat, 2009b).

Διάγραμμα 2 Το μέγεθος των μη-αποκρίσεων στις ΕΟΠ

Με εξαίρεση τις πρώτες έρευνες του 1957/1958 και του 1963/1964, σε όλες τις μεταγενέστερες έρευνες χρησιμοποιήθηκε η αντικατάσταση για την αντιμετώπιση της μη-απόκρισης (Πίνακας 1.6). Οι Verma και Gabilondo (1993), αξιολογώντας τις ΕΟΠ του 1987/1988 και ασκώντας αυστηρή κριτική εισηγήθηκαν την εγκατάλειψη της χρήσης των αντικαταστάσεων για τη μη-απόκριση για να επιτυγχάνεται δειγματοληψία πιθανοτήτων (βλ. επίσης Μιχαλοπούλου, 2004). Αν και η Eurostat

(2009b) πρότεινε τη γενική εφαρμογή δειγματοληψίας πιθανοτήτων, επιτρέπει τις αντικαταστάσεις λόγω των υψηλών ποσοστών μη-απόκρισης (Eurostat, 2009b).

1.9 Τα δειγματοληπτικά σφάλματα

Σε όλες τις έρευνες για τη μέτρηση των δειγματοληπτικών σφαλμάτων¹⁹ υπολογίστηκαν «συντελεστές μεταβλητότητας»²⁰ (Πίνακας 1.7) για τις κύριες μεταβλητές και όπως προκύπτει οι τιμές ανήκουν στα αποδεκτά όρια (Πίνακας 1.8). Στις πρώτες έρευνες του 1957/1958 και του 1963/1964 οι συντελεστές μεταβλητότητας, υπολογίζονται για τις κυριότερες μέσες εβδομαδιαίες δαπάνες των νοικοκυριών (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969), ενώ από την έρευνα του 1974 και για όλες τις μεταγενέστερες έρευνες υπολογίζονται για τις κυριότερες μέσες μηνιαίες δαπάνες των νοικοκυριών (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από την πρώτη έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1993/1994, οι συντελεστές μεταβλητότητας, υπολογίζονται για διαφοροποιημένες βασικές κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών διαχρονικά (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999), ενώ από την έρευνα του 1998/1999 μέχρι και την έρευνα του 2015 υπολογίζονται για βασικές κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών που δεν διαφοροποιούνται (ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).²¹

¹⁹ Τα δειγματοληπτικά σφάλματα εκφράζονται αριθμητικά ως «συντελεστές μεταβλητότητας», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σσ. 47-49· ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, σσ. 38-42· ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, σ. XVII· ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, σ. 20· ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, σ. 21· ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, σ. 19· ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, σ. 22· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

²⁰ Για τους «συντελεστές μεταβλητότητας» για τις βασικές κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών, στις έρευνες 1957/1958-2015, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Πίναξ X, σ. 48· ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Πίναξ 1, σ. 39· ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Παράρτημα I, σσ. 173-174· ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα I, σ. 243· ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 351· ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 456· ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 556· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

²¹ Για τους «συντελεστές μεταβλητότητας» που υπολογίζονται σε διαφοροποιημένες (1957/1958-1993/1994) και σε μη διαφοροποιημένες (1998/1999-2015) βασικές κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών διαχρονικά, παρατηρούμε τους «συντελεστές μεταβλητότητας» σε συνδυασμό με τους κωδικούς αγαθών και υπηρεσιών, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Πίναξ X, σ. 48 και Παράρτημα II, σσ. 425-432· ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Πίναξ 1, σ. 39 και Παράρτημα Γ, σσ. 327-337· ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Παράρτημα I, σσ. 173-174 και Παράρτημα II, σσ. 175-181· ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα I, σ. 243 και Παράρτημα II, σσ. 244-249· ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 351 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σσ. 352-357· ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 456 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σσ. 458-464· ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 556 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σσ. 558-568· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Πιο συγκεκριμένα, στις έρευνες 1957/1958-1993/1994 στην γενική κατηγορία «είδη διατροφής», αλλά «διατροφή» για την έρευνα του 1957/1958, περιλαμβάνονται «γεύματα εκτός οικίας», «λοιπά τρόφιμα και μη οινοπνευματώδη ποτά εκτός οικίας» ως υποκατηγορία «έτερα τρόφιμα» για την έρευνα του 1957/1958, «γεύματα εκτός οικίας», «ποτά (εκτός οινοπνευματωδών) εντός οικίας», αλλά και «εκτός οικίας» και «οινοπνευματώδη ποτά», «εντός οικίας», αλλά και «εκτός οικίας» ή και «με μεζέ» ως υποκατηγορία «έτερα τρόφιμα και ποτά» για την έρευνα του 1963/1964, τα καφενεία και τα εστιατόρια ως υποκατηγορία «έτερα τρόφιμα» για την

1.10 Τα σφάλματα απόκρισης

Στην έκθεση έρευνας του 1957/1958 αναφέρθηκε ότι διεξήχθη μια λεπτομερής μελέτη των συστηματικών σφαλμάτων (ΕΣΥΕ, 1961), αλλά καμία τέτοια μελέτη δεν δημοσιεύθηκε ποτέ. Στην έρευνα του 1963/1964 αναφέρθηκε μόνο ότι «πέραν των δειγματοληπτικών σφαλμάτων, τα στοιχεία υπόκεινται και σε μη δειγματοληπτικά σφάλματα» (ΕΣΥΕ, 1969, σ. 41). Στην έρευνα του 1974 και στις μεταγενέστερες έρευνες αναφέρθηκε μόνο η φύση των σφαλμάτων απόκρισης, μέχρι την έρευνα του 1998/1999 αναφέρονται οι ανακριβείς πληροφορίες σχετικά με τις προσωπικές δαπάνες, πιο συγκεκριμένα «τα νοικοκυριά δεν παρέχουν πάντοτε πλήρεις και ακριβείς πληροφορίες»²², τα «σφάλματα μνήμης»²³ και «ο κίνδυνος επηρεασμού των

έρευνα του 1974, τα «καφενεία» και τα «εστιατόρια» ως υποκατηγορία «έξοδα σε εστιατόρια, καφενεία, ζαχαροπλαστεία κλπ.» για τις έρευνες 1981/1982-1993/1994 και υπολογίζονται στον ίδιο συντελεστή μεταβλητότητας, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Πίναξ X, σ. 48 και Παράρτημα II, σσ. 426, 427· ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Πίναξ I, σ. 39 και Παράρτημα Γ, σσ. 328, 331-332· ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Παράρτημα I, σ. 173 και Παράρτημα II, σσ. 175, 176· ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα I, σ. 243 και Παράρτημα II, σσ. 244, 245· ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 351 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σσ. 352, 353· ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 456 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σσ. 458, 459. Στις έρευνες 1957/1958-1993/1994 η εκπαίδευση, η μόρφωση και η αναψυχή, η γενική κατηγορία για τις έρευνες 1981/1982-1993/1994 σημειώνεται ως: «εκπαίδευση, μόρφωση, αναψυχή», υπολογίζονται στον ίδιο συντελεστή μεταβλητότητας, με την έρευνα του 1963/1964 και του 1957/1958 να περιλαμβάνονται και τα ξενοδοχεία, σημειώνεται ως: «έξοδα διαμονής και διατροφής εις ξενοδοχείον», ως υποκατηγορία της αναψυχής, αλλά και η υγεία, εφόσον η γενική κατηγορία περιλαμβάνει «ιατρική περίθαλψη, ατομικός ευπρεπισμός, εκπαίδευσις, αναψυχή» για την έρευνα του 1957/1958 και «ιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη, ατομικός ευπρεπισμός, εκπαίδευσις, αναψυχή» για την έρευνα του 1963/1964, με την έρευνα του 1974 να περιλαμβάνονται στην γενική κατηγορία «εκπαίδευσις, μόρφωσις, αναψυχή» και τα ξενοδοχεία και η στέγαση, ύδρευση, καύσιμα και φωτισμός δευτερεύουσας ή εξοχικής κατοικίας ως υποκατηγορία «δαπάναι παραθερισμού και άλλων διακοπών» και με την έρευνα του 1993/1994 να περιλαμβάνονται και τα ξενοδοχεία ως υποκατηγορία της αναψυχής «δαπάνες παραθερισμού, τουρισμού, ταξιδίων», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Πίναξ X, σ. 48 και Παράρτημα II, σ. 430· ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Πίναξ I, σ. 39 και Παράρτημα Γ, σσ. 334, 335· ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Παράρτημα I, σ. 174 και Παράρτημα II, σσ. 179, 180· ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα I, σ. 243 και Παράρτημα II, σ. 247· ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 351 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 355· ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 456 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 463. Στην έρευνα του 1974 στην γενική κατηγορία διάφορα αγαθά και υπηρεσίες, σημειώνεται ως: «έτερα αγαθά και υπηρεσίες», περιλαμβάνονται και «ενοίκιον ξενοδοχείου πλην διά παραθερισμόν ή άλλου είδους διακοπής» ως υποκατηγορία «έτεραι υπηρεσίαι και πληρωμαί». Στις έρευνες 1981/1982-1987/1988 στην γενική κατηγορία «διάφορα αγαθά και υπηρεσίες» περιλαμβάνονται τα ξενοδοχεία και η στέγαση, ύδρευση, καύσιμα και φωτισμός δευτερεύουσας ή εξοχικής κατοικίας ως υποκατηγορία «δαπάνες παραθερισμού, τουρισμού και ταξιδίων» για την έρευνα του 1981/1982 και ως υποκατηγορία «δαπάνες παραθερισμού, τουρισμού και ταξιδίων και δευτερεύουσας κατοικίας» για την έρευνα του 1987/1988 και υπολογίζονται στον ίδιο συντελεστή μεταβλητότητας, βλ. ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Παράρτημα I, σ. 174 και Παράρτημα II, σσ. 180, 181· ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα I, σ. 243 και Παράρτημα II, σ. 249· ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 351 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 357.

²² Στην έρευνα του 1974, για τις ανακριβείς πληροφορίες, σημειώνεται ότι: «Είναι γνωστόν, ότι εις έρευνας τοιαύτης φύσεως, τα νοικοκυριά δεν παρέχουν πάντοτε πλήρεις και ακριβείς πληροφορίες, ιδίως προκειμένου περί ωρισμένων, προσωπικού κυρίως χαρακτήρος, δαπανών», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, σ. XVII. Στις έρευνες 1981/1982-1987/1988, για τις ανακριβείς πληροφορίες, σημειώνεται ότι: «σε έρευνες, όπως η έρευνα οικογενειακών προϋπολογισμών, τα νοικοκυριά δεν παρέχουν πάντοτε πλήρεις και ακριβείς πληροφορίες, ιδίως προκειμένου για ορισμένες προσωπικού κυρίως χαρακτήρα δαπάνες (π.χ. έξοδα σε κέντρα διασκεδάσεως, αγορά λαχείων, δελτίων ΠΡΟ-ΠΟ, προσωπικών

αποτελεσμάτων»²⁴ όπου για τις έρευνες 1993/1994 και 1998/1999 σημειώνεται ότι: «στην Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών τα νοικοκυριά ενημερώνονται, πριν τη διενέργεια της έρευνας, για την καταγραφή των καθημερινών τους δαπανών, με αποτέλεσμα πολλές φορές να αλλάζουν τις καταναλωτικές τους συνήθειες κατά τη διάρκεια της έρευνας. Αν και η εκτίμηση του βαθμού της μεταβολής αυτής, δεν είναι δυνατή, είναι όμως, γνωστό, από τα αποτελέσματα ειδικών μελετών, ότι το επίπεδο των δαπανών που δηλώνονται είναι υψηλότερο τις πρώτες ημέρες της έρευνας και μειώνονται προοδευτικά με το πέρασμα των ημερών» (ΕΣΥΕ, 1999, σ. 19' ΕΣΥΕ, 2003, σ. 22) και μέχρι την έρευνα του 2015 αναφέρονται «τα σφάλματα μη ανταπόκρισης της επιλεγθείσας μονάδας και τα σφάλματα μη ανταπόκρισης σε συγκεκριμένες ερωτήσεις» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Παρόλα αυτά, τα σφάλματα

αντικειμένων κλπ.», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, σ. 20' ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, σ. 21. Στις έρευνες 1993/1994-1998/1999, για τις ανακριβείς πληροφορίες, σημειώνεται ότι: «σε έρευνες, όπως η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, τα νοικοκυριά δεν παρέχουν πάντοτε πλήρεις και ακριβείς πληροφορίες, και ιδιαίτερα για τις προσωπικού χαρακτήρα δαπάνες», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, σ. 19' ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, σ. 22.

²³ Στην έρευνα του 1974, για τα σφάλματα μνήμης, σημειώνεται ότι: «Αι δαπάναι μεγάλης συχνότητας, αι καταγραφόμεναι καθ' εκάστην των 7 ημερών της ερεύνης, ελάχιστα επηρεάζονται από σφάλματα μνήμης. Αντιθέτως, τα σφάλματα της κατηγορίας αυτής είναι οπωσδήποτε σημαντικώτερα, προκειμένου περί δαπανών οι οποίαι καταγράφονται διά της καλουμένης αναδρομικής μεθόδου, καθ' ήν τα νοικοκυριά καλούνται να ενθυμηθούν δαπάνας πραγματοποιηθείσας κατά την διάρκειαν παρελθουσών χρονικών περιόδων», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ, (1977), *ό.π.*, σ. XVII. Στις έρευνες του 1981/1982-1987/1988, για τα σφάλματα μνήμης, σημειώνεται ότι: «Οι δαπάνες μεγάλης συχνότητας, που καταγράφονταν για κάθε μία από της 7 ημέρες που διαρκούσε η έρευνα, ελάχιστα επηρεάζονταν από σφάλματα μνήμης. Αντίθετα, τα σφάλματα της κατηγορίας αυτής είναι οπωσδήποτε σημαντικώτερα προκειμένου για δαπάνες οι οποίες καταγράφονται με τη μέθοδο της αναδρομικότητας, κατά την οποίαν τα νοικοκυριά καλούνται να θυμηθούν δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν κατά την διάρκεια χρονικών περιόδων που έχουν παρέλθει», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, σ. 20' ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, σ. 21. Στις έρευνες του 1993/1994-1998/1999, για τα σφάλματα μνήμης, σημειώνεται ότι: «προκειμένου για δαπάνες μικρής συχνότητας εμφάνισης, που καταγράφονταν με τη μέθοδο της αναδρομικότητας, δηλαδή τα νοικοκυριά έδιναν πληροφορίες για δαπάνες που αυτά είχαν πραγματοποιήσει σε προηγούμενες της έρευνας χρονικές περιόδους», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, σ. 19' ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, σ. 22.

²⁴ Στην έρευνα του 1974, για τον κίνδυνο επηρεασμού των αποτελεσμάτων, σημειώνεται ότι: «Εις τας έρευνας οικογενειακών προϋπολογισμών, όπου τα νοικοκυριά προειδοποιούνται περί της καταγραφής των δαπανών των επί 7 συνεχείς ημέρας, υφίσταται πάντοτε ο κίνδυνος επηρεασμού των αποτελεσμάτων εκ της ενδεχομένης μεταβολής των καταναλωτικών συνηθειών των νοικοκυριών, κατά την διάρκειαν της ερεύνης. Καίτοι είναι αδύνατος η εκτίμησις του βαθμού της ως άνω μεταβολής, είναι εν τούτοις γνωστόν, εκ των αποτελεσμάτων ειδικών μελετών, ότι το επίπεδον των δηλουμένων δαπανών είναι υψηλότερον κατά τας πρώτας ημέρας της εβδομάδος ερεύνης, μειούμενον βαθμικώς προϊούσης της ερεύνης», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, σσ. XVII-XVIII. Στις έρευνες του 1981/1982-1987/1988, για τον κίνδυνο επηρεασμού των αποτελεσμάτων, σημειώνεται ότι: «στις έρευνες οικογενειακών προϋπολογισμών τα νοικοκυριά προειδοποιούνται σχετικά με την καταγραφή των δαπανών για 7 συνεχείς ημέρες, οπότε υπάρχει πάντοτε ο κίνδυνος επηρεασμού των αποτελεσμάτων από την ενδεχόμενη μεταβολή των καταναλωτικών συνηθειών των νοικοκυριών κατά τη διάρκεια της έρευνας. Αν και είναι αδύνατη η εκτίμηση του βαθμού της πιο πάνω μεταβολής, είναι εν τούτοις γνωστό, από τα αποτελέσματα ειδικών μελετών, ότι το επίπεδο των δαπανών που δηλώνονται είναι υψηλότερο τις πρώτες ημέρες της εβδομάδας της έρευνας, μειούμενο προοδευτικά καθώς προχωρεί η έρευνα», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, σ. 20' ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, σ. 21.

Πίνακας 1.7 Τα δειγματοληπτικά σφάλματα και τα μη δειγματοληπτικά σφάλματα

	ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014-2013	ΕΟΠ 2012	ΕΟΠ 2011	ΕΟΠ 2010	ΕΟΠ 2009	ΕΟΠ 2008	ΕΟΠ 2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999-1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988-1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958	
Δειγματοληπτικά σφάλματα	υπολογισμός των συντελεστών μεταβλητότητας (CV)	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓	
Μη δειγματοληπτικά σφάλματα	Σφάλματα κάλυψης Σφάλματα πλάσιου Σφάλματα μη ανταπόκρισης Σφάλματα επεξεργασίας Σφάλματα μέτρησης	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓

Πίνακας 1.8 Οι συντελεστές μεταβλητότητας (CV) στις κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών

Κωδικός ειδών 2015	Περιγραφή ειδών 2015	CV % 2015	CV % 2014	CV % 2013	CV % 2012	CV % 2011	CV % 2010	CV % 2009	CV % 2008	CV % 2004/2005	CV % 1998/1999	CV % 1993/1994	CV % 1987/1988	CV % 1981/1982	CV % 1974	CV % 1963/1964	CV % 1957/1958
01	Σύνολο	1,5	1,8	2,4	2,6	2,4	1,9	1,79	1,6	1,2	1,52	1,73	2,25	1,19	0,6	2,73	1,81
02	Είδη διατροφής	1,2	1,4	1,8	1,6	1,6	1,3	1,34	1,3	0,9	1,10	1,26	0,15	1,04	0,3	3,12	1,22
03	Οινοπνευματώδη ποτά και καπνός	2,6	3,0	3,4	3,3	3,1	2,6	2,53	2,4	1,7	3,73	4,27	0,14	1,63	1,6	2,78 ^γ	2,03
04	Είδη ένδυσης και υπόδησης	3,1	3,0	4,3	4,7	4,6	3,2	3,24	3,2	2,0	0,93	0,37	1,18	2,19	2,4	4,17	3,08
05	Στέγαση	1,2	1,6	1,8	2,0	1,8	2,3	3,64	3,6	1,3	2,06	3,29	3,06	1,62	1,7	5,75	5,71
06	Διαρκή αγαθά οικιακής χρήσης-οικιακά είδη άμεσης κατανάλωσης	3,3 ^δ	3,2 ^δ	4,6 ^δ	5,4 ^δ	5,5 ^δ	3,8 ^δ	3,92 ^δ	3,4 ^δ	2,7 ^δ	2,86 ^δ	1,46 ^δ	5,72 ^δ	2,68 ^δ	2,0 ^δ	11,31	4,77
07	Υγεία	3,0	2,8	4,3	4,6	4,6	3,7	2,84	2,8	2,1	1,26	0,29	9,98	2,13	2,6	4,30 ^δ	3,35 ^δ
08	Μεταφορές	3,1	3,6	4,0	5,0	4,9	3,7	3,81	3,7	2,9	7,78	3,52 ^α	1,86 ^α	2,81 ^α	2,0 ^α	12,07 ^α	4,14 ^α
09	Επικοινωνίες	1,5	1,4	1,9	1,9	1,9	1,9	1,76	1,6	1,3	2,21	3,52 ^α	1,86 ^α	2,81 ^α	2,0 ^α	12,07 ^α	4,14 ^α
10	Αναψυχή και πολιτισμός	3,8	3,8	6,6	6,4	5,4	4,3	3,87	3,8	2,5	0,58	3,37 ^β	0,98 ^β	2,87 ^β	2,4 ^β	4,30 ^β	4,84 ^β
11	Εκπαίδευση	5,4	5,4	6,1	8,2	6,7	4,6	4,55	4,5	3,9	2,05	3,37 ^β	0,98 ^β	2,87 ^β	2,4 ^β	4,30 ^β	4,84 ^β
12	Ξενοδοχεία, καφενεία και εστιατόρια	2,6	3,0	4,1	3,6	3,4	2,4	2,42	2,4	2,0	0,58	-	-	-	-	-	-
12	Διάφορα αγαθά και υπηρεσίες	2,5	2,8	3,6	3,8	3,5	3,2	2,70	2,8	2,2	2,72	1,36	2,66	3,18	3,2	6,01	9,96

^α Ας σημειωθεί ότι, οι «μεταφορές και επικοινωνίες» υπολογίζονται στον ίδιο συντελεστή μεταβλητότητας, βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., Πίναξ X, σ. 48 και Παράρτημα II, σ. 430· ΕΣΥΕ (1969), ό.π., Πίναξ I, σ. 39 και Παράρτημα Γ, σ. 335· ΕΣΥΕ (1977), ό.π., Παράρτημα I, σ. 174 και Παράρτημα II, σ. 180· ΕΣΥΕ (1986), ό.π., Παράρτημα I, σ. 243 και Παράρτημα II, σ. 248· ΕΣΥΕ (1990), ό.π., Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 351 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 356· ΕΣΥΕ (1999), ό.π., Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 456 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 463.

^β Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1957/1958 και 1963/1964, η αναψυχή και ο πολιτισμός, η εκπαίδευση και η υγεία υπολογίζονται στον ίδιο συντελεστή μεταβλητότητας, βλ. ΕΣΥΕ (1961)· ΕΣΥΕ (1969) και στις έρευνες 1974-1993/1994 η εκπαίδευση και η αναψυχή και ο πολιτισμός υπολογίζονται στον ίδιο συντελεστή μεταβλητότητας, βλ. ΕΣΥΕ (1977)· ΕΣΥΕ (1986)· ΕΣΥΕ (1990)· ΕΣΥΕ (1999).

^γ Ας σημειωθεί ότι, ο συντελεστής μεταβλητότητας υπολογίζεται μόνο για τον καπνό, σημειώνεται ως: «καπνός», εφόσον τα «οινοπνευματώδη ποτά» υπολογίζονται στα «είδη διατροφής», βλ. ΕΣΥΕ (1969) ό.π., Πίναξ I, σ. 39 και Παράρτημα Γ, σ. 328, 332.

^δ Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1957/1958 και 1963/1964 τα «διαρκή αγαθά οικιακής χρήσης» και τα «οικιακά είδη άμεσης κατανάλωσης και οικιακές υπηρεσίες» δεν υπολογίζονται στον ίδιο συντελεστή μεταβλητότητας, εφόσον αποτελούν δύο διαφορετικές γενικές κατηγορίες, βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., Πίναξ X, σ. 48 και Παράρτημα II, σ. 428, 429· ΕΣΥΕ (1969), ό.π., Πίναξ I, σ. 39 και Παράρτημα Γ, σ. 333, 334, ενώ στις έρευνες 1974-2015 υπολογίζονται στον ίδιο συντελεστή μεταβλητότητας, βλ. ΕΣΥΕ (1977), ό.π., Παράρτημα I, σ. 173 και Παράρτημα II, σ. 177· ΕΣΥΕ (1986), ό.π., Παράρτημα I, σ. 243 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 246· ΕΣΥΕ (1990), ό.π., Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 351 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 354· ΕΣΥΕ (2003), ό.π., Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 556 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 561· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.), με εξαίρεση την έρευνα του 1993/1994, όπου στο δημοσίευμα σημειώνεται ως «διαρκή αγαθά οικιακής χρήσεως και επισκευές τους» περιλαμβάνοντας όμως και τα οικιακά είδη άμεσης κατανάλωσης και τις οικιακές υπηρεσίες, βλ. ΕΣΥΕ (1999), ό.π., Παράρτημα I, Πίνακας I, σ. 456 και Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 460-461, ενώ στους κωδικούς που μας δόθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ σημειώνεται ως «διαρκή αγαθά οικιακά είδη άμεσης κατανάλωσης και οικιακές υπηρεσίες».

απόκρισης διαχρονικά προκύπτουν από τις ίδιες αιτίες, όπως ότι «το χρησιμοποιηθέν εις την έρευναν προσωπικόν δεν ετήρησε πιστώσ τας οδηγίας συλλογής και επεξεργασίας των στοιχείων» (ΕΣΥΕ, 1977, σ. XVIII).

Τα σφάλματα απόκρισης (Πίνακας 1.9) όπως και τα λοιπά μη δειγματοληπτικά σφάλματα (Πίνακας 1.7) πιστεύεται ότι «περιορίστηκαν σε παραδεκτά όρια»²⁵ σε όλα τα στάδια διεξαγωγής της έρευνας μέχρι την έρευνα του 1998/1999 (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003) και μέχρι και την έρευνα του 2015, τα σφάλματα μη απόκρισης και γενικά τα μη δειγματοληπτικά σφάλματα, με κατάλληλους ελέγχους ανιχνεύονται και διορθώνονται (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σε όλες τις έρευνες, για τη μείωση του ποσοστού μη ανταπόκρισης, τα υπό έρευνα νοικοκυριά προειδοποιούνται με «ενημερωτική επιστολή»²⁶, πριν την πρώτη επίσκεψη του ερευνητή, περίπου ένα

²⁵ Για την έρευνα του 1974, ας σημειωθεί ότι: «Πιστεύεται, όμως, ότι τόσο τα σφάλματα αυτά, όσον και τα λοιπά μη δειγματοληπτικά τοιαύτα, περιορίστηκαν εις παραδεκτά όρια, καθοριζόμενα εκ της φύσεως της ερεύνης. Δέον να τονισθή, ότι εις έκαστον στάδιον της ερεύνης ελήφθησαν όλα τα απαραίτητα μέτρα, διά τον περιορισμόν εις το ελάχιστον δυνατόν των σφαλμάτων τούτων. Πέραν των όσων έχουν ήδη μνημονευθή (προσεχτική επιλογή ερευνητριών, σχολαστική θεωρητική εκπαίδευσης και πρακτική εξάσκησης αυτών, ως και του λοιπού προσωπικού, διενέργεια δοκιμαστικής ερεύνης, αλληπάλληλοι έλεγχοι των συλλεγομένων στοιχείων κλπ.) πρέπει να αναφερθούν και τα ακόλουθα: α) Κατεβλήθη προσπάθεια ενημερώσεως των νοικοκυριών δι' όλων των μέσων (τηλεοράσεως, ραδιοφώνου, τύπου, ειδικών εντύπων κλπ.) επί των σκοπών και της χρησιμότητος της ερεύνης. Ιδιαίτερα έμφασις εδόθη επί του απροσώπου και εμπιστευτικού χαρακτήρος των συλλεγομένων πληροφοριών, κατοχυρούμενου και νομοθετικώς β) Εγένετο συστηματικώς επιτόπιος έλεγχος της εργασίας των ερευνητριών υπό ομάδος ανωτέρων υπαλλήλων, προς διαπίστωσιν της πιστής εφαρμογής των οδηγιών», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1977), ό.π., σ. XVIII. Για τις έρευνες 1981/1982-1987/1988, ας σημειωθεί ότι: «Πιστεύεται, όμως, ότι όλα τα ανωτέρω μη δειγματοληπτικά σφάλματα περιορίστηκαν σε παραδεκτά όρια, γιατί είχαν ληφθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα σε όλα τα στάδια διενέργειας της έρευνας για τον περιορισμό στο ελάχιστο των σφαλμάτων αυτών. Παρ' όλα αυτά για ορισμένες δαπάνες, όπως π.χ. για ταξί, για αγορά λαχείων, δελτίων ΠΡΟ-ΠΟ και άλλων τυχερών παιγνιδίων, υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις (σύγκριση με άλλα διαθέσιμα στοιχεία) ότι είναι σημαντικά υποεκτιμημένες και αυτό οφείλεται, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, στη μη παροχή, πάντοτε από τα μέλη των νοικοκυριών, ακριβών πληροφοριών για δαπάνες προσωπικού κυρίως χαρακτήρα», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1986), ό.π., σ. 20· ΕΣΥΕ (1990), ό.π., σ. 21. Για τις έρευνες 1993/1994-1998/1999, ας σημειωθεί ότι: «Πιστεύεται, όμως, ότι όλα τα παραπάνω μη δειγματοληπτικά σφάλματα περιορίστηκαν σε παραδεκτά όρια, γιατί σε όλα τα στάδια διενέργειας της έρευνας είχαν ληφθεί τα απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό στο ελάχιστο των σφαλμάτων, αν και για ορισμένα είδη δαπανών υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι είναι σημαντικά υποεκτιμημένες και αυτό οφείλεται στην παροχή μη ακριβών πληροφοριών, ιδιαίτερα για δαπάνες προσωπικού χαρακτήρα», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1999), ό.π., σ. 19· ΕΣΥΕ (2003), ό.π., σ. 22.

²⁶ Για την «προσωπική επιστολή», για την έρευνα του 1957/1958, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), ό.π., σ. 33. Για τις «ειδικές κατατοπιστικές επιστολάς», για την έρευνα του 1963/1964, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), ό.π., σ. 33. Για την ύπαρξη των ενημερωτικών επιστολών, στις έρευνες 1974-1987/1988, η πληροφορία μας δόθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ. Για την «ενημερωτική επιστολή» στις έρευνες 1993/1994-2015, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 2004/2005, τα νοικοκυριά προειδοποιούνται με «επιστολή προς τα νοικοκυριά με ενημερωτικό φυλλάδιο και πίνακα αποτελεσμάτων προηγούμενης έρευνας-ΕΟΠ:13» και στις έρευνες 2008-2015, τα νοικοκυριά προειδοποιούνται με «επιστολή προς τα νοικοκυριά με ενημερωτικό φυλλάδιο και πίνακα αποτελεσμάτων προηγούμενης έρευνας-ΕΟΠ:12», βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

Πίνακας 1.9 Τα σφάλματα μη ανταπόκρισης

	ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014-2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999-1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
Σφάλματα μη ανταπόκρισης	Σφάλματα που προκύπτουν από μη επιτυχείς προσπάθειες να ληφθούν οι ζητούμενες πληροφορίες από την επιλεγείσα προς έρευνα μονάδα. Υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες τέτοιων σφαλμάτων, τα σφάλματα μη ανταπόκρισης της επιλεγείσας μονάδας και τα σφάλματα μη ανταπόκρισης σε συγκεκριμένες ερωτήσεις	NAI ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	NAI 1) όχι πλήρεις και ακριβείς πληροφορίες και ιδιαίτερα για προσωπικού χαρακτήρα δαπάνες 2) σφάλματα μνήμης 3) ο κίνδυνος επηρεασμού των αποτελεσμάτων	NAI 1) όχι πλήρεις και ακριβείς πληροφορίες, ιδίως προκειμένου περί ωριμαμένων, προσωπικού κυρίως χαρακτήρος δαπανών 2) σφάλματα μνήμης 3) ο κίνδυνος επηρεασμού των αποτελεσμάτων 4) το προσωπικόν δεν ετήρησε πιστώς τας οδηγίας συλλογής και επεξεργασίας των στοιχείων	NAI Τα στοιχεία υπόκεινται και εις μη δειγματοληπτικά σφάλματα, τα οποία είναι σχετικά με την καθαυτό συλλογή των πληροφοριών εις παρομοίαις φύσεως έρευνας.	NAI Συστηματικά σφάλματα απαντήσεων* και σφάλματα οφειλόμενα εις την ατέλειαν των δοθέντων ορισμών και των χρησιμοποιηθεισών εννοιών, την ταξινόμησιν κλπ.

* Ας σημειωθεί ότι: «τα συστηματικά σφάλματα των απαντήσεων υπερβαίνουν εις πολλές περιπτώσεις τα δειγματοληπτικά τοιάυτα», βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., σ. 49. Σημειώνεται, επίσης, ότι: «Ειδικώς, τα στοιχεία τα αφορώντα το εισόδημα, φαίνεται ότι επηρεάσθησαν εις σημαντικόν βαθμόν από μίαν συστηματικήν απόκρυψιν. Εν τούτοις, εκ των αποτελεσμάτων των συνεχών ερευνών, των διεξαγομένων υπό της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας από του 1958/59 και εντεύθεν, υπάρχουν ενδείξεις ότι το μέγεθος τούτων συστηματικών σφαλμάτων είναι σταθερόν και επομένως τα στοιχεία, τα συγκεντρούμενα διά της χρησιμοποιήσεως των αυτών ακριβώς μεθόδων, παρέχουν αξιοπίστους εκτιμήσεις περί των μεταβολών του εισοδήματος εν τω χρόνω», βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., σ. 49.

μήνα πριν τη διενέργεια της έρευνας και πραγματοποιούνται «τρεις τουλάχιστον προσπάθειες»²⁷, για τηλεφωνική επικοινωνία με τα νοικοκυριά τα οποία δεν ανταποκρίνονται στις κλήσεις, διαφορετικές ημέρες και διαφορετικές ώρες της ημέρας. Από την έρευνα του 1993/1994 και στις μεταγενέστερες έρευνες τα νοικοκυριά ειδοποιούνται με «έντυπο»²⁸, σε περίπτωση απουσίας τους, για να επικοινωνήσουν με τον ερευνητή.

1.11 Η πιλοτική έρευνα

Η πιλοτική έρευνα του 1957/1958²⁹ διεξήχθη σε «131 νοικοκυριά», σε «18 πόλεις» και «διήρκησε έξι εβδομάδες» (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 32). Στην έρευνα του 1963/1964³⁰

²⁷ Για τις «τρεις τουλάχιστον προσπάθειες» επικοινωνίας, για τις έρευνες 1957/1958-1987/1988, η πληροφορία μας δόθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ. Για τις «τρεις τουλάχιστον προσπάθειες» επικοινωνίας, για τις έρευνες 1993/1994-2015, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

²⁸ Για το «έντυπο» που ειδοποιούνται τα νοικοκυριά, για τις έρευνες 1993/1994-1998/1999, η πληροφορία μας δόθηκε από την ΕΛΣΤΑΤ. Για το «έντυπο» που ειδοποιούνται τα νοικοκυριά, για τις έρευνες 2004/2005-2015, ως σημειωθεί, ότι στις έρευνες 2004/2005-2011, τα νοικοκυριά ειδοποιούνται με το «έντυπο ειδοποίησης των νοικοκυριών-ΕΟΠ:14» και στις έρευνες 2012-2015, τα νοικοκυριά ειδοποιούνται με «ειδοποίηση-ΕΟΠ:14», βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

²⁹ Για την πιλοτική έρευνα του 1957/1958, ως σημειωθεί ότι: «Πρό της ενάρξεως των εργασιών της κύριας ερεύννης, απεφασίσθη όπως διεξαχθή μία δοκιμαστική τοιαύτη προς τον σκοπόν του ελέγχου των ερωτηματολογίων και των οδηγιών, εξακριβώσεως του βαθμού επαρκείας και καταλληλότητας των ληφθέντων διοικητικών μέτρων και, τέλος, της παροχής εις το προσωπικόν εξωτερικής εργασίας της ευκαιρίας προς απόκτησιν πλήρους και σαφούς αντιλήψεως περί των ερωτηματολογίων και των οδηγιών, καθώς επίσης και της απαραίτητου εμπειρίας επί του τρόπου συνεντευξέως και καταγραφής των λαμβανομένων στοιχείων. Η δοκιμαστική αυτή έρευνα, η οποία διήρκεσεν 6 εβδομάδας, διεξήχθη εις 18 πόλεις και περιέλαβεν 131 νοικοκυριά. Αι χρησιμοποιηθείσαι κατ' αυτήν μέθοδοι ήσαν γενικώς αι αυταί με τας αντιστοιχούς της κύριας ερεύννης. Εν τούτοις, προκειμένου να μελετηθεί η επίδρασις του μήκους των περιόδων αναφοράς επί της ακριβείας των δηλουμένων στοιχείων, εχρησιμοποιήθη, διά τας αγοράς ειδών διατροφής ως και άλλων συχνά αγοραζομένων ειδών, περίοδος αναφοράς τριών εβδομάδων, αντί της μίας της κυρίας ερεύννης. Ενώ η δοκιμαστική έρευνα επεβεβαίωσε, εις τα κύρια τουλάχιστον σημεία της, την επάρκειαν τόσο του διοικητικού όσον και του τεχνικού σχεδιασμού της ερεύννης, απεκάλυπεν, εν τούτοις, την ανάγκην της υπό το πρίσμα της κτηθείσης πείρας, μερικής αναθεωρήσεως των ερωτηματολογίων και των οδηγιών προς τους ερευνητάς. Η ανάλυσις των αποτελεσμάτων ταύτης, παρέσχεν εξ' άλλου την ευκαιρίαν διά την ανάπτυξιν του καταλλήλου μηχανισμού επεξεργασίας και κωδικογραφίσεως των συγκεντρουμένων στοιχείων, διά τον έλεγχον της καταλληλότητος των κωδικών των ειδών και των διαφόρων χαρακτηριστικών, διά την εκπόνησιν μιας ευελίκτου και αποτελεσματικής μεθόδου αναλύσεως και διά την εκπαιδεύσιν του προσωπικού επεξεργασίας των αποτελεσμάτων της κυρίας ερεύννης», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 32.

³⁰ Για την πιλοτική έρευνα του 1963/1964, ως σημειωθεί ότι: «Τα προσχέδια των ερωτηματολογίων εδοκιμάσθησαν κατά την διάρκειαν της «Εκπαιδευτικής Ερεύννης», ήτις διενεργηθή εις 6 χωρία της Αττικής, κατά τους μήνας Αύγουστον και Σεπτέμβριον του έτους 1962, εις εν δείγμα 600 περίπου νοικοκυριών και έλαβον την τελικήν των μορφήν επί τη βάσει της κτηθείσης εμπειρίας κατά την διάρκειαν της ερεύννης αυτής», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, σ. 27. Σημειώνεται, επίσης, ότι: «Τον Νοέμβριον του 1961 προσελήφθησαν διά διαγωνισμού και έτεροι ερευνητρίαι, αι οποίαι εξεπαιδεύθησαν διά της οργανώσεως σειράς μαθημάτων και εν συνεχεία έλαβον μέρος εις εκπαιδευτικήν έρευναν εις τινα χωρία της Αττικής. Κατά τους μήνας Φεβρουάριον, Μάρτιον και Απρίλιον του έτους 1963 εγένετο η τελική δοκιμαστική έρευνα. Αυτή αφιερώθη εις μίαν τελικήν δοκιμασίαν, κυρίως της οργανώσεως των μετακινήσεων των ερευνητριών, εις τυχαίον δείγμα 48 Κοινοτήτων, διάφορον του δείγματος των Κοινοτήτων της κυρίας ερεύννης. Τα ερωτηματολόγια της δοκιμαστικής ταύτης ερεύννης ηλέγχθησαν ταχέως, προς τον αποκλειστικόν σκοπόν της εξευρέσεως

μέχρι και την έρευνα του 1987/1988 εξετάστηκε μόνο το ερωτηματολόγιο κατά την πιλοτική έρευνα (ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990). Από την έρευνα του 1993/1994 και στις μεταγενέστερες έρευνες δεν διεξήχθη πιλοτική έρευνα (Πίνακας 1.1).

1.12 Η επιτόπια έρευνα

Αν και η επιτόπια έρευνα διήρκεσε 12 μήνες για όλες τις έρευνες (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, 2004/2005-2015), η συγκρισιμότητα επιτυγχάνεται στις έρευνες 2008-2015 (Πίνακας 1.1), όπου η χρονική κάλυψη είναι ετήσια και συνεχής (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από 44 ερευνητές το 1957/1958, 39 ερευνητές το 1963/1964 και 80 ερευνητές το 1981/1982 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1986). Σε κάθε ερευνητή αντιστοιχούσαν περίπου 58 (1957/1958), 96 (1963/1964) και 76 (1981/1982) ερωτηματολόγια, ένας αποδεκτός μεθοδολογικά φόρτος εργασίας την εποχή εκείνη (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1986). Ωστόσο, αυτές οι πληροφορίες δεν αναφέρονται για τις μεταγενέστερες έρευνες και έτσι ο φόρτος εργασίας ανά ερευνητή δεν μπορεί να υπολογιστεί για να διαπιστωθεί εάν συμμορφώνεται με τα πρόσφατα μεθοδολογικά πρότυπα (European Social Survey, 2009).

1.13 Οι περίοδοι αναφοράς

Οι πληροφορίες σχετικά με τις μεταβλητές «των δαπανών και των εισοδημάτων» αναφέρονται σε συγκεκριμένη χρονική διάρκεια, την περίοδο αναφοράς, προκειμένου να μειωθούν τα μη-δειγματοληπτικά σφάλματα και τα σφάλματα μνήμης (ΕΣΥΕ, 1999, σ. 15· ΕΣΥΕ, 2003, σ. 15· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σε όλες τις έρευνες, χρησιμοποιήθηκαν «διάφορες περίοδοι αναφοράς»³¹ που καθορίστηκαν, σύμφωνα με

τυχόν σφαλμάτων των ερευνητριών και παροχής των αναγκαίων συμπληρωματικών εξηγήσεων, πρό της ενάρξεως της κυρίας ερευνής», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, σ. 12.

³¹ Για τις διάφορες περιόδους αναφοράς για την έρευνα του 1957/1958, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σσ. 26-27 και 28· ΕΣΥΕ (1964), *Συνθήκαι διατροφής των αστικών νοικοκυριών. Έρευνα διεξαχθείσα εις τας αστικές περιοχάς της Ελλάδος κατά το 1957/1958* [Nutritional level of urban households. A survey carried out in the urban areas of Greece during 1957/1958], Αθήναι-Athens, σ. 12. Για την περίοδο αναφοράς των τροφίμων, ας σημειωθεί ότι: «Ως περίοδος αναφοράς συγκεντρώσεως στοιχείων επί των τροφίμων ελήφθη η εβδομάς, δηλ. έκαστον επιλεγέν νοικοκυριό παρείχε στοιχεία διά τα λαμβανόμενα υπ' αυτού τρόφιμα, επί επτά συναπτάς ημέρας. Υιοθέτησις ως περιόδου αναφοράς χρονικού διαστήματος μεγαλύτερου της εβδομάδος δεν ανεμένετο να επιφέρει μείωσιν των δειγματοληπτικών σφαλμάτων, ανάλογον προς τας προσθέτους δαπάνας της συλλογής και επεξεργασίας των στοιχείων. Εξ' άλλου, η περιοδικότης των αγορών, η οποία παρατηρείται εντός

κύκλου επτά ημερών, απέκλειε την καθιέρωσιν βραχυτέρας της εβδομάδος περιόδου», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1964), *ό.π.*, σ. 12. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι το κύριο ερωτηματολόγιο του νοικοκυριού υποδιαιρείται σε 7 τμήματα και το ένα από τα 7 τμήματα αναφέρεται στην: «ημερησία καταγραφή των δαπανών του νοικοκυριού, επί επτά συναπτάς ημέρας (ανεξαρτήτως του εάν κατεχωρούντο αυτά και εις τα άλλα έντυπα)», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 28. Για την περίοδο αναφοράς των κύριων αγορών του νοικοκυριού, π.χ. επίπλων, σημειώνεται ότι: «Εις την περίπτωση των κυρίων αγορών του νοικοκυριού, όπως π.χ. επίπλων κλπ. κατεγράφοντο αγοραί πραγματοποιηθείσαι κατά την προηγούμενην της συνεντεύξεως 12 μηνον περίοδον. Επειδή δε αι συνεντεύξεις κατενεμήθησαν εις ολόκληρον το έτος, ο χρόνος αναφοράς εις την περίπτωσιν αυτήν ήτο δύο έτη. Πράγματι, τα νοικοκυριά τα οποία ηρευνήθησαν κατά τον Απρίλιον του έτους 1957 εδήλωσαν αγοράς αναφερομένας εις την περίοδον Απριλίου 1956-Απριλίου 1957, ενώ τα ερευνηθέντα κατά τον Μάρτιον του 1958 εδήλωσαν παρόμοιας αγοράς, αναφερομένας εις την περίοδον Μαρτίου 1957-Μαρτίου 1958. Ως εκ τούτου, εις την περίπτωσιν των ειδών αυτών, δέον να τονισθή ότι οι μέσοι όροι των αναφερθεισών αγορών κατά τους διαφόρους μήνας ή τρίμηνα δεν αντανακλούν τυχόν εποχικάς κυμάνσεις», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σσ. 26-27. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι το κύριο ερωτηματολόγιο του νοικοκυριού υποδιαιρείται σε 7 τμήματα και το ένα από τα 7 τμήματα αναφέρεται στις: «κύριαι αγοραί του νοικοκυριού, ως επίπλων κλπ., πραγματοποιηθείσαι κατά την προηγούμενην της ερεύνης 12μηνον περίοδον», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, σ. 28. Για τις διάφορες περιόδους αναφοράς για την έρευνα του 1963/1964, σημειώνεται ότι: «Ως προς τας «περιόδους αναφοράς», δηλαδή τας χρονικάς περιόδους, εις τας οποίας ανεφέροντο αι συγκεντρούμεναι πληροφορίαί περί των καθ' έκαστα ειδών, σημειούται ότι αιτάς εβασίσθησαν κυρίως επί της συχνότητος των συναλλαγών εφ' εκάστου είδους. Η επιμήκυνσις της περιόδου αναφοράς συνεπάγεται, ως γνωστόν, την σμίκρυνσιν μεν του δειγματοληπτικού σφάλματος, την αύξησιν όμως των συστηματικών σφαλμάτων μνήμης και τίθεται, ούτω, πρόβλημα επιλογής της περιόδου, η οποία ελαχιστοποιεί το ολικόν σφάλμα. Διά την αντιμετώπισιν του προβλήματος τούτου, ελήφθη υπ' όψιν η εμπειρία εκ της προγενεστέρας ερεύνης εις τας αστικές περιοχάς, ως και εκ των πειραματικών ερευνών, επί τη βάσει της οποίας αι περίοδοι αναφοράς ωρίσθησαν ως εξής: α) Τα είδη διατροφής και τινά άλλα είδη (εφόδια νοικοκυριού κλπ.), τα οποία εισάγονται συχνά εις το νοικοκυριό, κατεγράφοντο καθ' εκάστην, κατά τη διάρκεια των επτά ημερών της συνεργασίας της ερευνήτριας μετά του νοικοκυριού. Ομοίως, κατεγράφοντο και αι καθημερινάί προσωπικά δαπάναι των μελών του νοικοκυριού. β) Τα είδη ενδύσεως και υποδήσεως, τα σκεύη κουζίνας, τα είδη επιπλώσεως και άλλα κύρια καταναλωτικά αγαθά διαρκούς χρήσεως και δαπάναι ιατροφαρμακευτικής περιθάλψεως κατεγράφοντο διά την χρονικήν περίοδον των τεσσάρων προ της ενάρξεως της ερεύνης εβδομάδων. γ) Διά την καταγραφήν των δαπανών ωρισμένων υπηρεσιών, αι οποίαι πραγματοποιούνται περιοδικώς, η περίοδος αναφοράς ωρίσθη αναλόγως προς την περιοδικότητα της καταβολής της δαπάνης. δ) Τέλος, άλλαι δαπάναι, ως εκπαιδεύσεως κλπ., κατεγράφοντο διά την χρονικήν περίοδον των 12 προηγούμενων της ενάρξεως της ερεύνης μηνών.», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, σ. 21. Για τις διάφορες περιόδους αναφοράς για την έρευνα του 1974, σημειώνεται ότι: «Αι δαπάναι των νοικοκυριών, ως 'ρέουσαι μεταβληταί', δεν είναι δυνατόν να καθορισθούν άνευ αναφοράς των εις μίαν χρονικήν περίοδον. Η περίοδος αυτή δεν ήτο ενιαία δι' όλα τα αγαθά και τας υπηρεσίας. Δι' άλλα μεν αγαθά η περίοδος αυτή εταυτίζετο προς την εβδομάδα ερεύνης, δι' άλλα δε ανεφέρετο εις προηγούμενας της εβδομάδος ερεύνης περιόδους, αι οποίαι εποίκυλλον από του ενός μηνός μέχρι και ενός έτους. Δεδομένου ότι αι εβδομάδες ερεύνης των επιλεγέντων νοικοκυριών κατενεμήθησαν ομοιομόρφως εντός του έτους 1974, ωρισμέναί δαπάναι ανεφέροντο και εις το έτος 1973. Δύναται ούτω να λεχθή ότι τα στοιχεία της ερεύνης εβασίσθησαν επί μιας σειράς κινητών χρονικών περιόδων (περιόδων αναφοράς), καθώς νέα νοικοκυριά εισήρχοντο εις την έρευναν από εβδομάδος εις εβδομάδα. Ειδικώτερον, η συλλογή των πληροφοριών εγένετο ως εξής: α) Διά της καταγραφής των δαπανών κατά την ημέραν πραγματοποιήσεως των. Η τοιαύτη ημερησία καταγραφή εγένετο επί επτά συνεχείς ημέρας και περιωρίζετο εις είδη με μεγάλην συχνότητα προμηθείας, όπως τρόφιμα, οينوπνευματώδη ποτά, είδη καθαριότητος και καλλωπισμού, προσωπικά έξοδα των μελών του νοικοκυριού κλπ. Διά τα είδη ταύτα η περίοδος των 7 ημερών θεωρείται ικανοποιητική, αποδίδουσα αξιοπίστους εκτιμήσεις των μέσων όρων, λόγω της μεγάλης συχνότητος προμηθείας των ειδών τούτων και του γεγονότος ότι αι δαπάναι επί των ειδών τούτων δεν εμφανίζουν, από εβδομάδος εις εβδομάδα, σημαντικάς αποκλίσεις. Η αξιοπιστία των εκτιμήσεων επαυξάνεται και εκ του περιορισμού εις το ελάχιστον των σφαλμάτων μνήμης. β) Διά της καταγραφής των δαπανών τας οποίας τα νοικοκυριά επραγματοποίησαν κατά την διάρκειαν διαφόρων παρελθουσών χρονικών περιόδων. Τούτο εφηρμόζετο προκειμένου περί ειδών μικράς συχνότητος προμηθείας και, συνήθως, μεγάλης αξίας. Αι χρονικάί αιτάς περίοδοι ωρίσθησαν διά τα επί μέρους αγαθά και υπηρεσίας αναλόγως της συχνότητος προμηθείας των, κατόπιν μελέτης των δεδομένων των προηγούμενων ερευνών, προς τον σκοπόν περιορισμού εις το ελάχιστον δυνατόν του συνολικού σφάλματος

την συχνότητα που πραγματοποιούσαν τα νοικοκυριά τις δαπάνες για διάφορα είδη ή με το εισόδημά τους (ΕΣΥΕ, 1999, σ. 15· ΕΣΥΕ, 2003, σ. 16· ΕΛΣΤΑΤ, 2004/2005-2015). Από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1987/1988, η περίοδος αναφοράς για τις συχνότερες δαπάνες του νοικοκυριού ορίζονταν ως οι 7 ημέρες (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990). Από

(δευματοληψίας και μνήμης). Βάσει των ανωτέρω, οι περίοδοι αναφοράς καθωρίστηκαν ως εξής: 1) Οι τελευταίοι 12 μήνες από της έναρξης της έρευνας εις έκαστον νοικοκυριό, διά τα διαρκή αγαθά οικιακού εξοπλισμού (έπιπλα, καλύμματα δαπέδου, ηλεκτρικά και άλλαι οικιακαί συσκευαί κλπ.), τα μέσα μεταφοράς (αγορά, τέλη κυκλοφορίας, ασφάλιστρα), τας δαπάνας εκπαιδευσεως, νοσοκομειακής περιθαλψεως κλπ. 2) Οι προηγούμεναι 30 ημέραι από της έναρξης της έρευνας, διά τα είδη ενδύσεως και υποδήσεως και λοιπά διαρκή αγαθά ατομικής χρήσεως, τα σκεύη και εργαλεία κουζίνας, την ιατρικήν περίθαλψιν κλπ. 3) Διά δαπάνας περιοδικής μεν φύσεως, διαφορετικού όμως εκάστοτε ύψους, όπως ηλεκτρικού, τηλεφώνου, ύδατος κλπ., η περίοδος αναφοράς εταυτίζετο προς την χρονικήν διάρκειαν την οποίαν εκάλυπτε η τελευταία πληρωμή της σχετικής δαπάνης. 4) Τέλος, διά δαπάνας περιοδικής φύσεως αλλά σταθερού από περίοδον εις περίοδον ποσού, π.χ. ενοικίου κατοικίας, μισθών υπηρετών κλπ., η περίοδος εταυτίζετο προς την χρονικήν διάρκειαν την οποίαν εκάλυπτε η σταθερά από πριόδου εις περίοδον πληρωμή. Οι δαπάναι με περίοδον αναφοράς διάφορον του μηνός ανήγοντο εις τοιαύτας μηνιαίας διάρκειας υπό του ηλεκτρονικού υπολογιστού», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, σ. XVI. Για τις διάφορες περιόδους αναφοράς για τις έρευνες 1981/1982 και 1987/1988, σημειώνεται ότι: «Η περίοδος αναφοράς των δαπανών δεν ήταν ενιαία για όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες. Για άλλα αγαθά η περίοδος αυτή ταυτιζόταν με την εβδομάδα έρευνας, ενώ για άλλα αναφερόταν σε προηγούμενες της εβδομάδας έρευνας περιόδους (ένα μήνα μέχρι ένα χρόνο). Ειδικότερα, οι περίοδοι αναφοράς των δαπανών για τα διάφορα αγαθά και τις υπηρεσίες ήταν οι εξής: α) Η εβδομάδα έρευνας: Για τα είδη με μεγάλη συχνότητα προμήθειας, όπως τρόφιμα, οινόπνευμα, ποτά, είδη καθαριότητας και καλλωπισμού, προσωπικά έξοδα των μελών του νοικοκυριού κλπ., οι δαπάνες καταγράφονταν κάθε φορά που πραγματοποιούνταν κατά τη διάρκεια των 7 ημερών της έρευνας. Για τα είδη αυτά η περίοδος των 7 ημερών (για το μεγαλύτερο ποσοστό των νοικοκυριών) θεωρήθηκε ικανοποιητική, επειδή αποδίδει αξιόπιστες εκτιμήσεις των μέσων όρων, λόγω της μεγάλης συχνότητας προμήθειας των ειδών αυτών και από το γεγονός ότι οι δαπάνες για τα είδη αυτά δεν εμφανίζουν από εβδομάδα σε εβδομάδα σημαντικές αποκλίσεις. Επίσης, η αξιοπιστία των εκτιμήσεων επαυξάνεται και από τον περιορισμό στο ελάχιστο των σφαλμάτων μνήμης. β) Χρονικά διαστήματα προηγούμενα της εβδομάδας της έρευνας: Για είδη με μικρή συχνότητα προμήθειας από τα νοικοκυριά και συνήθως μεγάλης αξίας και με σκοπό τον περιορισμό των δειγματοληπτικών σφαλμάτων, καθορίστηκαν οι εξής περίοδοι αναφοράς: 1) Οι τελευταίοι 12 μήνες πριν από την έναρξη της έρευνας σε κάθε νοικοκυριό, για τα διαρκή αγαθά οικιακού εξοπλισμού (έπιπλα, καλύμματα δαπέδου, ηλεκτρικές και άλλες οικιακές συσκευές κλπ.), τα μέσα μεταφοράς (αγορά, τέλη κυκλοφορίας, ασφάλιστρα), τις δαπάνες εκπαιδευσεως, νοσοκομειακής περιθαλψεως και για την έρευνα 1987/1988 ορισμένα τρόφιμα (κρασί, τυρί, λάδι, μέλι κλπ.) σε μεγάλες ποσότητες κλπ. 2) Οι προηγούμενες 30 ημέρες από την έναρξη της έρευνας, για τα είδη ενδύσεως και υποδήσεως και λοιπά διαρκή αγαθά ατομικής χρήσεως, τα σκεύη και εργαλεία κουζίνας, την ιατρικήν περίθαλψιν κλπ. 3) Για δαπάνες περιοδικής μεν φύσεως, διαφορετικού όμως κάθε φορά ύψους, όπως για ηλεκτρικό, τηλέφωνο, νερό κλπ., η περίοδος αναφοράς ταυτιζόταν με τη χρονική διάρκεια στην οποία αναφερόταν η τελευταία πληρωμή (τελευταίος λογαριασμός) της σχετικής δαπάνης. 4) Τέλος, για δαπάνες περιοδικής φύσεως αλλά σταθερού ποσού από περίοδο σε περίοδο, π.χ. ενοίκιο κατοικίας, μισθοί υπηρετών κλπ., η περίοδος αναφοράς ταυτιζόταν με τη χρονική διάρκεια την οποία είχε η σταθερή πληρωμή. Οι δαπάνες με περίοδο αναφοράς διαφορετική από το μήνα, μετατρέπονταν σε μηνιαίας διάρκειας από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Τέλος, σχετικά με την περίοδο αναφοράς, πρέπει να προσθέσουμε ότι κάθε εβδομάδα κατά τη χρονική διάρκεια διενέργειας της έρευνας (Νοέμβριος 1981 – Οκτώβριος 1982) για την έρευνα του 1981/1982 και (Νοέμβριος 1987 – Οκτώβριος 1988) για την έρευνα του 1987/1988, γινόταν έρευνα σε νέα νοικοκυριά και, συνεπώς, μπορούμε να πούμε ότι τα στοιχεία της έρευνας αναφέρονται σε μια σειρά κινητών χρονικών περιόδων (περιόδων αναφοράς)», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, σσ. 15-16· ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, σ. 16. Τέλος, για τις διάφορες περιόδους αναφοράς για τις έρευνες 1993/1994-1998/1999 και 2004/2005-2015 αναλυτικότερα, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, σ. 15· ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, σσ. 15-16· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

την έρευνα του 1993/1994 και τις μεταγενέστερες έρευνες η περίοδος αναφοράς για τις συχνότερες δαπάνες του νοικοκυριού ορίστηκε σε «14 ημέρες» (ΕΣΥΕ, 1999, σ. 15· ΕΣΥΕ, 2003, σ. 16· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Η συγκρισιμότητα επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 και τις μεταγενέστερες έρευνες όπου οι ορισμοί των περιόδων αναφοράς είναι κοινοί (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) ενώ για τα προγενέστερα έτη διεξαγωγής της έρευνας υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις/αποκλίσεις (Πίνακας 1.10). Πιο συγκεκριμένα, για τα είδη διατροφής (Πίνακας 1.11), η περίοδος αναφοράς «των 7 ημερών» ή «επί επτά συναπτάς ημέρας» όπως σημειώνεται για την έρευνα του 1957/1958, που εφαρμόστηκε στις έρευνες 1957/1958-1987/1988 (ΕΣΥΕ, 1964, σ. 12· ΕΣΥΕ, 1969, σ. 21· ΕΣΥΕ, 1977, σ. XVI· ΕΣΥΕ, 1986, σ. 15· ΕΣΥΕ, 1990, σ. 16), ορίστηκε ως «οι 14 ημέρες» για την έρευνα του 1993/1994 και τις μεταγενέστερες έρευνες (ΕΣΥΕ, 1999, σ. 15· ΕΣΥΕ, 2003, σ. 16· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

1.14 Συζήτηση και συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο διερευνήθηκε η διαχρονική συγκρισιμότητα των κύριων ζητημάτων του δειγματοληπτικού σχεδιασμού σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ: ο υπό διερεύνηση πληθυσμός, το δειγματοληπτικό πλαίσιο, το δειγματοληπτικό σχέδιο, οι δειγματοληπτικές μονάδες, τα μεγέθη των δειγμάτων (μη-κάλυψη, μη-απόκριση), η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων (δειγματοληπτικά σφάλματα και σφάλματα απόκρισης), η επιτόπια έρευνα, η πιλοτική έρευνα (δοκιμαστική έρευνα) και οι περίοδοι αναφοράς και της εφαρμογής τους στις ΕΟΠ. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν ότι, η συγκρισιμότητα επιτυγχάνεται κυρίως για τις έρευνες που διεξήχθησαν από το 2008 μέχρι και το 2015, στις οποίες εφαρμόζονται κοινά αποδεκτά πρότυπα σύμφωνα με τη θεωρία και τις υποδείξεις των Verma και Gabilondo (1993). Κύριο πρόβλημα για την εφαρμογή σχεδίου δειγματοληψίας πιθανοτήτων σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα συνιστά η συνεχιζόμενη χρήση των αντικαταστάσεων για την αντιμετώπιση της μη-απόκρισης, πρακτική η οποία επιτρέπεται από τη Eurostat (2009b) λόγω των υψηλών ποσοστών μη-απόκρισης στις EU-HBS.

Σχετικά με τον υπό διερεύνηση πληθυσμό, αν και η έρευνα καλύπτει τα ιδιωτικά νοικοκυριά ολόκληρης της χώρας από την έρευνα του 1974 (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), η σύγκριση επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 και στις επόμενες έρευνες.

Πίνακας 1.10 (συνέχεια)

ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014-2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999-1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988-1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
Οι δεκατέσσερις (14) ημέρες της άδειας για τις καθημερινές δαπάνες	✓	✓	✓	✓	✓	✓
του νοικοκυριού, όπως:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
1)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
είδη διατροφής	✓	✓	✓	✓	✓	✓
και ονοπνευματώδη ποτά,	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
είδη καθαριότητας	✓	✓	✓	✓	✓	✓
(απορρυπαντικά, σαμπούνια, χαρτί υγείας κλπ.),	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3) φαρμακευτικά είδη (φάρμακα, οινόπνευμα κλπ.),	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4)	✓	✓	✓	✓	✓	✓
προσωπικά έξοδα	✓	✓	✓	✓	✓	✓
των μελών του νοικοκυριού	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Πίνακας 1.10 (συνέχεια)

ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014-2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999-1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988-1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
(ταγάρια,	✓	✓	-	-	-	✓ διά καπνών και σιγαρέττα, διά βιβλία, είδη χαρτοπωλείου κλπ., διά ταχυδρομικά, τηλεγραφικά και τηλεφωνικά τέλη, διά ψυχαγωγίαν, διά προσωπικής υπηρεσίας
εφημερίδες, περιοδικά,		✓ κολατσιό,	-	-	-	-
εισιτήρια,	✓	-	-	-	-	✓ δι' έξοδα κινήσεως με λεωφορείον ή ταξί, πλοίων κλπ.
χαρτομάντιλα κλπ.),	✓	✓	-	-	-	-
5)	✓	-	-	-	-	-
εστιάτορεια, ταβέρνες,	✓	✓	-	-	-	✓ γεύματα και ποτά, ληφθέντα και καταναλωθέντα εκτός της οικίας
καφενεία,	✓	-	-	-	-	✓
κλπ.	✓	✓	-	-	-	-
β)	✓	✓	✓ Χρονικά διαστήματα προηγούμενα της εβδομάδας έρευνας	✓ Κατά την διάρκεια διαφόρων παρελθουσών χρονικών περιόδων	-	-
Ο μήνας, το δίμηνο, το τρίμηνο, το τετράμηνο,	✓	✓	-	-	-	-
το εξάμηνο	✓	✓	-	-	-	-
και το έτος	✓	✓ και ο χρόνος	-	-	-	-
για δαπάνες που	✓	✓	-	-	-	-
πληρώνονται	✓	✓ πληρώνονταν	-	-	-	-
σε τακτά χρονικά διαστήματα για υπηρεσίες που	✓	✓	-	-	-	-
παραστέθηκαν ή	✓	✓	-	-	-	-
θα παρασχεθούν	✓	✓	-	-	-	-
στο μέλλον, όπως:	✓	θα παρέχονταν	-	-	-	-

Πίνακας 1.10 (συνέχεια)

ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014-2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999-1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988-1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
1)	✓	✓	-	-	-	-
λογαριασμοί ηλεκτρικού, νερού, τηλεφώνου,	✓	✓	3) Για δαπάνες περιοδικής φύσεως διαφορετικού κάθε φορά ύψους	3) Διά δαπάνες περιοδικής φύσεως διαφορετικού εκάστοτε ύψους	γ) Διά δαπάνες οι οποίες πραγματοποιούνται περιοδικώς, ορίσθη αναλόγως προς την περιοδικότητα της καταβολής της δαπάνης	-
2)	✓	✓	✓	✓	-	-
κοινόχρηστον κλπ.	✓	✓	✓	✓	-	-
2)	✓	✓	✓	✓	-	-
τέλη κυκλοφορίας και ασφάλιστρα	✓	✓	✓	✓	-	-
αυτοκινήτων,	✓	✓	✓	✓	-	-

Πίνακας 1.10 (συνέχεια)

[illegible]

Πίνακας 1.10 (συνέχεια)

[illegible]

Πίνακας 1.10 (συνέχεια)

ΕΟΠ 2015	ΕΟΠ 2014-2004/2005	ΕΟΠ 1998/1999-1993/1994	ΕΟΠ 1987/1988-1981/1982	ΕΟΠ 1974	ΕΟΠ 1963/1964	ΕΟΠ 1957/1958
4) δαπάνες διακοπών και παραθερισμού, 5) εισοδήματα από μισθοστές υπηρεσίες,	✓ ✓ ✓	- - 3) ✓	(τελευταίοι 12 μήνες) - - - -	(τελευταίοι 12 μήνες) - - - -	κ.λπ. (διά την χρονικήν περίοδο των 12 προηγούμενων της έναρξης της έρευνας μηνών) - - - -	βαπτίσεις, γάμους, κηδείας ✓ (κατά την προηγούμενη της έρευνας 12-μηνον περίοδον) - - - - οι μισθοί και τα ημερομίσθια (διά τας προηγούμενας της έρευνας τέσσαρες εβδομάδας) - - - -
ελεύθερα επαγγέλματα, γεωργικές εκμεταλλεύσεις, συντάξεις, κοινωνικά επιδόματα κ.λπ.	✓ ✓ ✓	✓ και κτηνοτροφικές ✓ -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

^α Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1981/1982, για την περίοδο αναφοράς «οι τελευταίοι 12 μήνες», όπως περιγράφεται στο δημοσίευμα, δεν περιλαμβάνονται ορισμένα τρόφιμα (κρασί, τυρί, λάδι, μέλι κ.λπ.) σε μεγάλες ποσότητες κ.λπ., βλ. ΕΣΥΕ (1986), ό.π., σ. 15.

^β Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1993/1994, για την περίοδο αναφοράς «ο μήνας, το δίμηνο, το τρίμηνο, το εξάμηνο και ο χρόνος», όπως περιγράφεται στο δημοσίευμα, δεν περιλαμβάνονται τα είδη διατροφής (λάδι, πατάτες κ.λπ.), βλ. ΕΣΥΕ (1999), ό.π., σ. 15.

^γ Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1998/1999, για την περίοδο αναφοράς «οι 14 ημέρες», τα εστιατόρια και οι ταβέρνες, όπως περιγράφεται στο δημοσίευμα, περιλαμβάνονται στα «είδη διατροφής (τρόφιμα, ποτά, εστιατόρια, ταβέρνες κ.λπ.)», βλ. ΕΣΥΕ (2003), ό.π., σ. 16.

Πίνακας 1.11 Οι περίοδοι αναφοράς για βασικά είδη*

Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών	Είδη διατροφής	Μεγάλη δαπάνη (διαρκή αγαθά)	Είδη υπόδησης	Οδοντίατροι και ιατροί	Ηλεκτρική ενέργεια
2015	14 ημέρες	έτος	3 μήνες	6 μήνες	4 μήνες
2014	14 ημέρες	έτος	3 μήνες	6 μήνες	4 μήνες
2013	14 ημέρες	έτος	3 μήνες	6 μήνες	4 μήνες
2012	14 ημέρες	έτος	3 μήνες	6 μήνες	4 μήνες
2011	14 ημέρες	έτος	3 μήνες	6 μήνες	4 μήνες
2010	14 ημέρες	έτος	3 μήνες	6 μήνες	4 μήνες
2009	14 ημέρες	έτος	3 μήνες	6 μήνες	4 μήνες
2008	14 ημέρες	έτος	3 μήνες	6 μήνες	4 μήνες
2004/2005	14 ημέρες	έτος	3 μήνες	6 μήνες	4 μήνες
1998/1999	14 ημέρες	μήνας	μήνας	μήνας	2 μήνες
1993/1994	14 ημέρες	μήνας	μήνας	μήνας	2 μήνες
1987/1988	7 ημέρες	μήνας	μήνας	μήνας	2 μήνες
1981/1982	7 ημέρες	μήνας	μήνας	μήνας	2 μήνες
1974	7 ημέρες	μήνας	μήνας	μήνας	2 μήνες
1963/1964	7 ημέρες	μήνας	μήνας	μήνας	2 μήνες
1957/1958	7 ημέρες	μήνας	μήνας	μήνας	2 μήνες

* Έτος = τελευταίοι 12 μήνες

Βεβαίως το ερωτηματολόγιο της έρευνας θα πρέπει να μεταφραστεί στην κυρίαρχη μειονοτική γλώσσα, δηλαδή στα Αλβανικά, σύμφωνα με τις μεθόδους που προτείνονται στη βιβλιογραφία (Harkness, 2003), ώστε να μην αποκλείεται από την έρευνα μια κατηγορία του πληθυσμού (European Social Survey, 2009· European Social Survey, 2010).

Η ανάλυση κατέδειξε ότι, από την έρευνα του 1998/1999 και στις μεταγενέστερες έρευνες, ο δειγματοληπτικός σχεδιασμός απλοποιήθηκε σε δύο στάδια, σύμφωνα με τις υποδείξεις των Verma και Gabilondo (1993), ώστε να μην παραβιάζεται η δειγματοληψία πιθανοτήτων. Και η διαδικασία επιλογής των δειγματοληπτικών μονάδων με «πιθανότητα ανάλογη του μεγέθους» (*pps*), στο πρώτο στάδιο (αλλά και στο δεύτερο στάδιο, για τις προγενέστερες έρευνες όπου ο σχεδιασμός είναι πολυσταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία), είναι ορθή σύμφωνα με τους Verma και Gabilondo (1993, σ. 20). Επίσης, από την έρευνα του 1993/1994 και σύμφωνα με την υπόδειξη των Verma και Gabilondo (1993), η επιλογή των τελικών μονάδων γίνεται κεντρικά από την ΕΛΣΤΑΤ και όχι από τους ερευνητές.

Σε όλες τις ΕΟΠ, ως τελική δειγματοληπτική μονάδα έχει καθοριστεί η κατοικία και το δείγμα κατοικιών μετατρέπεται σε δείγμα νοικοκυριών, με εξαίρεση την έρευνα του 1963/1964, με τελική δειγματοληπτική μονάδα το νοικοκυριό (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες υπάρχει αντιστοιχία ένα-προς-ένα κατοικίας και νοικοκυριού.

Τα μεγέθη των δειγμάτων των ερευνών που διεξήχθησαν από το 2008 έως και το 2013 μειώθηκαν στο ήμισυ, υποδεικνύοντας την ανάγκη να εκτιμηθεί η αποτελεσματικότητα των δειγματοληπτικών σχεδίων (αποτελεσματικότητα σχεδιασμού και αποτελεσματικό μέγεθος δείγματος). Παρά το γεγονός ότι, η Eurostat (2009a) κατέδειξε τη σημασία του μεγέθους του δείγματος για ένα αποτελεσματικό δείγμα και κατά συνέπεια, την ακρίβεια των αποτελεσμάτων της ΕΟΠ, η υπόδειξη αυτή δεν ελήφθη υπόψη. Από το 2014 και στις μεταγενέστερες έρευνες το δείγμα έχει διπλασιαστεί. Σε όλες τις έρευνες τα πραγματοποιηθέντα μεγέθη των δειγμάτων είναι ελάχιστα μικρότερα των σχεδιασμένων μεγεθών λόγω της κακής πρακτικής των αντικαταστάσεων που εφαρμόζεται από την ΕΛΣΤΑΤ για την αντιμετώπιση της μη- κάλυψης (στις έρευνες 1957/1958-1987/1988) και των μη-αποκρίσεων σε όλες τις έρευνες. Από την έρευνα του 1993/1994 και τις μεταγενέστερες έρευνες, η μη- κάλυψη έχει μειωθεί σε μεγάλο βαθμό με την προσεκτική ενημέρωση των πλαισίων δειγματοληψίας και εγκαταλείπεται η αντικατάσταση ως μέθοδος αντιμετώπισής της ώστε να μην παραβιάζεται η δειγματοληψία πιθανοτήτων.

Η μη-απόκριση αυξάνεται μετά την έρευνα του 1998/1999, υπερβαίνοντας το διεθνές «ελάχιστο αποδεκτό ποσοστό απόκρισης του 70%» (European Social Survey, 2009, σσ. 4, 14· European Social Survey, 2010, σ. 12) και τα κατάλληλα μέτρα που προτείνονται στη βιβλιογραφία για τη μείωση της μεροληψίας της μη-απόκρισης θα πρέπει να εξεταστούν (Singer, 2006). Σε όλες τις έρευνες χρησιμοποιήθηκε η αντικατάσταση για την αντιμετώπιση της μη-απόκρισης, με εξαίρεση τις έρευνες του 1957/1958 και του 1963/1964. Δυστυχώς, οι υποδείξεις των Verma και Gabilondo (1993) για εγκατάλειψη της πρακτικής των αντικαταστάσεων για την αντιμετώπιση των μη-αποκρίσεων ώστε να επιτυγχάνεται δειγματοληψία πιθανοτήτων δεν έχουν ληφθεί υπόψη. Αν και η Eurostat (2009b) πρότεινε τη γενική εφαρμογή δειγματοληψίας πιθανοτήτων, επιτρέπει τις αντικαταστάσεις λόγω των υψηλών ποσοστών μη-απόκρισης (Eurostat, 2009b). Από την άποψη αυτή, εξαιτίας της εκτεταμένης χρήσης των αντικαταστάσεων, στην πράξη όλες οι έρευνες αποκλίνουν από τα δειγματοληπτικά σχέδια πιθανοτήτων και συνεπώς η συγκρισιμότητά τους είναι αμφισβητήσιμη.

Σε όλες τις έρευνες για τη μέτρηση των δειγματοληπτικών σφαλμάτων υπολογίστηκαν «συντελεστές μεταβλητότητας» για τις κύριες μεταβλητές και όπως προκύπτει οι τιμές τους ανήκουν στα αποδεκτά όρια (ΕΣΥΕ, 1961, Πίναξ X, σ. 48· ΕΣΥΕ, 1969, Πίναξ 1, σ. 39· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα I, σσ. 173-174· ΕΣΥΕ, 1986,

Παράρτημα Ι, σ. 243· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα Ι, Πίνακας Ι, σ. 351· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα Ι, Πίνακας Ι, σ. 456· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα Ι, Πίνακας Ι, σ. 556· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Η σύγκριση των συντελεστών μεταβλητότητας για τις βασικές κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών επιτρέπεται από την έρευνα του 1998/1999 και στις μεταγενέστερες έρευνες. Σε όλες τις έρευνες αναφέρθηκε μόνο η φύση των σφαλμάτων απόκρισης, τα οποία προκύπτουν διαχρονικά από τις ίδιες αιτίες.

Αν και η επιτόπια έρευνα διήρκεσε 12 μήνες για όλες τις έρευνες (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), η συγκρισιμότητα επιτυγχάνεται στις έρευνες 2008-2015, όπου η χρονική κάλυψη είναι ετήσια και συνεχής (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Δεν αναφέρονται πληροφορίες για τον αριθμό ερωτηματολογίων ανά ερευνητή για αρκετές έρευνες και έτσι ο φόρτος εργασίας ανά ερευνητή δεν μπορεί να υπολογιστεί και να διαπιστωθεί εάν συμμορφώνεται με τα πρόσφατα μεθοδολογικά πρότυπα (European Social Survey, 2009). Από την έρευνα του 1993/1994 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχει πάψει να διεξάγεται πιλοτική έρευνα πριν από την κυρίως έρευνα, γεγονός το οποίο δεν συμβαδίζει με τις διεθνείς πρακτικές.

Η σύγκριση των περιόδων αναφοράς «των δαπανών και των εισοδημάτων» επιτυγχάνεται για τα έτη έρευνας 2004/2005-2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Για τα προγενέστερα έτη έρευνας υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις και αποκλίσεις. Η ανάλυση καταδεικνύει ότι, για τις περιόδους αναφοράς δαπανών και εισοδημάτων, απαιτείται μεγαλύτερος έλεγχος και εναρμόνιση, το οποίο καταδεικνύει ότι είναι σημαντικό να ορίζεται η χρονική διάρκεια στην οποία αναφέρεται η πληροφορία για ένα συγκεκριμένο αγαθό ή υπηρεσία, όπως έχουν επισημάνει οι Pettersson (2005) και Verma και Gabilondo (1993).

Κεφάλαιο 2

Η συγκρισιμότητα των βασικών εννοιών, των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών και των ειδών και υπηρεσιών της ατομικής κατανάλωσης

2.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η διερεύνηση για τη διαχρονική συγκρισιμότητα των βασικών εννοιών, των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών και ορισμένων ειδών και υπηρεσιών ατομικής κατανάλωσης για τις ΕΟΠ που διεξήχθησαν από το 1957/1958 μέχρι και το 2015 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Κύριος στόχος αυτής της διερεύνησης είναι να καταδειχτεί η απαίτηση για την επίτευξη ομοιομορφίας και τυποποίησης των μετρήσεων (Kish, 1994· Michalopoulou, 2016) ώστε να θεμελιώνεται διαχρονικά η συγκρισιμότητά τους. Κατά συνέπεια, η διερεύνηση περιλαμβάνει τον διεξοδικό έλεγχο των βασικών εννοιών, των ορισμών των μετρήσεων (μεταβλητών) και των κωδικών που έχουν χρησιμοποιηθεί για τον ορισμό των τιμών τους. Οι βασικές έννοιες (substantive units) που ελέγχονται αναφέρονται στον ορισμό του νοικοκυριού και των μελών του και του αρχηγού του νοικοκυριού ή του προσώπου αναφοράς (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Οι μετρήσεις που ελέγχονται αναφέρονται κυρίως στα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά: τη «συγγένεια ή σχέση προς τον υπεύθυνο του νοικοκυριού», την «κατάσταση διαμονής», το «φύλο», την «ηλικία», την «οικογενειακή κατάσταση», το «επίπεδο» τυπικής «εκπαίδευσης», την «απασχόληση» και την «κύρια οικονομική δραστηριότητα», την «ασφάλεια υγείας», την «υπηκοότητα», τη «χώρα γέννησης» και «χώρα διαμονής», τις «παροχές σε είδος» και τις «πηγές εισοδήματος» του νοικοκυριού (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙΙ, σσ. 435-437· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Δ', σσ. 341-342· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Επίσης, διερευνώνται για συγκρισιμότητα οι μεταβλητές της «κύριας κατοικίας», των ανέσεων και ορισμένων διαρκών καταναλωτικών αγαθών που διαθέτει το νοικοκυριό, της «δευτερεύουσας ή εξοχική κατοικίας» και το «είδος καταλύματος» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙΙ, σσ. 437-438· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Δ', σσ. 343-344· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Επιπροσθέτως, διερευνάται η διαχρονική συγκρισιμότητα των κωδικών της ατομικής κατανάλωσης του αλευριού και των άλλων δημητριακών, του ψωμιού, των λοιπών προϊόντων αρτοποιίας, των πιτσών και πιτών, των δημητριακών πρωινού, των λοιπών

προϊόντων δημητριακών του ρυζιού και των ζυμαρικών και κουσκούς που ανήκουν στη γενική κατηγορία «αλεύρι ψωμί, δημητριακά» και του κρέατος (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α).

Για τη διενέργεια αυτών των ελέγχων χρησιμοποιήσαμε εκτός από τα μεθοδολογικά κείμενα των ερευνών (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) και τα ερωτηματολόγια (Παράρτημα Δ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) και άλλες πληροφορίες που μας διατέθηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ. Σημειώνουμε ότι για τις έρευνες 1974-1993/1994 χρησιμοποιήσαμε τους καταγεγραμμένους κωδικούς χαρακτηριστικών από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, που μας δόθηκαν από την υπηρεσία, εφόσον δεν καταγράφονται στα αντίστοιχα δημοσιεύματα και δεν είναι αναρτημένοι στην ιστοσελίδα της υπηρεσίας (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και για την έρευνα του 1998/1999 χρησιμοποιήσαμε τους καταγεγραμμένους κωδικούς χαρακτηριστικών από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, τα οποία είναι αναρτημένα στη ιστοσελίδα της υπηρεσίας (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι για τις έρευνες 1974-1998/1999 χρησιμοποιήσαμε συνδυαστικά τους καταγεγραμμένους κωδικούς της ατομικής κατανάλωσης από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) αλλά και από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), χρησιμοποιώντας ως βάση τους κωδικούς ατομικής κατανάλωσης από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και συμπληρώνοντας είδη και υπηρεσίες (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1) από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), για λεπτομερέστερη περιγραφή των κωδικών. Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους καταγεγραμμένους κωδικούς χαρακτηριστικών και τους καταγεγραμμένους κωδικούς ατομικής κατανάλωσης από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, εφόσον δεν υπάρχουν αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Για τις δύο πρώτες έρευνες χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς χαρακτηριστικών και τους κωδικούς ατομικής κατανάλωσης από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969), εφόσον δεν υπάρχουν καταγεγραμμένοι κωδικοί από δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ.

Σε κάθε ΕΟΠ χρησιμοποιούνται μία σειρά από έντυπα για την καταγραφή της πληροφορίας. Στην πρώτη έρευνα του 1957/1958 χρησιμοποιήθηκαν πέντε έντυπα (για την παρουσίαση των ερωτηματολογίων, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα Ι, σσ. 377-422): «το έντυπον ελέγχου του δείγματος», «το κύριον ερωτηματολόγιον νοικοκυριού», «το “συμπληρωματικόν ερωτηματολόγιον νοικοκυριού”», «το έντυπον καταγραφής προσωπικών δαπανών», «το έντυπον δαπανών αυτοκινήτου» και το «έντυπον καταγραφής ατομικού χρηματικού εισοδήματος» (ΕΣΥΕ, 1961, σσ. 27-29). Στην έρευνα του 1963/1964 χρησιμοποιήθηκαν εκτός από το κύριο ερωτηματολόγιο και τα εξής έντυπα (για την παρουσίαση των ερωτηματολογίων, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Β', σσ. 285-323): το «έντυπον ελέγχου του δείγματος», τα «έντυπα καταγραφής δαπανών του νοικοκυριού» (δύο έντυπα), το «έντυπον καταγραφής προσωπικών δαπανών» (για κάθε μέλος του νοικοκυριού), το «έντυπον καταγραφής δαπανών αυτοκινήτου» και το «έντυπον καταγραφής φαγητών νοικοκυριού» (ΕΣΥΕ, 1969, σσ. 27-29). Ας σημειωθεί ότι: «Διά τον σχεδιασμόν των χρησιμοποιηθέντων εις την έρευναν ταύτην ερωτηματολογίων (βλέπε Παράρτημα Β) ελήφθησαν υπ' όψιν τα αντίστοιχα ερωτηματολόγια της αστικής ερεύνης, καθώς επίσης και τα χρησιμοποιηθέντα κατά τους κύκλους των πειραματικών ερευνών εις τας αγροτικές και ημιαστικές περιοχάς» (ΕΣΥΕ, 1969, σ. 27). Στην έρευνα του 1974 χρησιμοποιήθηκαν δύο έντυπα (για την παρουσίαση των ερωτηματολογίων, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙΙ, σσ. 183-206): «το έντυπον δαπανών νοικοκυριού (ΕΟΠ:1)» και «το έντυπον προσωπικών δαπανών (ΕΟΠ:2)» (ΕΣΥΕ, 1977, σσ. ΧΙV-ΧV). Ας σημειωθεί ότι: «Διά τον σχεδιασμόν του χρησιμοποιηθέντος κατά την έρευναν του 1974 ερωτηματολογίου, ελήφθησαν υπ' όψιν τα αντίστοιχα ερωτηματολόγια των προηγούμενων ερευνών, προσαρμοσθέντα εις τα δεδομένα της νέας ερεύνης, καθώς και ανάλογα διεθνή πρότυπα» (ΕΣΥΕ, 1977, σ. ΧΙV). Στην έρευνα του 1981/1982 χρησιμοποιήθηκαν τέσσερα έντυπα (για την παρουσίαση των ερωτηματολογίων, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙΙ, σσ. 251-271): το «έντυπο δαπανών νοικοκυριού (ΕΟΠ:1)», το «έντυπο καθημερινών δαπανών (ΕΟΠ:2)», το «έντυπο προσωπικών δαπανών (ΕΟΠ:3)» και το «έντυπο απασχολήσεως και εισοδήματος (ΕΟΠ:4)» (ΕΣΥΕ, 1986, σσ. 13-14). Στην έρευνα του 1987/1988 χρησιμοποιήθηκαν τα εξής έντυπα (για την παρουσίαση των ερωτηματολογίων, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙΙ, σσ. 359-396): το «έντυπο δαπανών νοικοκυριού (ΕΟΠ:1)», το «έντυπο καθημερινών προσωπικών δαπανών (ΕΟΠ:2)», το «έντυπο εισοδήματος (ΕΟΠ:3)» και το «έντυπο απόψεων του

νοικοκυριού για την οικονομική του κατάσταση (ΕΟΠ:18)» (ΕΣΥΕ, 1990, σσ. 14-15). Στην έρευνα του 1993/1994 χρησιμοποιήθηκαν δύο έντυπα (για την παρουσίαση των ερωτηματολογίων αναφέρεται στα περιεχόμενα στο δημοσίευμα, αλλά δεν παρουσιάζεται βλ. σχετικά ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα IV, σ. 481): το «δελτίο οικογενειακών δαπανών (ΕΟΠ 1)» και το «δελτίο καθημερινών προσωπικών δαπανών και εισοδήματος των μελών του νοικοκυριού (ΕΟΠ 2)» (ΕΣΥΕ, 1999, σσ. 14-15). Στην έρευνα του 1998/1999 χρησιμοποιήθηκαν τρία έντυπα (για την παρουσίαση των ερωτηματολογίων, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.): το «έντυπο οικογενειακών δαπανών (ΕΟΠ 1)», το «έντυπο καθημερινών προσωπικών δαπανών και εισοδήματος των μελών του νοικοκυριού ηλικίας 14 ετών και άνω (ΕΟΠ 2)» και το «έντυπο καθημερινών προσωπικών δαπανών και εισοδήματος των μελών του νοικοκυριού ηλικίας κάτω των 14 ετών (ΕΟΠ 3)» (ΕΣΥΕ, 2003, σ. 15). Από την έρευνα του 1981/1982 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 σημειώνεται ότι για τον σχεδιασμό των ερωτηματολογίων που χρησιμοποιήθηκαν λήφθηκαν υπόψη «τα αντίστοιχα ερωτηματολόγια των προηγούμενων ερευνών, αφού προσαρμόστηκαν στα δεδομένα της νέας έρευνας, καθώς και σε ανάλογα διεθνή πρότυπα» (ΕΣΥΕ, 1986, σ. 13· ΕΣΥΕ, 1990, σ. 14· ΕΣΥΕ, 1999, σ. 14· ΕΣΥΕ, 2003, σ. 15), με τα διεθνή πρότυπα να αφορούν «ΕΟΚ, κλπ.» για την έρευνα του 1987/1988 (ΕΣΥΕ, 1990, σ. 14) και «εναρμόνιση με τα πρότυπα των χωρών της Ε.Ε κλπ.» για τις έρευνες 1993/1994 και 1998/1999 (ΕΣΥΕ, 1999, σ. 14· ΕΣΥΕ, 2003, σ. 15).

Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 χρησιμοποιήθηκαν τρία έντυπα (για την παρουσίαση των ερωτηματολογίων, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.): το «ερωτηματολόγιο νοικοκυριού (ΕΟΠ 1)», το «ερωτηματολόγιο μέλους ηλικίας 14 ετών και άνω (ΕΟΠ 2)» και το «ερωτηματολόγιο μέλους ηλικίας κάτω των 14 ετών (ΕΟΠ 3)» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε το έτος 2013, μαζί με την ΕΟΠ διεξήχθη στα ίδια νοικοκυριά και η «έρευνα χρήσης χρόνου (Time Use Survey)» και το έτος 2012 διεξήχθη μαζί με την ΕΟΠ στα ίδια νοικοκυριά η «έρευνα κατανάλωσης ενέργειας στα νοικοκυριά (SECH)», η οποία αν και ορίστηκε ως πιλοτική, τελικά τα αποτελέσματά της χρησιμοποιήθηκαν κανονικά (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Συνεπώς, για την έρευνα του 2013, εκτός από τα τρία έντυπα της ΕΟΠ, χρησιμοποιήθηκαν και για την «έρευνα χρήσης χρόνου (Time Use Survey)» πέντε επιπλέον έντυπα (για την παρουσίαση των ερωτηματολογίων, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.): το «ερωτηματολόγιο νοικοκυριού (EXX: 1)», το «ερωτηματολόγιο μέλους ηλικίας 15 ετών και άνω (EXX: 2)», το

«ερωτηματολόγιο παιδιού ηλικίας 10 έως 14 ετών (EXX: 3)», το «ημερολόγιο χρήσης χρόνου ηλικίας 10 ετών και άνω (EXX: 4)» και το «εβδομαδιαίο πρόγραμμα εργασίας (EXX: 5)», το οποίο «συμπληρώνεται από τους εργαζόμενους» και για την έρευνα του 2012, εκτός από τα τρία έντυπα της ΕΟΠ, χρησιμοποιήθηκε και για την «έρευνα κατανάλωσης ενέργειας στα νοικοκυριά (SECH)» ένα επιπλέον έντυπο (για την παρουσίαση του ερωτηματολογίου, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.): το «ερωτηματολόγιο της έρευνας κατανάλωσης ενέργειας στα νοικοκυριά» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι στην έρευνα του 2015, εκτός από τα τρία έντυπα της ΕΟΠ, χρησιμοποιήθηκε και ένα επιπλέον έντυπο (για την παρουσίαση του ερωτηματολογίου, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.): το «ερωτηματολόγιο για τα ενεργειακά στοιχεία νοικοκυριών (συμπληρωματικά) (ΕΟΠ 16)» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Οι στατιστικές για την «κατανάλωση ενέργειας από τα νοικοκυριά» στην ΕΟΠ «αφορούν στα συστήματα θέρμανσης, μαγειρέματος, παροχής νερού χρήσης, στις επεμβάσεις εξοικονόμησης ενέργειας και στη χρήση μέσων μαζικής μεταφοράς» (ΕΛΣΤΑΤ, 2015, σ. 4).¹

Τα ερωτηματολόγια των ερευνών 1957/1958-1987/1988 παρουσιάζονται στα δημοσιεύματα των αντίστοιχων ερευνών (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990), ενώ το ερωτηματολόγιο της έρευνας του 1993/1994 αν και αναφέρεται στα περιεχόμενα του δημοσιεύματος, δεν παρουσιάζεται στο Παράρτημα (ΕΣΥΕ, 1999). Στο Παράρτημα Δ παρουσιάζουμε τα ερωτηματολόγια των ερευνών 1957/1958-1993/1994, ενώ τα ερωτηματολόγια των ερευνών 1998/1999-2015 παρουσιάζονται στην ιστοσελίδα της υπηρεσίας (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

2.2 Η συγκρισιμότητα των βασικών εννοιών (substantive units)

Σε όλες τις ΕΟΠ το «νοικοκυριό» ορίζεται ως η βασική μονάδα συλλογής των δεδομένων και ανάλυσής τους (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 17· ΕΣΥΕ, 1969, σ. 14· ΕΣΥΕ, 1977, σ. XII· ΕΣΥΕ, 1986, σ. 11· ΕΣΥΕ, 1990, σ. 11· ΕΣΥΕ, 1999, σ. 12· ΕΣΥΕ, 2003, σ.

¹ Για τις στατιστικές για την κατανάλωση ενέργειας από τα νοικοκυριά, βλ. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1099/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2008 για τις στατιστικές ενέργειας, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://publications.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/ebce803a-6002-4c50-8b3c-9dbc6eca37b7/language-el> και Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 431/2014 της Επιτροπής της 24ης Απριλίου 2014 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1099/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τις στατιστικές ενέργειας, όσον αφορά την εφαρμογή των ετήσιων στατιστικών ενεργειακής κατανάλωσης των νοικοκυριών, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2014.131.01.0001.01.ELL&toc=OJ:L:2014:131:TOC

13^ο ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Στην έρευνα του 1957/1958, το «ιδιωτικό νοικοκυριό» αποτελούσαν ένα άτομο ή μία ομάδα ατόμων ανεξάρτητα από το εάν ή όχι ήταν συγγενείς, τα οποία είχαν κοινές διευθετήσεις για τη στέγασή τους και την προμήθεια των γευμάτων τους (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 17). Ως «μέλη του νοικοκυριού» θεωρήθηκαν μόνο τα άτομα τα οποία μοιράζονταν την κατοικία και τα γεύματα σε μόνιμη βάση καθώς επίσης και τα άτομα τα οποία απουσίαζαν προσωρινά για λιγότερο από έξι μήνες (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 17). Δεν θεωρήθηκαν «μέλη του νοικοκυριού» οι «προσωρινοί επισκέπτες» που ήταν παρόντες για «λιγότερο από έξι μήνες», τα «μέλη της οικογένειας τα οποία ζούσαν και εργάζονταν μακριά» από την οικογενειακή εστία και την επισκέπτονταν μόνο στις διακοπές, καθώς επίσης και τα μέλη «των ενόπλων δυνάμεων» και ναυτικοί του εμπορικού ναυτικού που ήταν τοποθετημένοι μακριά από την οικογενειακή εστία (ΕΣΥΕ, 1961, σσ. 17-18). Σε όλες τις μεταγενέστερες έρευνες, η συγκατοίκηση και η συμμετοχή στα έξοδα για την προμήθεια των βασικών αγαθών επιβίωσης συνιστούσαν τα βασικά κριτήρια για τον ορισμό του νοικοκυριού (ΕΣΥΕ, 1969^ο ΕΣΥΕ, 1977^ο ΕΣΥΕ, 1986^ο ΕΣΥΕ, 1990^ο ΕΣΥΕ, 1999^ο ΕΣΥΕ, 2003^ο ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), τα οποία όμως ήταν περισσότερο αναλυτικά και περιοριστικά (Πίνακας 2.1). Από την έρευνα του 2004/2005 υιοθετήθηκαν οι ορισμοί της Eurostat (2003) οι οποίοι εφαρμόστηκαν και σε όλες τις μεταγενέστερες έρευνες, διασφαλίζοντας έτσι τη διαχρονική συγκρισιμότητα των βασικών εννοιών.

Στον Πίνακα 2.2 παρουσιάζονται διαχρονικά οι ορισμοί για τον «αρχηγό του νοικοκυριού» ή τον «υπεύθυνο του νοικοκυριού» που χρησιμοποιήθηκαν στις ΕΟΠ που διεξήχθησαν από το 1957/1958 έως και το 2015 (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 18^ο ΕΣΥΕ, 1969, σ. 14^ο ΕΣΥΕ, 1977, σ. XII^ο ΕΣΥΕ, 1986, σ. 12^ο ΕΣΥΕ, 1990, σ. 12^ο ΕΣΥΕ, 1999, σ. 12^ο ΕΣΥΕ, 2003, σ. 13^ο ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Στις έρευνες του 1957/1958 και του 1963/1964, θεωρήθηκε ως «αρχηγός του νοικοκυριού το μέλος του νοικοκυριού, το οποίο αναγνωριζόταν από τα υπόλοιπα μέλη του νοικοκυριού να είναι υπεύθυνο για την λήψη των σημαντικότερων αποφάσεων του νοικοκυριού» (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 18^ο ΕΣΥΕ, 1969, σ. 14 και για μια συζήτηση της έννοιας του αρχηγού στο πλαίσιο της απογραφής, βλ. σχετικά Smith, 2000). Στις περιπτώσεις που «δεν ήταν προφανές ποιός είχε την ευθύνη αυτή», «αρχηγός του νοικοκυριού» θεωρήθηκε «το μέλος το οποίο ήταν ιδιοκτήτης της κατοικίας» ή «ήταν νομικά υπεύθυνο για την καταβολή του μισθώματος», εκτός από τα «παντρεμένα ζευγάρια» όπου ο άνδρας είχε θεωρηθεί ως αρχηγός (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 18^ο ΕΣΥΕ, 1969, σ. 15). Στις περιπτώσεις νοικοκυριών με «δύο άτομα διαφορετικού φύλου με τα ίδια δικαιώματα» ή «ατόμων του ίδιου

Πίνακας 2.1 Τα μέλη του νοικοκυριού σύμφωνα με τους ορισμούς της Έρευνας Οικογενειακών Προβολογισμών, 1957/1958-2015

		Έρευνα Οικογενειακών Προβολογισμών									
Ορισμός των μελών του νοικοκυριού		2015-2004/2005	1998/1999-1993/1994	1987/1988	1981/1982	1974	1963/1964	1957/1958			
Συνήθως διαμένει στην κατοικία του νοικοκυριού συγγενής ή μη των μελών του νοικοκυριού Διαμοιράζεται τη στέγαση Διαμοιράζεται τα γεύματα Διαμοιράζεται τη μέριμνα των απαραίτητων για τη ζωή Διαμοιράζεται τις τροφοδοτικές ετοιμασίες Οικότροφοι που διαμοιράζονται γεύματα/έξοδα Οικότροφοι υπάλληλοι, υπηρέτες Προσωρινοί επισκέπτες για πάνω από ένα μήνα (1+ μ) Απόντα μέλη από το νοικοκυριό (διακοπές, εργασία, σπουδές) Προσωρινά απόντα μέλη που διαμοιράζονται τα έξοδα του νοικοκυριού Προσωρινά απόντα μέλη για λιγότερο από ένα μήνα (1-μ) Συγγενείς που απουσιάζουν για μεγάλο χρονικό διάστημα αλλά διαμοιράζονται τα έξοδα του νοικοκυριού Παιδιά του νοικοκυριού που λείπουν μακριά από το σπίτι για σπουδές		π 6 μ/προ 6+μ X X X X	X X X X X	X X X X X	X X X X X	X X X X X	X X X X X	X X X X X X X X X X X X			
	έξοδα 5- ο						γεύματα	γεύματα			
	6+ μ						X	X			
	6+ μ		X 8 δ/επ		X	X	X	X			
	6- μ			4- δ/ε	X	X	X	X			
	X		X	X							
	6- μ		X			X	X	6- μ			
	X										
	X										

Σημείωση: μ = μήνες, π = προηγούμενοι, προ = προτίθεται να μείνει, αριθμός - = λιγότερο από τον αριθμό, αριθμός + = περισσότερο από τον αριθμό, δ/ε = διαμενών για έναν αριθμό ημερών ανά εβδομάδα, δ/επ = διαμενών για τουλάχιστον ένα συγκεκριμένο αριθμό ημερών κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας, ο = οικότροφος.

Πίνακας 2.2 Οι ορισμοί για τον υπεύθυνο του νοικοκυριού και το πρόσωπο αναφοράς στην Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 1957/1958-2015

Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών							
Οι ορισμοί για τον υπεύθυνο του νοικοκυριού και το πρόσωπο αναφοράς	2015-2008	2004/2005	1998/1999	1993/1994	1987/1988	1981/1982-1974	1963/1964-1957/1958
Υπεύθυνος του νοικοκυριού (ΥΝ) υποδεικνύμενος ως ΥΝ από τα μέλη του νοικοκυριού έχοντας: την ευθύνη για τις μεγάλες αποφάσεις του νοικοκυριού και τη συνολική διαχείριση του νοικοκυριού, και εάν όχι τότε ΥΝ ιδιοκτήτης της κατοικίας ή νομικά υπεύθυνος για το σπίτι Εάν πρόκειται για παντρεμένους, τότε ΥΝ είναι ο σύζυγος Εάν πρόκειται για ζευγάρι με παιδιά, τότε ΥΝ είναι ο πατέρας (ή η μητέρα) Εάν πρόκειται για δύο άτομα διαφορετικού φύλου με ίδια δικαιώματα, τότε ΥΝ είναι ο άντρας Εάν πρόκειται για άτομα του ίδιου φύλου, τότε ΥΝ είναι το πιο ηλικιωμένο από αυτά Συγγενικά μέλη του νοικοκυριού, τότε ΥΝ είναι: ο πατέρας (ή η μητέρα) ο πιο ηλικιωμένος οικονομικά ενεργός άντρας (ή γυναίκα) Μη συγγενικά μέλη του νοικοκυριού, τότε ΥΝ είναι: ο πιο ηλικιωμένος οικονομικά ενεργός άντρας (ή γυναίκα) Όταν δεν υπάρχει οικονομικά ενεργό μέλος του νοικοκυριού, τότε ΥΝ είναι ο πιο ηλικιωμένος άντρας (ή γυναίκα)	X	X X	X	X X	X X	X X	X X
Πρόσωπο αναφοράς (ΠΑ): Ο ΥΝ εφόσον εργάζεται ή αναζητά εργασία Εάν ο ΥΝ δεν εργάζεται ή αναζητά εργασία, τότε ΠΑ είναι: Ο/Η σύζυγος ή σύντροφος του ΥΝ που εργάζεται ή αναζητά εργασία Εάν ο/η σύζυγος ή σύντροφος του ΥΝ δεν εργάζεται ή αναζητά εργασία, τότε ΠΑ είναι το πιο ηλικιωμένο οικονομικά ενεργό μέλος του νοικοκυριού Ο/Η ΥΝ εάν δεν υπάρχει κάποιο άλλο οικονομικά ενεργό μέλος του νοικοκυριού	πατέρας πατέρας	πατέρας	πατέρας	X X	X X υποδ.	X X X	X X X

Σημείωση: ΥΝ = υπεύθυνος του νοικοκυριού, υποδ = υποδεικνύμενος/η ως υπεύθυνος του νοικοκυριού από τα μέλη του. Ως οικονομικά ενεργοί θεωρήθηκαν τα μέλη του νοικοκυριού ηλικίας από 14 ετών και πάνω τα οποία εργάζονταν ή αναζητούσαν εργασία (απασχολούμενοι και άνεργοι) την προηγούμενη εβδομάδα από την επιτόπια έρευνα.

φύλου», τότε «ο μεγαλύτερος σε ηλικία» «άντρας» θεωρήθηκε ως αρχηγός, αντίστοιχα (ΕΣΥΕ, 1961, σ. 18· ΕΣΥΕ, 1969, σ. 15). Σε όλες τις μεταγενέστερες έρευνες, «το μέλος του νοικοκυριού που αναγνωρίζεται από όλα τα υπόλοιπα μέλη του νοικοκυριού» και το οποίο «φέρει την κύρια ευθύνη στη λήψη σημαντικών αποφάσεων σχετικά με τη συνολική διαχείριση του νοικοκυριού» αποτελεί τον «αρχηγό του νοικοκυριού» μέχρι και την έρευνα του 1981/1982 ή τον «υπεύθυνο του νοικοκυριού» από την έρευνα του 1987/1988 και στις μεταγενέστερες έρευνες (ΕΣΥΕ, 1977, σ. XII· ΕΣΥΕ, 1986, σ. 12· ΕΣΥΕ, 1990, σ. 12· ΕΣΥΕ, 1999, σ. 12· ΕΣΥΕ, 2003, σ. 13· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Πιο συγκεκριμένα, στις έρευνες 1974-1987/1988 (το 1987/1988 ως «υπεύθυνος του νοικοκυριού») ως «αρχηγός του νοικοκυριού» (νοικοκυριό «με ή χωρίς ανήλικα παιδιά») θεωρήθηκε, «εκτός από σπάνιες περιπτώσεις», «ο σύζυγος ή αν έλειπε ο ίδιος, η σύζυγος» και «σε περιπτώσεις νοικοκυριών που αποτελούνταν κυρίως από συγγενικά πρόσωπα» το μέλος του νοικοκυριού, το οποίο αναγνωριζόταν από τα υπόλοιπα μέλη του νοικοκυριού (ΕΣΥΕ, 1977, σ. XII· ΕΣΥΕ, 1986, σ. 12· ΕΣΥΕ, 1990, σ. 12), ενώ στις έρευνες 1974-1981/1982 σημειώνεται, επίσης, ότι «έστω και αν τα νοικοκυριά περιλάμβαναν εκτός από τους γονείς και παντρεμένα παιδιά, τα οποία πολλές φορές εξακολουθούσαν να θεωρούν ως αρχηγό τον πατέρα ή τη μητέρα» (ΕΣΥΕ, 1977, σ. XII· ΕΣΥΕ, 1986, σ. 12). Για τις περιπτώσεις «νοικοκυριών που αποτελούνταν από μη συγγενικά πρόσωπα, ως αρχηγός του νοικοκυριού θεωρήθηκε ο μεγαλύτερος κατά την ηλικία άνδρας που εργαζόταν ή αν δεν υπήρχε άνδρας η μεγαλύτερη γυναίκα που εργαζόταν» και «αν κανένα μέλος δεν εργαζόταν ο μεγαλύτερος άνδρας ή αν δεν υπήρχε η μεγαλύτερη γυναίκα» (ΕΣΥΕ, 1977, σ. XII· ΕΣΥΕ, 1986, σ. 12· ΕΣΥΕ, 1990, σ. 12). Από την έρευνα του 1987/1988 η μέτρηση άλλαξε σε υπεύθυνο του νοικοκυριού (Πίνακας 2.2). Στην έρευνα του 1993/1994 και σε όλες τις μεταγενέστερες έρευνες, ως «υπεύθυνος του νοικοκυριού» «στις περισσότερες περιπτώσεις νοικοκυριών, που αποτελούνται από γονείς με παιδιά (άγαμα ή έγγαμα)» θεωρείται «ο πατέρας» και σε «νοικοκυριά που αποτελούνται από συγγενικά ή μη άτομα», «το μεγαλύτερο σε ηλικία εργαζόμενο μέλος (άνδρας ή γυναίκα) ή, αν κανένας δεν εργάζεται, το μεγαλύτερο σε ηλικία μέλος» (ΕΣΥΕ, 1999, σ. 12· ΕΣΥΕ, 2003, σ. 13· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Στην έρευνα του 1998/1999 και τις μεταγενέστερες έρευνες, αν και ο «υπεύθυνος του νοικοκυριού» εξακολουθεί να ορίζεται από το νοικοκυριό (ΕΣΥΕ, 2003, σ. 13· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), εισήχθη σύμφωνα με τα «εναρμονισμένα κριτήρια που

συνιστά η Eurostat» (Eurostat, 2003, σ. 20) και το «πρόσωπο αναφοράς» του νοικοκυριού, για την «ταξινόμηση και ανάλυση των πληροφοριών για το νοικοκυριό» (Eurostat, 2003, σ. 20). Το «πρόσωπο αναφοράς» ορίζεται ως «υπεύθυνος του νοικοκυριού», υπό την προϋπόθεση ότι αυτός ή αυτή είναι οικονομικά ενεργός ή αναζητεί εργασία και αν όχι, ο/ή οικονομικά ενεργός (ή που αναζητεί εργασία) «σύζυγος ή σύντροφος του υπευθύνου» ή «το μεγαλύτερο σε ηλικία ενήλικο μέλος του νοικοκυριού που είναι οικονομικά ενεργό, αν ούτε ο/η σύζυγος/σύντροφος του υπευθύνου ανήκει στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό» (ΕΣΥΕ, 2003, σ. 13· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Στην περίπτωση που «κανένα από τα μέλη του νοικοκυριού δεν ανήκε στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό» — «μέλη του νοικοκυριού ηλικίας 14 ετών και άνω, τα οποία κατά τη διάρκεια της προηγούμενης από την έναρξη της έρευνας εβδομάδας είχαν μια εργασία» (εργαζόμενοι) «ή αν δεν είχαν ζητούσαν εργασία (άνεργοι)» — ως «υπεύθυνος του νοικοκυριού» θεωρήθηκε ο/η μεγαλύτερος σε ηλικία ενήλικας (ΕΣΥΕ, 2003, σ. 14· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Κατά συνέπεια, η εισαγωγή του προσώπου αναφοράς καταδεικνύει μια μετατόπιση στον ορισμό του υπευθύνου του νοικοκυριού από την ανάληψη των ευθυνών λόγω φύλου (άντρας) σε κυρίως οικονομικά κριτήρια που αναφέρονται στην απασχόληση και το εισόδημα (Πίνακας 2.2).

2.3 Η συγκρισιμότητα των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών

Στον Πίνακα 2.3 παρουσιάζονται διαχρονικά οι ορισμοί και οι κωδικοί για τη μέτρηση της συγγένειας ή σχέσης προς τον υπεύθυνο του νοικοκυριού για τις ΕΟΠ που διεξήχθησαν από το 1957/1958 έως και το 2015 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Αρχικά, όπως φαίνεται, από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1981/1982 καταγραφόταν η «σχέση συγγένειας» κάθε μέλους προς τον «αρχηγό του νοικοκυριού» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙΙ, σσ. 436-437· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Δ, σ. 341· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Από την έρευνα του 1993/1994 και στις μεταγενέστερες έρευνες, καταγράφεται η διαφορά στη μέτρηση της συγγένειας και της οικογένειας με τη χρήση των εναλλακτικών εννοιών συζύγου ή συντρόφου (Πίνακας 2.3).

Ας σημειωθεί ότι, για τη διαμονή των μελών στο νοικοκυριό, στην έρευνα του 1957/1958 καταγράφονται, αναλυτικά, τα «προστιθέμενα ή αποχωρούντα μέλη του νοικοκυριού», για τις 4 εβδομάδες που καταχωρούνται τα στοιχεία, στις

Πίνακας 2.3 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της συγγένειας ή σχέσης προς τον υπεύθυνο του νοικοκυριού

Περιγραφή 2015	Κωδικοί 2015	Κωδικοί 2014-2013	Κωδικοί 2012-1993/1994	Κωδικοί 1987/1988	Κωδικοί 1981/1982	Κωδικοί 1974	Κωδικοί 1963/1964-1957/1958
Συγγένεια ή σχέση προς τον υπεύθυνο του νοικοκυριού					Συγγένεια ή σχέση προς τον αρχηγό του νοικοκυριού		
Υπεύθυνος	1	NAI 1=1	NAI 1=1	NAI 01=1	1 Αρχηγός	NAI 0 Αρχηγός	NAI 01 Αρχηγός άνδρας 02 Αρχηγός γυναίκα 12 Σύζυγος γυναίκα 21 Γιός
Σύζυγος ή σύντροφος	2	2=2	2=2	02 Σύζυγος	2 Σύζυγος	1 Σύζυγος 2 Γιός ή κόρη	22 Κόρη 31 Πατέρας 32 Μητέρα
Παιδιά του υπευθύνου ή του/της συζύγου ή συντρόφου (φυσικά ή υιοθετημένα)	3	3=3	3=3 ^β	03 Παιδιά (του υπευθύνου ή της συζύγου) ηλικίας μέχρι και 16 ετών	3 Παιδιά του αρχηγού ή της συζύγου	3 Πατέρας ή μητέρα	22 Κόρη 31 Πατέρας 32 Μητέρα
Γονέας του υπευθύνου ή του/της συζύγου ή συντρόφου	4	4 Αδελφός/ή ή από τους ίδιους γονείς, ετεροθαλή, υιοθετημένα	4=4 ^γ	04 Παιδιά ηλικίας άνω των 16 ετών	4 Λοιποί συγγενείς	4 Πεθερός ή πεθερά	41 Πεθερός 42 Πεθερά
Άλλος συγγενής	5	5=5	5=5	05 Πατέρας-Μητέρα	5 Άλλα άτομα	5 Γαμπρός ή νύφη (προς κόρη ή γιο)	51 Γαμπρός (από κόρη) 52 Νύφη (από γιό)
Μη συγγενικό πρόσωπο (οικιακή βοήθος, οικότροφος κλπ.)	6	6 Εγγόνι	6 Οικιακή βοήθος	06 Πεθερός-Πεθερά	-	6 Εγγονός ή εγγονή	61 Εγγονός 62 Εγγονή
	6	7 Παππούς/γιαγιά	7 Οικότροφος	07 Γαμπρός-Νύφη	-	7 Αδελφός ή αδελφή	71 Αδελφός 72 Αδελφή
		8 Γαμπρός/νύφη	8 Μη συγγενικό πρόσωπο	08 Εγγόνια	-	8 Γαμπρός ή νύφη (προς αδελφή ή αδελφό)	81 Γαμπρός (από αδελφή) 82 Νύφη (από αδελφό)
		9=5	-	09 Άλλοι συγγενείς	-	9 Λοιποί	91 Λοιποί άνδρες 92 Λοιπές γυναίκες
		10 Οικιακή Βοήθος	-	10 Λοιποί	-	-	-
		11 Οικότροφος	-	-	-	-	-
		12 Μη συγγενικό πρόσωπο	-	-	-	-	-

Σημείωση: αν/κ = ανολυτική καταγραφή, α/κ = αυτοκοδιογράφηση.

^α Ας σημειωθεί ότι, η καταγραφή ήταν ανολυτική και η ΕΛΣΤΑΤ την ανέλαβε σε κατηγορίες, βλ. ΕΣΥΕ (1961)· ΕΣΥΕ (1969)· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.α).

^β Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1993/1994 δεν καταγράφονται τα «φυσικά ή υιοθετημένα» «παιδιά» και στις έρευνες 1993/1994-1998/1999 δεν καταγράφονται τα «φυσικά ή υιοθετημένα».

^γ Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1993/1994-1998/1999 δεν καταγράφεται ο «γονέας» της «συντρόφου», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.)· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.α).

«ειδικαί συνθήκαι»² και στην έρευνα του 1963/1964 καταγράφονται, αναλυτικά, ο «τόπος παρούσης διαμονής», η «ημερομηνία αναχωρήσεως», η «ημερομηνία επανόδου» και οι «λόγοι απουσίας» για τα «μέλη του νοικοκυριού απουσιάζοντα ολιγώτερον του ενός μηνός, από της ενάρξεως της ερεύνης» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα Ι, σ. 381· ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Παράρτημα Β', σ. 287). Στις έρευνες 1993/1994-1998/1999 καταγράφονται τα «άτομα που διαμένουν στο νοικοκυριό», καταγράφοντας για κάθε μέλος του νοικοκυριού αν είναι «μόνιμα διαμένοντες, συγγενείς του υπεύθυνου», «βοηθητικό προσωπικό», «οικότροφοι και μη συγγενικά πρόσωπα», «μόνιμα διαμένοντες που απουσιάζουν προσωρινά (διάρκεια απουσίας μέχρι ένα μήνα)» ή «προσωρινά παρόντες (διάρκεια παραμονής πάνω από ένα μήνα)» (ΕΛΣΤΑΤ, *χ.χ.α*). Από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες καταγράφεται η «κατάσταση διαμονής», για κάθε μέλος του νοικοκυριού καταγράφοντας εάν «ζει εδώ» ή εάν «απουσιάζει προσωρινά» (ΕΛΣΤΑΤ, *χ.χ.*).

Στον Πίνακα 2.4 παρουσιάζονται διαχρονικά οι ορισμοί και οι κωδικοί για τη μέτρηση του φύλου, της ηλικίας και της οικογενειακής κατάστασης που χρησιμοποιήθηκαν στις ΕΟΠ που διεξήχθησαν από το 1957/1958 έως και το 2015 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, *χ.χ.*· ΕΛΣΤΑΤ, *χ.χ.α*). Όπως φαίνεται, η συγκρισιμότητα επιτυγχάνεται διαχρονικά για τη μεταβλητή «φύλο», εφόσον σε όλες τις έρευνες καταγράφεται ως «άνδρας» ή «γυναίκα» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα Ι, σ. 381· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Β', σ. 287· ΕΛΣΤΑΤ, *χ.χ.*· ΕΛΣΤΑΤ, *χ.χ.α*). Σύμφωνα με τα δεδομένα, διαπιστώνεται ότι υπάρχει σημαντική διαφορά κατά τη μέτρηση της ηλικίας των μελών του νοικοκυριού άλλοτε σε χρόνια και άλλοτε σε «έτος γέννησης» (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΛΣΤΑΤ, *χ.χ.*· ΕΛΣΤΑΤ, *χ.χ.α*). Η ηλικία καταγράφεται ως έτος χρόνια στην έρευνα του 1957/1958 και από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 1987/1988 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΛΣΤΑΤ, *χ.χ.α*). Στις έρευνες του 1963/1964, 1993/1994 και σε όλες τις μεταγενέστερες έρευνες το έτος γέννησης χρησιμοποιήθηκε ως μια πιο ακριβή μέτρηση της ηλικίας (Hoffmeyer-Zlotnik & Wolf, 2003b· Office for National Statistics, 2008), μια γνωστή διαπίστωση στις δειγματοληπτικές έρευνες από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 όταν επισημάνθηκε

² Για τις «ειδικαί συνθήκαι», στην έρευνα του 1957/1958, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Παράρτημα Ι, σ. 381. Πιο συγκεκριμένα, στις «ειδικαί συνθήκαι» καταγράφονταν και «κάθε ειδικόν περιστατικόν, το οποίον επηρεάζει την σύνθεσιν του νοικοκυριού» και σημειώνεται ότι «ειδικώτερον, σημειώσατε οιασδήποτε μεταβολάς, του νοικοκυριού, κατά τας 4 εβδομάδας της καταχωρήσεως των στοιχείων, ήτοι γεννήσεις, θανάτους, προστιθέμενα ή αποχωρούντα μέλη του νοικοκυριού, απόλυσιν εκ της εργασίας, θέσιν υπό σύνταξιν, αδείας, κ.λ.π.», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Παράρτημα Ι, σ. 381.

Πίνακας 2.4 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση του φύλου, της ηλικίας και της οικογενειακής κατάστασης

Περιγραφή 2015	Κωδικοί 2015	Κωδικοί 2014-2010	Κωδικοί 2009-2004/2005	Κωδικοί 1998/1999	Κωδικοί 1993/1994	Κωδικοί 1987/1988	Κωδικοί 1981/1982-1974	Κωδικοί 1963/1964	Κωδικοί 1957/1958
Φύλο									
Άρρεν	1	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI
Θήλυ	2	1=1 2=2	1=1 2=2	1=1 2=2	1=1 2=2	1=1 2=2	1=1 2=2	αν/κ	αν/κ
Ημερομηνία γέννησης			Έτος γέννησης	Έτος γέννησης	Έτος γέννησης	Ηλικία (01-99)	Ηλικία (01-99)	Έτος γέννησης	Ηλικία
Οικογενειακή κατάσταση		NAI	NAI	NAI	1	NAI	NAI	NAI	αν/κ
Αγαμος/ή	1	1=1	1=1	1=1	1=1	1=1	1=1	NAI	NAI
Έγγαμος/ή	2	2=2	2 Έγγαμος/ή	2 Έγγαμος/ή	2 Έγγαμος/ή	2 Έγγαμος/ή	2 Έγγαμος/ή	αν/κ	αν/κ
ή με σύμφωνο συμβίωσης	2								
Χήρος/α	3	3=3	3=3	3=3	3=3	3=3	3 Χήρος		
Διαζευγμένος/ή	4	4=4	4=4	4 Διαζευγμένος/ή ή σε διάσταση	4 Διαζευγμένος/ή ή σε διάσταση	4 Διαζευγμένος/ή	4 Διαζευγμένος/ή		
Σε διάσταση	5	5=5	5=5	5 Αγαμος/ή με συμβίωση 6 Χήρος/α με συμβίωση 7 Διαζευγμένος/ή ή σε διάσταση με συμβίωση	5 Αγαμος/ή με συμβίωση 6 Χήρος/α με συμβίωση 7 Διαζευγμένος/ή ή σε διάσταση με συμβίωση	3=3 4 Διαζευγμένος/ή	3 Χήρος 4 Διαζευγμένος/ή		
Συμβίωση		NAI	8 Διαζευγμένος/ή με συμβίωση 9 Σε διάσταση με συμβίωση	-	-	-	-	-	-
Ναι, είμαι παντρεμένος/ή	1	1=1							
ή συγκατοικώ με σύμφωνο συμβίωσης	1								
Ναι, συγκατοικώ	2	2=2							
χωρίς σύμφωνο συμβίωσης	2								
Όχι	3	3=3							

Σημείωση: αν/κ = αναλυτική καταγραφή, α/κ = αυτοκωδικογράφηση.

^a Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1957/1958 έχουμε κατάρτιση εκ των υστέρων της οικογενειακής κατάστασης του «αρχηγού του νοικοκυριού» από τη μεταβλητή «σχέση συγγένειας προς τον αρχηγό του νοικοκυριού», βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., Παράρτημα ΙΙΙ, σσ. 436-437.

από τον Καθηγητή Δημογραφίας Henry (1947), όπως σχολιάζει η Μιχαλοπούλου (2004). Στην έρευνα του 1963/1964 καταγράφεται ως έτος γέννησης και σημειώνεται ότι «για το χαρακτηρισμό της ηλικίας του αρχηγού και των λοιπών μελών του νοικοκυριού χρησιμοποιήθηκε σε διψήφιο κωδικό» (ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Δ, σ. 342). Από την έρευνα του 2010 μέχρι και την έρευνα του 2015 καταγράφεται η «ημερομηνία γέννησης» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Στην έρευνα του 1957/1958, η οικογενειακή κατάσταση καταρτίζεται εκ των υστέρων από τη «σχέση συγγένειας προς τον αρχηγό του νοικοκυριού» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙΙ, σσ. 436-437). Από την έρευνα του 1993/1994 και στις μεταγενέστερες έρευνες εισάγεται η έννοια της διάστασης. Από την έρευνα του 1998/1999 και στις μεταγενέστερες έρευνες εισάγεται η έννοια της συμβίωσης. Από την έρευνα του 2010 και στις μεταγενέστερες έρευνες εισάγεται η έννοια του σύμφωνου συμβίωσης (Πίνακας 2.4). Συνεπώς, στις μετρήσεις αυτές αποτυπώνεται διαχρονικά ο μετασχηματισμός της δομής της οικογένειας.

Στον Πίνακα 2.5 παρουσιάζεται διαχρονικά η μέτρηση για το επίπεδο τυπικής εκπαίδευσης (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Ας σημειωθεί ότι, επειδή στις δύο πρώτες έρευνες του 1957/1958 και 1963/1964 η ερώτηση ήταν ανοιχτή και η μεταβλητή κατασκευαζόταν εκ των υστέρων, οι έρευνες αυτές δεν συμπεριλαμβάνονται στην παρουσίαση (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969). Από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 το «επίπεδο εκπαίδευσης» καταγράφεται σύμφωνα με τις αναλυτικές κατηγορίες βαθμίδων της τυπικής εκπαίδευσης και σύμφωνα με τον ανώτερο τίτλο σπουδών μέχρι και την έρευνα του 1987/1988 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Από την έρευνα του 1993/1994 και στις μεταγενέστερες έρευνες καταγράφεται επίσης και η «βαθμίδα που παρακολουθεί» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 προστέθηκε και η διάκριση δημόσιας ή ιδιωτικής εκπαίδευσης (Πίνακας 2.6). Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 καταγράφεται και η μη τυπική (αδιαβάθμητη) εκπαίδευση. Σύμφωνα με τα δεδομένα που παρουσιάζονται κυρίως στον Πίνακα 2.5, αποτυπώνεται η εξέλιξη του εκπαιδευτικού συστήματος.

Πληροφορίες για το σύστημα ταξινόμησης των επιπέδων της τυπικής εκπαίδευσης που εφαρμόστηκε υπάρχουν από την έρευνα του 1981/1982 και τις μεταγενέστερες έρευνες. Σύμφωνα με αυτές τις πληροφορίες, από την έρευνα του 1981/1982 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 εφαρμόστηκε η πρώτη έκδοση της

Πίνακας 2.5 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση του επιπέδου εκπαίδευσης για τη βαθμίδα που έχει τελειώσει

Περιγραφή 2015	Κωδικοί 2015	Κωδικοί 2014-2010	Κωδικοί 2009	Κωδικοί 2008-2004/2005	Κωδικοί 1998/1999-1993/1994	Κωδικοί 1987/1988	Κωδικοί 1981/1982	Κωδικοί 1974
Επίπεδο εκπαίδευσης (βαθμίδα που έχει τελειώσει)	α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	Επίπεδο εκπαίδευσης α/κ	Επίπεδο εκπαίδευσης α/κ	Επίπεδο εκπαίδευσης α/κ
Δεν πήγε σχολείο (για παιδιά ηλικίας έως 5 ετών)	00	00=00	01 Δεν πήγε σχολείο	01 Δεν πήγε σχολείο	1 Δεν πήγε σχολείο	1 Έχει πτυχίο	1 Πτυχίο	1 Έχει πτυχίο
Δεν παρακολούθησε ποτέ καμία βαθμίδα εκπαίδευσης	01	01=01	02=02	02=02	2=02	2 Φοίτησε/φοιτά σε	2 Απολυτήριο	2 Φοίτησε ή φοιτά σε
Δεν τελείωσε το Δημοτικό	02	02=02	03=03	03=03	3=03	3 Έχει Απολυτήριο	3 Μέσης Εκπαίδευσης	3 Απολυτήριο
Απολυτήριο Δημοτικού	03	03=03	04=04	04=04	4=04	4 Έχει τελειώσει Γ' τάξεις	4=02	4 Έχει ενδεικτικό
Απολυτήριο Γυμνασίου	04	04=04	05=05	05=05	5=05 ^α	5 Μέσης Εκπαίδευσης	-	5=03
Απολυτήριο Λυκείου/ Εξατάξιου Γυμνασίου	05	05=05	06=06	06=06 ^β	6 Πτυχίο ΤΕΛ ή ΤΕΣ	6=02	-	6=02
Πτυχίο ΤΕΛ, ΤΕΣ, ΤΕΕ, ΕΠΑΛ, ΕΠΑΣ	06	06=06	07 Πτυχίο ΙΕΚ ή Ανώτερης Σχολής	07 Πτυχίο ΙΕΚ ή Ανώτερης Σχολής	7 Πτυχίο	7 Πτυχίο	-	7 Δεν πήγε σχολείο
Πολυτεχνικό Λυκείου	07	07=07	08=08 ^γ	08=08 ^γ	8 Πτυχίο	8 Πτυχίο	-	αλλά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση
Πτυχίο Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ, ΚΕΚ), τριτοβάθμιας σχολής-κωλύματα	08	08=08	09=09 ^δ	09=09 ^δ	9 Πτυχίο	9 Πτυχίο	-	8 Δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση
Πτυχίο ΤΕΙ ΚΑΤΕΕ, ΑΤΕΙ	09	09=09 ^δ	10 Μεταπτυχιακό (MSc., MBA)	10 Μεταπτυχιακό (MSc., MBA)	10 Μεταπτυχιακό	10 Μεταπτυχιακό	-	-
Πτυχίο ΑΕΙ, Ανώτατων Στρατιωτικών Σχολών	10	10=10	11=11	11=11	11=11	11=11	-	-
Ανοικτό Πανεπιστήμιο	11	11=11	11=11	11=11	11=11	11=11	-	-
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών	11	11=11	11=11	11=11	11=11	11=11	-	-
Διδακτορικό	11	11=11	11=11	11=11	11=11	11=11	-	-

Σημείωση: α/κ = αυτοκωδικογράφηση.

^α Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1993/1994 δεν καταγράφεται «απολυτήριο εξετάξιου γυμνασίου», αλλά μόνο «απολυτήριο λυκείου» βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.α).

^β Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 2004/2005-2008 δεν καταγράφονται τα «ΤΕΕ, ΕΠΑΛ, ΕΠΑΣ», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

^γ Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 2004/2005-2009 δεν καταγράφονται τα «ΑΤΕΙ», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

^δ Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 2004/2005-2014 δεν καταγράφεται το «ανοικτό πανεπιστήμιο», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

Πίνακας 2.6 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση του επιπέδου εκπαίδευσης για τη βαθμίδα που παρακολουθεί

Περιγραφή 2015	Κωδικοί 2015	Κωδικοί 2014-2010	Κωδικοί 2009	Κωδικοί 2008-2004/2005	Κωδικοί 1998/1999-1993/1994
Επίπεδο εκπαίδευσης (βαθμίδα που παρακολουθεί)		NAI	NAI	NAI	NAI
	α/κ	α/κ	α/κ	α/κ	α/κ
Προσχολική εκπαίδευση	01	01=01	01=01	01=01	1 Νηπιαγωγείο
Δημοτικό	02	02=02	02=02	02=02	2=02
Γυμνάσιο	03	03=03	03=03	03=03	3=03
Γενικό Λύκειο	04	04=04	04=04	04 Ενιαίο Λύκειο	4 Λύκειο
ΕΠΑΛ, ΕΠΑΣ	05	05=05	05 Τεχνικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο (ΤΕΕ, ΕΠΑΛ, ΕΠΑΣ)	05 Τεχνικό Επαγγελματικό Εκπαιδευτήριο (ΤΕΕ)	5 Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο ή Τεχνική Επαγγελματική Σχολή
ΙΕΚ, ΚΕΚ	06	06=06	06 ΙΕΚ,	06 ΙΕΚ,	6 Ανώτερη Σχολή
ιδιωτικές σχολές-κολλέγια	06		Ανώτερη Σχολή	Ανώτερη Σχολή	
ΑΤΕΙ	07	07=07	07=07	07 ΤΕΙ	7 Ανώτατη Σχολή ή Μεταπτυχιακό
ΑΕΙ,	08	08 ΑΕΙ, Ανώτατες	08 ΑΕΙ, Ανώτατες	08 ΑΕΙ, Ανώτατες	-
Ανώτατες Στρατιωτικές Σχολές,	08	Στρατιωτικές Σχολές	Στρατιωτικές Σχολές	Στρατιωτικές Σχολές	
Ανοικτό Πανεπιστήμιο	08				
Μεταπτυχιακό	09	09=09	09 Μεταπτυχιακό	09 Μεταπτυχιακό	-
Πρόγραμμα Σπουδών	09		(MSc., MBA)	(MSc., MBA)	
Διδακτορικό	10	10=10	10=10	10=10	-
			(PH.D)	(PH.D)	
Δημόσια-Ιδιωτική εκπαίδευση		NAI	NAI	NAI	-
	α/κ	α/κ	α/κ	α/κ	
Δημόσια	1	1=1	1=1	1=1	
Ιδιωτική	2	2=2	2=2	2=2	

Σημείωση: α/κ = αυτοκωδικογράφηση.

διεθνούς ταξινόμησης International Standard Classification of Education, γνωστή ως ISCED 1976, που εγκρίθηκε το 1975 στο International Conference on Education το οποίο έλαβε χώρα στη Γενεύη. Το 1976, η ταξινόμηση αυτή έλαβε την έγκριση της UNESCO κατά τη 19η Γενική Διάσκεψη και το 1978 στο Παρίσι προσαρμόστηκε και τυποποιήθηκε. Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014 εφαρμόστηκε η δεύτερη έκδοση ISCED 1997 η οποία εγκρίθηκε τον Νοέμβριο του 1997 κατά την 29η Γενική Διάσκεψη της UNESCO και κάλυπτε 25 τομείς εκπαίδευσης. Από την έρευνα του 2015, εφαρμόζεται η τρίτη έκδοση ISCED 2011 η οποία αναπτύχθηκε από το Ινστιτούτο Στατιστικής της UNESCO και εγκρίθηκε τον Νοέμβριο του 2011 κατά την 36η Γενική Διάσκεψή της. Η ISCED 2011 καλύπτει 9 και 7 επίπεδα όπως η προγενέστερη ISCED 1997, τα οποία δημιουργήθηκαν από τη διαίρεση του τριτοβάθμιου προ-διδασκτορικού επιπέδου σε τρία επίπεδα. Επίσης, επέκτεινε το χαμηλότερο επίπεδο (ISCED 0) για να καλύψει μια νέα υποκατηγορία προγραμμάτων εκπαίδευσης για την πρόωρη ηλικία τα οποία απευθύνονται σε παιδιά ηλικίας κάτω των 3 ετών. Κατά τη διάρκεια αναθεώρησης, επαναπροσδιορίστηκαν οι τομείς της εκπαίδευσης και το 2013 προτάθηκε μία ανεξάρτητη αλλά συναφής ταξινόμηση International Standard Classification of Education-Fields of Education

and Training (ISCE-F 2013) η οποία εγκρίθηκε τον Νοέμβριο του 2013 κατά την 37η Γενική Διάσκεψη της UNESCO και τέθηκε σε εφαρμογή από το 2016. Για τις πληροφορίες αυτές σχετικά με τις διεθνείς ταξινομήσεις, βλ. ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· European Commission (n.d.)· Eurostat Statistics Explained (n.d.)· Unesco (1997)· Unesco-Institute for Statistics (2012).

Στον Πίνακα 2.7 παρουσιάζεται διαχρονικά η μέτρηση της απασχόλησης (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Ας σημειωθεί ότι, επειδή στις δύο πρώτες έρευνες του 1957/1958 και 1963/1964³ η ερώτηση ήταν ανοιχτή και η μεταβλητή κατασκευαζόταν εκ των υστέρων, οι έρευνες αυτές δεν συμπεριλαμβάνονται στην παρουσίαση (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969). Όπως φαίνεται, στις έρευνες 1974-1998/1999 η ερώτηση αναφερόταν στην «συνήθη» απασχόληση (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες, το ερώτημα αναφερόταν στην «κύρια» απασχόληση (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Συνεπώς, η συγκρισιμότητα επιτυγχάνεται για τις έρευνες 2004/2005-2015, με προσοχή για την εναρμόνιση των κωδικών.

Στον Πίνακα 2.8 παρουσιάζεται διαχρονικά η μέτρηση για τη θέση στην απασχόληση που χρησιμοποιήθηκε στις ΕΟΠ που διεξήχθησαν από το 1957/1958 έως και το 2015 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Όπως φαίνεται, η συγκρισιμότητα επιτυγχάνεται για τις έρευνες 2004/2005-2015, με προσοχή για την εναρμόνιση των κωδικών.

Στον Πίνακα 2.9 παρουσιάζεται διαχρονικά οι μετρήσεις για το «είδος της εργασιακής σχέσης», τον αριθμό των «ωρών εργασίας» κατά την «προηγούμενη εβδομάδα» και τις «συνήθεις ώρες εργασίας» που χρησιμοποιήθηκαν στις ΕΟΠ που διεξήχθησαν από το 1957/1958 έως και το 2015 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Από την έρευνα του 1957/1958 έως και την έρευνα του 1981/1982, καταγραφόταν μόνο οι ώρες εργασίας κατά την προηγούμενη

³ Για την συνήθη ασχολία, στην έρευνα του 1963/1964, η καταγραφή ήταν αναλυτική, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Παράρτημα Β, σ. 287. Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1963/1964 οι κωδικοί για την αναλυτική καταγραφή, στη «κατηγορία πληθυσμού» στη στήλη «μη ενεργός πληθυσμός» είχαν ως εξής: «N» «διά τας νοικοκυράς», «ΣΧ» «διά τους μαθητάς», «Α» «διά τους αποσυρθέντας της εργασίας» και «ΛΚ» «διά τας λοιπάς κατηγορίας», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Παράρτημα Β, σ. 287.

Πίνακας 2.7 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της απασχόλησης-κύρια τρέχουσα ασχολία

Περιγραφή 2015	Κωδικοί 2015	Κωδικοί 2014-2010	Κωδικοί 2009-2004/2005	Κωδικοί 1998/1999	Κωδικοί 1993/1994	Κωδικοί 1987/1988	Κωδικοί 1981/1982	Κωδικοί 1974
Κύρια τρέχουσα ασχολία	α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	Συνήθης ασχολία α/κ	Συνήθης ασχολία α/κ	Συνήθης ασχολία α/κ	Συνήθης ασχολία α/κ	Συνήθης ασχολία κατάρτιση εκ των υστέρων 1=1 2=2 3=7 4 Μαθητής, σπουδαστής 5 Αποσυρθείς 6 Λοιποί
Εργαζόμενος	1	1=1	1=1	1 Εργάζεται	1 Εργάζεται	1 Εργάζεται	1 Εργασία	
Εργαζόμενος, αλλά απουσιάζει προσωρινά	2	2=2	2=2	2 Εργάζεται αλλά απουσιάζει προσωρινά	2=3	2 Ζητά εργασία	2 Ζητούσε εργασία	
Άνεργος	3	3=3	3=3	3=3	3 Συνταξιούχος	3=7	3 Οικιακά	
Συνταξιούχος, σε κανονική ή πρόωγη συνταξιοδότηση ή έχει διακόψει	4	4=4	4 Συνταξιούχος	4 Συνταξιούχος	4 Εισοδηματίας	4 Είναι μαθητής ή σπουδαστής	4 Μαθητής, σπουδαστής	
τις εργασίες της επιχείρησής του	4							
Μαθητής, σπουδαστής, μετεκπαιδευμένος	5	5=5	5 Εισοδηματίας	5 Εισοδηματίας	5 Μαθητής, σπουδαστής, στρατιώτης	5 Είναι συνταξιούχος	5 Έχει αποσυρθεί από την εργασία	
χωρίς αμοιβή για απόκτηση εμπειρίας	5							
Στρατιώτης	6	6=6	6 Μαθητής, σπουδαστής	6 Μαθητής, σπουδαστής στρατιώτης	6=7	6 Λοιπές περιπτώσεις	6 Λοιπές περιπτώσεις	
Νοικοκυρά	7	7=7	7=6	7=7	7 Ανίκανος για εργασία +λοιπές περιπτώσεις	-	-	
Με μόνιμη αναπηρία (περιλαμβάνονται και όσοι έχουν μακροχρόνια προβλήματα υγείας ή ασθένειας).	8	8=8	8=7	8 Ανίκανος για εργασία +λοιπές περιπτώσεις	-	-	-	
Συνταξιούχοι λόγω αναπηρίας	8							
Λοιπές περιπτώσεις (π.χ. εισοδηματίας)	9	9=9	9 Ανίκανος για εργασία +λοιπές περιπτώσεις	-	-	-	-	

Σημείωση: α/κ = αυτοκωδικογράφηση.

Πίνακας 2.8 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της απασχόλησης-θέση στην εργασία

Περιγραφή 2015	Κωδικοί 2015	Κωδικοί 2014-2004/2005	Κωδικοί 1998/1999-1993/1994	Κωδικοί 1987/1988	Κωδικοί 1981/1982	Κωδικοί 1974	Κωδικοί 1963/1964	Κωδικοί 1957/1958
Θέση στην εργασία	α/κ	NAI	NAI	NAI	NAI	NAI	Θέση στο επάγγελμα (Οικονομικός ενεργός μέλη)	Θέση στο επάγγελμα (Οικονομικός ενεργός μέλη) αν/κ ^α
Μισθωτός	1	1=1	1=1	1=1	1 Εργοδότης	1 Εργοδότης	1 Εργοδότης	1 Εργοδότης
Αυτοαπασχολούμενος	2	2=2	2 Σε δική του εργασία	2 Σε δική του δουλειά	2 Εργαζόμενος για δικό του	2 Εργαζόμενος δι' ιδίων	2 Μισθωτός	2 Μισθωτός
Αυτοαπασχολούμενος	3	3=3	3 Σε δική του εργασία	3 Σε δική του δουλειά	3 Μισθωτός ή	3=1	3 Δι' ιδίων λογαριασμών	3 Δι' ιδίων λογαριασμών
χωρίς μισθωτούς	3	4=4	4=4	4 Βοηθός στην	4 Μη εργαζόμενος ή	4 Ημερομίσθιος	4 Συμβοληθούντα	4 Συμβοληθούντα
Βοηθός στην	4			οικογενειακή	ζητούντες εργασία για		μέλη της οικογένειας	μέλη της οικογένειας
οικονομειακή επιχείρηση	4			επιχείρηση	πρώτη φορά			
χωρίς αμοιβή	4							
Μαθητευόμενος με αμοιβή	5	5=5	5=5			5 Συμβοληθούν μέλος	5 Οικοκυρτάι	5 Αποσυρθέντες της εργασίας
						6 Νέος στην εργασία	6 Μαθητρίαι και σπουδασταί	6 Λοιπά μέλη
							7 Αποσυρθέντες της εργασίας	-
							8 Λοιπά μέλη	-

Σημείωση: αν/κ = αναλυτική καταγραφή, α/κ = αυτοκωδικογράφηση.

^α Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1957/1958-1963/1964 η καταγραφή ήταν αναλυτική και η ΕΛΣΤΑΤ την ανέλυε σε κατηγορίες, βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., Παράρτημα ΙΙΙ, σ. 435. ΕΣΥΕ (1969), ό.π., Παράρτημα Δ', σ. 342. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι στην έρευνα του 1963/1964 οι κωδικοί για την αναλυτική καταγραφή, στη «κατηγορία πληθυσμού» στη στήλη «ενεργός πληθυσμός» είχαν ως εξής: «ΕΡ» «διά τους εργοδότες», «Μ» «διά τους μισθωτούς», «ΙΛ» «διά τους δι' ιδίων λογαριασμών εργαζομένους», «ΣΜ» «διά τα συμβοληθούντα μέλη» και «Ζ» «διά τους ζητούντας δια πρώτην φοράν εργάσαν», βλ. ΕΣΥΕ (1969), ό.π., Παράρτημα Β', σ. 287.

Πίνακας 2.9 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της απασχόλησης-είδος εργασιακής σχέσης, δημόσιος-ιδιωτικός τομέας, ώρες εργασίας την προηγούμενη εβδομάδα, συνήθειες ώρες εργασίας την εβδομάδα

Περιγραφή 2015	Κωδικοί 2015	Κωδικοί 2014-2010	Κωδικοί 2009-2004/2005	Κωδικοί 1998/1999	Κωδικοί 1993/1994	Κωδικοί 1987/1988	Κωδικοί 1981/1982	Κωδικοί 1974	Κωδικοί 1963/1964-1957/1958
Είδος εργασιακής σχέσης				NAI	-	-	-	-	-
Μόνιμη ή αορίστου χρόνου	1 α/κ	NAI 1=1 α/κ	NAI ^β 1=1 α/κ	NAI 1=1 α/κ	-	-	-	-	-
Σύμβαση ορισμένου χρόνου	2	2=2	2=2	2 Σύμβαση ορισμένου χρόνου	-	-	-	-	-
ή έργου/η εργασία είναι περιστασιακή	2			3 Περιστασιακή χωρίς συμβόλαιο	-	-	-	-	-
Δημόσιος-Ιδιωτικός τομέας				NAI	NAI	NAI	-	-	-
Δημόσιος τομέας (Υπουργεία, ΝΠΔΔ, Γεν. Γραμματείες, Νομαρχίες, κλπ.)	1 α/κ	NAI 1=1 α/κ	NAI 1=1 ^γ α/κ	NAI 1 Δημόσιος τομέας α/κ	NAI 1 Δημόσιος τομέας α/κ	NAI α/κ 1 Δημόσιος τομέας	-	-	-
Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης	2	2=2	2=2	2 Ιδιωτικός τομέας	-	-	-	-	-
Δημόσιες επιχειρήσεις (ΔΕΗ, ΝΠΔΔ κλπ.)	3	3=3	3=3 ^δ	-	-	-	-	-	-
Ιδιωτικός τομέας	4	4=4	4=4	-	-	-	-	-	-
Ωρες εργασίας την προηγούμενη εβδομάδα				Ωρες εργασίας την προηγούμενη εβδομάδα	Ωρες εργασίας την προηγούμενη εβδομάδα	Ωρες εργασίας την προηγούμενη εβδομάδα	Ωρες εργασίας την προηγούμενη εβδομάδα	Ωρες εργασίας την προηγούμενη εβδομάδα	Κατάρτιση της μεταβλητής εκ των υστέρων ^α
00-99 Ωρες		NAI	01-99 Ωρες	01-99 Ωρες	00-99	01-99	-	-	-
Συνήθειες ώρες εργασίας την εβδομάδα				Συνήθειες ώρες εργασίας την εβδομάδα	Συνήθειες ώρες εργασίας	-	-	-	-
00-99 Ωρες		NAI	01-99 Ωρες	01-99 Ωρες	01-99 Ωρες	-	-	-	-

Σημείωση: α/κ = αυτοκωδικογράφηση.

^α Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1957/1958-1963/1964 έχουμε κατάρτιση εκ των υστέρων των ωρών εργασίας κατά την προηγούμενη εβδομάδα από τη μεταβλητή «συνθήκη και απασχολήσεως», βλ. ΕΣΥΕ, 1961 ό.π., Παράρτημα ΙΙΙ, σ. 436^γ ΕΣΥΕ (1969), ό.π., Παράρτημα Δ', σ. 342.

^β Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 2004/2005, καταγράφεται και η μεταβλητή «Νομός στον οποίο εργάζεται: 1 Στον ίδιο Νομό, 2 Σε άλλο Νομό», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ).

^γ Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 2004/2005-2008, δεν καταγράφονται οι «Νομαρχίες», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ).

^δ Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 2004/2005-2009, καταγράφεται και ο «ΟΤΕ», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ).

εβδομάδα.⁴ Στην έρευνα του 1987/1988 και στις μεταγενέστερες έρευνες, προστέθηκε και η διάκριση εργασίας στον δημόσιο ή ιδιωτικό τομέα (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Από την έρευνα του 1993/1994 και στις μεταγενέστερες έρευνες, προστέθηκε η μεταβλητή «συνήθεις ώρες εργασίας» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και από την έρευνα του 1998/1999 του και στις μεταγενέστερες έρευνες προστέθηκε η μεταβλητή για το «είδος εργασιακής σχέσης» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Η συγκρισιμότητα επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 και τις μεταγενέστερες έρευνες, με προσοχή για την εναρμόνιση των κωδικών.

Από την έρευνα του 1993/1994 και στις μεταγενέστερες έρευνες άρχισε να καταγράφεται η απασχόληση κατά το προηγούμενο έτος (Πίνακα 2.10). Από την έρευνα του 1993/1994 και στις μεταγενέστερες έρευνες άρχισε να καταγράφεται το «είδος της απασχόλησης», «πλήρης» ή «μερική» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Από την έρευνα του 1987/1988 και στις μεταγενέστερες έρευνες καταγράφονται ο «τρόπος ασφάλισης» και ο «οργανισμός ασφάλισης» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α).

Από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες καταγράφεται «η ασχολία, το επάγγελμα, ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας ή η θέση στην εργασία» κατά «την προηγούμενη εβδομάδα (τρέχουσα)» όταν διαφέρει «από τη συνήθη» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Βεβαίως, όπως είναι γνωστό, το επάγγελμα είναι ανοιχτό ερώτημα. Στις δύο πρώτες έρευνες του 1957/1958 και 1963/1964, εφαρμόστηκε η πρώτη πλήρης έκδοση της διεθνούς ταξινόμησης International Standard Classification of Occupations

⁴ Για την κατάρτιση της μεταβλητής, ώρες εργασίας την προηγούμενη εβδομάδα, εκ των υστέρων από την μεταβλητή «συνθήκαι απασχολήσεως» στην έρευνα του 1957/1958, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙΙ, σ. 436. Αναλυτικότερα, για την έρευνα του 1957/1958 καταγράφονται οι «συνθήκαι απασχολήσεως: 1. Εργαζόμενος 42 ή περισσότερες ώρες, εβδομαδιαίως, 2. Εργαζόμενος 30-41 ώρες εβδομαδιαίως, 3. Εργαζόμενος 10-29 ώρες εβδομαδιαίως, 4. Εργαζόμενος ολιγώτερων των 10 ωρών εβδομαδιαίως, 5. Άνεργος επί διάστημα μικρότερον των 6 μηνών (επιδοτούμενος), 6. Άνεργος επί διάστημα μικρότερον των 6 μηνών (μη επιδοτούμενος), 7. Άνεργος επί 6 ή περισσότερους μήνας (επιδοτούμενος), 8. Άνεργος επί 6 ή περισσότερους μήνας (μη επιδοτούμενος), 9. Πάσαι αι λοιπαί κατηγορίαι (μη οικονομικώς ενεργά μέλη-αποσυρθέντες της εργασίας και λοιπά μέλη)», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙΙ, σ. 436. Για την κατάρτιση της μεταβλητής, ώρες εργασίας την προηγούμενη εβδομάδα, εκ των υστέρων από την μεταβλητή «συνθήκαι απασχολήσεως» στην έρευνα του 1963/1964, βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Παράρτημα Δ, σ. 342. Αναλυτικότερα, για την έρευνα του 1963/1964 καταγράφονται οι «συνθήκαι απασχολήσεως: 1. Εργαζόμενος 42 ή περισσότερες ώρες εβδομαδιαίως, 2. Εργαζόμενος 30-41 ώρες εβδομαδιαίως, 3. Εργαζόμενος 10-29 ώρες εβδομαδιαίως, 4. Εργαζόμενος μέχρις 9 ώρες εβδομαδιαίως, 5. Άνεργος επί 7 ημέρας μέχρι 3 μήνας, 6. Άνεργος επί 3-6 μήνας, 7. Άνεργος επί 6 ή περισσότερους μήνας, 8. Ανήκοντες εις το εργατικόν δυναμικόν και μη εργαζόμενοι λόγω ασθένειας, αδείας, απεργίας κλπ., 9. Δεν εδηλώθη, 0. Ζητούντες εργασίαν δια πρώτην φοράν-Μη επαγγελματικώς εργαζόμενοι», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Παράρτημα Δ, σ. 342. Για την μεταβλητή «ώρες εργασίας την προηγούμενη εβδομάδα» στην έρευνα του 1974, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.α).

Πίνακας 2.10 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση της απασχόλησης-είδος απασχόλησης, ασχολία κατά το προηγούμενο έτος πριν από τη λήξη της έρευνας, τρόπος ασφάλισης, οργανισμός ασφάλισης

Περιγραφή 2015	Κωδικοί 2015	Κωδικοί 2014-2004/2005	Κωδικοί 1998/1999	Κωδικοί 1993/1994	Κωδικοί 1987/1988	Κωδικοί 1981/1982-1957/1958
Είδος απασχόλησης	α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	-	-
Πλήρης απασχόληση	1	1=1	1=1	1=1		
Μερική απασχόληση	2	2=2	2=2	2=2		
Ασχολία κατά το προηγούμενο έτος πριν από τη λήξη της έρευνας		NAI	Ασχολία κατά τους τελευταίους 12 μήνες 00-52 Εβδομάδες	Ασχολία κατά τους τελευταίους 12 μήνες 00-52 Εβδομάδες	-	-
Εργαζόμενος-αριθμός εβδομάδων		✓	-	-		
Ανεργός-αριθμός εβδομάδων		✓	-	-		
Οικονομικά μη ενεργός-αριθμός εβδομάδων		✓	-	-		
Τρόπος ασφάλισης	α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	-
Άμεσα ασφαλισμένος	1	1=1	1=1	1=1	(Πρώτο ψηφίο) ^α 1=1	
Έμμεσα ασφαλισμένος	2	2=2	2=2	2=2	2=2	
Ανασφάλιστος	9	9=9	3=9	3=9	3=9	
Οργανισμός ασφάλισης	α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	Ασφαλιστικός οργανισμός κύριας ασφάλειας αν/κ ^α	-
ΠΕΔΥ	1	1 IKA	1 IKA	1 IKA	(Δεύτερο ψηφίο) ^α 1 IKA	
Λοιπά ταμεία	2	2 ΟΓΑ	2 ΟΓΑ	2 ΟΓΑ	2 ΟΓΑ	
		3 Δημόσιο	3 Δημόσιο	3 Δημόσιο	3 Δημόσιο	
		4 ΟΑΕΕ ^β	4 ΤΕΒΕ	4 ΤΕΒΕ	4 ΤΕΒΕ	
		5=2	5=2	5=2	5=2	
		6 Ανασφάλιστος	6 Ανασφάλιστος	6 Ανασφάλιστος	9 Ανασφάλιστος	

Σημείωση: αν/κ = αναλυτική καταγραφή, α/κ = αυτοκωδικογράφηση.

^α Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1987/1988, για τη μεταβλητή «ασφαλιστικός οργανισμός» η καταγραφή ήταν αναλυτική και η ΕΛΣΤΑΤ την ανέλυε σε κατηγορίες, βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.α). Ας σημειωθεί, επίσης, ότι ο «τρόπος ασφάλισης» αυτοκωδικογραφείται και αποτελεί το πρώτο ψηφίο και ο «ασφαλιστικός οργανισμός» καταγράφεται αναλυτικά και κωδικογραφείται από την ΕΛΣΤΑΤ, αποτελώντας το δεύτερο ψηφίο, βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.α).

^β Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 2004/2005-2008 στη μεταβλητή «οργανισμός ασφάλισης», ο κωδικός 4 καταγράφεται ως «ΤΕΒΕ», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

(ISCO), γνωστή ως ISCO-58, η οποία αναπτύχθηκε το 1957 στην 9η σύνοδο του International Conference of Labour Statisticians (ICLS) και υιοθετήθηκε από το International Labour Organization (ILO). Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, η ΕΣΥΕ ανέπτυξε τη Στατιστική Ταξινόμηση των Επαγγελματιών (ΣΤΕΠ), η οποία σχεδιάστηκε σύμφωνα με την διεθνή ταξινόμηση ISCO ώστε να ανταποκρίνεται με επάρκεια στη διάρθρωση της ελληνικής αγοράς εργασίας. Στην έρευνα του 1974 χρησιμοποιήθηκε η ΣΤΕΠ-71, η οποία βασιζόταν στην δεύτερη έκδοση της διεθνούς ταξινόμησης ISCO-68 που συμφωνήθηκε το 1966 στην 11η σύνοδο του ICLS και υιοθετήθηκε από το ILO. Στις έρευνες του 1981/1982 και 1987/1988 χρησιμοποιήθηκε η αναθεωρημένη έκδοση της ΣΤΕΠ-71, η ΣΤΕΠ-81, η οποία και αυτή βασιζόταν στην δεύτερη έκδοση της διεθνούς ταξινόμησης ISCO-68. Από την έρευνα του 1993/1994 μέχρι και την έρευνα του 2009, χρησιμοποιήθηκε η ΣΤΕΠ-92, η οποία βασιζόταν στην τρίτη έκδοση της διεθνούς ταξινόμησης ISCO-88 που συμφωνήθηκε το 1987 στην 14η σύνοδο του ICLS και υιοθετήθηκε από το ILO. Από την έρευνα του 2010 μέχρι και την έρευνα του 2012, χρησιμοποιήθηκε η ΣΤΕΠ-10, η οποία βασιζόταν στην ISCO-88. Στην έρευνα του 2013, εγκαταλείφθηκε η ΣΤΕΠ και χρησιμοποιήθηκε η ISCO-88. Από την έρευνα του 2014 και στις μεταγενέστερες έρευνες εφαρμόστηκε η τρίτη έκδοση της διεθνούς ταξινόμησης ISCO-08, η οποία συμφωνήθηκε το 2007 στην 17η σύνοδο του ICLS και υιοθετήθηκε από το ILO. Για τις πληροφορίες αυτές σχετικά με τη διεθνή ταξινόμηση, βλ. ΕΣΥΕ (1995)· ΕΣΥΕ (1999)· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.)· Eurostat Your Key to European Statistics (n.d.)· International Labour Organization (n.d.)· United Nations Statistics Divisions (n.d.).

Για την περιγραφή των επαγγελματιών χρησιμοποιήθηκαν τριψήφιοι κωδικοί στις έρευνες από το 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1987/1988. Από την έρευνα του 1993/1994 και σε όλες τις μεταγενέστερες έρευνες, χρησιμοποιήθηκαν τετραψήφιοι κωδικοί. Η συγκρισιμότητα των διψήφιων κωδικών που χρησιμοποιήθηκαν στις ΕΟΠ για την περιγραφή των επαγγελματιών παρουσιάζεται αναλυτικά στο Παράρτημα Α ως Πίνακας Α1 και σημειώνονται όλες οι μεταβολές. Ας σημειωθεί ότι, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες καταγράφεται η «κύρια οικονομική δραστηριότητα» των μελών του νοικοκυριού: «εργαζόμενος, άνεργος, συνταξιούχος και μη οικονομικά ενεργός (μαθητής, σπουδαστής, στρατιώτης, νοικοκυρά, εισοδηματίας, ανίκανος για εργασία κλπ.)» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας μετράται ως ανοιχτό ερώτημα όπως και στην περίπτωση του επαγγέλματος. Στην πρώτη έρευνα του 1957/1958, εφαρμόστηκε η Στατιστική Ταξινόμηση των Κλάδων Οικονομικής Δραστηριότητας (ΣΤΑΚΟΔ) η οποία αναπτύχθηκε από την ΕΣΥΕ το 1951. Η ΣΤΑΚΟΔ 1951 βασίστηκε στην πρώτη έκδοση της διεθνούς ταξινόμησης International Standard Industrial Classification of All Economic Activities (ISIC) η οποία αναπτύχθηκε από την United Nations Statistics Division το 1948. Στην δεύτερη έρευνα του 1963/1964 εφαρμόστηκε η ΣΤΑΚΟΔ 1960, η οποία βασίστηκε στην πρώτη αναθεωρημένη έκδοση της ISIC 1968. Στην έρευνα του 1974, εφαρμόστηκε η ΣΤΑΚΟΔ 1970, η οποία βασίστηκε στην δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση της ISIC 1968 και στην πρώτη έκδοση της διεθνούς ταξινόμησης Nomenclature Statistique des Activités Économiques dans la Communauté Européenne (NACE) που εκπονήθηκε το 1970 από την United Nations Statistics Division και την Eurostat. Στις έρευνες του 1981/1982 και 1987/1988 χρησιμοποιήθηκε η ΣΤΑΚΟΔ 1980 η οποία βασίστηκε στην δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση της ISIC 1968 και στην NACE 1970. Ας σημειωθεί ότι, η NACE αν και συμφωνούσε με την ISIC στα συνεπτυγμένα επίπεδα, διέφερε σημαντικά στα περισσότερα λεπτομερή επίπεδα με αποτελέσματα οι δυνατότητες συγκρίσεων με άλλες ταξινομήσεις που βασίζονταν στην ISIC να είναι περιορισμένες. Το 1990, η Eurostat επέβαλε στα κράτη μέλη την εφαρμογή της NACE 1970. Όμως, επέτρεψε τη χρήση μιας εθνικής εκδοχής της εφόσον ήταν προσαρμοσμένη στο ιεραρχικό πλαίσιο που όριζε η NACE. Στο πλαίσιο αυτό η ΕΣΥΕ ανέπτυξε τη ΣΤΑΚΟΔ 1991 η οποία βασίστηκε στην τρίτη αναθεωρημένη έκδοση της ISIC 1990 και στην πρώτη αναθεωρημένη έκδοση της NACE 1990 και εφαρμόστηκε στις έρευνες του 1993/1994 και 1998/1999. Στην έρευνα του 2004/2005 χρησιμοποιήθηκε η ΣΤΑΚΟΔ-03 η οποία βασίστηκε στην πρώτη αναθεωρημένη έκδοση της τρίτης ISIC 2004 και στην πρώτη αναθεωρημένη έκδοση της NACE 2001. Από την έρευνα του 2008 μέχρι και την έρευνα του 2015 εφαρμόστηκε η ΣΤΑΚΟΔ-08 η οποία βασίστηκε στην τέταρτη αναθεωρημένη έκδοση της ISIC 2008 και στην δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση της NACE 2008. Για τις πληροφορίες αυτές σχετικά με τις διεθνείς ταξινομήσεις, βλ. ΕΣΥΕ (1994)· ΕΣΥΕ (2002)· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.)· Eurostat Your Key to European Statistics (n.d.)· United Nations (2008)· United Nations Statistics Divisions (n.d.).

Σε όλες τις έρευνες για την περιγραφή του κλάδου οικονομικής δραστηριότητας χρησιμοποιήθηκαν τετραψήφιοι κωδικοί. Η συγκρισιμότητα των

διψήφιων κωδικών που περιγράφουν τον κλάδο της οικονομικής δραστηριότητας παρουσιάζεται αναλυτικά στο Παράρτημα Α ως Πίνακας Α2 και σημειώνονται όλες οι μεταβολές.

Ας σημειωθεί ότι, από την έρευνα του 1993/1994 και στις μεταγενέστερες έρευνες συλλέγονται δεδομένα για την «ασφάλεια υγείας», «υποχρεωτική» και «μη υποχρεωτική» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με μία μετατόπιση στον ορισμό, από την έρευνα του 1998/1999, από την «προσωπική ασφάλεια υγείας» στην «μη υποχρεωτική ασφάλεια υγείας» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Επίσης, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες καταγράφονται η «χώρα γέννησης» καθώς και η «υπηκοότητα» κατά την περίοδο συλλογής των δεδομένων, ενώ στην έρευνα του 2015 προστέθηκε και η «χώρα διαμονής» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Για την περίπτωση διπλής υπηκοότητας καταγράφονται και οι δύο (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Οι «κωδικοί χωρών» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), παρουσιάζονται αναλυτικά στο Παράρτημα Α (Πίνακας Α3). Επιπροσθέτως, στο Παράρτημα Α (Πίνακας Α4) παρουσιάζονται και οι «κωδικοί των περιφερειακών ενοτήτων» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Στις έρευνες που διεξήχθησαν από το 1957/1958 έως και την έρευνα του 1993/1994 εφαρμόστηκε η ταξινόμηση Nomenclature des Unités Territoriales Statistique (NUTS) II η οποία βασιζόταν στο πλαίσιο «συμφωνίας κυρίων» μεταξύ των κρατών μελών και της Eurostat. Η ταξινόμηση αυτή καθορίστηκε από τη Eurostat στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ώστε να προσφέρεται ένα ενιαίο και συνεκτικό σύστημα για τη διαίρεση του εδάφους της ΕΕ προκειμένου να παράγονται περιφερειακές στατιστικές σε τρία επίπεδα NUTS I, II και III, ξεκινώντας από τις μεγαλύτερες προς τις μικρότερες σε έκταση εδαφικές μονάδες. Στην έρευνα του 1998/1999 εφαρμόστηκε η έκδοση της NUTS II του 1999 η οποία βασιζόταν σε άτυπη συμφωνία. Στην έρευνα του 2004/2005 εφαρμόστηκε η έκδοση της NUTS II του 2003. Από την έρευνα του 2008 μέχρι και την έρευνα του 2011 εφαρμόστηκε η έκδοση της NUTS I του 2006. Από την έρευνα του 2012 μέχρι και την έρευνα του 2014 εφαρμόστηκε η έκδοση της NUTS I του 2010. Από την έρευνα του 2015 εφαρμόζεται η έκδοση της NUTS I του 2013 σύμφωνα με τον κανονισμό της 1ης Ιανουαρίου 2015. Αν και ο κανονισμός ορίζει τη σταθερότητα της ταξινόμησης για τουλάχιστον τρία έτη υπάρχουν παρεκκλίσεις από τις χώρες μέλη οι οποίες όμως απαιτούν προηγουμένως την τήρηση μιας αυστηρής διαδικασίας για την έγκρισή τους. Για τις πληροφορίες αυτές σχετικά με τη διεθνή ταξινόμηση, βλ. ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· Eurostat Your Key to European Statistics (n.d.).

Το «είδος του καταλύματος» άρχισε να καταγράφεται από την έρευνα του 1993/1994, οι «παροχές σε είδος» και οι «πηγές εισοδήματος του νοικοκυριού» από την έρευνα του 2004/2005 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), όπως φαίνεται στον Πίνακα 2.11. Οι κωδικοί για τη μέτρηση του «ατομικού εισοδήματος» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) παρουσιάζονται αναλυτικά στο Παράρτημα Α (Πίνακας Α5).

Πίνακας 2.11 Η διαχρονική συγκρισιμότητα για τη μέτρηση των παροχών σε είδος-είδους καταλύματος-πηγών εισοδήματος του νοικοκυριού

Περιγραφή 2015	Κωδικοί 2015	Κωδικοί 2014-2010	Κωδικοί 2009-2004/2005	Κωδικοί 1998/1999-1993/1994*	Κωδικοί 1987/1988-1957/1958*
Παροχές σε είδος	α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	-	-
Ηλεκτρισμός	1	1=1	1=1		
Υδρευση	2	2=2	2=2		
Τηλέφωνο	3	3=3	3=3		
Θερμική ενέργεια	4	4=4	4=4		
Είδος καταλύματος	αν/κ ^α	NAI αν/κ ^α	NAI αν/κ ^α	NAI αν/κ ^α	-
Ξενοδοχείο, bungalows	1	1=1	1=1	1 Ξενοδοχείο, πανσιόν	
Πανσιόν, ενοικιαζόμενα δωμάτια	2	2=2	2=2	2=3	
Ενοικιασμένη κατοικία	3	3=3	3=3	3=4	
Έμεινε σε συγγενείς ή φίλους	4	4=4	4=4	4=5	
Δευτερεύουσα ή εξοχική κατοικία	5	5=5	5=5	5=6	
Κατασκήνωση, τροχόσπιτο	6	6=6	6=6	6=7	
Άλλο είδος	7	7=7	7=7	-	
Πηγές εισοδήματος ^β	α/κ	NAI ^β α/κ	NAI ^β α/κ	-	-
Μισθοί ή ημερομίσθια	1	1=1	1=1		
Εισόδημα από αυτοαπασχόληση, από γεωργική ή κτηνοτροφική εκμετάλλευση	2 2	2=2	2=2		
Εισόδημα από περιουσία	3	3=3	3=3		
Συντάξεις και επιδόματα συντάξεων	4 4	4=4	4 Συντάξεις		
Επιδόματα ανεργίας ή αποζημίωση λόγω απόλυσης	5 5	5=5	5=5		
Άλλα επιδόματα ή βοηθήματα και εισοδήματα από άλλες πηγές	6 6	6=6	6=6		
Κύρια πηγή εισοδήματος 1-6	α/κ	NAI α/κ	NAI α/κ	-	-

Σημείωση: αν/κ = αναλυτική καταγραφή, α/κ = αυτοκωδικογράφηση.

* Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1957/1958 η μεταβλητή του «ατομικού χρηματικού εισοδήματος» καταγράφεται στο ΕΡ 5, βλ. ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Παράρτημα Ι, σσ. 397-399. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι στην έρευνα του 1981/1982 η μεταβλητή «ατομικού χρηματικού εισοδήματος» καταγράφεται στο «ΕΟΠ 4» και στην έρευνα του 1987/1988 η μεταβλητή «είδος εισοδήματος» καταγράφεται στο «ΕΟΠ: 3», στο «έντυπο εισοδήματος» και παρουσιάζεται με τις μεταβλητές «μισθωτός ή ημερομίσθιος», «εργοδότης ή εργαζόμενος για δικό του λογαριασμό (εκτός από γεωργό, κτηνοτρόφο κλπ.)», «γεωργός, κτηνοτρόφος, ψαράς κλπ.», «συμβοληθούν μέλος ή άνεργος ή μη εργαζόμενος» και «τεκμαρτά εισοδήματα-αξία ειδών που απέκτησε δωρεάν το νοικοκυριό», βλ. Παράρτημα Δ' ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙΙ, σσ. 393-396. Σημειώνουμε ότι στις έρευνες 1993/1994-1998/1999 η μεταβλητή «πηγή εισοδήματος» καταγράφεται στο «ΕΟΠ: 2», στο «εισόδημα» και παρουσιάζεται με τις μεταβλητές «μισθωτός ή ημερομίσθιος», «εργοδότης ή εργαζόμενος για δικό του λογαριασμό (εκτός από γεωργό, κτηνοτρόφο κλπ.)», «γεωργός, κτηνοτρόφος, ψαράς κλπ.» και «βοηθός στην οικογενειακή επιχείρηση χωρίς αμοιβή ή άνεργος ή μη εργαζόμενος», βλ. Παράρτημα Δ' ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

^α Ας σημειωθεί ότι, η καταγραφή ήταν αναλυτική και η ΕΛΣΤΑΤ την ανέλυε σε κατηγορίες, βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.)· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.α).

^β Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 2004/2005 η μεταβλητή «πηγές εισοδήματος» καταγράφονται στο «ερωτηματολόγιο νοικοκυριού (ΕΟΠ 1)», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

Τέλος, στο Παράρτημα Α παρουσιάζεται η διαχρονική συγκρισιμότητα των μετρήσεων για τον «τύπο κατοικίας» (Πίνακας Α6), τη «μορφή κατοχής της κατοικίας» (Πίνακας Α7), το «είδος ενοικίασης», το «έτος αγοράς της ιδιόκτητης κατοικίας και το έτος υπογραφής συμβολαίου της ενοικιασμένης κατοικίας», τον «αριθμό των δωματίων και το εμβαδόν της κατοικίας» (Πίνακας Α8), το «έτος κατασκευής» και «διαμονής» (Πίνακας Α9), τις «ανέσεις» (Πίνακας Α10), τα «μέσα μαγειρέματος» και «θέρμανσης» (Πίνακας Α11), τα «διαρκή καταναλωτικά αγαθά» (Πίνακας Α12), τη «δευτερεύουσα ή εξοχική κατοικία» (Πίνακας Α13) και τη «παραγωγή λαχανικών» κλπ. στον «κήπο» και τη «παραγωγή από μικρή οικόσιτη κτηνοτροφία» της «κύριας, δευτερεύουσας ή εξοχικής κατοικίας» (Πίνακας Α14), σύμφωνα με τα αντίστοιχα δημοσιεύματα για τις δύο πρώτες έρευνες (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙΙ, σσ. 437-438· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Δ', σσ. 343-344), τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) για τις έρευνες 1974-2015, και τα ερωτηματολόγια των ερευνών (Παράρτημα Δ' ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

2.4 Η συγκρισιμότητα ειδών και υπηρεσιών της ατομικής κατανάλωσης

Στον Πίνακα 2.12 παρουσιάζονται διαχρονικά οι ταξινομήσεις των ομάδων της ατομικής κατανάλωσης για τα είδη και τις υπηρεσίες σύμφωνα με τους ορισμούς των ΕΟΠ 1957/58-2015 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Σύμφωνα με τα δεδομένα, παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 αν και τα είδη και οι υπηρεσίες κατηγοριοποιούνται σε εννέα ομάδες, χρησιμοποιήθηκαν διαφορετικοί ορισμοί στις δύο πρώτες έρευνες 1957/1958-1963/1964 από ό,τι στις έρευνες 1974-1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Από την έρευνα του 1998/1999 και στις μεταγενέστερες έρευνες, η συγκρισιμότητα επιτυγχάνεται με την εφαρμογή της ταξινόμησης COICOP-HBS σύμφωνα με τις προτάσεις της Eurostat (1997) και τα είδη και οι υπηρεσίες κατηγοριοποιούνται σε δώδεκα ομάδες (Πίνακας 2.13). Ας σημειωθεί ότι, η τελική ταξινόμηση COICOP καταρτίστηκε από τον ΟΟΣΑ, έπειτα από συζητήσεις με την Eurostat, τη UNSD και τις εθνικές στατιστικές υπηρεσίες των κρατών μελών της, τον Οκτώβριο του 1998 και εγκρίθηκε το Μάρτιο του 1999 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) παρουσιάζονται διαχρονικά οι ταξινομήσεις της ατομικής κατανάλωσης για τα είδη και τις υπηρεσίες σύμφωνα με τους ορισμούς

Πίνακας 2.12 Η μέτρηση των ειδών και υπηρεσιών της Ελληνικής Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 1957/1958-2015

Περιγραφή είδους ή υπηρεσίας 2015	Κωδικοί είδους 2015	Κωδικοί είδους 2014-1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994	Κωδικοί είδους 1987/1988	Κωδικοί είδους 1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1957
Είδη διατροφής και μη οινόπνευματώδη ποτά	01	√	0-1 ^γ	0-1 ^γ	0-1 ^γ	1 ^γ	2000 ^β	2.0.0 ^α
Οινόπνευματώδη ποτά και καπνός	02	√	2	2	2	2	2000 ^β	3.0.0
Είδη ένδυσης και υπόδησης	03	√	3	3	3	3	3000	3.0.0
Στέγαση, ύδρευση, καύσιμα	04	√	4	4	4	4	4000	4.0.0
και φωτισμός κύριας και δευτερεύουσας ή εξοχικής κατοικίας	04	√	4	4	4	4	1000 ^β	1.0.0 ^α
Διαρκή αγαθά οικιακής χρήσης - οικιακά είδη άμεσης κατανάλωσης	05	√	5	5	5	5	1000 ^β	1.0.0 ^α
και οικιακές υπηρεσίες	05	√	5	5	5	5	5000	5.0.0
Υγεία	06	√	6 ^γ	6 ^γ	6 ^γ	6 ^γ	6000	6.0.0
Μεταφορές	07	√	7 ^γ	7 ^γ	7 ^γ	7 ^γ	7000 ^β	7.0.0 ^α
Επικοινωνίες	08	√	8	8	8	8	8000	8.0.0
Αναψυχή	09	√	9 ^γ	9 ^γ	9 ^γ	9 ^γ	9000	9.0.0
και πολιτισμός	09	√	7 ^γ	7 ^γ	7 ^γ	7 ^γ	7000 ^β	7.0.0 ^α
Εκπαίδευση	10	√	7 ^γ	7 ^γ	7 ^γ	7 ^γ	7000 ^β	7.0.0 ^α
Ξενοδοχεία,	11	√	7 ^γ	9 ^γ	9 ^γ	7+9 ^γ	7000 ^β	7.0.0 ^α
καφενεία και εστιατόρια	11	√	0-1 ^γ	0-1 ^γ	0-1 ^γ	1 ^γ	2000 ^β	2.0.0 ^α
Διάφορα αγαθά και υπηρεσίες	12	√	9 ^γ	9 ^γ	9 ^γ	9 ^γ	9000 ^β	9.0.0 ^α

^α Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1957/1958 ο κωδικός 1.0.0 περιγράφει τη γενική κατηγορία «δαπάναι κατοικίας, συμπεριλαμβανομένων καυσίμων και φωτισμού», ο κωδικός 2.0.0 περιγράφει τη γενική κατηγορία «διατροφή», ο κωδικός 7.0.0 περιγράφει τη γενική κατηγορία «ιατρική περίθαλψη, ατομικός ευπρεπισμός, εκπαίδευσις, αναψυχή» και ο κωδικός 9.0.0 περιγράφει τη γενική κατηγορία «διάφορα», βλ. ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Παράρτημα II, σσ. 425, 426, 430, 431.

^β Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1963/1964 ο κωδικός 1000 περιγράφει τη γενική κατηγορία «δαπάναι κατοικίας, συμπεριλαμβανομένων καυσίμων και φωτισμού», ο κωδικός 2000 περιγράφει τη γενική κατηγορία «είδη διατροφής», ο κωδικός 7000 περιγράφει τη γενική κατηγορία «ιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη, ατομικός ευπρεπισμός, εκπαίδευσις, αναψυχή» και ο κωδικός 9000 περιγράφει τη γενική κατηγορία «διάφορα», βλ. ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Παράρτημα Γ', σσ. 327, 328, 334, 336.

^γ Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1974 στον κωδικό 7 περιλαμβάνονται τα «ξενοδοχεία», «διά παραθερισμόν ή άλλου είδους διακοπής» και στον κωδικό 9 τα ξενοδοχεία «πλην διά παραθερισμόν ή άλλου είδους διακοπής», βλ. ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Παράρτημα II, σσ. 180, 181' ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.α). Ας σημειωθεί, επίσης, ότι στις έρευνες 1974-1993/1994 ο κωδικός 1 για την έρευνα του 1974 και ο κωδικός 0-1 για τις έρευνες 1981/1982-1993/1994 περιγράφει τη γενική κατηγορία «είδη διατροφής», ο κωδικός 6 περιγράφει την γενική κατηγορία «υγεία και ατομικός ευπρεπισμός», ο κωδικός 7 περιγράφει τη γενική κατηγορία «εκπαίδευση-μόρφωση-αναψυχή» και ο κωδικός 9 περιγράφει τη γενική κατηγορία «διάφορα αγαθά και υπηρεσίες», βλ. ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Παράρτημα II, σσ. 175, 178, 179, 180' ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα II, σσ. 244, 247, 249' ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα II, Πίνακας II, σσ. 352, 355, 357' ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Παράρτημα II, Πίνακας II, σσ. 458, 461, 462, 464' ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.α).

Πίνακας 2.13 Το χρησιμοποιούμενο σύστημα ταξινόμησης για την ατομική κατανάλωση της Ελληνικής Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 1957/1958-2015

Έρευνα	Ταξινόμηση	Αριθμός ομάδων ειδών και υπηρεσιών
Ε.Ο.Π. 2015	COICOP-HBS 2013*	12
Ε.Ο.Π. 2014	COICOP-HBS 2003*	12
Ε.Ο.Π. 2013	COICOP-HBS 2003*	12
Ε.Ο.Π. 2012	COICOP-HBS 2003*	12
Ε.Ο.Π. 2011	COICOP-HBS 2003*	12
Ε.Ο.Π. 2010	COICOP-HBS 2003*	12
Ε.Ο.Π. 2009	COICOP-HBS 2003*	12
Ε.Ο.Π. 2008	COICOP-HBS 2003*	12
Ε.Ο.Π. 2004/2005	COICOP-HBS 2003*	12
Ε.Ο.Π. 1998/1999	COICOP-HBS 1997*	12
Ε.Ο.Π. 1993/1994	συμφωνία κυρίων	9
Ε.Ο.Π. 1987/1988	συμφωνία κυρίων	9
Ε.Ο.Π. 1981/1982	συμφωνία κυρίων	9
Ε.Ο.Π. 1974	συμφωνία κυρίων	9
Ε.Ο.Π. 1963/1964	συμφωνία κυρίων	9
Ε.Ο.Π. 1957/1958	συμφωνία κυρίων	9

* EUROSTAT: Classification of Individual Consumption by Purpose - Household Budget Survey, COICOP-HBS.

των ΕΟΠ 1957/58-2015 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Συγκεκριμένα, παρουσιάζουμε τον έλεγχο για τη συγκρισιμότητα του αλευριού και των άλλων δημητριακών, του ψωμιού, των λοιπών προϊόντων αρτοποιίας, των πιτσών και πιτών, των δημητριακών πρωινού, των λοιπών προϊόντων δημητριακών του ρυζιού και των ζυμαρικών και κουσκούς που ανήκουν στη γενική κατηγορία «αλεύρι ψωμί, δημητριακά» και του κρέατος των ΕΟΠ 1957/1958-2015 (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), αλλά και τα αντίστοιχα αποτελέσματα για όλα τα υπόλοιπα είδη και τις υπηρεσίες παρουσιάζονται αναλυτικά στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1).

Όπως φαίνεται, οι περισσότερες ομάδες και κατηγορίες περιέχουν είτε αγαθά είτε υπηρεσίες. Στις έρευνες 2004/2005-2015, για τις κατηγορίες που περιλαμβάνουν αγαθά (είδη) καταγράφονται οι ενδείξεις μη διαρκή (ΜΔ), ημιδιαρκή (ΗΔ) ή διαρκή (Δ) και για τις υποκατηγορίες που απαρτίζονται από υπηρεσίες, η ένδειξη (Υ) (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Ορισμένες κατηγορίες περιλαμβάνουν και αγαθά και υπηρεσίες και επειδή είναι δύσκολο να γίνει ο διαχωρισμός τους, σημειώνονται συνήθως με την ένδειξη (Υ), όταν η συνιστώσα των υπηρεσιών κυριαρχεί (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν ότι, η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015, εφόσον οι κωδικοί παρουσιάζουν λιγότερες διαφοροποιήσεις και περιλαμβάνουν όλο και περισσότερη λεπτομέρεια, αν και στην έρευνα του 2015 υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις. Για τα προηγούμενα έτη, οι κωδικοί περιλαμβάνουν όλο και λιγότερη λεπτομέρεια, γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη για τη συγκρισιμότητα των κωδικών ειδών και υπηρεσιών, κατά την εκτίμηση της ατομικής κατανάλωσης (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για το «ψωμί» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), αλλά και για τα είδη αρτοποιίας δεν

περιλαμβάνουν λεπτομέρεια (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με το «ψωμί» να διαχωρίζεται στα είδη του μέχρι και την έρευνα του 1963/1964, με μεγαλύτερη λεπτομέρεια στην έρευνα του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328) και μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 να περιορίζεται σε έναν κωδικό (ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και με τα είδη αρτοποιίας, άγλυκα και γλυκά, να περιορίζονται στους ίδιους κωδικούς (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης.

Η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για το «ψωμί» και τα «είδη αρτοποιίας» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για το «ψωμί» και τα «είδη αρτοποιίας», εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού του ψωμιού στα είδη του και των ειδών αρτοποιίας σε «άγλυκα προϊόντα αρτοποιίας» και «γλυκά προϊόντα αρτοποιίας», ενώ στην έρευνα του 2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού του ψωμιού και των ειδών αρτοποιίας, από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014, σε «ψωμί» και «λοιπά προϊόντα αρτοποιίας» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε και από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες υπάρχουν διαφοροποιήσεις, εφόσον περιλαμβάνονται και «λαγάνες» στα «λοιπά είδη ψωμιών» και εφόσον, από την έρευνα του 2010, οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού του ψωμιού αλλά και των ειδών αρτοποιίας σε «υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» και «χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι στις έρευνες 2004/2005-2014 καταγράφονται και τα «σάντουιτς», ενώ στην έρευνα του 2015 μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για τα προϊόντα ζύμης, αλλά και τα άλλα

συναφή είδη ζαχαροπλαστικής δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με τα προϊόντα ζύμης και τα άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής να περιορίζονται στους ίδιους κωδικούς με τα είδη αρτοποιίας από την έρευνα του 1963/1964 μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1969·ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 να περιορίζονται σε έναν κωδικό στα «προϊόντα ζαχαροπλαστικής» (ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), με εξαίρεση τις τάρτες, τα μελομακάρονα, τους κουραμπιέδες, τους λουκουμάδες, τον χαλβά πολίτικο και τις δίπλες, εφόσον δεν καταγράφονται μέχρι και την έρευνα του 1974 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977), εκτός από «μελομακάρονα» και «κουραμπιέδες» στην έρευνα του 1974 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) που καταγράφονται στη γενική κατηγορία «σάκχαρις και είδη ζαχαροπλαστικής» (ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 176· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), αλλά από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ περιλαμβάνονται στη γενική κατηγορία «σάκχαρις και είδη ζαχαροπλαστικής» και στις δύο πρώτες έρευνες (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 427· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 331), ενώ καταγράφονται μόνο «μελομακάρονα», «κουραμπιέδες», «λουκουμάδες» και περιλαμβάνονται στη γενική κατηγορία «ζάχαρη και είδη ζαχαροπλαστικής» μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 245· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 353· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 459· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), περιλαμβάνοντας μεγαλύτερη λεπτομέρεια από την έρευνα του 1998/1999, εφόσον καταγράφονται σε ξεχωριστό κωδικό (ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Σημειώνουμε ότι στις έρευνες 1957/1958-1963/1964 και 1981/1982-1993/1994 ο «χαλβάς», είτε πολίτικος είτε μακεδονικός, μετρίεται στον ίδιο κωδικό (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 427· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 331· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 245· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 353· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 459· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), ενώ από την έρευνα του 1998/1999 και στις μεταγενέστερες έρευνες ο «χαλβάς πολίτικος» και ο «χαλβάς μακεδονικός» μετρώνται σε διαφορετικό κωδικό (ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σσ. 558 και 559· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για τα «προϊόντα ζύμης» και τα «άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν

αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για τα «προϊόντα ζύμης» και τα «άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής», εφόσον περιλαμβάνονται και οι «δίπλες» στις «τάρτες, μελομακάρονα, κουραμπιέδες, λουκουμάδες, χαλβάς πολίτικος» και εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των προϊόντων ζύμης και των άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής σε «προϊόντα ζύμης» και «προϊόντα ζύμης παρασκευασμένα», ενώ στην έρευνα του 2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής, από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014, σε τρεις κωδικούς, με τα «προϊόντα ζύμης» να μεταφέρονται στα «λοιπά προϊόντα αρτοποιίας», με τα «προϊόντα ζύμης παρασκευασμένα» να περιλαμβάνονται στις «πίτσες και πίτες» και με τις «τάρτες, μελομακάρονα, κουραμπιέδες, λουκουμάδες, χαλβάς πολίτικος, δίπλες» να μεταφέρονται στα «προϊόντα ζαχαροπλαστικής» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε και από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες υπάρχουν λίγες διαφοροποιήσεις, εφόσον περιλαμβάνονται και οι «χορτόπιτες» και οι «πρασόπιτες» στα «προϊόντα ζύμης παρασκευασμένα» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για το «αλεύρι», αλλά και τα δημητριακά δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με το «αλεύρι» να περιορίζεται σε έναν κωδικό και τα «δημητριακά» σε δύο κωδικούς μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με εξαίρεση την έρευνα του 1974, εφόσον το «αλεύρι» διαχωρίζεται σε δύο κωδικούς (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και με εξαίρεση την έρευνα του 1957/1958, εφόσον και τα «δημητριακά» περιορίζονται σε έναν κωδικό (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426) και την έρευνα του 1963/1964, εφόσον «αλεύρι», αλλά και «δημητριακά» διαχωρίζονται στα είδη τους (ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328), ενώ από την έρευνα του 1998/1999 τα «δημητριακά» περιλαμβάνονται στο «αλεύρι» και

τα «λοιπά προϊόντα από δημητριακά» διαχωρίζονται σε ξεχωριστό κωδικό από τα «δημητριακά» (ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Σημειώνουμε ότι από την έρευνα του 1974 στο «αλεύρι» περιλαμβάνεται και το «ρυζάλευρον» και από την έρευνα του 1993/1994 στα «δημητριακά» περιλαμβάνονται και τα «κόρν-φλεκς» (ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Ας σημειωθεί, επίσης, ότι το «ψωμί για διαβητικούς» περιορίζεται στον ίδιο κωδικό με το «ψωμί» από την έρευνα του 1981/1982 μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και το «φύλλο κρούστας» περιορίζεται στον ίδιο κωδικό με τα άγλυκα και γλυκά προϊόντα αρτοποιίας στην έρευνα του 1998/1999 (ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για το «αλεύρι» και τα «δημητριακά» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για το «αλεύρι» και τα «δημητριακά», εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού του αλευριού και των δημητριακών στα είδη τους, ενώ στην έρευνα του 2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των λοιπών δημητριακών, από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014, σε «αλεύρι και άλλα δημητριακά», «δημητριακά πρωινού» και «λοιπά προϊόντα δημητριακών» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε και από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες υπάρχουν διαφοροποιήσεις, εφόσον περιλαμβάνεται και το «άνθος αραβοσίτου» στο «αλεύρι όλων των τύπων» και εφόσον, από την έρευνα του 2010, οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού του αλευριού αλλά και των δημητριακών σε «υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» και «χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για το «ρύζι» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ,

1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια, εφόσον περιορίζονται σε έναν κωδικό (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Βεβαίως σημειώνουμε ότι οι κωδικοί έτοιμων φαγητών υπάρχουν από την έρευνα του 1963/1964 μέχρι και την έρευνα του 1987/1988 (ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α).

Η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για το «ρύζι» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για το «ρύζι», εφόσον περιλαμβάνεται διαφόρων μορφών «ρύζι», όπως το «αποφλοιωμένο, γλασέ, για γεμιστά, καρολίνα, μπασμάτι» και το «αρωματικό, τηγανιτό κλπ.» και εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας της εισαγωγής του συντηρημένου, κατεψυγμένου ή «σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά» ρυζιού, των ζυμαρικών «από ρύζι (noodles) με κοτόπουλο, τσίλι, γαρίδες, μαϊντανό, καβούρι κλπ.», των συσκευασιών «προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι» και περιλαμβάνεται και η «ρυζοσαλάτα», ενώ στην έρευνα του 2015 το «κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά» «ρύζι» και οι «συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι» μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα», χωρίς να αναφέρεται η «ρυζοσαλάτα» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε και από την έρευνα του 2009 και στις μεταγενέστερες έρευνες υπάρχουν διαφοροποιήσεις, εφόσον περιλαμβάνονται και τα «ντολμαδάκια» και εφόσον από την έρευνα του 2010 περιλαμβάνεται και το «ριζότο» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι στην έρευνα του 2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον περιλαμβάνεται και το «μακρόσπερμο και στρογγυλόσπερμο» είδος ρυζιού και η «ξηρή» και τυποποιημένη «μορφή», στο «συντηρημένο, με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά», ενώ διευκρινίζεται ότι «εφόσον το ρύζι αποτελεί το κύριο συστατικό» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για τα «ζυμαρικά» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια, εφόσον περιορίζονται σε έναν κωδικό (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με εξαίρεση την έρευνα του 1963/1964, αν και δεν παρουσιάζουν λεπτομέρεια, εφόσον διαχωρίζονται στα είδη τους (ΕΣΥΕ, 1969), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Βεβαίως σημειώνουμε ότι οι κωδικοί έτοιμων φαγητών υπάρχουν από την έρευνα του 1963/1964 μέχρι και την έρευνα του 1987/1988 (ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α).

Η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για τα «ζυμαρικά» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για τα «ζυμαρικά», εφόσον περιλαμβάνονται και «ταλιατέλες» και «κουσκούσι» και εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας της εισαγωγής των ζυμαρικών «με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες», με την συμπερίληψη των έτοιμων μειγμάτων και των έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών «με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (παστίτσιο, κανελόνια, λαζάνια με 4 τυριά κλπ.)» και περιορίζονται σε δύο κωδικούς από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες, με τα «έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (παστίτσιο, κανελόνια, λαζάνια με 4 τυριά κλπ.)» να περιλαμβάνονται στα «ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες», ενώ στην έρευνα του 2015 τα «έτοιμα φαγητά» μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα», χωρίς να αναφέρονται «κανελόνια» και «λαζάνια με 4 τυριά κλπ.» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε στην έρευνα του 2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον από «ζυμαρικά» έχουμε «ζυμαρικά και κουσκούς» και περιλαμβάνεται και το «πλιγούρι» στα «ζυμαρικά» και «τορτελίνια και ραβιόλια γεμιστά με τυρί, λαχανικά ή αλλαντικά,

και άλλα παρόμοια» στα «ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες», ενώ διευκρινίζεται ότι «εφόσον τα ζυμαρικά αποτελούν το κύριο συστατικό» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για το κρέας από βοοειδή, το κρέας από χοιροειδή, το κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή, το κρέας από πουλερικά, αλλά και τα λοιπά είδη κρέατος δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με όλα τα «κατεψυγμένα» είδη κρέατος να περιορίζονται σε έναν κωδικό μέχρι και την έρευνα του 1974 (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με εξαίρεση την έρευνα του 1963/1964, εφόσον το κρέας από βοοειδή, το κρέας από χοιροειδή, το κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή, το κρέας από πουλερικά περιορίζονται σε δύο κωδικούς (ΕΣΥΕ, 1969) και τις έρευνες 1957/1958-1963/1964, εφόσον για τα «άλλα» ή «λοιπά» «είδη κρέατος» δεν αναφέρονται τα κατεψυγμένα (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Σημειώνουμε ότι ο διαχωρισμός του κρέατος από πρόβατο ή από γίδα, σε «προβατίσιον» και «γιδίσιον» καταγράφεται μόνο στην έρευνα του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328) και ο διαχωρισμός των πουλερικών, σε «κοτόπουλα» και «άλλα είδη (γαλοπούλες, πάπιες κλπ.)» καταγράφεται στην έρευνα του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328), ενώ και στην έρευνα του 1974 οι «πάπιες» και οι «χήνες» περιλαμβάνονται στα «λοιπά είδη κρέατος» (ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 τα «πουλερικά» περιορίζονται σε έναν κωδικό (ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Βεβαίως σημειώνουμε ότι στην έρευνα του 1998/1999 τα «άλλα είδη κρέατος» καταγράφονται μετά τα «παρασκευάσματα από κρέας» (ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), όπως και στην έρευνα του 1957/1958 και του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969). Σημειώνουμε, επίσης, ότι από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 καταγράφεται το «νωπό» (ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ.

558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες καταγράφεται το «νωπό, διατηρημένο σε απλή ψύξη» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για το «κρέας από βοοειδή», το «κρέας από χοιροειδή», το «κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή», το «κρέας από πουλερικά» και τα «λοιπά είδη κρέατος» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για το «κρέας από βοοειδή», το «κρέας από χοιροειδή», το «κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή», το «κρέας από πουλερικά» και τα «λοιπά είδη κρέατος», εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των κατεψυγμένων ειδών κρέατος στα είδη του (από την έρευνα του 1981/1982), με τα «λοιπά είδη κρέατος» να καταγράφονται μετά τα «αλλαντικά και κρέατα» και τα «λοιπά είδη διατηρημένου επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), όπως και στις έρευνες 1957/1958-1963/1964 και 1998/1999 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), ενώ στην έρευνα του 2015 για τα «λοιπά είδη κρέατος», οι κωδικοί διαφοροποιούνται εξαιτίας της καταγραφής των λοιπών ειδών κρέατος μετά το «κρέας από βοοειδή», το «κρέας από χοιροειδή», το «κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή» και το «κρέας από πουλερικά» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε ότι και στην έρευνα του 2004/2005 υπάρχουν λίγες διαφοροποιήσεις, εφόσον για το «κρέας από βοοειδή» το «βοδινό» και το «μοσχάρι» παραμένει διαχωρισμένο σε δύο κωδικούς, όπως και στα προγενέστερα έτη έρευνας και για το «κρέας από πουλερικά» οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού σε «κοτόπουλα και γαλοπούλες» και «λοιπά πουλερικά», ενώ από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες το «βοδινό» και το «μοσχάρι», όπως και τα «κοτόπουλα και γαλοπούλες» και τα «λοιπά πουλερικά» περιορίζονται σε έναν κωδικό (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι ο διαχωρισμός του χοιρινού κρέατος σε «χοιρινό νωπό ή διατηρημένο σε απλή ψύξη» και σε «χοιρινό κατεψυγμένο» καταγράφεται μόνο στην έρευνα του 2004/2005 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), ενώ περιλαμβάνεται και ο «κιμάς» σε κάθε είδος κρέατος από την έρευνα του 1974 και σε όλες τις μεταγενέστερες έρευνες, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, αν και καταγράφεται στους κωδικούς μόνο από την έρευνα του 1974 μέχρι

και την έρευνα του 1998/1999 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και μόνο στην έρευνα του 2015 αναφέρεται ο «μοσχαρίσιος κιμάς» και ο «χοιρινός κιμάς» (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για τα βρώσιμα εντόσθια, τα αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και τα λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με τα λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος να περιορίζονται στον ίδιο κωδικό με τα «άλλα είδη κρέατος» στην έρευνα του 1957/1958 (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426) και μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 να μην περιλαμβάνονται έτοιμα προμαγειρεμένα κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό το κρέας (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και με τα βρώσιμα «εντόσθια» να περιορίζονται στον ίδιο κωδικό με τα «λοιπά» ή «άλλα» «είδη κρέατος» μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Σημειώνουμε ότι από την έρευνα του 1981/1982 και στις μεταγενέστερες έρευνες καταγράφονται τα «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά» (ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α).

Η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για τα «βρώσιμα εντόσθια», τα «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά» και τα «λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για τα «βρώσιμα εντόσθια», τα «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά» και τα «λοιπά είδη διατηρημένου,

επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος», εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών σε «πλήρη σε λιπαρά» και σε «μειωμένα» σε «λιπαρά» και της εισαγωγής των έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών «με κύριο συστατικό το κρέας (ρολό κρέατος, κοτόπουλου, κλπ. με λαχανικά, τυρί, ζαμπόν, κλπ., σνίτσελ, κεφτέδες, μπιφτέκια κλπ.)» στα «λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος», ενώ στην έρευνα του 2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και βρώσιμων εντόσθιων, από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014, σε «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά» και σε «βρώσιμα εντόσθια» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

2.5 Συζήτηση και συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο διερευνήθηκε η διαχρονική συγκρισιμότητα των βασικών εννοιών, των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών και των ειδών και υπηρεσιών της ατομικής κατανάλωσης σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ που διεξήχθησαν από 1957/1958 μέχρι και το 2015 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Ο έλεγχος των κωδικών για τα είδη και τις υπηρεσίες, λόγω της έκτασής τους, περιορίστηκε στην παρουσίαση της διαχρονικής συγκρισιμότητας των κωδικών της ατομικής κατανάλωσης του αλευριού και των άλλων δημητριακών, του ψωμιού, των λοιπών προϊόντων αρτοποιίας, των πιτσών και πιτών, των δημητριακών πρωινού, των λοιπών προϊόντων δημητριακών του ρυζιού και των ζυμαρικών και κουσκούς που ανήκουν στη γενική κατηγορία «αλεύρι ψωμί, δημητριακά» και του κρέατος των ΕΟΠ 1957/1958-2015 (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α),

Η διερεύνηση για την ομοιομορφία και τυποποίηση των βασικών εννοιών (substantive units) κατέδειξε ότι η χρήση περισσότερο λεπτομερών και περιοριστικών κοινών ορισμών για το νοικοκυριό και τα μέλη του οι οποίοι εφαρμόστηκαν στις πλέον πρόσφατες έρευνες διασφαλίζουν την συγκρισιμότητα των εννοιών. Η

εισαγωγή στην έρευνα του 1998/1999 του προσώπου αναφοράς για τη συλλογή των δεδομένων, το οποίο προσδιορίζεται ως υπεύθυνος του νοικοκυριού εφόσον αυτός ή αυτή ήταν οικονομικά ενεργός, και εάν όχι, τον ή την οικονομικά ενεργό σύζυγο ή σύντροφο ή το πιο ηλικιωμένο άτομο στο νοικοκυριό (ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), καταδεικνύει μια μετατόπιση στον ορισμό του υπευθύνου του νοικοκυριού από την ανάληψη των ευθυνών λόγω φύλου (άντρας) σε κυρίως οικονομικά κριτήρια που αναφέρονται στην απασχόληση και το εισόδημα. Βεβαίως, απαιτείται περαιτέρω συστηματικός έλεγχος των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών κυρίως των έγγαμων προσώπων αναφοράς για να διαπιστωθεί η επίδραση ή μη των κανόνων κυριαρχίας (dominance rules) κατά την ανάλυση των δεδομένων αυτών των ερευνών (Rose & Harrison, 2010).

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών καταδεικνύουν ότι, η συγκρισιμότητα έχει επιτευχθεί από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015, εφόσον υπάρχουν λίγες διαφοροποιήσεις και περισσότερη λεπτομέρεια, γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη από τους ερευνητές-χρήστες των δεδομένων των ΕΟΠ. Βεβαίως, είναι εξαιρετικά σημαντικό να ελεγχθούν και οι οδηγίες προς τους ερευνητές. Οι μεταβλητές αυτές αν και χρησιμοποιούνται σε όλες τις έρευνες της Eurostat, η συγκρισιμότητα μεταξύ των ερευνών (“cross-survey”) επιτυγχάνεται μόνο για τις έρευνες που διεξήχθησαν μετά το 2008 και υιοθέτησαν την οδηγία της Eurostat (2007) για τη συμπερίληψη δεκαέξι εναρμονισμένων κοινωνικών βασικών μεταβλητών (core variables) σε όλες τις έρευνες.

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης της ατομικής κατανάλωσης ειδών και υπηρεσιών δείχνουν ότι η συγκρισιμότητα επιτυγχάνεται από την έρευνα του 1998/1999 και στις μεταγενέστερες έρευνες με την εφαρμογή της COICOP-HBS.

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης της ατομικής κατανάλωσης των κωδικών του αλευριού και των άλλων δημητριακών, του ψωμιού, των λοιπών προϊόντων αρτοποιίας, των πιτσών και πιτών, των δημητριακών πρωινού, των λοιπών προϊόντων δημητριακών του ρυζιού και των ζυμαρικών και κουσκούς που ανήκουν στη γενική κατηγορία «αλεύρι ψωμί, δημητριακά» και του κρέατος των ΕΟΠ 1957/1958-2015 (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α)

σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ καταδεικνύουν ότι η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015, εφόσον υπάρχουν λιγότερες διαφοροποιήσεις και περισσότερη λεπτομέρεια, με την έρευνα του 2015 να παρουσιάζει μεγάλη λεπτομέρεια, αλλά και διαφοροποιήσεις. Στην έρευνα του 2004/2005 υπάρχουν λίγες διαφοροποιήσεις, ενώ για τα προηγούμενα έτη, οι κωδικοί περιλαμβάνουν όλο και λιγότερη λεπτομέρεια, γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη για τη συγκρισιμότητα των κωδικών ειδών και υπηρεσιών, κατά την εκτίμηση της ατομικής κατανάλωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Εφαρμογές: Η κατανάλωση βασικών ειδών διατροφής διαχρονικά

Το γεγονός της χρήσης διαφορετικών ταξινομήσεων για τα αγαθά και τις υπηρεσίες όπως καταγράφονται στις ΕΟΠ, όπως προαναφέραμε (βλ. Κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.4), απαιτεί έναν αναλυτικό έλεγχο των κωδικών ώστε να θεμελιώνεται η σύγκριση των δεδομένων διαχρονικά. Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται ως παραδείγματα εφαρμογών η περίπτωση της μέτρησης της κατανάλωσης βασικών ειδών διατροφής (ψωμί, κρέας, ζυμαρικά και ρύζι) ώστε να υποδειχθούν τα ζητήματα που ενέχονται για συγκρισιμότητα κατά την ανάλυση. Επίσης, διερευνώνται οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωση κάθε βασικού είδους. Τέλος, παρουσιάζεται η κατανάλωση του ψωμιού σε συνδυασμό με την κατανάλωση του κρέατος, των ζυμαρικών και του ρυζιού. Για τη διερεύνηση αυτή χρησιμοποιήθηκαν τα δεδομένα των ΕΟΠ που διενεργήθηκαν από το 1974 έως και το 2015, εφόσον δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για τις δύο πρώτες έρευνες.

3.1 Το ψωμί στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή του

3.1.1 Εισαγωγή

Το ψωμί συνιστά ένα είδος διατροφής, η οποία συνδέεται άμεσα με την υγεία αλλά και την εμφάνιση (Δημόπουλος, 2001). Το ψωμί αναφέρεται συχνά σε διατροφικές οδηγίες για υγιεινή διατροφή, είτε με το να καταναλώνουμε ψωμί ολικής αλέσεως (Δόντας, 2001) είτε με το να μην καταναλώνουμε κακούς συνδυασμούς τροφών, όπως «τυρί και ψωμί» (Δερμιτζάκης, 1988, σ. 190), αν και «τα περισσότερα νοικοκυριά πιστεύουν ότι το ψωμί προκαλεί αύξηση του βάρους» (Gül, Isik, Bal & Ozer, 2003, σ. 13) και συνδέθηκε κυρίως με τις γυναίκες οι οποίες μειώνουν την κατανάλωσή του λευκού ψωμιού λόγω του ότι «αισθάνονται ένοχες τρώγοντάς το» εφόσον θεωρούν «ότι περιέχει μόνο κενές θερμίδες» (Lannon, 1986, σ. 249). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας της CNERNA, «οι τεχνολογικές καινοτομίες» και «οι κοινωνικές πρόοδοι» οδήγησαν σε μειωμένες «ενεργειακές ανάγκες» που μείωσαν την κατανάλωση του ψωμιού (Kaplan, 2006, σ. 65). Στην Ελλάδα, μετά τη δεκαετία του 1980, οι Σωτηρόπουλος, Γεωργακόπουλος και Κυρίτσης (2010) σημειώνουν ότι «όσον αφορά τις τάσεις της φυσικής εμφάνισης, προωθείται ο

αδύνατος/ελαφρύς τύπος σώματος (εν αντιθέσει με το βαρύτερο σωματότυπο των προηγούμενων περιόδων στην Δυτική Ευρώπη). Προωθείται ένας καινούργιος τρόπος ζωής (lifestyle) και καινούργιες αξίες (ανάπτυξη τουρισμού και η αρσενική/θηλυκή εμφάνιση στην παραλία)» (σ. 123). Οι άνδρες ηλικίας 25-60 ετών καταναλώνουν μεγαλύτερη μέση ποσότητα ψωμιού (γραμμάρια/άτομο/ημέρα) από τις γυναίκες ηλικίας 25-60 ετών, στην Ισπανία (Aranceta, Rodrigo, Eguileor, Marzana, Gonzalez de Galdemo & Saenz de Buruaga, 2000).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η ηλικία. Κατά τον Δριχούτη (2002), για την κατηγορία αλεύρι, ψωμί δημητριακά «η ηλικία των υπευθύνων των αγορών», «δεν αποτελεί στατιστικά σημαντικό παράγοντα στην διαμόρφωση της πιθανότητας συμμετοχής στην αγορά» (σ. 23). Η Goryńska-Goldmann (2009), στη μελέτη της για την Πολωνία, σημειώνει ότι «οι νεότερες ηλικίες ανθρώπων τρώνε περισσότερο ψωμί κατά τη διάρκεια του δείπνου ή μεταξύ των γευμάτων από ότι οι γηραιότερες» (σ. 64) και κατά συνέπεια οι ηλικιωμένοι καταναλώνουν λιγότερο ψωμί από τους νεότερους.

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το μέγεθος του νοικοκυριού, δηλαδή ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού. Οι Goryńska-Goldmann (2009), Kaditi και Swinnen (2007) και McKenzie (1986) υπογραμμίζουν ότι η αύξηση των μελών του νοικοκυριού αλλάζει τις καταναλωτικές συνήθειές του και κατά συνέπεια την ποσότητα κατανάλωσης ψωμιού. Όμως, «μια αύξηση από τρία σε τέσσερα μέλη θα είχε ως αποτέλεσμα μία αύξηση πιθανότητας συμμετοχής στην αγορά» για την κατηγορία αλεύρι, ψωμί, δημητριακά (Δριχούτης, 2002, σ. 23).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η αστικότητα. Κατά την Goryńska-Goldmann (2009) και τους Lake, Mathers, Rugg-Gunn και Adamson (2006) ο τόπος κατοικίας, η τοποθεσία είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την ποσότητα του ψωμιού. Ενώ κατά τον Δριχούτη (2002), για την κατηγορία αλεύρι, ψωμί δημητριακά «η αστικότητα της περιοχής διαμονής του νοικοκυριού δεν εμφανίζεται ως σημαντικός παράγοντας στην διαμόρφωση της πιθανότητας συμμετοχής στην αγορά» (σ. 23). Η Αναγνωστάκη (1980) για την περίοδο μεταξύ των ετών 1963 και 1974 και ο Καραποστόλης (1984) για την περίοδο 1960-1975, σημειώνουν την τάση σύγκλισης/εξομοίωσης των καταναλωτικών προτύπων των

αστικών και ημιαστικών αγροτικών νοικοκυριών, η οποία επηρεάζει την κατανάλωση ψωμιού. Ο Καραποστόλης (1979)¹ αναφερόμενος στην αυτοκατανάλωση τονίζει ότι, στις ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, οι ποσότητες ψωμιού που αγοράζονται είναι μικρότερες από ό,τι στις αστικές περιοχές. Και σημειώνει ότι, στην περιοχή της πρωτεύουσας η κατά κεφαλή κατανάλωση είναι λίγο μικρότερη από εκείνη των νοικοκυριών των αγροτικών περιοχών, ενώ ξεπερνά σημαντικά την κατανάλωση στις λοιπές αστικές και ημιαστικές περιοχές. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· DafneII, n.d.a), η κατανάλωση ψωμιού σε γραμμάρια ανά άτομο ανά ημέρα στην Ελλάδα φαίνεται να μειώνεται, όσο προχωράμε από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές. Με τη διαπίστωση αυτή συμφωνούν και οι Regmi και Dyck (2001), οι οποίοι σημειώνουν ότι στις αστικές περιοχές καταναλώνουν μικρότερη ποσότητα σιτηρών από ό,τι στις αγροτικές.

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το επίπεδο εκπαίδευσης. Κατά τους Aranceta, Rodrigo, Eguileor, Marzana, Gonzalez de Galdemo και Saenz de Buruaga (2000) και τους Moreira και Padrão (2004) η κατανάλωση ψωμιού μειώνεται με την αύξηση του αριθμού των ετών της εκπαίδευσης. Το αποτέλεσμα αυτό είναι σύμφωνο και με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· DafneII, n.d.a). Πιο συγκεκριμένα, όπως υπογραμμίζουν για την Ελλάδα, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης του υπευθύνου του νοικοκυριού τόσο μειώνεται η κατανάλωση ψωμιού σε γραμμάρια ανά άτομο και ανά ημέρα. Αντίθετα, κατά τον Δριχούτη (2002), για την κατηγορία αλεύρι, ψωμί, δημητριακά «το επίπεδο εκπαίδευσης των υπευθύνων των αγορών δεν αποτελεί στατιστικά σημαντικό παράγοντα για την πιθανότητα συμμετοχής στην αγορά» (σ. 23).

Κατά συνέπεια, για τη μελέτη της κατανάλωσης ψωμιού στην παρούσα εργασία διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζεται σύμφωνα με το φύλο, την ηλικία, το μέγεθος του νοικοκυριού, την αστικότητα και το επίπεδο εκπαίδευσης.

Βεβαίως, ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού, όπως υποδεικνύεται στην βιβλιογραφία, είναι οι ομάδες τροφίμων που

¹ Βλ. σχετικά Καραποστόλης, Β. (1979), *Πρότυπα κατανάλωσης στην ελληνική ύπαιθρο*, Αθήνα: Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, σ. 115, όπου αναφέρει ότι: «η αυτοκατανάλωση αλευριού στα αγροτικά νοικοκυριά είναι σημαντική, με συνολικό αποτέλεσμα η κατά κεφαλή κατανάλωση ψωμιού και αλευριού στα αγροτικά νοικοκυριά (αγορές και απολαβές σε είδος) να υπερβαίνει αρκετά την αντίστοιχη κατανάλωση των αστικών νοικοκυριών».

επηρεάζουν την κατανάλωσή του, όπως των προϊόντων ζύμης και ζαχαροπλαστικής και των δημητριακών. Ο Καραποστόλης (1979) αναφέρεται «στη διαφοροποίηση της κατανάλωσης ψωμιού όπως εκφράστηκε τα τελευταία χρόνια» (σ. 115). Η Κοντού (2011) σημειώνει ότι «αν παραδοσιακά το ενδιαφέρον ήταν μόνο στη ζήτηση της ποσότητας για ομογενή αγαθά, πλέον δίνεται ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη ζήτηση σε ποιοτικά διαφοροποιημένα τρόφιμα», έτσι «η ζήτηση για τρόφιμα «ευκολίας»² έχει αυξηθεί» (σ. 9) και σημειώνει, επίσης, ότι «τα τυποποιημένα έτοιμα φαγητά εντάσσονται στη γενικότερη κατηγορία της «εύκολης» σίτισης» (σ. 12) με την αγορά «τυποποιημένων έτοιμων φαγητών» να παρουσιάζει ανοδική πορεία και σύμφωνα με μελέτη της ICAP στη «συμμετοχή συγκεκριμένων τύπων γευμάτων στην αγορά κατεψυγμένων έτοιμων φαγητών», «σημαντικό ποσοστό αναλογεί στις πίτες» και «στις πίτσες» (σ. 19). Η Κοντού (2011) αναφέρει, επίσης ότι «τη δεύτερη μεγαλύτερη άνοδο παρουσιάζουν τα κατεψυγμένα έτοιμα φαγητά» και «η άνοδος οφείλεται μεταξύ άλλων» και «στα προϊόντα με βάση τη ζύμη» (σ. 17). Ο Crovetto (2002) σημειώνει ότι «παρατηρείται υποκατάσταση προϊόντων» όπως «στην περίπτωση του ψωμιού που αντικαθίσταται από προϊόντα ζαχαροπλαστικής και δημητριακά πρωινού» (παρ. 33). Οι Gellyncka, Kühnea, Van Bockstaele, Van de Walleb και Dewettinckb (2009) σημειώνουν ότι «η κατανάλωση ψωμιού μειώνεται» και αυτό οφείλεται στην «αλλαγή διατροφικών συνθηκών και στην αυξανόμενη επιλογή υποκατάστατων όπως τα δημητριακά πρωινού» (σ. 16). Οι Σωτηρόπουλος, Γεωργακόπουλος και Κυρίτης (2009) αναφέρονται στην εμφάνιση και την αύξηση «επεξεργασμένων νέο-βιομηχανοποιημένων προϊόντων» (σ. 417). Πιο συγκεκριμένα, οι Σωτηρόπουλος κ.ά., (2010), σημειώνουν ότι κατά τις δεκαετίες του 1950 και 1960 κυριαρχούσε το Μεσογειακό πρότυπο διατροφής, με το ψωμί να είναι κυρίαρχο στη διατροφή του Έλληνα, αλλά αυτό το παραδοσιακό πρότυπο μειωνόταν σταδιακά μέχρι και το 1974, ενώ μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 υπήρχε μια αργή βιομηχανοποίηση των προϊόντων των σιτηρών, από το 1980 και μετά «η βιομηχανοποίηση αυτή επιταχύνθηκε, νέα επεξεργασμένα προϊόντα βασισμένα σε δημητριακά εμφανίστηκαν», όπως «corn flakes», «pop corn», «τάρτες», «ομογενοποιημένες παιδικές τροφές», «προϊόντα διαίτης» κλπ., «δυτικής κουλτούρας,

² Για τον ορισμό τροφίμων «ευκολίας», βλ. σχετικά Κοντού, Δ.Ε. (2011), *Διερεύνηση παραγόντων που επηρεάζουν την αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών ως προς την επιλογή τροφίμων 'ευκολίας'* (Μεταπτυχιακή ερευνητική εργασία), Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σσ. 12-16.

τα οποία συμμορφώνονταν με τα διεθνή πρότυπα διατροφής» (σ. 122). Σημειώνεται επίσης, μια υποκατάσταση των σιτηρών από το κρέας (Regmi & Dyck, 2001) και μία αντικατάσταση της κατανάλωσης ψωμιού με «μακαρόνια, πιλάφι, ζυμαρικά και άλλα αλευρώδη προϊόντα» (Gül et al., 2003, σ. 12).

Κατά συνέπεια, στην παρούσα εργασία, διερευνάται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση των προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και των λοιπών δημητριακών.

3.1.2 Μέθοδος

Για τη διερεύνηση της κατανάλωσης του ψωμιού σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ διαχρονικά, απαιτείται αρχικά ο έλεγχος της συγκρισιμότητας των κωδικών του που χρησιμοποιούνται για την καταγραφή των δεδομένων. Σημειώνουμε ότι το «ψωμί», όπως και τα προϊόντα ζύμης και ζαχαροπλαστικής, τα «δημητριακά», τα «ζυμαρικά» και το «ρύζι» ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία «αλεύρι, ψωμί, δημητριακά» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Συνεπώς, για τη διερεύνηση της κατανάλωσης του ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση των προϊόντων ζύμης και ζαχαροπλαστικής και των δημητριακών απαιτείται και ο έλεγχος της συγκρισιμότητας των κωδικών τους, που χρησιμοποιούνται για την καταγραφή των δεδομένων. Στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) παρουσιάσαμε διαχρονικά και με μεγάλη λεπτομέρεια αυτούς τους κωδικούς, εφόσον χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα για τις δύο πρώτες έρευνες (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969) και μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 χρησιμοποιήσαμε συνδυαστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), αλλά και τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ για τις έρευνες 1974, 1981/1982 και 1987/1988 να μην παρουσιάζουν μεγάλη ακρίβεια, εφόσον καταγράφηκαν αργότερα (από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ). Από την έρευνα του 1993/1994 αν και οι κωδικοί από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ παρουσιάζουν ακρίβεια, χρησιμοποιήσαμε και τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 για τη λεπτομερέστερη καταγραφή τους (ΕΣΥΕ,

1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, εφόσον δεν υπάρχουν αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Για τις δύο πρώτες έρευνες δεν υπάρχουν καταγεγραμμένοι κωδικοί από δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ. Σημειώνουμε ότι οι κωδικοί που χρησιμοποιήσαμε, από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, για τις έρευνες 1974-1993/1994, δεν είναι αναρτημένοι στην ιστοσελίδα της υπηρεσίας, αλλά μας δόθηκαν από την υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Στον Πίνακα 3.1 παρουσιάζονται, επίσης, διαχρονικά οι κωδικοί για τη διερεύνηση της κατανάλωσης του ψωμιού, των προϊόντων ζύμης και ζαχαροπλαστικής και των δημητριακών, αλλά χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 διότι καταγράφονται και οι αντίστοιχες ποσότητες (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003). Οι αντίστοιχες ποσότητες των κωδικών από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ καταγράφονται από την έρευνα του 1993/1994 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) και κατά συνέπεια αποφασίσαμε για λόγους συγκρισιμότητας μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 να χρησιμοποιήσουμε τους κωδικούς και τις αντίστοιχες ποσότητες από τα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003). Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς και τις αντίστοιχες ποσότητες από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε ότι οι κωδικοί από την έρευνα του 1974 μέχρι την έρευνα του 1998/1999 διαφέρουν στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) από τον Πίνακα 3.1 (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), διότι ως βάση στο Παράρτημα Β, (Πίνακας Β1) χρησιμοποιήσαμε τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και συμπληρώσαμε είδη και υπηρεσίες (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1) από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα, για λεπτομερέστερη περιγραφή των κωδικών (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003). Σημειώνουμε, επίσης, ότι τα στατιστικά αποτελέσματα από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 2015 διεξήχθησαν σύμφωνα με τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ·

Πίνακας 3.1 Οι κωδικοί για το ψωμί, λοιπά προϊόντα αρτοποιίας, πίτσες και πίτες, αλεύρι και άλλα δημητριακά, δημητριακά προινοῦ και λοιπά προϊόντα δημητριακών στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμῶν 1957/1958-2015

Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους 2015	Κωδικοί είδους 2014-2010	Κωδικοί είδους 2009-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994	Κωδικοί είδους 1987/1988	Κωδικοί είδους 1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1958
01113	Ψωμί	01112	01112	01112						2110 άρτος + αρτίδια	2.1.0 άρτος, άλευρον, δημητριακά, παξιμάδια, μπισκότα κλπ.
0111301	Ψωμί μαύρο, ολικής αλέσεως, πολύσπορο, σικάλεως (υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111201 0111201 0111201	0111201 0111201	0111201 0111201	011121 ψωμί όλων των τύπων	013 ψωμί όλων των τύπων	012 ψωμί όλων των τύπων	012 ψωμί όλων των τύπων	102 άρτος	2111 άρτος μέλας + αρτίδια	2.1.1 άρτος μέλας + αρτίδια
0111302	Ψωμί άσπρο, από καλαμπόκι, σιμιγδάλι κλπ.	0111202 0111202 0111202	0111202 0111202	0111202 0111202	011121 011121	013 013	012 012	012 012	102 102	2112 άρτος λευκός + αρτίδια 2114 άρτος καλαμποκίσσιος 2113 άρτος ημίλευκος + αρτίδια	2.1.2 άρτος λευκός + αρτίδια
0111303	(χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες) Λοιπά είδη ψωμιών ανάμεικτα με ελιές, τυρί, σταφίδες κλπ., κουλούρια, λαγάνες λαγάνες (υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111202 0111203 0111203 0111203 0111203 0111203	0111203 0111203 0111203 0111203 0111203	0111203 0111203 0111203 0111203	011121 011123	013 015	012 012 + συναφή	012 012 012	102 102	2119 άλλα είδη	2.1.9 έτερα είδη
0111304	Λοιπά είδη ψωμιών ανάμεικτα με ελιές, τυρί, σταφίδες κλπ., κουλούρια, λαγάνες (χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111204 0111204 0111204 0111204									
0111305	Ψωμί για toast και hamburger, όλων των τύπων (υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111205 0111205 0111205	0111204 0111204	0111204 0111204	011121 011121	013 013	012 012	012 012	102 102	2119 2119	2.1.9 2.1.9

Πίνακας 3.1 (συνέχεια)

Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους 2015	Κωδικοί είδους 2014-2010	Κωδικοί είδους 2009-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994	Κωδικοί είδους 1987/1988	Κωδικοί είδους 1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1958
0111306	Ψωμί για τσστ και hamburger, όλων των τύπων (χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111206 0111206									
01114	Λοιπά προϊόντα αρτοποιίας	01112	01112	01112						2160^a 2170^a	
0111401	Άγλυκα προϊόντα αρτοποιίας: (φρυγανιές, παξιμάδια, κρακεράκια, μπισκότα, βουτήματα, κρεατίνα, κρέπες, γαλέτα, πίτες για σουβλάκια, για πίτσες, για πεϊνιρλί, αραβικές πίτες κλπ.)- (υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111207 0111207 0111207 0111207 0111207 0111207 0111207 0111207 0111207 0111207 0111207	0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205	0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205 0111205	011122 011123 011123 011123 011123 011123 011123 011123 011123 011123 011123	014 015 015 015 015 015 015 015 015 015 012	013 014 014 014 014 014 014 014 014 014 017	013 014 014 014 014 014 014 014 014 014 014	2179 2161 2171 2172 2161 2161	2.1.9 έτερα είδη 2.1.7 2.1.8 2.1.8	
0111402	Άγλυκα προϊόντα αρτοποιίας: (φρυγανιές, παξιμάδια, κρακεράκια, μπισκότα, βουτήματα, κρεατίνα, κρέπες, γαλέτα, πίτες για σουβλάκια, για πίτσες, για πεϊνιρλί, αραβικές πίτες κλπ.)- (χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111208 0111208 0111208 0111208									
0111403	Γλυκά προϊόντα αρτοποιίας: (παξιμάδια, κουλουράκια, μπισκότα, γκοφρέτες, κρέπες, βάφλες, κρουασάν, τηγανίτες, ντόνατς, κλπ.)- (υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111209 0111209 0111209 0111209 0111209 0111209 0111209 0111209 0111209	0111206 0111206 0111206 0111206 0111206 0111206 0111206 0111206 0111206	0111206 0111206 0111206 0111206 0111206 0111206 0111206 0111206 0111206	011122 011123 011123 011123 011123 011123 011123 011123	014 015 + κουλούρια 015 015	013 014 014 014 014 014 014 014 014	013 103 104 104 104	2179 2161 2173	2.1.9 2.1.7 2.1.8 2.1.8	
0111404	Γλυκά προϊόντα αρτοποιίας: (παξιμάδια, κουλουράκια, μπισκότα, γκοφρέτες, κρέπες, βάφλες, κρουασάν, τηγανίτες, ντόνατς, κλπ.)- (χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111210 0111210 0111210 0111210									

Πίνακας 3.1 (συνέχεια)

Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους 2015	Κωδικοί είδους 2014-2010	Περιγραφή είδους 2009-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994	Κωδικοί είδους 1987/1988	Κωδικοί είδους 1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1958
0118404	Τάρτες,	0111402	0111402	0111402	011142				174 γλυκά + παγωτά	2840 γλυκά, παγωτά + σοκολάτες 2849 άλλα ειδη	2.7.5 γλυκά 2.7.8 έτερα ειδη 2.7.6
	μελομακάρονα, κουραμπιέδες, λουκουμάδες, χαλβάς	0111402 0111402	0111402 0111402	0111402 0111402	011142 011142	083 ^β 085 ^γ	083 ^β 085 ^γ	083 ^β 085 ^γ			
	πολίτικος, δάτλες	0111402 0111402 κλπ.	0111402 0111402 0111402	0111402 0111402 0111402	011142						
01112	Αλεύρι και άλλα δημητριακά (καλαμπόκι, σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, σίκαλη και άλλα σιτηρά υπό μορφή κόκκων, αλευριού ή γεύματος, αλεύρι ρυζιού)	01116 ^α	01116 ^α	01116 ^α							
0111201	Αλεύρι όλων των τύπων, σιμιγδάλι, καλαμποκάλευρο	0111601 0111601 0111601 0111601 δημητριακά (σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, σίκαλη, καλαμπόκι, ρυζάλευρο) και άλλα δημητριακά υπό μορφή κόκκων	0111601 0111601 0111601 0111601 0111601	0111601 0111601 0111601 0111601 0111601	011151 011151 011151 011151 011151	011 011 011 011 ^α + σιτάλευρο 012 + άλλα ειδη 012	011 011 011 011 ^α 011 017 017 017 017	011 011 011 011 ^α 011 017 ^α 017 017 017	101 101 101 αραβ/λευρο 101 107 ^α 107 107	2121 μαύρο, λευκό, πολ/λείας 2129 άλλα ειδη 2123 2122 αραβ/λευρο 2151 2152	2.1.3 2.1.9 2.1.6 αραβ/λευρο 2.1.6

Πίνακας 3.1 (συνέχεια)

Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους 2015	Κωδικοί είδους 2014-2010	Κωδικοί είδους 2009-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994	Κωδικοί είδους 1987/1988	Κωδικοί είδους 1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1958
0111201	Αλεύρι όλων των τύπων, (νισσές, άνθος αραβοσίτου κλπ.)- -(υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111601 αλευριού ή χονδράλεου (πλιγούρι, 0111601 0111601 0111601 0111601 0111601	0111601 0111601 0111601 0111601 0111601	0111601 0111601 0111601							
0111202	Αλεύρι όλων των τύπων, σιμιγδάλι, καλαμποκάλευρο	0111602 0111602 δημητριακά (σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, σίκαλη, καλαμπόκι, ρυζάλευρο) και άλλα δημητριακά υπό μορφή κόκκων αλευριού ή χονδράλεου (πλιγούρι, 0111602 0111602									
01117	(νισσές, άνθος αραβοσίτου κλπ.)- -(χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)										
0111701	Δημητριακά προωνού Δημητριακά προωνού όπως κορν-φλέικς (νιφάδες καλαμποκιού, νιφάδες βρώμης, κλπ.) κουάκερ, κλπ. -(χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111606 0111606 0111606 0111606 0111606	0111604 0111604 0111604 0111604 0111604	0111604 0111604 0111604 0111604	011152 011152 011152	012 012	017 017			2159 άλλα είδη	2.1.9 2.1.6
0111702	Δημητριακά προωνού όπως κορν-φλέικς (νιφάδες καλαμποκιού, νιφάδες βρώμης, κλπ.) κουάκερ, κλπ. -(χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111607 0111607 0111607 0111607									
01118	Λοιπά προϊόντα δημητριακών (Μείγματα και ζυμάρια για την παρασκευή προϊόντων αρτοποιίας, Άλλα προϊόντα δημητριακών-βόνι, αλεύρι βόνις, εκχύλισμα βόνις, άμυλο πατάτας, ταπίόκα, σόγιας και άλλα άμυλα)	01116	01116	01116						2150	

Πίνακας 3.1 (συνέχεια)

Πίνακας 5.1 (συνεχίζεται)											
Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους 2015	Κωδικοί είδους 2014-2010	Κωδικοί είδους 2009-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994	Κωδικοί είδους 1987/1988	Κωδικοί είδους 1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1958
0111801	Λοπά προϊόντα (βύνη, αλεύρι βόνης, εκχύλισμα βόνης, άμυλο πατάτας, ταπίοκα, σάγος, λουπά άμυλα, bake bars, bake rolls, κλπ.) μείγματα και ζύμες για την παρασκευή προϊόντων αρτοποιίας ή προϊόντων ζαχαροπλαστικής και άλλων συναφών ειδών, έτοιμη ζύμη για τάρτες, φύλλο κρούστας, σφολιάτα- -(υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111603 0111603 0111603 + ποπ-κόρν + γαρίδακια 0111603 0111603 0111603 0111603	0111602 0111602 0111602 0111602 0111602 0111602 0111602	0111602 0111602 0111602 0111602 0111602 0111602 + σουσάμι 0111602 0111602 0111602	011152 011152 ή άμυλο 011152 011152	012 093 ^β 093 ^β	093 ^β 093 ^β	093 ^β 093 ^β	186 ^α	2153	
0111802	Λοπά προϊόντα (βύνη, αλεύρι βόνης, εκχύλισμα βόνης, άμυλο πατάτας, ταπίοκα, , σάγος, λουπά άμυλα, bake bars, bake rolls, κλπ.) μείγματα και ζύμες για την παρασκευή προϊόντων αρτοποιίας ή προϊόντων ζαχαροπλαστικής και άλλων συναφών ειδών, έτοιμη ζύμη για τάρτες, φύλλο κρούστας, σφολιάτα- -(χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες)	0111604 + ποπ-κόρν + γαρίδακια 0111604 0111604 0111604									
0111803	Προϊόντα διατίθεται που βασίζονται στο αλεύρι, το άμυλο ή το εκχύλισμα βόνης, κυρίως για την αντιμετώπιση διατροφικών νοσημάτων (ψωμί και μακαρόνια διαβητικών, κλπ.)	0111605 0111605 0111605 0111605	0111603 0111603 0111603 0111603	0111603 0111603 0111603 0111603	011152 011152 ^α						

Πίνακας 3.1 (συνέχεια)

[illegible]

^α Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1963/1964, ο κωδικός 2160 περιγράφει τη γενική κατηγορία «φρυγανιές, παξιμάδια και συναφή» και ο κωδικός 2170 τη γενική κατηγορία «μπισκότα, βουτήματα, κουλουράκια πίτες κλπ.», βλ. ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Παράρτημα Γ', σ. 325' στην έρευνα του 1963/1964, ο κωδικός 2150 και στις έρευνες 2004/2005-2014, ο κωδικός 01116 περιγράφει τη γενική κατηγορία «λοιπά δημητριακά», βλ. ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Παράρτημα Γ', σ. 328' ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.) στην έρευνα του 1974, ο κωδικός 107 και στην έρευνα του 1981/1982, ο κωδικός 017 περιγράφει την κατηγορία «λοιπά δημητριακά και άλλα είδη», βλ. ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175' ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244' στην έρευνα του 1974, ο κωδικός 186 περιγράφει τα «λοιπά τρόφιμα μη αλλαχού ταξινομούμενα» και περιλαμβάνει και «σούπες, σάλτσες, αλάτι, ξύδι, μπαχαρικά, πουρές εις κόνιν, τροφές εις σωληνάρια, τσίτσες κλπ.», («συμπεριλ. και τρόφιμα μη προσδιορισθέντα ως προς το είδος»), βλ. ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244' ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458' στην έρευνα του 1974, ο κωδικός 107 περιλαμβάνει και «καλαμποκάλευρο όλων των τύπων», βλ. ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244' ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458' στην έρευνα του 1974, ο κωδικός 107 περιλαμβάνει και «κόρν-φλάουρ» και «κονταΐφι» και στην έρευνα του 1981/1982 και στην έρευνα του 1987/1988, ο κωδικός 017 και «κόρν-φλάουρ», «κονταΐφι» και «παιδικές κρέμες», βλ. ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175' ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244' ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352. Σημειώνεται, τέλος, ότι στην έρευνα του 1993/1994, ο κωδικός 012 περιλαμβάνει και «καλαμπόκι στο δρόμο» και στην έρευνα του 1998/1999, ο κωδικός 01152 και «καλαμπόκι στο δρόμο» και «ομογεννοποιημένες παιδικές τροφές», βλ. ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458' ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558.

Ρ. Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1981/1982-1987/1988, ο κωδικός 083 περιγράφει τα «γλυκά (ταψιού, κουταλιού κλπ.) και περιλαμβάνει εκτός από «κουραμπιέδες, μελομακάρονα, λουκουμάδες» και «γλυκά κουταλιού, ζελέ φρούτων, κρέμα καραμελέ, γλυκά ταψιού, πάστες, φοντάν, φρουί-γλασέ», «κρέμες, παγωτά, καραμέλες και λοιπά ζαχαρωτά» για την έρευνα του 1981/1982 και «ρουζόγαιο, μουσταλιουριά, παγωτά (έτοιμα)» και ο κωδικός 093 περιγράφει τα «λοιπά τρόφιμα (γαριδάκια, μπαχαρικά, αλάτι κλπ.) και περιλαμβάνει εκτός από «γαριδάκια, ποπ-κορν» και «μπαχαρικά, αλάτι, πιπέρι, κανέλα, γαρίφαλα, ξύδι, μουστάρδα, βανίλια, μαγιονέζα, μπέικιν-πάουντερ, ρίγανη, ταρμασιολάτα, τζατζίκι, ταχίνι, μαγιό μπάτζι, τροφές σε κονοάρβες ή φαλιάδια όταν δεν προσδιορίζεται το περιεχόμενο, παιδικές τροφές κλπ.», αλλά δεν περιλαμβάνεται και «χαμόμηλο, τσάι βουνού», «έξυνο», «σούπες μπάτζι, τροφές σε κονοάρβες ή φαλιάδια όταν δεν προσδιορίζεται το περιεχόμενο, παιδικές τροφές κλπ.», αλλά δεν περιλαμβάνεται «πουρές σε σκόνη», βλ. ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα II, σ. 245. ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα II, σ. 459. ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 459.

Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1981/1982-1993/1994, ο κωδικός 085 περιγράφει τα «λοιπά είδη ζαχαροπλαστικής» και περιλαμβάνει εκτός από «γαλάβας» και «ταίγλες, κουφέτα, γλυκά και παγωτά σε σκόνη», «κρέμα καραμελέ σε σκόνη, ζελές φρούτων σε σκόνη κλπ.», για τις έρευνες 1981/1982-1987/1988 και επιπλέον «άσπρη σοκολάτα, μαντολάτα» και «χέμο», για την έρευνα του 1987/1988 και για την έρευνα του 1993/1994 περιλαμβάνει και «ταίγλες, κουφέτα», «άσπρη σοκολάτα, μαντολάτα, σαντιγύ, μερέντα, καρδά ζαχαροπλαστικής, λουκούμια, παστελί κλπ.», βλ. ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα II, σ. 245· ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 353· ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 459.

ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), εφόσον σε αυτούς τους κωδικούς είναι καταχωρημένες οι ποσότητες των ειδών και ότι λάβαμε τα αρχεία των ποσοτήτων στους αντίστοιχους κωδικούς σε μορφή excel και εφόσον συνενώσαμε τα αρχεία για τα έτη έρευνας που οι κωδικοί παρουσιάζουν ομοιομορφία, η συνένωση αφορά τα έτη έρευνας 1974-1993/1994, 2004/2005-2011, 2012-2014, ενώ για τα έτη έρευνας: 1998/1999 και 2015 δεν διεξήχθη συνένωση εφόσον οι κωδικοί διέφεραν, τα μετατρέψαμε σε spss, για να διεξάγουμε υπολογισμούς και τις απαραίτητες ομαδοποιήσεις (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ1 και Γ2), ώστε να διεξαχθούν και οι αντίστοιχες συχνότητες και διασταυρώσεις. Πιο συγκεκριμένα, στον Πίνακα 3.1, παρουσιάζονται διαχρονικά οι ταξινομήσεις για το «ψωμί», τα «λοιπά προϊόντα αρτοποιίας», τις «πίτσες και πίτες», το «αλεύρι και άλλα δημητριακά», τα «δημητριακά πρωινού» και τα «λοιπά προϊόντα δημητριακών» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), σύμφωνα με τους ορισμούς των ΕΟΠ 1957/58-2015. Οι αντίστοιχες ταξινομήσεις για τα έτη έρευνας 2004/2005-2015 είναι συγκρίσιμες, με την έρευνα του 2015 να παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις, όπως προκύπτει και από την αναλυτική παρουσίασή τους στον Πίνακα Β1 (Παράρτημα Β).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για το «ψωμί» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558), αλλά και για τα είδη αρτοποιίας δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), με το «ψωμί» να διαχωρίζεται στα είδη του μέχρι και την έρευνα του 1963/1964, με μεγαλύτερη λεπτομέρεια στην έρευνα του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328) και μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 να περιορίζεται σε έναν κωδικό (ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558) και με τα είδη αρτοποιίας, άγλυκα και γλυκά, να περιορίζονται στους ίδιους κωδικούς (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης.

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για το «ψωμί» και τα «είδη αρτοποιίας» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για το «ψωμί» και τα «είδη αρτοποιίας», εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού του ψωμιού στα είδη του και των ειδών αρτοποιίας σε «άγλυκα προϊόντα αρτοποιίας» και «γλυκά προϊόντα αρτοποιίας», ενώ στην έρευνα του 2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού του ψωμιού και των ειδών αρτοποιίας, από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014, σε «ψωμί» και «λοιπά προϊόντα αρτοποιίας» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε και από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες υπάρχουν διαφοροποιήσεις, εφόσον περιλαμβάνονται και «λαγάνες» στα «λοιπά είδη ψωμιών» και εφόσον, από την έρευνα του 2010, οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού του ψωμιού αλλά και των ειδών αρτοποιίας σε «υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» και «χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι στις έρευνες 2004/2005-2014 καταγράφονται και τα «σάντουιτς»³, ενώ στην έρευνα του 2015 μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα», αν και δεν καταγράφονται οι κωδικοί για τα «σάντουιτς» στον Πίνακα 3.1, εφόσον δεν υπολογίζεται και η αντίστοιχη ποσότητα σε γραμμάρια, μέχρι και την έρευνα του 2014, από την ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, τέλος, ότι εφόσον οι μεταγενέστερες έρευνες, με εξαίρεση την έρευνα του 2015, περιλαμβάνουν τα «είδη αρτοποιίας» στην γενική κατηγορία «ψωμί και είδη αρτοποιίας» και εφόσον κάναμε δοκιμές υπολογισμού της

³ Για τους κωδικούς για τα «σάντουιτς», στις έρευνες 2004/2005-2015, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Για τη διαχρονική σύγκριση των κωδικών για τα «σάντουιτς», βλ. σχετικά Παράρτημα Β, Πίνακα Β1. Πιο συγκεκριμένα, σημειώνεται ότι στις έρευνες 2004/2005-2014 ο κωδικός 01115 περιγράφει την γενική κατηγορία «σάντουιτς», βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Ας σημειωθεί, επίσης, ότι στις έρευνες 2004/2005-2011, ο κωδικός 0111501 περιγράφει τα «σάντουιτς» και «περιλαμβάνονται τα έτοιμα σάντουιτς που αγοράζονται από τα super market και άλλα συναφή καταστήματα και εξαιρούνται σάντουιτς που πωλούνται, συνήθως, για άμεση κατανάλωση από εστιατόρια, καφενεία, μπαρ, περίπτερα, πλανόδιους πωλητές, αυτόματα μηχανήματα πωλήσεως, ξενοδοχεία, κλπ.», στις έρευνες 2012-2014, ο κωδικός 0111501 περιορίζεται στην περιγραφή «σάντουιτς» και στην έρευνα του 2015 ο κωδικός 0119402 περιορίζεται στην περιγραφή «σάντουιτς», ενώ μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα» με κωδικό 01194, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Σημειώνουμε ότι στην έρευνα του 2015 και μόνο καταγράφεται ο «μέσος όρος» της μηνιαίας ποσότητας για τα «σάντουιτς» και υπολογίζεται σε 11,71 γραμμάρια, βλ. σχετικά ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

κατανάλωσης του ψωμιού, χωριστά από τα «είδη αρτοποιίας» και οι διαφορές που διαπιστώθηκαν ήταν πάρα πολύ μικρές, κατά συνέπεια αποφασίσαμε να συμπεριλάβουμε στο «ψωμί» και τα «είδη αρτοποιίας» και εφεξής θα το παρουσιάζουμε ως «ψωμί» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για τα προϊόντα ζύμης, αλλά και τα άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), με τα προϊόντα ζύμης και τα άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής να περιορίζονται στους ίδιους κωδικούς με τα είδη αρτοποιίας από την έρευνα του 1963/1964 μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999) και μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 να περιορίζονται σε έναν κωδικό στα «προϊόντα ζαχαροπλαστικής» (ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558), με εξαίρεση τις τάρτες, τα μελομακάρονα, τους κουραμπιέδες, τους λουκουμάδες, τον χαλβά πολίτικο και τις δίπλες, εφόσον δεν καταγράφονται μέχρι και την έρευνα του 1974 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977), αλλά από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ περιλαμβάνονται στη γενική κατηγορία «σάκχαρις και είδη ζαχαροπλαστικής» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 427· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 331· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 176), ενώ καταγράφονται μόνο «μελομακάρονα», «κουραμπιέδες», «λουκουμάδες» και περιλαμβάνονται στη γενική κατηγορία «ζάχαρη και είδη ζαχαροπλαστικής» μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 245· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 353· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 459) περιλαμβάνοντας μεγαλύτερη λεπτομέρεια από την έρευνα του 1998/1999 (ΕΣΥΕ, 2003), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Σημειώνουμε ότι στις έρευνες 1957/1958-1963/1964 και 1981/1982-1993/1994 ο «χαλβάς», είτε πολίτικος είτε μακεδονικός, μετριέται στον ίδιο κωδικό (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 427· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 331· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 245· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 353· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 459), ενώ από την έρευνα του 1998/1999 και στις μεταγενέστερες έρευνες ο «χαλβάς πολίτικος» και ο «χαλβάς μακεδονικός» μετρώνται σε διαφορετικό κωδικό (ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σσ. 558 και 559· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για τα «προϊόντα ζύμης» και τα «άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για τα «προϊόντα ζύμης» και τα «άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής», εφόσον περιλαμβάνονται και οι «δίπλες» στις «τάρτες, μελομακάρονα, κουραμπιέδες, λουκουμάδες, χαλβάς πολίτικος» και εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των προϊόντων ζύμης και των άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής σε «προϊόντα ζύμης» και «προϊόντα ζύμης παρασκευασμένα», ενώ στην έρευνα του 2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής, από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014, σε τρεις κωδικούς, με τα «προϊόντα ζύμης» να μεταφέρονται στα «λοιπά προϊόντα αρτοποιίας», με τα «προϊόντα ζύμης παρασκευασμένα» να περιλαμβάνονται στις «πίτσες και πίτες» και με τις «τάρτες, μελομακάρονα, κουραμπιέδες, λουκουμάδες, χαλβάς πολίτικος, δίπλες» να μεταφέρονται στα «προϊόντα ζαχαροπλαστικής» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε και από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες υπάρχουν λίγες διαφοροποιήσεις, εφόσον περιλαμβάνονται και οι «χορτόπιτες» και οι «πρασόπιτες» στα «προϊόντα ζύμης παρασκευασμένα» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι εφόσον οι μεταγενέστερες έρευνες, με εξαίρεση την έρευνα του 2015, περιλαμβάνουν τα «άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής» στην γενική κατηγορία «προϊόντα ζύμης και άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής», κατά συνέπεια αποφασίσαμε να συμπεριλάβουμε στα «προϊόντα ζύμης» και τα «άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής», με αποτέλεσμα να συμπεριλάβουμε «προϊόντα ζύμης», «προϊόντα ζύμης παρασκευασμένα» και «τάρτες, μελομακάρονα, κουραμπιέδες, λουκουμάδες χαλβάς πολίτικος, δίπλες» και εφεξής θα τα παρουσιάζουμε ως «προϊόντα ζύμης και άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για το «αλεύρι», αλλά και τα δημητριακά δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426` ΕΣΥΕ, 1969,

Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558), με το «αλεύρι» να περιορίζεται σε έναν κωδικό, όπως επίσης και τα «δημητριακά» μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458), με εξαίρεση την έρευνα του 1963/1964, εφόσον «αλεύρι», αλλά και «δημητριακά» διαχωρίζονται στα είδη τους (ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328), ενώ από την έρευνα του 1998/1999 τα «δημητριακά» περιλαμβάνονται στο «αλεύρι» και τα «λοιπά προϊόντα από δημητριακά» διαχωρίζονται σε ξεχωριστό κωδικό από τα «δημητριακά» (ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Σημειώνουμε ότι από την έρευνα του 1974 στα «δημητριακά» περιλαμβάνονται και «ρυζάλευρον», «σουσάμι» και «φύλλο κρούστας», από την έρευνα του 1993/1994 στα «δημητριακά» περιλαμβάνονται και τα «κόρν-φλεκς» και τα «ποπ-κορν» και από την έρευνα του 1998/1999 περιλαμβάνονται και τα «γαριδάκια» στα «λοιπά προϊόντα από δημητριακά» (ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558). Ας σημειωθεί, επίσης, ότι το «ψωμί για διαβητικούς» περιορίζεται στον ίδιο κωδικό με το «ψωμί» από την έρευνα του 1981/1982 μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458) και το «φύλλο κρούστας» περιορίζεται στον ίδιο κωδικό με τα άγλυκα και γλυκά προϊόντα αρτοποιίας στην έρευνα του 1998/1999 (ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για το «αλεύρι» και τα «δημητριακά» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για το «αλεύρι» και τα «δημητριακά», εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού του αλευριού και των δημητριακών στα είδη τους, ενώ στην έρευνα του

2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των λοιπών δημητριακών, από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014, σε «αλεύρι και άλλα δημητριακά», «δημητριακά πρωινού» και «λοιπά προϊόντα δημητριακών» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε και από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες υπάρχουν διαφοροποιήσεις, εφόσον περιλαμβάνεται και το «άνθος αραβοσίτου» στο «αλεύρι όλων των τύπων» και εφόσον, από την έρευνα του 2010, οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού του αλευριού αλλά και των δημητριακών σε «υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» και «χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι εφόσον οι μεταγενέστερες έρευνες, με εξαίρεση την έρευνα του 2015, περιλαμβάνουν το «αλεύρι» στην γενική κατηγορία «λοιπά δημητριακά», κατά συνέπεια αποφασίσαμε να συμπεριλάβουμε στα «δημητριακά» και το «αλεύρι» και εφεξής θα τα παρουσιάζουμε ως «λοιπά δημητριακά» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Βεβαίως, εκτός από τον έλεγχο των κωδικών απαιτείται να διερευνηθεί και η διαθεσιμότητα των δεδομένων. Στον Πίνακα 3.2 παρουσιάζονται οι μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια του ψωμιού, των προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και των λοιπών δημητριακών, σύμφωνα με τα διαθέσιμα δημοσιευμένα δεδομένα (έως και το 2015). Οι μηνιαίες ποσότητες για το «αλεύρι, ψωμί, δημητριακά»⁴ παρουσιάζονται μόνο για τις έρευνες 1987/1988-1998/1999 και περιλαμβάνουν και το «ρύζι» και τα «ζυμαρικά» (ΕΣΥΕ, 1990, Πίνακας 31, σ. 261· ΕΣΥΕ, 1999, Πίνακας 31, σ. 350· ΕΣΥΕ, 2003, Πίνακας 31, σ. 410). Συνεπώς, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 3.2, η μηνιαία κατανάλωση σε γραμμάρια καταγράφεται μόνο για συγκεκριμένους κωδικούς.

Για τους κωδικούς του ψωμιού, των προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και των λοιπών δημητριακών υπάρχει συγκρισιμότητα

⁴ Για τους κωδικούς για το «αλεύρι, ψωμί, δημητριακά», σημειώνεται ότι περιλαμβάνονται και το «ρύζι» και τα «ζυμαρικά», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ (1969), *ό.π.*, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.). Ας σημειωθεί ότι, στον Πίνακα 3.2 στην έρευνα του 2015 ο κωδικός 01.1.1 περιγράφει το «αλεύρι, ψωμί, δημητριακά», για τη διαχρονική σύγκριση των κωδικών για το «αλεύρι, ψωμί, δημητριακά», βλ. σχετικά Παράρτημα Β, Πίνακα Β1. Για τις ποσότητες για το «αλεύρι, ψωμί, δημητριακά», σημειώνεται ότι περιλαμβάνονται και το «ρύζι» και τα «ζυμαρικά», βλ. σχετικά ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Πίναξ 23, σ. 267· ΕΣΥΕ (1972), *ό.π.*, Πίναξ 9, σ. 138· ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Πίναξ 22, σ. 167· ΕΣΥΕ (1986), *ό.π.*, Πίνακας 27, σ. 227· ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Πίνακας 31, σ. 261· ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Πίνακας 31, σ. 350· ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, Πίνακας 31, σ. 410· ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

Πίνακας 3.2 Οι δημοσιευμένες μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια για το ψωμί, τα προϊόντα ζύμης και άλλα συναφή είδη ζαχαροπλαστικής και τα λοιπά δημητριακά στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015

Κωδικοί είδους 2015	Ποσότητα είδους 2015	Ποσότητα είδους 2014	Ποσότητα είδους 2013	Ποσότητα είδους 2012	Ποσότητα είδους 2011	Ποσότητα είδους 2010	Ποσότητα είδους 2009	Ποσότητα είδους 2008	Ποσότητα είδους 2004/2005	Ποσότητα είδους 1998/1999	Ποσότητα είδους 1993/1994	Ποσότητα είδους 1987/1988	Ποσότητα είδους 1981/1982	Ποσότητα είδους 1974	Ποσότητα είδους 1963/1964	Ποσότητα είδους 1957/1958
01.1.1	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*	21.155	22.186	26.373	—*	—*	—*	—*
01113	9.373,91	10.723,47	10.808,53	11.139,47	11.373,12	11.318,11	11.020	11.421,91	13.580,46	14.081	16.679	19.086	17.241	22.724	30.467,14	16.532,725
0111301	1.248,97	1.195,61	961,97	960,25	907,42	846,28	904,58	978,32	907,53							21.764,105
0111302	7.030,8	7.174,07	7.289,19	7.480,42	7.734,44	7.844,36	7.580,61	7.885,82	10.221,42							208,56 ^a
0111303	30,57	35,29	14,81	14,77	24,95	18,48	175,83	206,72	292,91	920 ^γ	—* ^γ					
0111304	143,3	146,15	111,87	105,13	161,12	110,03										
0111305	198,1	167,67	100,29	103,53	106,06	106,06	717,88	564,23	487,16							
0111306	722,17	720,54	789,4	793,95	753,88	704,82										
01114	1.361,62															
0111401	230,6	197,98	167,37	184,90	191,10	202,65	950,06	1.039,76	949,4	538 ^β	455 ^β 69 ^β	508 ^β 99 ^β	—* ^β	391 ^β	808,17 ^β	438,845 ^β
0111402	431,39	525,98	705,89	757,48	740,10	681,5										
0111403	86,63	77,4	46,42	53,35	55,73	61,45	691,01	747,05	722,03							
0111404	430,65	482,77	621,33	685,69	698,32	742,48										
ΜΚ_επιδόση	10.533,18	10.723,46	10.808,54	11.139,47	11.373,12	11.318,11	11.019,97	11.421,9	13.580,45	15.539	17.203	19.693	17.241	23.115	31.275,31	38.944,235
ΜΟ_επιδόση	2,58	2,58	2,62	2,64	2,65	2,65	2,65	2,67	2,73	2,82	2,94	3,08	3,29	3,41	3,5	3,8
ΜΚ_επιδόση	4.090,38	4.156,38	4.125,40	4.219,50	4.291,74	4.270,98	4.158,48	4.277,87	4.974,52	5.510,28	5.851,36	6.393,83	5.240,42	6.778,59	8.935,80	10.248,48
0111405	182,35	268,98	241,51	244,60	239,41	209,5	205,54	211,78	220,89	—*	—* ^β	—* ^β	—* ^β	—* ^β	—* ^β	1.212,255 ^a
01115	345,64	720,08	762,65	811,26	800,74	750,98	707,49	768,80	686,63							
0111501	345,64	330,58	433,56	486,83	483,81	464,21	417,21	465,76	367,67	—*	—* ^β	—* ^β	—* ^β	—*	—* ^β	
0118404	80,3	120,52	87,58	79,83	77,52	77,28	84,74	91,26	98,07	90	—* ^β	—* ^β	—* ^β	—*	—* ^β	408,43 ^a
ΜΚ_επιδόση	608,29	720,08	762,65	811,26	800,74	750,98	707,49	768,8	686,63	90						1.620,685
ΜΟ_επιδόση	2,58	2,58	2,62	2,64	2,65	2,65	2,65	2,67	2,73	2,82	2,94	3,08	3,29	3,41	3,5	3,8
ΜΚ_επιδόση	235,77	279,10	291,09	307,29	302,17	283,39	266,98	287,94	251,51	31,91						426,50
01112	1.645,1	2.328,94	2.253,3	2.149,16	2.112,30	1.932,11	1.958,66	1.790,71	1.972,22	1.819	1.744	2.554	4.221	3.385	—*	3.397,79
0111201	215,67	253,87	232,64	239,49	329,20	347,82	1.554,22	1.444,81	1.716,19	232 ^c			—* ^c	182 ^c	—* ^c	1.390,4 ^c
0111202	1.429,43	1.553,61	1.557,83	1.484,85	1.366,08	1.206,08										

Πίνακας 3.2 (συνέχεια)

Κωδικοί είδους 2015	Ποσότητα είδους 2015	Ποσότητα είδους 2014	Ποσότητα είδους 2013	Ποσότητα είδους 2012	Ποσότητα είδους 2011	Ποσότητα είδους 2010	Ποσότητα είδους 2009	Ποσότητα είδους 2008	Ποσότητα είδους 2004/2005	Ποσότητα είδους 1998/1999	Ποσότητα είδους 1993/1994	Ποσότητα είδους 1987/1988	Ποσότητα είδους 1981/1982	Ποσότητα είδους 1974	Ποσότητα είδους 1963/1964	Ποσότητα είδους 1957/1958
01117	436,66															
0111701	221,75	194,06	136,46	112,75	105,19	87,11	320	296,24	187,99				—*ε		—*ε	
0111702	214,91	227,7	254,11	242,85	249,91	237,38										
01118	109,71															
0111801	17,68	26,51	8,9	8,67	8,21	10,21	82,11	47,00	61,21				—*δ —*δ		—* —*ε	
0111802	79,3	63,01	56,36	54,89	49,01	40,32										
0111803	12,73	10,18	7	5,65	4,70	3,21	2,33	2,66	6,84							
ΜΚ _{συνολική}	2.191,47	2.328,94	2.253,3	2.149,15	2.112,30	1.932,13	1.958,66	1.790,71	1.972,23	2.051	1.744	2.554	4.221	3.567		4.788,19
ΜΟ _{επίσημ}	2,58	2,58	2,62	2,64	2,65	2,65	2,65	2,67	2,73	2,82	2,94	3,08	3,29	3,41	3,5	3,8
ΜΚ _{ετοιμ}	849,41	902,69	860,04	814,07	797,09	729,11	739,12	670,68	722,43	727,30	593,20	829,22	1.282,98	1.046,04		1.260,05

Σημείωση: ΜΚ_{συνολική} = Μέση συνολική κατανάλωση, ΜΟ_{επίσημ} = Μέσος όρος από τον συνόλο των μελών, ΜΚ_{ετοιμ} = Μέση ατομική κατανάλωση. Με το σύμβολο (—*) καταδεικνύεται ότι στους αντίστοιχους κωδικούς της έρευνας αυτής δεν υπάρχει διαθέσιμη πληροφορία για την ποσότητα.

^α Ας σημειωθεί ότι, στο δημοσίευμα, στην έρευνα του 1957/1958, στην ποσότητα για τον κωδικό 2.1.9 είναι υπολογισμένη και η ποσότητα για τον κωδικό 2.1.8, στην ποσότητα για τον κωδικό 2.7.5 και η ποσότητα για τον κωδικό 2.7.4 και στην ποσότητα για τον κωδικό 2.7.6 και η ποσότητα για τον κωδικό 2.7.7 και 2.7.8, βλ. ΕΣΥΕ (1961).

^β Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1957/1958-1993/1994, η ποσότητα καταγράφεται για «φρυγανιές» και «παξιμάδια», με εξαίρεση την έρευνα του 1963/1964, εφόσον η ποσότητα καταγράφεται για «φρυγανιές, παξιμάδια, μπισκότα κλπ.» και την έρευνα του 1981/1982, εφόσον δεν καταγράφεται ποσότητα για τους κωδικούς 013 και 014, ενώ δεν καταγράφεται ποσότητα, για τους κωδικούς 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176 και 2179 στην έρευνα του 1963/1964, για τον κωδικό 104 στην έρευνα του 1974, για τον κωδικό 014 στην έρευνα του 1987/1988 και για τον κωδικό 015 στην έρευνα του 1993/1994, βλ. ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Πίναξ 23, σ. 267 ΕΣΥΕ (1972), *ό.π.*, Πίναξ 9, σ. 138 ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Πίναξ 22, σ. 167 ΕΣΥΕ (1986) ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Πίνακας 31, σ. 261 ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Πίνακας 31, σ. 350 ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, Πίνακας 31, σ. 410. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι στην έρευνα του 1987/1988, η ποσότητα για τις «πίτες για σουβλάκια» περιλαμβάνεται στον κωδικό 017 και περιγράφει την ποσότητα για «δημητριακά» και στην έρευνα του 1993/1994 περιλαμβάνεται στον κωδικό 012 και περιγράφει την ποσότητα για «δημητριακά και άλλα είδη», βλ. ΕΣΥΕ (1990), *ό.π.*, Πίνακας 31, σ. 261 και Παράρτημα II, Πίνακας 31, σ. 352 ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Πίνακας 31, σ. 350 ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, Πίνακας 31, σ. 350 και Παράρτημα II, Πίνακας 31, σ. 458.

^γ Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1993/1994, η ποσότητα για τα «κουλούρια» περιλαμβάνεται στον κωδικό 015, αλλά δεν καταγράφεται η ποσότητα για τον κωδικό 015 και στην έρευνα του 1998/1999, η ποσότητα για τα «κουλούρια» περιλαμβάνεται στον κωδικό 01123 και περιγράφει την ποσότητα για «μπισκότα, βουτήματα, κριτσίνια, γαλέτα, κρακεράκια», βλ. ΕΣΥΕ (1999), *ό.π.*, Παράρτημα II, Πίνακας 31, σ. 458 ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, Πίνακας 31, σ. 410 και Παράρτημα II, Πίνακας 31, σ. 558.

^δ Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1963/1964, δεν καταγράφεται η ποσότητα για τους κωδικούς 2840, 2849, 2850 και 2851, στην έρευνα του 1974, για τον κωδικό 186 και στις έρευνες 1981/1982-1993/1994, για τους κωδικούς 083, 085 και 093, βλ. ΕΣΥΕ (1972) ΕΣΥΕ (1977) ΕΣΥΕ (1986) ΕΣΥΕ (1990) ΕΣΥΕ (1999).

^ε Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1957/1958, ο κωδικός 2.1.6 περιγράφει την ποσότητα για «δημητριακά (κουάκερ, αραποσιτάλευρον κλπ.)», βλ. ΕΣΥΕ (1961), *ό.π.*, Πίναξ 23, σ. 267 και Παράρτημα II, σ. 426. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι δεν καταγράφεται ποσότητα, για τους κωδικούς 2121, 2122, 2123, 2129, 2151, 2152, 2153 και 2159 της έρευνας του 1963/1964, βλ. ΕΣΥΕ (1972). Σημειώνεται ότι, στην έρευνα του 1974 ο κωδικός 107 περιγράφει την ποσότητα για «σίτρος, αραβόσιτος», βλ. ΕΣΥΕ (1977), *ό.π.*, Πίναξ 22, σ. 167 και Παράρτημα II, σ. 175. Σημειώνεται, επίσης, ότι στην έρευνα του 1981/1982, δεν καταγράφεται ποσότητα, για τον κωδικό 017, βλ. ΕΣΥΕ (1986). Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1998/1999, η ποσότητα για το «ρυζάλευρο» περιλαμβάνεται στον κωδικό 011152 και περιγράφει την ποσότητα για «λουπά προϊόντα από δημητριακά», βλ. ΕΣΥΕ (2003), *ό.π.*, Πίνακας 31, σ. 410 και Παράρτημα II, Πίνακας 31, σ. 558.

διαχρονικά. Η διάκριση του ψωμιού σε μαύρο ή λευκό καταγράφεται στην έρευνα του 1957/1958 (ΕΣΥΕ, 1961). Η διάκριση του ψωμιού σε «άρτος μέλας και αρτίδια» σε «άρτος λευκός και αρτίδια» σε «άρτος ημίλευκος και αρτίδια» σε «άρτος καλαμποκίσιος και αρτίδια» και σε «άλλα είδη» καταγράφεται στην έρευνα του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328), αλλά υπολογίζονται μαζί ως ποσότητα ως «άρτος» (ΕΣΥΕ, 1972, Πίναξ 9, σ. 138). Η διάκριση του ψωμιού σε «μαύρο, ολικής αλέσεως, πολύσπορο, σικάλεως» ή «άσπρο, από καλαμπόκι, σιμιγδάλι, κλπ.» καταγράφεται από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες, ενώ η διάκριση του ψωμιού σε «υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» και «χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» καταγράφεται μόνο από την έρευνα του 2010 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Η διάκριση των ειδών αρτοποιίας, σε «άγλυκα προϊόντα αρτοποιίας» και «γλυκά προϊόντα αρτοποιίας» καταγράφεται από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες, ενώ η διάκριση των ειδών αρτοποιίας σε «υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» και «χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» καταγράφεται μόνο από την έρευνα του 2010 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Η διάκριση των προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής καταγράφεται μόνο από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014, ενώ στην έρευνα του 2015 διαχωρίζονται τα «προϊόντα ζύμης» στα «λοιπά προϊόντα αρτοποιίας», τα «προϊόντα ζύμης παρασκευασμένα» στις «πίτσες και πίτες» και οι «τάρτες, μελομακάρονα, κουραμπιέδες, λουκουμάδες, χαλβάς πολίτικος, δίπλες» στα «προϊόντα ζαχαροπλαστικής» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Η διάκριση των λοιπών δημητριακών καταγράφεται μόνο από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014, ενώ στην έρευνα του 2015 διαχωρίζονται σε «αλεύρι και άλλα δημητριακά», σε «δημητριακά πρωινού» και σε «λοιπά προϊόντα δημητριακών» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Σημειώνουμε ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για την έρευνα του 1963/1964, χρησιμοποιούνται τα δεδομένα των ερευνών 1962/1963-1968/1969 (ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1972) και ότι στις έρευνες 1962/1963-1968/1969 αναφέρεται μόνο η περιγραφή και η ποσότητα γενικά για τον άρτο, ως «άρτος» και μόνο η περιγραφή και η ποσότητα για «φρυγανιές, παξιμάδια, μπισκότα, κλπ.» (ΕΣΥΕ, 1972, Πίναξ 9, σ. 138). Σημειώνουμε, επίσης, ότι στις έρευνες 1957/1958 και 1962/1963-1968/1969 τα δεδομένα αναφέρονται στην μέση εβδομαδιαία κατανάλωση, επομένως έγινε μετατροπή σε μηνιαία, πολλαπλασιάζοντας με το 4,345 (365/12/7) και στις

έρευνες 1957/1958-1998/1999 οι ποσότητες υπολογίζονται σε κιλά, επομένως έγινε μετατροπή σε γραμμάρια, πολλαπλασιάζοντας με το 1.000 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999).

Η στατιστική ανάλυση περιλαμβάνει τη διενέργεια στατιστικών ελέγχων συνάφειας χρησιμοποιώντας το IBM Statistics SPSS V.20. Σημειώνουμε ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1993/1994, δεν υπάρχουν προϊόντα ζύμης, περιλαμβάνονται στους ίδιους κωδικούς με τα είδη αρτοποιίας (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), κατά συνέπεια υπολογίζονται στο «ψωμί» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) για τα έτη έρευνας 1974-1993/1994 (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ1.3.6) και στην έρευνα του 1993/1994, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, το «ψωμί ζυμωτό», με κωδικό Ρ019 υπολογίζεται στον κωδικό Ρ013 (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ1), που περιγράφει το «ψωμί (όλων των τύπων, ψωμί για διαβητικούς)» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Σημειώνουμε, επίσης, ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1987/1988, το επίπεδο εκπαίδευσης κωδικογραφείται από το υψηλότερο προς το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (για την κωδικογράφηση του επιπέδου εκπαίδευσης, βλ. σχετικά Κεφάλαιο 2, Πίνακας 2.5). Σημειώνουμε, τέλος, ότι στην έρευνα του 2015, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, στο επίπεδο εκπαίδευσης, ο κωδικός 5 περιγράφει τις Ανώτερες σχολές και περιλαμβάνεται στον κωδικό 4, που περιγράφει τα ΙΕΚ (βλ. σχετικά Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ9).

3.1.3 Αποτελέσματα

Στον Πίνακα 3.2.1 παρουσιάζεται η κατανάλωση του ψωμιού σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015. Όπως φαίνεται, το 1974, το 52,9% των αποκρινόμενων κατανάλωνε τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού, δηλαδή περισσότερο από 20.001 γρ. Η κατανάλωση αυτή διαχρονικά μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια και σταδιακά καταναλώνονται μικρότερες των 10.000 γρ. ποσότητες ψωμιού. Εξαίρεση συνιστά η έρευνα του 1993/1994, τα αποτελέσματα της οποίας υποδεικνύουν ότι, στη συντριπτική πλειονότητά τους οι αποκρινόμενοι (72,6%) καταναλώνουν ποσότητες ψωμιού μικρότερες από τα 10.000 γρ. Στον Πίνακα 3.2.2 παρουσιάζεται η κατανάλωση των

Πίνακας 3.2.1 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση του ψωμιού σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005	1998/1999	1993/1994	1987/1988	1981/1982	1974
0-5.000	23,2	23,9	30,3	16,9	14,3	15,5	17,7	17,6	14,0	10,6	35,2	12,1	19,2	20,5
5.001-10.000	31,4	31,3	29,5	34,7	36,2	35,3	32,8	32,0	25,0	21,4	37,4	9,9	13,5	5,3
10.001-15.000	24,4	24,7	22,3	25,9	27,4	27,0	28,5	26,1	26,6	25,2	19,3	19,8	14,8	7,7
15.001-20.000	10,4	9,2	7,6	12,2	10,9	10,8	10,7	11,8	14,9	16,5	4,1	14,1	18,6	13,6
20.001+	10,6	10,9	10,3	10,4	11,2	11,4	10,3	12,6	19,5	26,3	4,1	44,2	33,9	52,9
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 3.2.2 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προβολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005	1998/1999
0-1.000	78,9	77,0	78,3	75,2	74,6	78,6	77,2	77,8	81,0	97,3
1.001-2.000	8,0	7,9	6,4	7,1	9,6	5,6	7,3	5,8	5,4	0,6
2.001-3.000	6,7	7,5	6,5	8,4	6,4	7,3	7,6	7,5	5,5	1,0
3.001-4.000	2,7	2,4	2,3	3,0	4,0	2,3	2,7	2,6	2,6	0,2
4.001+	3,7	5,2	6,6	6,3	5,4	6,3	5,2	6,4	5,5	0,9
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1998/1999-2015. Όπως φαίνεται, το 1998/1999, στη συντριπτική πλειονότητά τους οι αποκρινόμενοι (97,3%) κατανάλωναν τις μικρότερες ποσότητες προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής, δηλαδή έως 1.000 γρ. Η κατανάλωση αυτή διαχρονικά δεν μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια. Στον Πίνακα 3.2.3 παρουσιάζεται η κατανάλωση των λοιπών δημητριακών σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015. Όπως φαίνεται, το 1974, στη συντριπτική πλειονότητά τους οι αποκρινόμενοι (85,9%) κατανάλωναν τις μικρότερες ποσότητες λοιπών δημητριακών, δηλαδή έως 1.000 γρ., η πλειονότητα των αποκρινόμενων εξακολουθεί να καταναλώνει τις μικρότερες ποσότητες λοιπών δημητριακών, δηλαδή έως 1.000 γρ. και στις μεταγενέστερες έρευνες. Οι αναλυτικές οδηγίες (spss syntax), για τους υπολογισμούς (Compute) των ποσοτήτων και τις ομαδοποιήσεις (Recode) των ποσοτήτων και των δημογραφικών και κοινωνικών μεταβλητών, παρουσιάζονται στο παράρτημα Γ στους Πίνακες Γ1 και Γ2.

Στο Παράρτημα Γ, στους Πίνακες Γ1.3.1 έως Γ1.3.5 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση ψωμιού βάσει των δεδομένων της ΕΟΠ για τα έτη έρευνας 1974-2015, σύμφωνα με το φύλο, την ηλικία, τον αριθμό μελών του νοικοκυριού, τον βαθμό ασκτικότητας και το επίπεδο εκπαίδευσης, αντίστοιχα. Επίσης, στο Παράρτημα Γ στους Πίνακες Γ1.3.5.1 και Γ1.3.5.2 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση ψωμιού σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης ανδρών και γυναικών, αντίστοιχα.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα διαπιστώνεται ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ κατανάλωσης ψωμιού και φύλου, ηλικίας, μεγέθους του νοικοκυριού, τόπου διαμονής και επιπέδου εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα (Πίνακας Γ1.3.1), το 1974, περισσότερο από το 50% των αντρών καταναλώνει μεγάλες ποσότητες ψωμιού (20.001 γρ. +). Οι γυναίκες καταναλώνουν και αυτές μεγάλες ποσότητες ψωμιού αν και σε μικρότερο βαθμό (30,1%) από τους άντρες. Η διατροφική αυτή συμπεριφορά μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια. Και οι άντρες και οι γυναίκες αρχίζουν σταδιακά να καταναλώνουν μικρότερες από τα 10.000 γρ. ποσότητες ψωμιού, με τις γυναίκες να καταναλώνουν σταθερά μικρότερες ποσότητες από τους άντρες. Εξάιρεση συνιστά η έρευνα του 1993/1994, τα αποτελέσματα της οποίας υποδεικνύουν ότι, οι άντρες (40,2%) καταναλώνουν ποσότητες ψωμιού μικρότερες από τα 10.000 γρ., ενώ στη συντριπτική πλειονότητά

Πίνακας 3.2.3 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των λοιπών δημητριακών σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προτύπολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005	1998/1999	1993/1994	1987/1988	1981/1982	1974
0-1.000	45,3	47,2	48,0	47,4	47,4	50,7	52,5	56,5	58,2	57,5	80,5	77,5	82,0	85,9
1.001-2.000	10,0	9,3	9,8	10,2	11,6	11,0	11,8	10,2	8,8	9,1	6,3	0,5	0,1	0,2
2.001-3.000	16,0	16,0	15,8	16,4	15,9	15,9	14,0	13,9	12,8	12,5	2,4	3,7	3,6	2,4
3.001-4.000	6,4	5,7	5,2	5,5	5,7	4,8	5,0	4,5	3,6	3,7	1,2	0,2	0,0	0,1
4.001+	22,3	21,8	21,2	20,6	19,4	17,6	16,7	14,9	16,6	17,3	9,6	18,1	14,3	11,4
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

τους οι γυναίκες (66,4%) καταναλώνουν μικρότερες ποσότητες ψωμιού από τους άνδρες (έως 5.000 γρ.). Οι νέοι ηλικίας 16-24 ετών (Πίνακας Γ1.3.2), σταθερά καταναλώνουν κυρίως μικρότερες ποσότητες (έως 5.000 γρ.) από τις μεγαλύτερες ηλικίες. Εξαίρεση συνιστά το 2011 όταν αρχίζουν να καταναλώνουν και μεγαλύτερες ποσότητες (5.001-10.000 γρ.). Επίσης, οι νέοι ηλικίας 25-34 ετών διαχρονικά μειώνουν τις ποσότητες κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με τους πιο ηλικιωμένους (35-64). Επιπλέον, και οι ηλικιωμένοι (65+) μειώνουν διαχρονικά την κατανάλωσή τους. Από το 1981/1982, τα μονομελή νοικοκυριά σταθερά καταναλώνουν μικρότερες ποσότητες οι οποίες όμως είναι αυξημένες σε σχέση με το 1974 (Πίνακας Γ1.3.3). Βεβαίως, όσο αυξάνεται ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού τόσο αυξάνεται και η κατανάλωσή τους. Το 1974, το 60,5% των κατοίκων των αστικών περιοχών καταναλώνει τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού έναντι του 54,6% και 41,5% των κατοίκων των ημιαστικών και αγροτικών περιοχών, αντίστοιχα. Από το 1981/1982, οι κάτοικοι όλων των περιοχών μειώνουν σταδιακά την κατανάλωσή τους, με τους κατοίκους των ημιαστικών περιοχών να έχουν παρόμοια διατροφική συμπεριφορά με αυτούς των αγροτικών περιοχών (Πίνακας Γ1.3.4). Από το 1974 και μετά, οι απόφοιτοι όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης μειώνουν την κατανάλωση ψωμιού (Πίνακας Γ1.3.5). Η πλειονότητα των αποφοίτων γυμνασίου, δευτεροβάθμιας και μετά-δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες από τις υπόλοιπες κατηγορίες αποφοίτων. Βεβαίως, διαπιστώνεται διαχρονικά ότι, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης τόσο μειώνεται η κατανάλωση. Αναλυτικότερα, η πλειονότητα των γυναικών καταναλώνει μικρότερη ποσότητα ψωμιού όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο σε σχέση με τους άνδρες σε όλες τις κατηγορίες μικρής και μεγάλης κατανάλωσης (Πίνακες Γ1.3.5.1 και Γ1.3.5.2). Ενδεικτικά, το 54,3% των αποκρινόμενων γυναικών με μεταπτυχιακά καταναλώνει έως 5.000 γρ., σε σχέση με το 48,9% των αντρών που καταναλώνει 5.001-10.000 γρ.

Στο Παράρτημα Γ, στους Πίνακες Γ1.3.6 και Γ1.3.7 παρουσιάζεται διαχρονικά η μηνιαία κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και λοιπών δημητριακών, αντίστοιχα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, διαπιστώνεται ότι, όσο αυξάνεται η μηνιαία κατανάλωση προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και λοιπών δημητριακών μειώνεται η μηνιαία κατανάλωση του ψωμιού.

3.1.4 Συζήτηση και συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης της κατανάλωσης ψωμιού σύμφωνα με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των αποκρινόμενων επιβεβαιώνουν τις διαπιστώσεις των ερευνητών σχετικά με τις διαφορετικές καταναλωτικές συνήθειες λόγω φύλου, με τους άντρες να καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες από τις γυναίκες (Aranceta et al., 2000· Kaplan, 2006· Lannon, 1986)· ηλικίας, με τους ηλικιωμένους να μειώνουν την κατανάλωσή τους (Goryńska-Goldmann, 2009)· αριθμού των μελών του νοικοκυριού, με τα πολυπληθέστερα νοικοκυριά να έχουν αυξημένη κατανάλωση (Δριχούτης, 2002· Goryńska-Goldmann, 2009· Kaditi & Swinnen, 2007· McKenzie, 1986)· αστικότητας, με τους κατοίκους των αστικών περιοχών να έχουν μειωμένη κατανάλωση (Δριχούτης, 2002· Καραποστόλης, 1979· Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), αλλά δεν επιβεβαιώνουν τις διαπιστώσεις άλλων ερευνητών περί του αντιθέτου (Goryńska-Goldmann, 2009· Lake et al., 2006· Regmi & Dyck (2001)· εκπαίδευσης, με τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης να μειώνουν την κατανάλωσή τους (Aranceta et al., 2000· Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a· Moreira & Padrao, 2004), ενώ δεν επιβεβαιώνεται η διαπίστωση του Δριχούτη (2002) ότι το επίπεδο εκπαίδευσης δεν είναι στατιστικά σημαντικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού.

Εκτός από τα αποτελέσματα για τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τα οποία αποδείχτηκε ότι είναι στατιστικά σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση του ψωμιού, οι ερευνητές προτείνουν ότι υπάρχει συνάφεια και με την κοινωνικοοικονομική θέση, με τις υψηλότερες ομάδες να καταναλώνουν λιγότερες ποσότητες (Lake et al., 2006· Roos, Prättälä, Lahelma, Kleemola & Pietinen, 1996). Επίσης, οι Δριχούτης (2002), Καραποστόλης (1984) και Revoredo-Giha (2009) σημειώνουν ότι, η δαπάνη/τιμή του ψωμιού επηρεάζει την κατανάλωσή του και οι Hopkins, Margetts, Cohen και Armstrong (1980) αναφέρουν ότι «οι διατροφικές αλλαγές φαίνεται να σχετίζονται με τη μετανάστευση και άλλα φαινόμενα στους Ιταλούς μετανάστες στην Αυστραλία» (σ. 67) και κατά συνέπεια και με την κατανάλωση του ψωμιού. Επομένως, για όλα αυτά τα ζητήματα απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση.

Ο έλεγχος της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση των προϊόντων ζύμης και ζαχαροπλαστικής και των δημητριακών κατέδειξε ότι, όσο αυξάνεται η μηνιαία κατανάλωση των προϊόντων ζύμης και ζαχαροπλαστικής και των

δημητριακών μειώνεται η μηνιαία κατανάλωση του ψωμιού, γεγονός που επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις των Crovetto (2002), Gellyncka et al., (2009) και Καραποστόλη (1979) και Σωτηρόπουλου κ.ά., (2010). Στο πλαίσιο αυτό, οι Σωτηρόπουλος κ.ά., (2009) αναφέρονται στις διαφορές στην κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με τα «επεξεργασμένα νέο-βιομηχανοποιημένα προϊόντα (παξιμάδια, μπισκότα κλπ)» όσον αφορά τις διαφορετικές εισοδηματικές ομάδες, ένα άλλο ζήτημα το οποίο χρίζει περαιτέρω διερεύνησης (σ. 417).

Οι Regmi και Dyck (2001) σημειώνουν τη συνάφεια κρέατος και σιτηρών και οι Gül, Isik, Bal και Ozer (2003) τη συνάφεια κατανάλωσης ψωμιού με μακαρόνια, πλάφι, ζυμαρικά και άλλα αλευρώδη προϊόντα. Επομένως, στα επόμενα υποκεφάλαια διερευνάται η συνάφεια μεταξύ κατανάλωσης ψωμιού και κρέατος και ψωμιού και μακαρονιών, πιαφιού και ζυμαρικών.

3.2 Το κρέας στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή του

3.2.1 Εισαγωγή

Το κρέας αποτελεί ένα από τα βασικότερα είδη διατροφής (Γαβριήλ, 2009· Λαμπρούση, 2011· Λιτός, 2010), το οποίο συνδέεται άμεσα με την ευμάρεια και τις κοινωνικές ανακατατάξεις (Τουρκοβασίλη-Γαλανού, 2001), με την οικονομική ευημερία (Λιτός, 2010· Σωτηρόπουλος, Γεωργακόπουλος & Κυρίτσης, 2010), την κοινωνική άνοδο και καταξίωση (Τουρκοβασίλη-Γαλανού, 2001). Οι Σωτηρόπουλος, Γεωργακόπουλος και Κυρίτσης (2010) για να περιγράψουν τις τάσεις της κατανάλωσης κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου στην Ελλάδα, όσον αφορά τη γρήγορη μείωση του Μεσογειακού προτύπου διατροφής, αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι «οι Έλληνες μετατράπηκαν από έναν πληθυσμό που τρώει ψωμί σε έναν πληθυσμό κρεατοφάγο με Δυτικές τυπολογίες κρέατος στη διατροφή» (σ. 121). Στην Ελλάδα, τη δεκαετία του 1960 έχουμε μια έντονη τάση αύξησης κατανάλωσης κρέατος (Καραποστόλης, 1984· Σωτηρόπουλος κ.ά., 2010), η οποία τάση κορυφώθηκε το 1974 και εξακολούθησε ως «τυπικό χαρακτηριστικό μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 90'» (Σωτηρόπουλος κ.ά., 2010, σ. 121), με μία μείωση στη ζήτηση κόκκινου κρέατος μεταξύ 1990 και 2005 (Σωτηρόπουλος κ.ά., 2010), όπως και στην Τυνησία, μια χώρα με μεσογειακή διατροφή (Dhraief, Oueslati & Dhehibi, 2012). Η αλλαγή των δημογραφικών παραγόντων επηρεάζουν τη ζήτηση για κρέας

(Dhraief et al., 2012· Resurrection, 2004). Η κατανάλωση κρέατος επηρεάζεται από την ηλικία (Dhraief et al., 2012· Fraser, Welch, Luben, Bingham & Day, 2000· Harvey, Erdos, Challinor, Drew, Taylor, Ash, Ward, Gibson, Scarr, Dixon, Hinde & Moffat, 2001· Kizilaslan, Goktolga & Kizilaslan, 2008· Liu, Parton & Cox, 2006· Liu, Parton, Cox & Zhou, 2006· Oral, Moen & Branson, 1988), το μέγεθος του νοικοκυριού, το τόπο διαμονής (Kizilaslan et al., 2008· Liu, Parton & Cox, 2006· Liu et al., 2006· Oral et al., 1988), το φύλο (Burton, Tomlinson & Young, 1994· Fraser et al., 2000· Harvey et al., 2001· Moon & Ward, 1999) και την εκπαίδευση (Fraser et al., 2000· Liu, Parton & Cox, 2006· Liu et al., 2006· Oral et al., 1988). Οι άνδρες καταναλώνουν μεγαλύτερη ποσότητα κρέατος από τις γυναίκες (Davis & Lin, 2005) και σε μεγαλύτερη συχνότητα (Fraser et al., 2000· Prättälä, Paalanen, Grinberga, Helasoja, Kasmel & Petkeviciene, 2006· Santos & Booth, 1996). Εξάλλου, η μικρότερη κατανάλωση κρέατος από το γυναικείο φύλο φαίνεται και από το ότι η γυναίκα συνδέεται περισσότερο με τη χορτοφαγία από ότι οι άνδρες (Santos & Booth, 1996· Twigg, 1983).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του κρέατος, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η ηλικία. Κατά τον Δριχούτη (2002), για την αγορά κρέατος «η ηλικία των υπευθύνων των αγορών φαίνεται να επηρεάζει θετικά την πιθανότητα συμμετοχής» (σ. 25). Οι νεότερες ηλικίες ατόμων καταναλώνουν μεγαλύτερη ποσότητα κρέατος από ότι οι γηραιότερες (Ballenger & Blaylock, 2003· Blisard, Lin, Cromartie & Ballenger, 2002· Davis & Lin, 2005) και σε μεγαλύτερη συχνότητα από έρευνα στην Εσθονία, Λετονία και Λιθουανία (Prättälä et al., 2006).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του κρέατος, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το μέγεθος της οικογένειας, δηλαδή ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού. Στατιστική συνάφεια και θετικές επιδράσεις στην συχνότητα κατανάλωσης κρέατος παρουσιάζει το μέγεθος του νοικοκυριού, όσο αυξάνονται τα μέλη του νοικοκυριού αυξάνεται και η κατανάλωση κρέατος (Δριχούτης, 2002· Moon & Ward, 1999). Κατά τον Δριχούτη (2002), για την αγορά κρέατος «μια αύξηση των μελών από δύο σε τρία μέλη θα έχει ως αποτέλεσμα μια αύξηση στην πιθανότητα συμμετοχής κατά 5,17%» (σ. 25).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του κρέατος, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η αστικότητα. Σύμφωνα με τα

αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a) η μέση κατά κεφαλή διαθεσιμότητα κατανάλωσης κρέατος στην Ελλάδα, όσο προχωράμε από τις αστικές στις αγροτικές περιοχές αυξάνεται, με εξαίρεση τις ημιαστικές περιοχές όπου η κατανάλωση κρέατος είναι μικρότερη από των αστικών περιοχών και ακόμη μικρότερη από των αγροτικών (Dafne, 1997). Ενώ, κατά τον Καραποστόλη (1984), η κατά κεφαλή κατανάλωση αγορασμένων ποσοτήτων κρέατος είναι αυξημένη στην πρωτεύουσα και μειώνεται όσο κατευθυνόμαστε προς τις αγροτικές περιοχές. Σύμφωνα με τους Gill (1999), Wang, Zhou και Cox (2005) και Regmi και Dyck (2001), η κατανάλωση κρέατος στις αστικές περιοχές είναι μεγαλύτερη από ότι στις αγροτικές. Ενώ, κατά τους Prättälä, Paalanen, Grinberga, Helasoja, Kasmel και Petkeviciene (2006) από έρευνα στην Εσθονία και Φιλανδία οι κάτοικοι αγροτικών περιοχών τρώνε κρέας πιο συχνά από τους ερωτώμενους στις αστικές περιοχές. Αν και κατά τους Prättälä et al., (2006) από έρευνα στη Λετονία και τη Λιθουανία και κατά τον Δριχούτη (2002), η περιοχή διαμονής του νοικοκυριού δεν φαίνεται να επηρεάζει την κατανάλωση κρέατος. Κατά τον Δριχούτη (2002) «η αστικότητα της περιοχής διαμονής του νοικοκυριού δεν εμφανίζεται ως σημαντικός παράγοντας στην διαμόρφωση της πιθανότητας συμμετοχής στην αγορά κρέατος», εφόσον «τα νοικοκυριά που διαμένουν στις περιοχές των Αθηνών, Θεσσαλονίκης, αστικές και ημιαστικές περιοχές εμφανίζονται να μην έχουν στατιστικώς σημαντική διαφορά από τις αγροτικές περιοχές» (σ. 25).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του κρέατος, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το επίπεδο εκπαίδευσης. Κατά τον Δριχούτη (2002), σε σχέση με την πιθανότητα συμμετοχής στην αγορά κρέατος «το επίπεδο εκπαίδευσης των υπευθύνων των αγορών δεν αποτελεί στατιστικά σημαντικό παράγοντα» (σ. 25). Το εκπαιδευτικό επίπεδο φαίνεται να επηρεάζει μόνο τη δαπάνη για κρέας και όχι την πιθανότητα συμμετοχής στην αγορά κρέατος (Burton et al., 1994· Δριχούτης, 2002). Τα άτομα με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης καταναλώνουν λιγότερο κρέας από τα άτομα με χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (Blisard et al., 2002· Fraser et al., 2000· Guenther, Jensen, Batres-Marquez & Chen, 2005). Σύμφωνα με τους Prättälä et al., (2006), όσο υψηλότερο το επίπεδο εκπαίδευσης τόσο μεγαλύτερη η συχνότητα κατανάλωσης κρέατος από έρευνα στην Εσθονία, με το αντίθετο με μικρή διαφορά να ισχύει στην Φιλανδία, Λετονία και Λιθουανία. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne II,

n.d.a.) η μέση κατά κεφαλή διαθεσιμότητα κατανάλωσης κρέατος στην Ελλάδα, μειώνεται όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο. Ενώ αντίθετα σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997) στην Ελλάδα, με την αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου αυξάνεται η κατανάλωση κρέατος, με εξαίρεση τη μετάβαση από την μη ολοκληρωμένη δευτεροβάθμια στην ολοκληρωμένη δευτεροβάθμια. Σύμφωνα με τους Prättälä et al., (2006), όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο οι γυναίκες καταναλώνουν λιγότερο συχνά κρέας από ότι οι άνδρες, από έρευνα στη Λιθουανία. Επίσης, οι άνδρες με χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης προτιμούν να καταναλώνουν πιο συχνά κρέας (Fraser et al., 2000).

Κατά συνέπεια, για τη μελέτη της κατανάλωσης κρέατος στην παρούσα εργασία διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζεται σύμφωνα με το φύλο, την ηλικία, το μέγεθος του νοικοκυριού, την αστικότητα και το επίπεδο εκπαίδευσης, αλλά και σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης ανάλογα με το φύλο.

Βεβαίως, ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του κρέατος, όπως υποδεικνύεται στην βιβλιογραφία, είναι τα προϊόντα μέσα από την ίδια ομάδα τροφίμων που επηρεάζουν την κατανάλωσή του, όπως τα αλλαντικά και τα λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος. Κατά τον Λιτό (2010) «το κρέας από τους προϊστορικούς χρόνους», αποτέλεσε το βασικότερο κομμάτι της διατροφής του ανθρώπου και «μια από τις βασικότερες ομάδες προϊόντων του κρέατος είναι και τα διάφορα κρεατοσκευάσματα», με τις «πρώτες λεπτομερείς περιγραφές για την παραγωγή αλλαντικών να αναφέρονται στον Όμηρο» (σ. 65). Ωστόσο «η παραγωγή και κατανάλωση» των αλλαντικών «επεκτάθηκε σημαντικά κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους» και «από τις μεσογειακές χώρες η παραγωγή των προϊόντων κρέατος επεκτάθηκε σταδιακά στις χώρες της βόρεια Ευρώπης» (Λιτός, 2010, σ. 65). Οι Σωτηρόπουλος κ.ά, (2010) για την πεντηκονταετία 1957-2005 σημειώνουν ότι «κομμάτι της Μεσογειακής διατροφής μειώθηκε, όπου η Βόρειας και Δυτικής προέλευση επεξεργασμένων (βιομηχανικών) προϊόντων αυξήθηκε» (σ. 121) όπως «κονσερβοποιημένα τρόφιμα, κατεψυγμένα τρόφιμα, μείγματα, έτοιμα τρόφιμα, προ-μαγειρεμένα τρόφιμα, διαιτητικά τρόφιμα, κλπ.» (σ.125). Οι Σωτηρόπουλος κ.ά, (2010) για την πεντηκονταετία 1957-2005 σημειώνουν, επίσης, ότι «τριπλασιάστηκε η πρόσληψη επεξεργασμένων προϊόντων κρέατος», ενώ παρατηρείται «αξιοσημείωτη μείωση του βοδινού και αρνίσιου και κατσικίσιου κρέατος» (σ. 121). Τα τελευταία χρόνια η κατανάλωση «αλλαντικών»

και «κρεατοσκευασμάτων» (Καραχρήστος, 2011, σσ. 17, 20, 90), «κατεψυγμένων έτοιμων φαγητών», «με βάση το κρέας» (Κοντού, 2011, σ. 19), «τυποποιημένου κρέατος» (Λαμπρούση, 2011, σ. 20) και «αλλαντικών και κονσερβών κρέατος» (Λιτός, 2010, σ. 59) παρουσιάζει αξιόλογη άνοδο (Καραχρήστος, 2011· Κοντού, 2011· Λαμπρούση, 2011· Λιτός, 2010). Η Κοντού (2011) σημειώνει την αύξηση της ζήτησης για τρόφιμα «ευκολίας»⁵ σε σχέση με τη «ζήτηση της ποσότητας για ομογενή αγαθά» (σ. 9) και εφόσον «τα τυποποιημένα έτοιμα φαγητά εντάσσονται στη γενικότερη κατηγορία της «εύκολης» σίτισης» (σ. 12) αναφέρει για την αγορά «τυποποιημένων έτοιμων φαγητών» ότι παρουσιάζει ανοδική πορεία περιλαμβάνοντας σύμφωνα με μελέτη της ICAP τη μεγάλη «συμμετοχή συγκεκριμένων τύπων γευμάτων στην αγορά κατεψυγμένων έτοιμων φαγητών», όπως «συνταγές με βάση το κρέας» (σ. 19). Η Λαμπρούση (2011) σημειώνει ότι «η καταναλωτική τάση προς τα τυποποιημένα κρέατα παρουσιάζει μία σημαντική αύξηση τα τελευταία χρόνια» εφόσον «το καταναλωτικό κοινό όλο και περισσότερο προτιμά τέτοιου είδους προϊόντα από κρέας» (σ. 20), ενώ «επιβάλλεται ολοένα και περισσότερο από τον σύγχρονο τρόπο ζωής, εργασίας και τις σύγχρονες διατροφικές συνήθειες» (σ. 21). Ο Λιτός (2010) σημειώνει την ανοδική πορεία στην «κατανάλωση αλλαντικών και κονσερβών κρέατος» (σ. 59), ωστόσο αναφέρει τα αλλαντικά ως συμπληρωματικά ή υποκατάστατα, τα οποία «καταναλώνονται συνήθως με τη μορφή «πρόχειρου γεύματος» (snack)» (σ.60). Ο Καραχρήστος (2011) αναφέρει επίσης «τα αλλαντικά» ως «συμπληρωματικό είδος διατροφής» που «καταναλώνονται κυρίως ως «σνακ» και όχι ως κύριο γεύμα» (σ. 37). Η κατανάλωση των αλλαντικών και των παρασκευασμάτων κρέατος επηρεάζεται από την «αυξανόμενη τάση για κατανάλωση έτοιμου φαγητού» (Λιτός, 2010, σ. 57), την «ηλικία» (Καραχρήστος, 2011, σ. 27· Λιτός, 2010, σ. 61) και την αστικότητα (Καραποστόλης, 1984· Λιτός, 2010). Σύμφωνα με τον Καραποστόλη (1984) οι αστικές περιοχές θεωρούν τα «παρασκευάσματα από κρέας» ως «καταναλωτικές καινοτομίες και μέσα ποικιλοποίησης της καθημερινής τροφής», ενώ οι αγροτικές περιοχές τείνουν να «αντικαταστήσουν», «παρά να συμπληρώσουν το καθημερινό σπιτικό φαγητό» (σ. 160). Αντίθετα, ο Λιτός (2010) σημειώνει ότι οι «ημιαστικές περιοχές» κατέχουν

⁵ Για τον ορισμό τροφίμων «ευκολίας», βλ. σχετικά Κοντού, Δ.Ε. (2011), *Διερεύνηση παραγόντων που επηρεάζουν την αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών ως προς την επιλογή τροφίμων 'ευκολίας'* (Μεταπτυχιακή ερευνητική εργασία), Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σσ. 12-16.

«την πρώτη θέση» στην κατανάλωση βρώσιμων εντόσθιων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και των λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος και ακολουθεί η «περιφέρεια πρωτευούσης» (σ. 62) .

Κατά συνέπεια, στην παρούσα εργασία, διερευνάται η κατανάλωση των διαφόρων ειδών κρέατος σε σχέση με την κατανάλωση των βρώσιμων εντόσθιων, των αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και των λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος.

3.2.2 Μέθοδος

Για τη διερεύνηση της κατανάλωσης του κρέατος σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ διαχρονικά, απαιτείται αρχικά ο έλεγχος της συγκρισιμότητας των κωδικών που χρησιμοποιούνται για την καταγραφή των δεδομένων. Στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) παρουσιάσαμε διαχρονικά και με μεγάλη λεπτομέρεια αυτούς τους κωδικούς, εφόσον χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα για τις δύο πρώτες έρευνες (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969) και μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 χρησιμοποιήσαμε συνδυαστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), αλλά και τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ για τις έρευνες 1974, 1981/1982 και 1987/1988 να μην παρουσιάζουν μεγάλη ακρίβεια, εφόσον καταγράφηκαν αργότερα (από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ). Από την έρευνα του 1993/1994 αν και οι κωδικοί από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ παρουσιάζουν ακρίβεια, χρησιμοποιήσαμε και τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 για τη λεπτομερέστερη καταγραφή τους (ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, εφόσον δεν υπάρχουν αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Για τις δύο πρώτες έρευνες δεν υπάρχουν καταγεγραμμένοι κωδικοί από δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ. Σημειώνουμε ότι οι κωδικοί που χρησιμοποιήσαμε, από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, για τις έρευνες 1974-1993/1994, δεν είναι αναρτημένοι στην ιστοσελίδα της υπηρεσίας, αλλά μας δόθηκαν από την υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Στον Πίνακα 3.3 παρουσιάζονται, επίσης, διαχρονικά οι κωδικοί για τη διερεύνηση της κατανάλωσης

Πίνακας 3.3 Οι κωδικοί για το κρέας από βοοειδή, το κρέας από χοιροειδή, το κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή, το κρέας από πουλερικά, τα λοιπά είδη κρέατος (νοπό, διατηρημένα σε απλή ψύξη ή κατεψυγμένα), τα βρώσιμα εντόσθια, τα αλλαντικά και κρέατα αλλεπάσια, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και τα λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος στις Έρευνες Οικογενειακών Προϊπολογισμών 1957/1958-2015

Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους ή υπηρεσίας 2015	Κωδικοί είδους 2014-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994-1987/1988	Κωδικοί είδους 1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1957
01.1.2	Κρέας	✓	✓	0112	02	02	11	2200	2.20
01121	Κρέας από βοοειδή	✓	✓					2210 Βοδινό 2220 Μοσχάριον 2210 2220 2270 Κατεψυγμένα κρέατα	
0112101	Βοδινό και μοσχάρι	✓	✓	011211 011212	021 022	021 022	111 112	2211 Κρέας βοδινό 2221 Κρέας μοσχάριον	2.2.1 Βοδινό 2.2.2 Μοσχάριον
0112102	νοπό ή διατηρημένο σε απλή ψύξη Περιλαμβάνεται και ο μοσχάριος κιμάς	✓	✓	011211 011212	021 022	021 022	111 112	2211 2221	2.2.1 2.2.2
0112102	Βοδινό και μοσχάρι, κατεψυγμένο	✓	✓	011272 ^β 011272 ^β 011272 ^β 011272 ^β	028 028 028 028	028 028 028 028	118 118 118 118	2271 2271 2271 2271	2.2.7 2.2.7 2.2.7 2.2.7
01122	Κρέας από χοιροειδή (νοπό, διατηρημένο σε απλή ψύξη ή κατεψυγμένο)	✓	✓			✓	✓	Βοδινό, μοσχάριον, αρνίσιο κλπ. 2250 Χοιρινό 2250 2270	Κατεψυγμένα κρέατα
0112201	Χοιρινό	✓	✓	011221	025	025	115	2251 Κρέας χοιρινό 2271	2.2.5 Χοιρινό 2.2.7
	νοπό, διατηρημένο σε απλή ψύξη ή κατεψυγμένο	✓	✓	011221 011221 011272 ^β	028 025 028	028 025 028	118 115 118	2251 2251 2271	2.2.5 2.2.5 2.2.7
	Περιλαμβάνεται και ο κιμάς από χοιρινό κρέας	-	-	-	-	-	-	-	-

Πίνακας 3.3 (συνέχεια)

Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους ή υπηρεσίας 2015	Κωδικοί είδους 2014-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994-1987/1988	Κωδικοί είδους 1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1957
01123	Κρέας από προβατοειδή και αγριοειδή (νοπά, διατηρημένο σε απλή ψύξη ή κατεψυγμένο Αρνί και κατσίκι νοπά ή διατηρημένα σε απλή ψύξη Πρόβατο και γίδα νοπά ή διατηρημένα σε απλή ψύξη	✓	✓					2230 Προβατίστιον + γιδίστιον 2240 Αρνίστιον 2230 2240 2270	
0112301		✓	✓	011231	023	023	113 αρνίστιο 113	2241 κρέας αρνίστιον 2241	2.2.4 Αρνίστιον 2.2.4
0112302		✓	✓	011232	024	024	114	2231	2.2.3
				011232	024	024	114	Κρέας προβατίστιον	Προβατίστιον
				011232	024	024	114	Κρέας γιδίστιον	+ γιδίστιον
								2231	2.2.3
								2232	2.2.3
0112303	Αρνί και κατσίκι, κατεψυγμένα	✓	✓	011272 ^β	028	028	118	2271	2.2.7
0112304	Πρόβατο και γίδα, κατεψυγμένα	✓	✓	011272 ^β	028	028	118	2271	2.2.7
01124	Κρέας από πουλερικά (νοπά, διατηρημένο σε απλή ψύξη ή κατεψυγμένο)	✓	✓					2260 Πουλερικά 2260 2270	
0112401	Κοτόπουλα και γαλοπούλες και λοιπά πουλερικά (πάπιες, χήνες, φραγκόκοτες κλπ.) νοπά ή διατηρημένα σε απλή ψύξη	✓	✓ 0112403 0112403 0112403 0112403 ✓ 0112403	011241 011241 πουλερικά 011241	026 ^α 026 ^α πουλερικά 026 ^α 026 ^α	026 ^α 026 ^α πουλερικά 026 ^α + όρνιθες 026 ^α	116 117 116 117	2261 2269 2269 Άλλα είδη 2269 2261 2269	2.2.6 2.2.6 2.2.6 2.2.6 2.2.6 2.2.6

Πίνακας 3.3 (συνέχεια)

Κωδικοί ειδους 2015	Περιγραφή ειδους ή υπηρεσίας 2015	Κωδικοί ειδους 2014-2008	Κωδικοί ειδους 2004/2005	Κωδικοί ειδους 1998/1999	Κωδικοί ειδους 1993/1994-1987/1988	Κωδικοί ειδους 1981/1982	Κωδικοί ειδους 1974	Κωδικοί ειδους 1963/1964	Κωδικοί ειδους 1957/1957
0112402	Κοτόπουλα και γαλοπούλες και λοιπά πουλερικά (πάπιες, χήνες, φραγκόκοκτες κλπ.) κατεψυγμένα	✓	✓	011272 ^β πουλερικά	028 πουλερικά	028 πουλερικά	118 πουλερικά	2272 πουλερικά	2.2.7 Κατ'μύνα κρέατα
01125	Λοιπά είδη κρέατος (νοσά, διατηρημένα σε απλή ψύξη ή κατεψυγμένα)	01127	01127					2290	
0112501	Λοιπά είδη κρέατος νοσά ή διατηρημένα σε απλή ψύξη, όπως κουνέλια κυνήγι (λαγός, αντλόπη, ελάφι, αγριόχοιρος, φασιανός, αγριόγαλος, περιστέρη, ορτύκι κλπ.), άλογο, στρουθοκάμηλος και παρόμοια ζώα, ζώα και πουλερικά που αγοράζονται ζωντανά για να καταναλωθούν ως τρόφιμα καθώς και κρέας και βρώσιμα εντόσθια θαλάσσιων θηλαστικών (φώκιας, θαλάσσιου ίππου, φάλαινας κλπ.) και εξωτικών ζώων (καγκουρό, αλιγάτορα κλπ.)	0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701	0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701 0112701	011271 Άλλα είδη κρέατος νοσά 011271 011271 011271	027 Λοιπά είδη κρέατος νοσά 027 027 027 027	027 Λοιπά είδη κρέατος νοσά 027 027 027 027	117 Λοιπά είδη κρέατος 117 117 117	2299 Άλλα είδη 2291 2293	2.2.9 Άλλα είδη κρέατος
0112502	Λοιπά είδη κρέατος, κατεψυγμένα, όπως κουνέλια, κυνήγι (λαγός, αντλόπη, ελάφι, αγριόχοιρος, φασιανός, αγριόγαλος, περιστέρη, ορτύκι κλπ.), άλογο, στρουθοκάμηλος και παρόμοια ζώα, καθώς και κρέας και βρώσιμα εντόσθια θαλάσσιων θηλαστικών (φώκιας, θαλάσσιου ίππου, φάλαινας κλπ.) και εξωτικών ζώων (καγκουρό, αλιγάτορα κλπ.)	0112702 0112702 0112702 0112702 0112702 0112702 0112702 0112702 0112702 0112702	0112702 0112702 0112702 0112702 0112702 0112702 0112702 0112702 0112702 0112702	011272 ^β Άλλα είδη κρέατος 011272 ^β 028 Κατεψυγμένο 028 Κατεψυγμένο	028 Κατεψυγμένο 028 Κατεψυγμένο	028 Κατεψυγμένο 028 Κατεψυγμένο + παραισ/ματα από κρέας κατεψυγμένα	118 Κατ'μύνον 118 118 118 118		

Πίνακας 3.3 (συνέχεια)

Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους ή υπηρεσίας 2015	Κωδικοί είδους 2014-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994-1987/1988	Κωδικοί είδους 1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1957
01128	Λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρাসκευασμένου κρέατος	01126 01126	01126 01126					2280 Παρাসκευάσματα εκ κρέατος	
0112801	Λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρাসκευασμένου κρέατος, σουβλάκια, ρολό κρέατος με λαχανικά, κρεατόπιτες, κρέας σε κονσέρβες,	0112601 0112601 0112601 0112601 0112601 0112601 0112601	0112601 0112601 0112601 0112601 0112601 0112601	011251 παρাসκευάσματα από κρέας 011251 011251 011251	029 παρাসκευάσματα από κρέας 029 μη σεβεριζόμενα 029 029 029	029 παρাসκ/ματα από κρέας 029 029 029	119 παρασκ/ματα εκ κρέατος 119 κλπ.	2289 Άλλα είδη 2285 (κόρν-μπίφ) 2285	2.2.9 Είδη εκ κρέατος
0112802	εκυλίσματα κρέατος, ζωμοί κρέατος Έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό το κρέας (ρολό κρέατος, κοτόπουλο, κλπ. με λαχανικά, τυρί, ζαμπόν, κλπ., σνίτσελ, κεφτέδες, μπιφτέκια κλπ.)	0112601 0112601 0112602 0112602 0112602	0112601 0112601 0112602 0112602 0112602	011251 011251	 (μαγειρεμένο ή όχι) + κρέας ψητό, κοτόπουλο ψητό, πίτσες κλπ.	 029	 	 	

^α Στις έρευνες 1981/1982-1993/1994, ο κωδικός 026 περιγράφει «πουλερικά νόπα» και περιλαμβάνει «κοτόπουλα, γαλοπούλες, πάπιες» και στις έρευνες 1981/1982-1987/1988, ο κωδικός 026 περιλαμβάνει και «όρνιθες», βλ. ΕΣΥΕ (1986), ό.π., Παράρτημα ΙΙ, σ. 244' ΕΣΥΕ (1990), ό.π., Παράρτημα ΙΙ, σ. 352' ΕΣΥΕ (1999), ό.π., Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458.
^β Στην έρευνα του 1998/1999, ο κωδικός 011272 περιγράφει τα «κατεψυγμένα», βλ. ΕΣΥΕ (2003), ό.π., Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558.

του κρέατος, αλλά χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 διότι καταγράφονται και οι αντίστοιχες ποσότητες (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003). Οι αντίστοιχες ποσότητες των κωδικών από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ καταγράφονται από την έρευνα του 1993/1994 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) και κατά συνέπεια αποφασίσαμε για λόγους συγκρισιμότητας μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 να χρησιμοποιήσουμε τους κωδικούς και τις αντίστοιχες ποσότητες από τα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003). Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς και τις αντίστοιχες ποσότητες από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε ότι οι κωδικοί από την έρευνα του 1974 μέχρι την έρευνα του 1998/1999 διαφέρουν στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) από τον Πίνακα 3.3 (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), διότι ως βάση στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) χρησιμοποιήσαμε τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), και συμπληρώσαμε είδη και υπηρεσίες (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1) από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), για λεπτομερέστερη περιγραφή των κωδικών. Σημειώνουμε, επίσης, ότι τα στατιστικά αποτελέσματα από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 2015 διεξήχθησαν σύμφωνα με τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), εφόσον σε αυτούς τους κωδικούς είναι καταχωρημένες οι ποσότητες των ειδών (Παράρτημα Γ) και ότι λάβαμε τα αρχεία των ποσοτήτων στους αντίστοιχους κωδικούς σε μορφή excel και εφόσον συνενώσαμε τα αρχεία για τα έτη έρευνας που οι κωδικοί παρουσιάζουν ομοιομορφία, η συνένωση αφορά τα έτη έρευνας 1974-1993/1994, 2004/2005-2011, 2012-2014, ενώ για τα έτη έρευνας: 1998/1999 και 2015 δεν διεξήχθη συνένωση εφόσον οι κωδικοί διέφεραν, τα μετατρέψαμε σε spss, για να διεξάγουμε υπολογισμούς και τις απαραίτητες ομαδοποιήσεις (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ3 και Γ4), ώστε να διεξαχθούν και οι αντίστοιχες συχνότητες και διασταυρώσεις. Πιο συγκεκριμένα, στον Πίνακα 3.3 παρουσιάζονται διαχρονικά οι ταξινομήσεις για το «κρέας από βοοειδή», το «κρέας από χοιροειδή», το «κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή», το «κρέας από

πουλερικά», τα «λοιπά είδη κρέατος», τα «βρώσιμα εντόσθια», τα «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά» και τα «λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), σύμφωνα με τους ορισμούς των ΕΟΠ 1957/1958-2015. Οι αντίστοιχες ταξινομήσεις για τα έτη έρευνας 2004/2005-2015 είναι συγκρίσιμες, με την έρευνα του 2015 να παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις, όπως προκύπτει και από την αναλυτική παρουσίασή τους στον Πίνακα Β1 (Παράρτημα Β).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για το κρέας από βοοειδή, το κρέας από χοιροειδή, το κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή, το κρέας από πουλερικά, αλλά και τα λοιπά είδη κρέατος δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), με όλα τα «κατεψυγμένα» είδη κρέατος να περιορίζονται σε έναν κωδικό (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558), με εξαίρεση την έρευνα του 1963/1964, εφόσον το κρέας από βοοειδή, το κρέας από χοιροειδή, το κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή, το κρέας από πουλερικά περιορίζονται σε δύο κωδικούς (ΕΣΥΕ, 1969) και τις έρευνες 1957/1958-1963/1964, εφόσον για τα «άλλα» ή «λοιπά» «είδη κρέατος» δεν αναφέρονται τα κατεψυγμένα (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Σημειώνουμε ότι ο διαχωρισμός του κρέατος από πρόβατο ή από γίδα, σε «προβατίσιον» και «γιδίσιον» καταγράφεται μόνο στην έρευνα του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328) και ο διαχωρισμός των πουλερικών, σε «κοτόπουλα» και «άλλα είδη (γαλοπούλες, πάπιες κλπ.)» καταγράφεται στην έρευνα του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328), ενώ και στην έρευνα του 1974 οι «πάπιες» περιλαμβάνονται στα «λοιπά είδη κρέατος» (ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175) και μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 τα «πουλερικά» περιορίζονται σε έναν κωδικό (ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558). Βεβαίως σημειώνουμε ότι στην έρευνα του 1998/1999 τα «άλλα είδη κρέατος» καταγράφονται μετά τα «παρασκευάσματα από

κρέας» (ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558), όπως και στην έρευνα του 1957/1958 και του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969). Σημειώνουμε, επίσης, ότι από την έρευνα του 1981/1982 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 καταγράφεται το «νωπό» (ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558) και από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες καταγράφεται το «νωπό, διατηρημένο σε απλή ψύξη» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για το «κρέας από βοοειδή», το «κρέας από χοιροειδή», το «κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή», το «κρέας από πουλερικά» και τα «λοιπά είδη κρέατος» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για το «κρέας από βοοειδή», το «κρέας από χοιροειδή», το «κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή», το «κρέας από πουλερικά» και τα «λοιπά είδη κρέατος», εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των κατεψυγμένων ειδών κρέατος στα είδη του, με τα «λοιπά είδη κρέατος» να καταγράφονται μετά τα «αλλαντικά και κρέατα» και τα «λοιπά είδη διατηρημένου επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), όπως και στις έρευνες 1957/1958-1963/1964 και 1998/1999 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 2003), ενώ στην έρευνα του 2015 για τα «λοιπά είδη κρέατος», οι κωδικοί διαφοροποιούνται εξαιτίας της καταγραφής των λοιπών ειδών κρέατος μετά το «κρέας από βοοειδή», το «κρέας από χοιροειδή», το «κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή» και το «κρέας από πουλερικά» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε ότι και στην έρευνα του 2004/2005 υπάρχουν λίγες διαφοροποιήσεις, εφόσον για το «κρέας από βοοειδή» το «βοδινό» και το «μοσχάρι» παραμένει διαχωρισμένο σε δύο κωδικούς, όπως και στα προγενέστερα έτη έρευνας και για το «κρέας από πουλερικά» οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού σε «κοτόπουλα και γαλοπούλες» και «λοιπά πουλερικά», ενώ από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες το «βοδινό» και το «μοσχάρι», όπως και τα «κοτόπουλα και γαλοπούλες» και τα «λοιπά πουλερικά» περιορίζονται σε έναν κωδικό (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι ο διαχωρισμός του χοιρινού κρέατος σε «χοιρινό νωπό ή διατηρημένο σε απλή ψύξη»

και σε «χοιρινό κατεψυγμένο» καταγράφεται μόνο στην έρευνα του 2004/2005 και ο «μοσχαρίσιος κιμάς» και ο «κιμάς από χοιρινό κρέας» καταγράφεται μόνο στην έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για τα βρώσιμα εντόσθια, τα αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και τα λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), με τα βρώσιμα «εντόσθια» να περιορίζονται στον ίδιο κωδικό με τα «λοιπά» ή «άλλα» «είδη κρέατος» μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458), με τα λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος να περιορίζονται στον ίδιο κωδικό με τα αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά μέχρι και την έρευνα του 1993/1994 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999), με εξαίρεση την έρευνα του 1957/1958, εφόσον τα λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος περιορίζονται στον ίδιο κωδικό με τα «άλλα είδη κρέατος» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426) και με τα βρώσιμα «εντόσθια», τα «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά» και τα λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος να περιορίζονται σε έναν κωδικό, στα «παρασκευάσματα από κρέας» στην έρευνα του 1998/1999, γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης (ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558). Σημειώνουμε ότι από την έρευνα του 1981/1982 και στις μεταγενέστερες έρευνες καταγράφονται τα «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα» (ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) και από την έρευνα του 1987/1988 και στις μεταγενέστερες έρευνες τα «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά» (ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για τα «βρώσιμα εντόσθια», τα «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά» και τα «λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για τα «βρώσιμα εντόσθια», τα «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά» και τα «λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος», εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών σε «πλήρη σε λιπαρά» και σε «μειωμένα» σε «λιπαρά» και της εισαγωγής των έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών «με κύριο συστατικό το κρέας (ρολό κρέατος, κοτόπουλο, κλπ. με λαχανικά, τυρί, ζαμπόν, κλπ., σνίτσελ, κεφτέδες, μπιφτέκια κλπ.)» στα «λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος», ενώ στην έρευνα του 2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας του διαχωρισμού των αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και βρώσιμων εντόσθιων, από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014, σε «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά» και σε «βρώσιμα εντόσθια» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Βεβαίως, εκτός από τον έλεγχο των κωδικών απαιτείται να διερευνηθεί και η διαθεσιμότητα των δεδομένων. Στον Πίνακα 3.4 παρουσιάζονται οι μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια του κρέατος βοοειδών, του κρέατος χοιροειδών, του κρέατος προβατοειδών και αιγοειδών, του κρέατος πουλερικών, των λοιπών ειδών κρέατος (νωπών, διατηρημένων σε απλή ψύξη ή κατεψυγμένων), των βρώσιμων εντόσθιων, των αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και των λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος, σύμφωνα με τα διαθέσιμα δημοσιευμένα δεδομένα (έως και το 2015). Οι μηνιαίες ποσότητες για το «κρέας» συνολικά παρουσιάζονται μόνο για τις έρευνες 1987/1988-1998/1999 (ΕΣΥΕ, 1990, Πίνακας 31, σ. 261· ΕΣΥΕ, 1999, Πίνακας 31, σ. 350· ΕΣΥΕ, 2003, Πίνακας 31, σ. 410). Συνεπώς, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 3.4, η

Πίνακας 3.4 Οι δημοσιευμένες μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια για το κρέας από βοοειδή, το κρέας από χοιροειδή, το κρέας από προβατοειδή και αιγοειδή, το κρέας από πουλικά, τα λοιπά είδη κρέατος (νωπά, διατηρημένα σε ατλή ή ψύξη ή κατεγυγμένα), τα βρώσιμα εντόσθια, τα αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άμμη, ξηρά ή καπνιστά και τα λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015

Κωδικοί είδους 2015	Ποσότητα είδους 2015	Ποσότητα είδους 2014	Ποσότητα είδους 2013	Ποσότητα είδους 2012	Ποσότητα είδους 2011	Ποσότητα είδους 2010	Ποσότητα είδους 2009	Ποσότητα είδους 2008	Ποσότητα είδους 2004/2005	Ποσότητα είδους 1998/1999	Ποσότητα είδους 1993/1994	Ποσότητα είδους 1987/1988	Ποσότητα είδους 1981/1982	Ποσότητα είδους 1974	Ποσότητα είδους 1963/1964	Ποσότητα είδους 1957/1958
0112	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*	11.583	10.423	12.428	—*	—*	—*	—*
01121	3.066,74	3.158,16	3.243,1	3.593,58	3.753,88	3.964,11	4.103,14	3.862,64	3.868,62	50 ^α	50 ^α	163 ^α	81 ^α	119 ^α	325,875 ^α	808,17 ^α
0112101	3.015,11	3.115,88	3.215,65	3.580,48	3.738,85	3.950,95	4.085,53	3.845,33	3.701,41 ^β	4.331 ^β	4.193 ^β	5.249 ^β	5.274 ^β	4.193 ^β	3.210,955 ^β	2.845,975 ^β
0112102	51,63	42,28	27,45	13,10	15,03	13,16	17,61	17,30	3,41 ^α	270	439	821	925	1.166	2.298,505	451,88
01122	2.056,22	2.067,71	2.025,93	2.092,23	2.021,28	2.077,27	2.177,95	2.240,45	2.201,1	1.760	1.268	1.735	1.817	639	65,175	212,905
0112201	2.056,22	2.067,71	2.025,93	2.092,23	2.021,28	2.077,27	2.177,95	2.240,45	2.201,1	1.760	1.268	1.735	1.817	639	65,175	212,905
01123	825,98	843,75	952,39	910,12	1.020,62	1.127,75	1.284,45	1.234,95	1.218,39	1.244	1.226	1.503	1.885	1.412	2.428,855	2.663,485
0112301	781,05	803,55	906,79	824,93	934,57	1.024,21	1.177,61	1.131,32	1.048,9	1.244	1.226	1.503	1.885	1.412	2.428,855	2.663,485
0112302	41,41	36,62	38,7	75,71	72,11	91,59	96,2	100,84	138,15	198	215	303	433	858	525,745	612,645
0112303	2,99	1,5	5,22	7,28	12,09	10,48	8,53	2,80	31,34	198	215	303	433	858	525,745	612,645
0112304	0,53	2,08	1,68	2,21	1,86	1,46	2,11	0,00	0,00	198	215	303	433	858	525,745	612,645
01124	3.191,12	3.029,23	2.882,04	2.939,87	3.116,63	3.029,86	3.039,31	2.845,70	2.839,93	2.802	2.772	2.648	2.388	2.512^γ	—*	547,47
0112401	3.111,46	2.945,85	2.796,23	2.876,77	3.028,94	2.975,18	2.983,6	2.781,92	2.762,61 ^γ	2.802	2.772	2.648	2.388	2.512 ^γ	—*	547,47
0112402	79,66	83,37	85,81	63,10	87,69	54,68	55,71	63,78	71,86 ^γ	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*
01125	45,65	43,33	54,56	53,70	58,97	60,3	60,62	62,00	58,03	68	260	—*	—*	—*	—*	404,085
0112501	41,93	41,48	52,52	50,31	54,78	55,52	55,19	60,33	56,71	68	260	—*	—*	—*	—*	404,085
0112502	3,72	1,85	2,04	3,39	4,20	4,77	5,43	1,67	1,31	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*
ΜΚ-απολάκη	9.185,71	9.142,17	9.158,02	9.589,51	9.971,4	10.259,27	10.665,47	10.245,74	10.186,06	10.723	10.423	12.422	12.803	10.899	10.023,915	8.546,615
ΜΟ-απολάκη	2,58	2,58	2,62	2,64	2,65	2,65	2,65	2,67	2,73	2,82	2,94	3,08	3,29	3,41	3,5	3,8
ΜΚ-απολάκη	3.560,35	3.543,48	3.495,43	3.632,39	3.762,79	3.871,42	4.024,71	3.837,36	3.731,16	3.802,48	3.545,24	4.033,12	3.891,49	3.196,19	2.863,98	2.249,11
01126	61,76	1.051,7	1.123	1.221,42	1.267,44	1.272,76	1.173,42	1.167,12	1.103,15	861	—*	—*	—*	—*	—*	—*
0112601	61,76	70,09	105,64	94,72	112,07	115,73	103,83	120,67	107,6	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*
01127	877,91	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
0112701	616,71	690,23	784,56	908,16	951,66	997,42	904,19	893,44	828,77	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*
0112702	261,21	291,38	232,8	218,55	203,72	159,61	165,4	153,00	166,79	—*	—*	—*	—*	—*	—*	—*
01128	149,05	149,26	177,38	217,97	202,42	189,09	168,05	165,32	130,97	—*	—*	—*	—*	—*	—*	230,285

Πίνακας 3.4 (συνέχεια)

Κωδικοί είδους 2015	Ποσότητα είδους 2015	Ποσότητα είδους 2014	Ποσότητα είδους 2013	Ποσότητα είδους 2012	Ποσότητα είδους 2011	Ποσότητα είδους 2010	Ποσότητα είδους 2009	Ποσότητα είδους 2008	Ποσότητα είδους 2004/2005	Ποσότητα είδους 1998/1999	Ποσότητα είδους 1993/1994	Ποσότητα είδους 1987/1988	Ποσότητα είδους 1981/1982	Ποσότητα είδους 1974	Ποσότητα είδους 1963/1964	Ποσότητα είδους 1957/1958
0112801	41,22	57,45	94,87	97,06	95,90	80,6	74,13	83,76	60,16		—*	—*	—*	—*	—*	
0112802	107,82	91,81	85,52	120,90	106,52	108,48	93,92	81,56	70,81							
ΜΚ _{συνολική}	1.088,72	1.200,96	1.303,39	1.439,39	1.469,87	1.461,84	1.341,47	1.332,43	1.234,13	861						230,285
ΜΟ _{ατομική}	2,58	2,58	2,62	2,64	2,65	2,65	2,65	2,67	2,73	2,82	2,94	3,08	3,29	3,41	3,5	3,8
ΜΚ _{ατομική}	421,98	465,49	497,48	545,22	554,67	551,64	506,22	499,04	452,06	305,32						60,60

Σημείωση: ΜΚ_{συνολική} = Μέση συνολική κατανάλωση, ΜΟ_{ατομική} = Μέσος όρος ατόμων του συνόλου των μελών, ΜΚ_{ατομική} = Μέση ατομική κατανάλωση. Με το σύμβολο (—*) καταδεικνύεται ότι στους αντίστοιχους κωδικούς της έρευνας αυτής δεν υπάρχει διαθέσιμη πληροφωρία για την ποσότητα.

^α Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1957/1958-2004/2005, η ποσότητα καταγράφεται για «βοδινό», βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., Πίναξ 9, σ. 138' ΕΣΥΕ (1977), ό.π., Πίναξ 22, σ. 167' ΕΣΥΕ (1986), ό.π., Πίνακας 27, σ. 227' ΕΣΥΕ (1990), ό.π., Πίνακας 31, σ. 261' ΕΣΥΕ (1999), ό.π., Πίνακας 31, σ. 350' ΕΣΥΕ (2003), ό.π., Πίνακας 31, σ. 410' ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ).

^β Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1957/1958-1974, η ποσότητα καταγράφεται για «μοσχάρι» και στις έρευνες 1981/1982-2004/2005 για «μοσχάρι», βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., Πίναξ 23, σ. 267' ΕΣΥΕ (1972), ό.π., Πίναξ 9, σ. 138' ΕΣΥΕ (1977), ό.π., Πίναξ 22, σ. 167' ΕΣΥΕ (1986), ό.π., Πίνακας 27, σ. 227' ΕΣΥΕ (1990), ό.π., Πίνακας 31, σ. 261' ΕΣΥΕ (1999), ό.π., Πίνακας 31, σ. 350' ΕΣΥΕ (2003), ό.π., Πίνακας 31, σ. 410' ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ).

^γ Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 1963/1964-1974, η ποσότητα καταγράφεται για «πουλερικά», βλ. ΕΣΥΕ (1972), ό.π., Πίναξ 9, σ. 138' ΕΣΥΕ (1977), ό.π., Πίναξ 22, σ. 167. Ας σημειωθεί επίσης, ότι στην έρευνα του 2004/2005, η ποσότητα καταγράφεται για «κοτόπουλα και γαλοπούλες», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ).

^δ Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 2004/2005, η ποσότητα καταγράφεται για «λοιπά πουλερικά», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ).

^ε Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1963/1964, δεν καταγράφεται ποσότητα για τον κωδικό 2272, εφόσον είναι υπολογισμένη, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, στην ποσότητα για «κατεψυγμένα κρέατα», βλ. ΕΣΥΕ (1972), ό.π., Πίναξ 9, σ. 138.

μηνιαία κατανάλωση σε γραμμάρια καταγράφεται μόνο για συγκεκριμένους κωδικούς.

Για τους κωδικούς του κρέατος υπάρχει συγκρισιμότητα διαχρονικά. Η διάκριση των κατεψυγμένων κρεάτων σε «βοδινόν, μοσχαρίσιον, αρνίσιον κλπ.» και σε «πουλερικά» καταγράφεται στην έρευνα του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328), αλλά υπολογίζονται μαζί ως ποσότητα στα «κατεψυγμένα κρέατα» (ΕΣΥΕ, 1972, Πίναξ 9, σ. 138). Η διάκριση για κάθε κατηγορία κρέατος σε «νωπό, διατηρημένο σε απλή ψύξη» και «κατεψυγμένο» καταγράφεται μόνο από την έρευνα του 2004/2005, ενώ η διάκριση του βοδινού από το μοσχαρίσιο κρέας δεν καταγράφεται από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες και των κοτόπουλων και γαλοπουλών από τα «λοιπά πουλερικά» καταγράφεται μόνο στην έρευνα του 2004/2005 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Η διάκριση σε «βρώσιμα εντόσθια» και σε «αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά» καταγράφεται μόνο στην έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Σημειώνουμε ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για την έρευνα του 1963/1964, χρησιμοποιούνται τα δεδομένα των ερευνών 1962/1963-1968/1969 (ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1972) και ότι στις έρευνες 1962/1963-1968/1969 αναφέρεται μόνο η περιγραφή και η ποσότητα για «κρέας βοδινόν», «κρέας μοσχαρίσιον», «κρέας προβατίσιον και γιδίσιον», «κρέας αρνίσιον», κρέας χοιρινόν», «πουλερικά» και «κατεψυγμένα κρέατα» (ΕΣΥΕ, 1972, Πίναξ 9, σ. 138). Σημειώνουμε, επίσης, ότι στις έρευνες 1957/1958 και 1962/1963-1968/1969 τα δεδομένα αναφέρονται στην μέση εβδομαδιαία κατανάλωση, επομένως έγινε μετατροπή σε μηνιαία, πολλαπλασιάζοντας με το 4,345 (365/12/7) και στις έρευνες 1957/1958-1998/1999 οι ποσότητες υπολογίζονται σε κιλά, επομένως έγινε μετατροπή σε γραμμάρια, πολλαπλασιάζοντας με το 1.000 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999).

Η στατιστική ανάλυση περιλαμβάνει τη διενέργεια στατιστικών ελέγχων συνάφειας χρησιμοποιώντας το IBM Statistics SPSS V.20. Σημειώνουμε ότι στην έρευνα του 2004/2005, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, το «χοιρινό κατεψυγμένο» με κωδικό P0112202 υπολογίζεται στο κωδικό P0112201 (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ3), που περιγράφει το «χοιρινό νωπό ή διατηρημένο σε απλή ψύξη», διότι δεν υπάρχει στην αγορά ή είναι σπάνιο, στις μεταγενέστερες έρευνες μετράται μαζί με το χοιρινό νωπό, στον ίδιο κωδικό (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι

κατά τα έτη έρευνας 1974-1987/1988, το επίπεδο εκπαίδευσης κωδικογραφείται από το υψηλότερο προς το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (για την κωδικογράφηση του επιπέδου εκπαίδευσης, βλ. σχετικά Κεφάλαιο 2, Πίνακας 2.5). Σημειώνουμε, τέλος, ότι στην έρευνα του 2015, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, στο επίπεδο εκπαίδευσης, ο κωδικός 5 περιγράφει τις Ανώτερες σχολές και περιλαμβάνεται στον κωδικό 4, που περιγράφει τα ΙΕΚ (βλ. σχετικά Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ9).

3.2.3 Αποτελέσματα

Στον Πίνακα 3.4.1 παρουσιάζεται η κατανάλωση του κρέατος σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015. Όπως φαίνεται, το 1974, το 30,9% των αποκρινόμενων καταναλώνει τις μικρότερες ποσότητες κρέατος, δηλαδή έως 5.000 γρ. Η κατανάλωση αυτή διαχρονικά μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια και σταδιακά καταναλώνονται μικρότερες των 10.000 γρ. ποσότητες κρέατος. Εξαίρεση συνιστά η έρευνα του 1993/1994, τα αποτελέσματα της οποίας υποδεικνύουν ότι, στη συντριπτική πλειονότητά τους οι αποκρινόμενοι (61,3%) καταναλώνουν τις μικρότερες ποσότητες κρέατος, δηλαδή έως 5.000 γρ. Στον Πίνακα 3.4.2 παρουσιάζεται η κατανάλωση του κρέατος χωρίς βρώσιμα εντόσθια, αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015. Όπως φαίνεται, το 1974, στη πλειονότητά τους οι αποκρινόμενοι (23,2%) καταναλώναν τις μεγαλύτερες ποσότητες κρέατος χωρίς βρώσιμα εντόσθια, αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος, δηλαδή περισσότερο από 16.001 γρ. Η κατανάλωση αυτή διαχρονικά μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια και σταδιακά καταναλώνονται μικρότερες ποσότητες κρέατος χωρίς βρώσιμα εντόσθια, αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος, μικρότερες των 8.000 γρ. Εξαίρεση συνιστά η έρευνα του 1993/1994, τα αποτελέσματα της οποίας υποδεικνύουν ότι, στη συντριπτική πλειονότητά τους οι αποκρινόμενοι (50,8%) καταναλώνουν τις μικρότερες ποσότητες κρέατος χωρίς βρώσιμα εντόσθια, αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος, δηλαδή έως 4.000 γρ. Στον Πίνακα 3.4.3 παρουσιάζεται

Πίνακας 3.4.1 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση του κρέατος σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005	1998/1999	1993/1994	1987/1988	1981/1982	1974
0-5.000	24,7	25,4	27,4	24,5	19,5	21,1	24,7	25,7	28,1	26,0	61,3	30,4	26,8	30,9
5.001-10.000	33,0	31,4	31,5	28,6	30,5	28,1	23,6	24,5	25,2	25,9	29,7	20,0	21,0	23,8
10.001-15.000	22,4	22,8	20,1	22,3	24,8	23,9	21,8	21,8	19,3	19,8	7,1	17,2	17,1	18,1
15.001-20.000	10,8	11,3	9,7	12,5	12,5	13,2	13,7	13,2	12,5	12,8	1,4	13,0	15,3	13,1
20.001+	9,2	9,1	11,3	12,1	12,7	13,7	16,3	14,8	14,9	15,5	0,5	19,4	19,8	14,1
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 3.4.2 Η κατανομή συχνότητων για την κατανάλωση του κρέατος χωρίς βρώσιμα εντόσθια, αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005	1998/1999	1993/1994	1987/1988	1981/1982	1974
0-4.000	20,9	22,4	24,7	22,4	17,8	19,2	22,1	22,9	25,2	23,0	50,8	23,1	19,8	22,0
4.001-8.000	29,7	28,4	29,1	26,7	28,1	26,7	22,7	24,3	22,9	21,6	32,9	17,7	17,1	21,4
8.001-12.000	23,1	23,9	21,8	22,5	23,8	23,1	19,9	19,3	19,7	19,9	11,2	17,1	17,9	19,3
12.001-16.000	13,4	12,8	10,3	12,7	14,6	13,5	13,4	14,1	12,2	13,3	3,6	12,9	13,9	14,2
16.001+	12,9	12,6	14,2	15,7	15,8	17,6	21,9	19,4	20,0	22,2	1,5	29,2	31,4	23,2
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 3.4.3 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των βρώσιμων εντόσθων, αλλαντικών και κρέατων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005	1998/1999	1993/1994	1987/1988	1981/1982	1974
0-500	45,7	34,8	39,9	39,4	37,4	37,1	38,8	43,3	49,7	59,7	99,4	100,0	100,0	100,0
501-1.000	16,7	22,6	20,3	14,9	15,4	14,5	16,2	14,5	12,8	10,9	0,4	-	-	-
1.001-1.500	12,3	15,0	11,1	11,0	11,2	12,1	13,5	10,5	9,2	8,1	0,1	0,0	-	-
1.501-2.000	6,6	8,2	6,1	7,7	9,6	8,5	7,1	7,8	6,1	5,1	0,1	-	-	-
2.001+	18,7	19,4	22,6	27,0	26,5	27,8	24,4	23,9	22,3	16,2	0,1	-	-	-
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

η κατανάλωση των βρώσιμων εντόσθιων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015. Όπως φαίνεται, το 1974, όλοι οι αποκρινόμενοι καταναλώναν τις μικρότερες ποσότητες των βρώσιμων εντόσθιων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος, δηλαδή έως 500 γρ., αλλά και μέχρι το 2015 η πλειονότητα των αποκρινόμενων καταναλώνει τις μικρότερες ποσότητες βρώσιμων εντόσθιων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος, δηλαδή έως 500 γρ. Οι αναλυτικές οδηγίες (spss syntax), για τους υπολογισμούς (Compute) των ποσοτήτων και τις ομαδοποιήσεις (Recode) των ποσοτήτων και των δημογραφικών και κοινωνικών μεταβλητών, παρουσιάζονται στο παράρτημα Γ στους Πίνακες Γ3 και Γ4.

Στο Παράρτημα Γ, στους Πίνακες Γ2.3.1 έως Γ2.3.5 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση κρέατος βάσει των δεδομένων της ΕΟΠ για τα έτη έρευνας 1974-2015, σύμφωνα με το φύλο, την ηλικία, τον αριθμό μελών του νοικοκυριού, τον βαθμό αστικότητας και το επίπεδο εκπαίδευσης, αντίστοιχα. Επίσης, στο Παράρτημα Γ στους πίνακες Γ2.3.2.1 και Γ2.3.2.2 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση κρέατος σύμφωνα με την ηλικία ανδρών και γυναικών, αντίστοιχα και στους Πίνακες Γ2.3.5.1 και Γ2.3.5.2 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση κρέατος σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης ανδρών και γυναικών, αντίστοιχα.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα διαπιστώνεται ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ κατανάλωσης κρέατος και φύλου, ηλικίας, μεγέθους του νοικοκυριού, τόπου διαμονής και επιπέδου εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα (Πίνακας Γ2.3.1), το 1974, η πλειονότητα των αντρών (28,0%) καταναλώνει μικρές ποσότητες κρέατος (έως 5.000 γρ.). Οι γυναίκες καταναλώνουν και αυτές μικρές ποσότητες κρέατος αν και σε μεγαλύτερο βαθμό (48,2%) από τους άντρες. Η διατροφική αυτή συμπεριφορά μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια. Οι άντρες αρχίζουν σταδιακά να αυξάνουν την κατανάλωσή τους καταναλώνοντας μικρότερες από τα 10.000 γρ. ποσότητες κρέατος, με εξαίρεση το 2009 και 2010, εφόσον καταναλώνουν ακόμη μεγαλύτερες ποσότητες κρέατος, μικρότερες από τα 15.000 γρ. και οι γυναίκες καταναλώνουν σταθερά μικρότερες

ποσότητες από τους άντρες, με εξαίρεση το 2011 και 2015, εφόσον καταναλώνουν τις ίδιες ποσότητες με τους άνδρες, μικρότερες των 10.000 γρ. Εξαίρεση συνιστά η έρευνα του 1993/1994, τα αποτελέσματα της οποίας υποδεικνύουν ότι, οι άντρες (56,6%) και στη συντριπτική πλειονότητά τους οι γυναίκες (81,3%) καταναλώνουν τις μικρότερες ποσότητες κρέατος, έως 5.000 γρ. Οι νέοι ηλικίας 16-24 ετών (Πίνακας Γ2.3.2), σταθερά καταναλώνουν κυρίως μικρότερες ποσότητες (έως 5.000 γρ.) από τις μεγαλύτερες ηλικίες. Επίσης, οι πιο ηλικιωμένοι (35-64) διαχρονικά αυξάνουν τις ποσότητες κατανάλωσης κρέατος σε σχέση με τους νεότερους σε ηλικία (25-34 ετών). Επιπλέον, και οι ηλικιωμένοι (65+) αυξάνουν διαχρονικά την κατανάλωσή τους. Οι νέοι άντρες (16-24 ετών) καταναλώνουν κυρίως μικρότερες ποσότητες από τους πιο ηλικιωμένους (Πίνακας Γ2.3.2.1) και το ίδιο ισχύει για τις γυναίκες (Γ2.3.2.2). Τα μονομελή νοικοκυριά σταθερά καταναλώνουν μικρότερες ποσότητες (έως 5.000 γρ.) από τα νοικοκυριά με περισσότερα μέλη (Πίνακας Γ2.3.3). Βεβαίως, όσο αυξάνεται ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού τόσο αυξάνεται και η κατανάλωσή τους. Το 1974, οι κάτοικοι των αστικών περιοχών καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες κρέατος (5.001-10.000 γρ.) από τους κατοίκους των ημιαστικών και αγροτικών περιοχών (έως 5.000 γρ.). Από το 2010, οι κάτοικοι όλων των περιοχών αυξάνουν την κατανάλωσή τους σταθερά (5.001-10.000 γρ.), παρουσιάζοντας παρόμοια διατροφική συμπεριφορά (Πίνακας Γ2.3.4). Το 1974, όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης αυξάνεται και η κατανάλωση κρέατος με τους απόφοιτους δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες κρέατος, περισσότερο από 20.000 γρ. (Πίνακας Γ2.3.5). Από το 1998/1999, οι απόφοιτοι δημοτικού, γυμνασίου και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αυξάνουν την κατανάλωσή τους. Και οι απόφοιτοι μεταδευτεροβάθμιας, τριτοβάθμιας και μεταπτυχιακής εκπαίδευσης αυξάνουν την κατανάλωσή τους από το 2008. Η πλειονότητα των αποφοίτων μεταδευτεροβάθμιας, τριτοβάθμιας και μεταπτυχιακής εκπαίδευσης καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες από τις υπόλοιπες κατηγορίες αποφοίτων. Βεβαίως, διαπιστώνεται διαχρονικά ότι, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης τόσο αυξάνεται η κατανάλωση. Αναλυτικότερα, η πλειονότητα των γυναικών καταναλώνει μικρότερη ποσότητα κρέατος όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο σε σχέση με τους άντρες (Πίνακες Γ2.3.5.1 και Γ2.3.5.2). Ενδεικτικά, το 54,3% των αποκρινόμενων γυναικών με μεταπτυχιακά καταναλώνει έως 5.000 γρ., σε σχέση με το 34,7% των αντρών που καταναλώνει 10.001-15.000 γρ.

Στο Παράρτημα Γ, στον Πίνακα Γ2.3.6 παρουσιάζεται διαχρονικά η κατανάλωση κρέατος χωρίς βρώσιμα εντόσθια, αλλαντικά και κρέατα αλίπαστα, σε άλμη, ξηρά ή καπνιστά και λοιπά είδη διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος, σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση βρώσιμων εντόσθιων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, και ενώ το 1974 κατανάλωναν στην πλειονότητά τους μεγάλες ποσότητες κρέατος, κατανάλωση η οποία δεν επηρεαζόταν από την περιορισμένη διάθεση βρώσιμων εντόσθιων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος. Η τάση αυτή μεταβάλλεται από το 2008 και μετά, και διαπιστώνεται ότι όσο αυξάνεται η μηνιαία κατανάλωση βρώσιμων εντόσθιων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος μειώνεται η μηνιαία κατανάλωση του κρέατος.

3.2.4 Συζήτηση και συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης της κατανάλωσης κρέατος σύμφωνα με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των αποκρινόμενων επιβεβαιώνουν τις διαπιστώσεις των ερευνητών σχετικά με τις διαφορετικές καταναλωτικές συνήθειες λόγω: φύλου, με τους άντρες να καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες από τις γυναίκες (Davis & Lin, 2005· Fraser et al., 2000· Prättälä et al., 2006· Santos & Booth, 1996· Twigg, 1983)· ηλικίας, με τους ηλικιωμένους να μειώνουν την κατανάλωσή τους (Δριχούτης, 2002· Ballenger & Blaylock, 2003· Blisard et al., 2002· Davis & Lin, 2005· Prättälä et al., 2006)· αριθμού των μελών του νοικοκυριού με τα πολυπληθέστερα νοικοκυριά να έχουν αυξημένη κατανάλωση (Δριχούτης, 2002· Moon & Ward, 1999)· αστικότητας με τους κατοίκους των αστικών, ημιαστικών και αγροτικών περιοχών να έχουν παρόμοια συμπεριφορά κατανάλωσης (από έρευνα σε Λετονία και Λιθουανία των Prättälä et al., 2006· Δριχούτη, 2002), αλλά δεν επιβεβαιώνουν τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997, σ. 71-74· Dafne II, n.d.a. σ. 109-112) και τις διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Καραποστόλης, 1984· Gill, 1999· από έρευνα στην Εσθονία και τη Φιλανδία των Prättälä et al., 2006· Regmi & Dyck, 2001· Wang et al., 2005) και εκπαίδευσης, με

τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης να αυξάνουν την κατανάλωσή τους (από έρευνα στην Εσθονία των Prättälä et al., 2006) και επιβεβαιώνοντας τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων (Dafne, 1997, σσ. 71-74)· ενώ δεν επιβεβαιώνεται η διαπίστωση της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne II, n.d.a, σσ. 109-112) περί του αντιθέτου και άλλων ερευνητών (Blisard et al., 2002· Fraser et al., 2000· Guenther et al., 2005· από έρευνα στην Φιλανδία, Λετονία και Λιθουανία των Prättälä et al., 2006)· και ότι το επίπεδο εκπαίδευσης δεν είναι στατιστικά σημαντικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού (Burton et al., 1994· Δριχούτης, 2002)· με τις γυναίκες να καταναλώνουν μικρότερη ποσότητα κρέατος όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο σε σχέση με τους άντρες (από έρευνα στη Λιθουανία των Prättälä et al., 2006).

Εκτός από τα αποτελέσματα για τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τα οποία αποδείχτηκε ότι είναι στατιστικά σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση του κρέατος, οι ερευνητές προτείνουν ότι υπάρχει συνάφεια και με την δαπάνη (Δριχούτης, 2002· Dhraief et al., 2012· Fan, Wailes & Cramer, 1995), την τιμή του κρέατος (Johnson, 1967· Λιτός, 2010) και το εισόδημα του καταναλωτή (Burton et al., 1994· Davis & Lin, 2005· Dhraief et al., 2012· Johnson, 1967· Quagraine, Unterschultz & Veeman, 1998). Μια αύξηση εισοδήματος έχει ως αποτέλεσμα αύξηση της κατανάλωσης κρέατος (Δριχούτης, 2002· Longworth, Brown & Waldron, 2001, σ. 298· Wang, Zhou & Cox, 2005). Αντίθετα υποστηρίζεται και η άποψη ότι μια αύξηση εισοδήματος μπορεί να μειώσει την κατανάλωση κρέατος (Blisard et al., 2002). Η απασχόληση είναι καθοριστικός παράγοντας για την συμμετοχή στην αγορά κρέατος (Burton et al., 1994). Κατά τους Moon και Ward (1999) η ύπαρξη εργαζόμενης συζύγου φαίνεται να επηρεάζει αρνητικά την κατανάλωση κρέατος, ενώ κατά τον Δριχούτη (2002) η ύπαρξη εργαζόμενης συζύγου δεν αποτελεί στατιστικά σημαντικό παράγοντα για την συμμετοχή στην αγορά κρέατος. Κατά τους Prättälä et al., (2006) η κατανάλωση κρέατος συνδέεται και με την οικογενειακή κατάσταση, εφόσον οι έγγαμοι καταναλώνουν συχνότερα κρέας. Επομένως, για όλα αυτά τα ζητήματα απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση.

Ο έλεγχος της κατανάλωσης κρέατος σε σχέση με την κατανάλωση των αλλαντικών και των λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος κατέδειξε ότι, όσο αυξάνεται η μηνιαία κατανάλωση αλλαντικών και των λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή

παρασκευασμένου κρέατος μειώνεται η μηνιαία κατανάλωση του κρέατος, γεγονός που επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις των Σωτηρόπουλο κ.ά., (2010) και Λιτό (2010).

3.3 Τα ζυμαρικά στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή τους

3.3.1 Εισαγωγή

Στις Μεσογειακές χώρες μετά τη δεκαετία του 1960, σύμφωνα με τους Σωτηρόπουλος, Γεωργακόπουλος & Κυρίτσης (2010) η συμμετοχή των ζυμαρικών στη κατανάλωση τροφίμων μειώθηκε σημαντικά «λόγω ιατρικών συστάσεων, εργασιακών σχέσεων, επαγγελματικών απαιτήσεων, κυριαρχίας της εικόνας (και θέματα φυσικής εμφάνισης) στην ψηφιακή εποχή» (σ. 123). Η Aranceta (2001), για την περίοδο 1987-1999, στην Ισπανία σημειώνει ότι αύξησαν σημαντικά την κατανάλωση ζυμαρικών. Ενώ στην Σκωτία, για την περίοδο 1993 μέχρι 2003, η κατανάλωση ζυμαρικών φαίνεται να έχει παραμείνει ίδια (Speight, Wardle & Bromley, 2005). Κατά τους Tournier, Me'jean, Kesse-Guyot, Vergnaud, Pe'neau, Hercberg & Castetbon (2010) το ημερήσιο κόστος των ανδρών για μακαρόνια είναι μεγαλύτερο από των γυναικών.

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση των ζυμαρικών, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η ηλικία. Σύμφωνα με τον Σίψα (2008), η «ηλικία» είναι «ένας από τους βασικότερους δημογραφικούς παράγοντες», που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρεται ένας καταναλωτής (σ. 15). Η μικρότερη ηλικία συνδέεται με αυξημένη πρόσληψη ζυμαρικών (Aranceta, 2001· Smith & Smith, 1994), ιδιαίτερα για τους άνδρες (Speight et al, 2005) και κατά τους Tournier et al, (2010) το ημερήσιο κόστος για ζυμαρικά μειώνεται όσο αυξάνεται η ηλικία.

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση των ζυμαρικών, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το μέγεθος του νοικοκυριού, δηλαδή ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού. Σύμφωνα με τον Σίψα (2008), η έννοια «του νοικοκυριού» διαμορφώνεται συνεχώς, «καθώς το πρότυπο της παραδοσιακής οικογένειας, παίρνει πλέον πολλές διαφορετικές μορφές, π.χ. μονογονεϊκή οικογένεια, διαζύγια, μονοπρόσωπα νοικοκυριά κλπ» (σ. 26). Κατά τους Tournier et al, (2010) το ημερήσιο κόστος για μακαρόνια παρουσιάζεται αυξημένο στα μονομελή νοικοκυριά από ότι στα νοικοκυριά που μένουν μαζί με άλλους, ενώ

κατά τους Engeset, Alsaker, Ciampi & Lund (2005), οι οικογένειες με παιδιά καταναλώνουν περισσότερα γραμμάρια ζυμαρικών.

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση των ζυμαρικών, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η αστικότητα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a.), η μέση κατά κεφαλή διαθεσιμότητα κατανάλωσης ζυμαρικών στην Ελλάδα φαίνεται να είναι μεγαλύτερη στις αγροτικές από ότι στις αστικές περιοχές. Κατά τους Leotsinidis, Alexopoulos, Schinas, Kardara & Kondakis (2000) σε άτομα άνω των 65 ετών, η συχνότητα κατανάλωσης ζυμαρικών είναι υψηλότερη στις αγροτικές περιοχές από ότι στις αστικές. Ενώ οι Mishra, Ball, Patterson, Brown, Hodge & Dobson (2005) σημειώνουν ότι «οι γυναίκες που ζουν σε αστικές περιοχές» καταναλώνουν πιο συχνά «ζυμαρικά» σε σχέση με τις γυναίκες που ζουν σε αγροτικές και απομακρυσμένες περιοχές (σ. 187). Και σύμφωνα με τους Touvier et al, (2010), το ημερήσιο κόστος για μακαρόνια παρουσιάζεται αυξημένο στις αστικές περιοχές σε σχέση με τις αγροτικές περιοχές.

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση των ζυμαρικών, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το επίπεδο εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τον Σίψα (2008) «το εκπαιδευτικό επίπεδο» είναι ένας από τους δημογραφικούς παράγοντες «που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρεται ένας καταναλωτής» (σ. 15). Η κατανάλωση ζυμαρικών αυξάνεται με την αύξηση του αριθμού των ετών της εκπαίδευσης (Deshmukh-Taskar, Nicklas, Yang & Berenson, 2007· M van Dam, Grievink, Ocké & Feskens, 2003· Northstone, Emmett & The ALSPAC Study Team, 2005· Smith & Smith, 1994· Worsley, Blaschea, Ball & Crawford, 2004). Αντίθετα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a.) η μέση κατά κεφαλή διαθεσιμότητα κατανάλωσης ζυμαρικών φαίνεται να μειώνεται όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τους Touvier et al, (2010), το ημερήσιο κόστος για μακαρόνια μειώνεται όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο και σύμφωνα με τους Galobardes, Morabia & Bernstein (2001) οι γυναίκες και οι άνδρες με χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες ζυμαρικών. Οι γυναίκες καταναλώνουν περισσότερα ζυμαρικά από τους άνδρες στο χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο, ενώ στο υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο οι άνδρες έχουν την πιθανότητα να καταναλώσουν περισσότερα ζυμαρικά από τις γυναίκες (Worsley et

al., 2004). Ενώ, με αντίθετη διαπίστωση φαίνεται οι γυναίκες να καταναλώνουν μικρότερες ποσότητες ζυμαρικών από ότι οι άνδρες σε οποιοδήποτε επίπεδο εκπαίδευσης (Galobardes, Morabia & Bernstein, 2001).

Κατά συνέπεια, για τη μελέτη της κατανάλωσης ζυμαρικών στην παρούσα εργασία διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζεται σύμφωνα με το φύλο, την ηλικία, την ηλικία ανάλογα με το φύλο, το μέγεθος του νοικοκυριού, την αστικότητα και το επίπεδο εκπαίδευσης, αλλά και σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης ανάλογα με το φύλο.

Βεβαίως, ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση των ζυμαρικών, όπως υποδεικνύεται στην βιβλιογραφία, είναι τα προϊόντα μέσα από την ίδια ομάδα τροφίμων που επηρεάζουν την κατανάλωσή τους, όπως τα ζυμαρικά μαζί με άλλα προϊόντα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες, τα έτοιμα μείγματα και τα έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά. Οι Cutler, Glaeser & Shapiro (2003) αναφέρονται σε «μια επανάσταση στη μαζική προετοιμασία των τροφίμων, που είναι σχεδόν συγκρίσιμη με την επανάσταση μαζικής παραγωγής στα μεταποιημένα προϊόντα» με τις «τεχνολογικές καινοτομίες» να έχουν επιτρέψει «στους κατασκευαστές τροφίμων να μαγειρεύουν τα τρόφιμα κεντρικά και να τα μεταφέρουν στους καταναλωτές για γρήγορη κατανάλωση» (σσ. 93, 94). Η ζήτηση για τρόφιμα «ευκολίας» αυξάνεται σημαντικά (Brunner, Van der Horst & Siegrist, 2010, σ. 498· Hales, 2003, σ. 16· Harris & Shiptsova, 2007, σ. 22· Pickles, 1990, σ. 50), όπως και το «προετοιμασμένο φαγητό» (Gehlhar & Coyle, 2001, σ. 9), αντικαθιστώντας γεύματα (Costa, Dekker, Beumer, Rombouts & Jongen, 2001), με τα «ζυμαρικά και τα πιάτα ζυμαρικών» να αποτελούν την τρίτη κατηγορία παραγωγής γευμάτων γρήγορης κατανάλωσης, ώστε να ικανοποιήσουν την αυξανόμενη ζήτηση των καταναλωτών (Harris & Shiptsova, 2007, σ. 23). Η Κοντού (2011) σημειώνει ότι «τα τρόφιμα «ευκολίας»⁶ αποτελούν σημαντική καινοτομία στην επιστήμη της τεχνολογίας τροφίμων και στον Ελλαδικό χώρο η αγορά τυποποιημένων έτοιμων φαγητών παρουσιάζει μια αξιόλογη άνοδο» (σ. 10) και σημειώνει, επίσης, ότι «η εγχώρια αγορά έτοιμων φαγητών θα συνεχίσει την ανοδική

⁶ Για τον ορισμό τροφίμων «ευκολίας», βλ. σχετικά Κοντού, Δ.Ε. (2011), *Διερεύνηση παραγόντων που επηρεάζουν την αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών ως προς την επιλογή τροφίμων 'ευκολίας'* (Μεταπτυχιακή ερευνητική εργασία), Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σσ. 12-16.

της πορείας» (σ. 19). Μια από τις κατηγορίες των «τυποποιημένων τροφίμων»⁷ είναι «η κατηγορία των αποξηραμένων φαγητών» που περιλαμβάνονται και τα «μείγματα ζυμαρικών», όπου παρατηρείται μία «ελαφρά μείωση», λόγω της ανοδικής εξέλιξης «των προϊόντων ψυγείου και των κατεψυγμένων» (Κοντού, 2011, σ. 18). Τα «έτοιμα γεύματα» περιλαμβάνονται στα τρόφιμα «ευκολίας», τα οποία περιλαμβάνουν μαζί με άλλα και τα «ζυμαρικά» και τα οποία μπορεί να είναι «κονσερβοποιημένα», σε «θερμοκρασία του περιβάλλοντος», «κατεψυγμένα», «διατηρημένα με απλή ψύξη» και «ξηρά» (Harris & Shiptsova, 2007, σ. 26). Προκειμένου να διευκολυνθούν οι καταναλωτές, με σκοπό την γρήγορη κατανάλωση ζυμαρικών στο σπίτι, παράγονται «προμαγειρεμένα προϊόντα ζυμαρικών» (Doster & Kahn, 1986, σ. 1· Hsu, Larson & Wedral, 1989, σ. 1) «κονσερβοποιημένα», «με σάλτσα τομάτας», «με κρέας», «με κεφτέδες και παρόμοια» (Doster & Kahn, 1986, σ. 1· Howard, Reiter, Fritsch, Scherer & LaFleur, 1994, σ. 1) και «κατεψυγμένα» μαζί με άλλα προϊόντα, όπως κρέας (Howard et al., 1994, σ. 1). Οι Howard, Reiter, Fritsch, Scherer & LaFleur, (1994) αναφέρουν ότι «η τέχνη έχει από καιρό αναζητήσει για τα ζυμαρικά μία εναλλακτική», όπως «ένα προϊόν ζυμαρικού το οποίο να έχει παρατεταμένη διάρκεια ζωής σε θερμοκρασία δωματίου ή κάτω από κανονικές συνθήκες ψύξης, να προετοιμάζεται και να αποθηκεύεται εύκολα», «να αντέχει στην υγρασία όταν είναι αποθηκευμένο» και «να είναι τουλάχιστον εξίσου εύγευστο και η εμφάνισή του να είναι τόσο ευχάριστη όσο τα προϊόντα που παρασκευάζονται από τα συμβατικά ξηρά ζυμαρικά» (σ. 2). Σύμφωνα με τους Gaehring, Krystek & Hildebolt (1985, σ. 1) τα «υψηλής ποιότητας ζυμαρικά π.χ. σπαγγέτι, μακαρόνια κλπ.» είναι εκείνα «που είναι διαθέσιμα σε ξηρή μόνο μορφή, χωρίς να έχουν μαγειρευτεί» (σ. 1) και σύμφωνα με τους Dahle & Montgomery (1987) «οι καταναλωτές προτιμούν να αγοράζουν τα συμβατικά ξηρά προϊόντα ζυμαρικών από τα super markets» (σ. 1). Αντίθετα, σύμφωνα με την Petridou, (2001) αναφερόμενη στη «Λιάνα (ηλικίας 23 χρονών, μεγαλωμένη στην Αθήνα)», «με μεταπτυχιακό στην κλινική ψυχολογία», σημειώνει ότι της «είχε κάνει μεγάλη εντύπωση, η μεγάλη ποικιλία κατεψυγμένων και

⁷ Για τις βασικές διακρίσεις των «τυποποιημένων τροφίμων», βλ. σχετικά Κοντού, Δ.Ε. (2011), *Διερεύνηση παραγόντων που επηρεάζουν την αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών ως προς την επιλογή τροφίμων 'ευκολίας'* (Μεταπτυχιακή ερευνητική εργασία), Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 12, όπου σημειώνει ότι οι βασικές διακρίσεις των τυποποιημένων τροφίμων είναι: α) φαγητά σε θερμοκρασία περιβάλλοντος (ambient foods) που περιλαμβάνουν τις κονσέρβες (canned ready meals) και τα αποξηραμένα (dried ready meals), β) φαγητά ψυγείου ή chilled ready meals και γ) φρέσκο-κατεψυγμένα φαγητά ή frozen ready meals, δ) τυποποιημένα έτοιμα φαγητά που περιλαμβάνονται στη «ζεστή γωνιά» («hot section») των σούπερ μάρκετ».

κονσερβοποιημένων προϊόντων στα τοπικά super markets της Αγγλίας», σημειώνει, επίσης, ότι «παραδέχτηκε τη διαφορά μεταξύ των δύο κατηγοριών», ότι δηλαδή αν και τα κατεψυγμένα είναι καλύτερα από τα κονσερβοποιημένα προϊόντα, συγκρινόμενα με τα νωπά προϊόντα θεώρησε ότι είναι «ανθυγιεινά» και δεν μπορούσε να καταλάβει «γιατί κάποιος θα ήθελε να καταναλώσει κονσερβοποιημένα ζυμαρικά, εφόσον είναι πολύ εύκολο να ετοιμαστούν στο σπίτι» (σ. 96). Σύμφωνα με τους Harris & Shiptsova (2007), παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση «έτοιμων φαγητών» είναι το «μέγεθος του νοικοκυριού», με τα μεγαλύτερα σε μέγεθος νοικοκυριά να καταναλώνουν περισσότερο «έτοιμα φαγητά», η «ηλικία», με την αύξηση της ηλικίας του υπεύθυνου του νοικοκυριού καταναλώνονται περισσότερο «έτοιμα φαγητά», η αστικότητα, με τις «αστικές» και «ημιαστικές» περιοχές να καταναλώνουν περισσότερο «έτοιμα φαγητά» (σ. 32) και το «εκπαιδευτικό επίπεδο», με την αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου του υπεύθυνου του νοικοκυριού καταναλώνονται λιγότερο «έτοιμα φαγητά» (σ. 34).

Κατά συνέπεια, στην παρούσα εργασία, διερευνάται η κατανάλωση των διαφόρων ειδών ζυμαρικών σε σχέση με την κατανάλωση των ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένων, κατεψυγμένων ή σε κονσέρβες και των έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά.

3.3.2 Μέθοδος

Για τη διερεύνηση της κατανάλωσης των ζυμαρικών σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ διαχρονικά, απαιτείται αρχικά ο έλεγχος της συγκρισιμότητας των κωδικών που χρησιμοποιούνται για την καταγραφή των δεδομένων. Σημειώνουμε ότι τα «ζυμαρικά», όπως και το «ψωμί», τα προϊόντα ζύμης και ζαχαροπλαστικής, τα «δημητριακά», και το «ρύζι» ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία «αλεύρι, ψωμί, δημητριακά» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) παρουσιάσαμε διαχρονικά και με μεγάλη λεπτομέρεια αυτούς τους κωδικούς, εφόσον χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα για τις δύο πρώτες έρευνες (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969) και μέχρι και

την έρευνα του 1998/1999 χρησιμοποιήσαμε συνδυαστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), αλλά και τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ για τις έρευνες 1974, 1981/1982 και 1987/1988 να μην παρουσιάζουν μεγάλη ακρίβεια, εφόσον καταγράφηκαν αργότερα (από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ). Από την έρευνα του 1993/1994 αν και οι κωδικοί από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ παρουσιάζουν ακρίβεια, χρησιμοποιήσαμε και τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 για τη λεπτομερέστερη καταγραφή τους (ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, εφόσον δεν υπάρχουν αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Για τις δύο πρώτες έρευνες δεν υπάρχουν καταγεγραμμένοι κωδικοί από δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ. Σημειώνουμε ότι οι κωδικοί που χρησιμοποιήσαμε, από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, για τις έρευνες 1974-1993/1994, δεν είναι αναρτημένοι στην ιστοσελίδα της υπηρεσίας, αλλά μας δόθηκαν από την υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Στον Πίνακα 3.5 παρουσιάζονται, επίσης, διαχρονικά οι κωδικοί για τη διερεύνηση της κατανάλωσης των ζυμαρικών, αλλά χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 διότι καταγράφονται και οι αντίστοιχες ποσότητες (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003). Οι αντίστοιχες ποσότητες των κωδικών από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ καταγράφονται από την έρευνα του 1993/1994 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) και κατά συνέπεια αποφασίσαμε για λόγους συγκρισιμότητας μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 να χρησιμοποιήσουμε τους κωδικούς και τις αντίστοιχες ποσότητες από τα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003). Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς και τις αντίστοιχες ποσότητες από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε ότι οι κωδικοί από την έρευνα του 1974 μέχρι την έρευνα του 1998/1999 διαφέρουν στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) από τον Πίνακα 3.5 (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), διότι ως βάση στο Παράρτημα Β, (Πίνακας Β1) χρησιμοποιήσαμε τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα

Πίνακας 3.5 Οι κωδικοί για τα ζυμαρικά στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015

Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους ή υπηρεσίας 2015	Κωδικοί είδους 2014-2010	Κωδικοί είδους 2009-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994	Κωδικοί είδους 1987/1988-1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1957
01116	Ζυμαρικά και κουσκούδες	01113	01113	01113	-	-	-	-	2140	-
0111601	Ζυμαρικά (μακαρόνια παλιτατές, κριθάρια, κουσκούσι, και τα παρόμοια, τορτελίνια, λαζάνια, κανελόνια, φιδές, χυλοπίτες, τραχανάς, πλιγούρι κλπ.)	0111301 0111301 0111301 0111301 0111301 0111301 - 0111301 0111301 0111301 0111301 ✓β 0111602 ^β 0111301	0111301 0111301 0111301 0111301 0111301 0111301 - 0111301 0111301 0111301 0111301 ✓β - 0111301	0111301 0111301 0111301 0111301 0111301 0111301 - 0111301 0111301 0111301 0111301 ✓β - 0111301	011130 011130 - 011130 - 011130 017 017 017 017 - - 017	017 017 - 017 - 016 016 016 016 - - 016	016 016 - 016 - - - 016 016 016 - - 016	106 106 - 106 - - - 106 106 106 - - 106	- 2141 - 2141 - - - 2141 2142 2143 - - 2141 2149 Άλλα είδη	- 2.1.5 2.1.5 - - - - - - - - 2.1.5 2.1.9 Άλλα είδη
0111602	Ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες,	0111302 0111302 Περλαμβάνονται και τα έτοιμα μείγματα. - - - -	0111302 0111302 0111302 0111302 - - - -	0111302 0111302 0111302 0111302 - - - -	- - - - - - - -	- - - - - - - -	- - - - - - - -	- - - - - - - -	- - - - - - - -	- - - - - - - -
0119401	Έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά	0111302 προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα - 0111302 με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά	0111302 0111302 0111302 - 0111302 0111302	0111303 0111303 0111303 - 0111303 0111303	- - - - - -	- - - - - -	- - - - - -	181 - - - 181 εις κονσέρβας -	2921 2920 - - - 2921 2920 -	- - - - - - -

Πίνακας 3.5 (συνέχεια)

Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους ή υπηρεσίας 2015	Κωδικοί είδους 2014-2010	Κωδικοί είδους 2009-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994	Κωδικοί είδους 1987/1988-1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1957
0119401	(έτοιμα τρόφιμα σε κονσέρβες, κατεψυγμένα τρόφιμα ή φαγητά που παρασκευάζονται μέσα στην ημέρα), ανεξάρτητα από τη σύνθεσή τους, τα οποία κατατάσσονται σε αυτή την κατηγορία, όταν η τιμή καλύπτει μόνο το κόστος του προϊόντος (παστίτσιο, μουσακάς, ντολμαδάκια, λαχανοντολμάδες, σπανακόρυζο, σπανάκι ογκρατέν-ζαμπόν). Περιλαμβάνονται και τα επιδόρπια σόγιας.	- - - - - 0111302 0111302 0111302 0117606' 0111102 0117606' -	- - - - - 0111302 0111302 0111302 0117606' 0111102' 0117606' -	- - - - - 0111303 0111303 0111303 0117607' - 0117607' -	- - - - - - - - - - - -	- - - - - - - - - - - -	181 ^α μαγειρευμένα φαγητά 181 ^α εις κονσέρβας - - - - - - - - - - -	- - - - - - - - - - - -	- - - - - - - - - - - -	

^α Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1974, ο κωδικός 181 περιγράφει τα «έτοιμα φαγητά εις κονσέρβας κλπ.» και περιλαμβάνει εκτός από «μαγειρευμένα φαγητά εις κονσέρβας» και «παιδικές τροφές τύπου GERBER και κρέμες στιγμιαίας παρασκευής», βλ. ΕΣΥΕ (1977), ό.π., Παράρτημα II, σ. 176. Ας σημειωθεί επίσης, ότι στην έρευνα του 1981/1982, ο κωδικός 093 δεν περιλαμβάνει τροφές σε κονσέρβες ή φιαλίδια όταν δεν προσδιορίζεται το περιεχόμενο, βλ. ΕΣΥΕ (1986). Σημειώνεται ότι στην έρευνα του 1987/1988, ο κωδικός 093 περιγράφει τα «λοιπά τρόφιμα (γαριδάκια, μπαχαρικά, αλάτι κλπ.) και περιλαμβάνει εκτός από «τροφές σε κονσέρβες ή φιαλίδια όταν δεν προσδιορίζεται το περιεχόμενο» και «γαριδάκια, ποπ-κορν, μπαχαρικά, αλάτι, πιπέρι, κανέλα, γαρίφαλα, ρίγανη, χαμόμηλο, τσάι βουνού, ξύδι, μουστάρδα, βανίλια, μαγιονέζα, κέτσαπ, μπέικιν-πάουντερ, μαγιά μπύρας, ξυνό, ταραμοσαλάτα, τζατζίκι, ταχίνι, σούπες μιάτζι», «παιδικές τροφές κλπ.», βλ. ΕΣΥΕ (1990), ό.π., Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 353.

^β Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 2004/2005-2009, ο κωδικός 0111601 περιλαμβάνει εκτός από «πλιγούρι» και «αλεύρι όλων των τύπων, σιμιγδάλι, καλαμποκάλευρο, δημητριακά (σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, σίκαλη, καλαμπόκι, ρυζάλευρο) και άλλα δημητριακά υπό μορφή κόκκων αλευριού ή χονδραλεού» «(νισεστές, άνθος αραβοσίτου κλπ.)», με εξαίρεση την έρευνα του 2004/2005, δεν περιλαμβάνεται το άνθος αραβοσίτου, βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.) και υποκεφάλαιο 3.1.2, Πίνακα 3.1. Ας σημειωθεί επίσης, ότι στις έρευνες 2010-2014, ο κωδικός 0111601 και ο κωδικός 0111602 περιλαμβάνουν εκτός από «πλιγούρι» και «αλεύρι όλων των τύπων, σιμιγδάλι, καλαμποκάλευρο, δημητριακά (σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, σίκαλη, καλαμπόκι, ρυζάλευρο) και άλλα δημητριακά υπό μορφή κόκκων αλευριού ή χονδραλεού» «(νισεστές, άνθος αραβοσίτου κλπ.)» και ότι ο κωδικός 0111601 περιλαμβάνει τα «υψηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες» και ο κωδικός 0111602 περιλαμβάνει τα «χαμηλής περιεκτικότητας σε φυτικές ίνες», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.) και υποκεφάλαιο 3.1.2, Πίνακα 3.1.

^γ Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 2004/2005, ο κωδικός 0117607 και στις έρευνες 2008-2014, ο κωδικός 0117606 περιγράφει τα «έτοιμα, προμαγειρευμένα, κατεψυγμένα φαγητά με βάση τα λαχανικά» και περιλαμβάνει εκτός από «μουσακάς», «σπανακόρυζο» και «σπανάκι ογκρατέν-ζαμπόν» και «αγκινάρες αλά πολίτα, φασολάκια, μπάμιες κλπ.» και στην έρευνα του 2008, ο κωδικός 0111102 δεν περιλαμβάνει «ντολμαδάκια», ενώ στην έρευνα του 2009, ο κωδικός 0111102 περιλαμβάνει και «ντολμαδάκια», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.) και υποκεφάλαιο 3.4.2, Πίνακας 3.7.

της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και συμπληρώσαμε είδη και υπηρεσίες (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1) από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), για λεπτομερέστερη περιγραφή των κωδικών. Σημειώνουμε, επίσης, ότι τα στατιστικά αποτελέσματα από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 2015 διεξήχθησαν σύμφωνα με τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), εφόσον σε αυτούς τους κωδικούς είναι καταχωρημένες οι ποσότητες των ειδών (Παράρτημα Γ) και ότι λάβαμε τα αρχεία των ποσοτήτων στους αντίστοιχους κωδικούς σε μορφή excel και εφόσον συνενώσαμε τα αρχεία για τα έτη έρευνας που οι κωδικοί παρουσιάζουν ομοιομορφία, η συνένωση αφορά τα έτη έρευνας 1974-1993/1994, 2004/2005-2011, 2012-2014, ενώ για τα έτη έρευνας: 1998/1999 και 2015 δεν διεξήχθη συνένωση εφόσον οι κωδικοί διέφεραν, τα μετατρέψαμε σε spss, για να διεξάγουμε υπολογισμούς και τις απαραίτητες ομαδοποιήσεις (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ5 και Γ6), ώστε να διεξαχθούν και οι αντίστοιχες συχνότητες και διασταυρώσεις (Παράρτημα Γ). Πιο συγκεκριμένα, στον Πίνακα 3.5, παρουσιάζονται διαχρονικά οι ταξινομήσεις για τα «ζυμαρικά και κουσκούς» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), σύμφωνα με τους ορισμούς των ΕΟΠ 1957/58-2015. Οι αντίστοιχες ταξινομήσεις για τα έτη έρευνας 2004/2005-2015 είναι συγκρίσιμες, με την έρευνά του 2015 να παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις, όπως προκύπτει και από την αναλυτική παρουσίασή τους στον Πίνακα Β1 (Παράρτημα Β).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για τα «ζυμαρικά» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558), δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια, εφόσον περιορίζονται σε έναν κωδικό (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), με εξαίρεση την έρευνα του 1963/1964, αν και δεν παρουσιάζουν λεπτομέρεια, εφόσον διαχωρίζονται στα είδη τους (ΕΣΥΕ, 1969), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Βεβαίως σημειώνουμε ότι οι κωδικοί έτοιμων φαγητών υπάρχουν από την έρευνα του 1963/1964 μέχρι και την έρευνα του 1974 και στην έρευνα του 1987/1988 (ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1990).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για τα «ζυμαρικά» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για τα «ζυμαρικά», εφόσον περιλαμβάνονται και «ταλιατέλες» και «κουσκούσι» και εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας της εισαγωγής των ζυμαρικών «με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες», με την συμπερίληψη των έτοιμων μειγμάτων και των έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών «με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (παστίτσιο, κανελόνια, λαζάνια με 4 τυριά κλπ.)» και περιορίζονται σε δύο κωδικούς από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες, με τα «έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (παστίτσιο, κανελόνια, λαζάνια με 4 τυριά κλπ.)» να περιλαμβάνονται στα «ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες», ενώ στην έρευνα του 2015 τα «έτοιμα φαγητά» μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα», χωρίς να αναφέρονται «κανελόνια» και «λαζάνια με 4 τυριά κλπ.» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε στην έρευνα του 2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον από «ζυμαρικά» έχουμε «ζυμαρικά και κουσκούς» και περιλαμβάνεται και το «πλιγούρι» στα «ζυμαρικά» και «τορτελίνια και ραβιόλια γεμιστά με τυρί, λαχανικά ή αλλαντικά, και άλλα παρόμοια» στα «ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες», ενώ διευκρινίζεται ότι «εφόσον τα ζυμαρικά αποτελούν το κύριο συστατικό» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι εφόσον οι μεταγενέστερες έρευνες, με εξαίρεση την έρευνα του 2015, περιλαμβάνουν τα «ζυμαρικά» ως γενική κατηγορία χωρίς «κουσκούς» και εφόσον από την έρευνα του 2004/2005 περιλαμβάνεται το «κουσκούσι» ως είδος ζυμαρικού, όπως προαναφέραμε, κατά συνέπεια αποφασίσαμε να συμπεριλάβουμε στα «ζυμαρικά» και το «κουσκούς» και εφεξής θα το παρουσιάζουμε ως «ζυμαρικά» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Βεβαίως, εκτός από τον έλεγχο των κωδικών απαιτείται να διερευνηθεί και η διαθεσιμότητα των δεδομένων. Στον Πίνακα 3.6 παρουσιάζονται οι μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια των ζυμαρικών, σύμφωνα με τα διαθέσιμα δημοσιευμένα δεδομένα (έως και το 2015). Οι μηνιαίες ποσότητες για τα «ζυμαρικά» συνολικά

Πίνακας 3.6 Οι δημοσιευμένες μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια για τα ζυμαρικά στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015

Κωδικοί ειδών 2015	Ποσότητα ειδών 2015	Ποσότητα ειδών 2014*	Ποσότητα ειδών 2013*	Ποσότητα ειδών 2012*	Ποσότητα ειδών 2011*	Ποσότητα ειδών 2010*	Ποσότητα ειδών 2009*	Ποσότητα ειδών 2008*	Ποσότητα ειδών 2004/2005*	Ποσότητα ειδών 1998/1999	Ποσότητα ειδών 1993/1994	Ποσότητα ειδών 1987/1988	Ποσότητα ειδών 1981/1982	Ποσότητα ειδών 1974	Ποσότητα ειδών 1963/1964	Ποσότητα ειδών 1957/1958
01116	2.834,03	2.709,32	2.766,04	2.671,90	2.636,14	2.518,15	2.498,14	2.441,44	2.178,97	2.247	2.004	2.432	2.366	2.291	2.889,425 ^β	—*
0111601	2.791,00	2.668,28	2.732,99	2.642,62	2.613,90	2.499,36	2.474,74	2.418,31	2.165,77						—*	3.263,095
0111602	43,03	41,04	33,06	29,28	22,24	18,79	23,39	23,13	13,2			—*		—*	—*	208,56 ^α
0119401	40,38 ^δ								—*					—*	—*	
ΜΚ ^{Ενδοτική}	2.834,03	2.709,32	2.766,05	2.671,90	2.636,14	2.518,15	2.498,13	2.441,44	2.178,97	2.247	2.004	2.432	2.366	2.291	2.889,425	3.263,095
ΜΟ ^{Ατόμων}	2,58	2,58	2,62	2,64	2,65	2,65	2,65	2,67	2,73	2,82	2,94	3,08	3,29	3,41	3,5	3,8
ΜΚ ^{Οικομια}	1.098,46	1.050,12	1.055,74	1.012,08	994,77	950,25	942,69	914,40	798,16	796,81	681,63	789,61	719,15	671,85	825,55	858,71

Σημείωση: ΜΚ^{Ενδοτική} = Μέση συνολική κατανάλωση, ΜΟ^{Ατόμων} = Μέσος όρος ατόμων του συνόλου των μελών, ΜΚ^{Ατομική} = Μέση ατομική κατανάλωση. Με το σύμβολο (—*) καταδεικνύεται ότι στους αντιστοιχούς κωδικούς της έρευνας αυτής δεν υπάρχει διαθέσιμη πληροφορία για την ποσότητα.

* Ας σημειωθεί ότι, στις έρευνες 2004/2005-2014, η ποσότητα για τον κωδικό 0111601 και στις έρευνες 2010-2014 η ποσότητα για τον κωδικό 0111602 δεν υπολογίζεται στην μέση συνολική κατανάλωση και κατά συνέπεια και στην μέση ατομική κατανάλωση των λοιπών δημογραφικών, βλ. υποκεφάλαιο 3.1.2, Πίνακα 3.2. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι στις έρευνες 2009-2014, η ποσότητα για τον κωδικό 0111102 δεν υπολογίζεται στην μέση συνολική κατανάλωση και κατά συνέπεια και στην μέση ατομική κατανάλωση, εφόσον υπολογίζεται για την μέση συνολική και μέση ατομική κατανάλωση του ρυζιού, βλ. υποκεφάλαιο 3.4.2, Πίνακας 3.8.

^α Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1957/1958, ο κωδικός 2.1.9 περιγράφει τα «έτερα είδη» και αφορά την γενική κατηγορία «άρτος, άλευρον, δημητριακά, παξιμάδια, μπισκότα κλπ.» με κωδικό 2.1.0 και περιλαμβάνει και τα «ζυμαρικά (μακαρόνια κλπ.)», κατά συνέπεια και η ποσότητα για τα «έτερα είδη» περιλαμβάνει και την ποσότητα για τα «ζυμαρικά (μακαρόνια κλπ.)», βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., Παράρτημα ΙΙ, σ. 423· ΕΣΥΕ (1961), ό.π., Πίναξ 23, σ. 267. Συνεπώς, η ποσότητα για τον κωδικό 2.1.9 καταγράφεται, αλλά δεν υπολογίζεται για την μέση συνολική και μέση ατομική κατανάλωση, αλλά υπολογίζεται για την μέση συνολική και μέση ατομική κατανάλωση του ψωμιού, βλ. ΕΣΥΕ (1972), ό.π., Πίναξ 9, σ. 138.

^β Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1963/1964, η ποσότητα καταγράφεται για «ζυμαρικά (μακαρόνια κλπ.)», βλ. ΕΣΥΕ (1972), ό.π., Πίναξ 9, σ. 138.

^γ Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 2004/2005, η ποσότητα για τον κωδικό 0117607 και στις έρευνες 2008-2010 και 2012-2014 η ποσότητα για τον κωδικό 0117606 καταγράφεται, αλλά δεν υπολογίζεται στην μέση συνολική κατανάλωση και κατά συνέπεια και στην μέση ατομική κατανάλωση, εφόσον περιλαμβάνει «έτοιμα, προμαγειρευμένα, κατεψυγμένα φαγητά» λαχανικών και όχι ζυμαρικών, βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

^δ Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 2015, η ποσότητα για τον κωδικό 0119401 καταγράφεται, αλλά δεν υπολογίζεται στην μέση συνολική κατανάλωση και κατά συνέπεια και στην μέση ατομική κατανάλωση, εφόσον ο διαχωρισμός δεν είναι σαφής, διότι περιλαμβάνει «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» ζυμαρικών, μαζί με άλλα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

παρουσιάζονται για τις έρευνες 2004/2005-2015 (ΕΛΣΤΑΤ χ.χ.). Συνεπώς, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 3.6, η μηνιαία κατανάλωση σε γραμμάρια καταγράφεται μόνο για συγκεκριμένους κωδικούς.

Για τους κωδικούς των ζυμαρικών υπάρχει συγκρισιμότητα διαχρονικά. Η διάκριση των ζυμαρικών σε «μακαρόνια, κριθαράκι, φιδές κλπ.» σε «χυλοπίτες» σε «τραχανάς» και σε «άλλα είδη» καταγράφεται μόνο στην έρευνα του 1963/1964 (ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328), αλλά υπολογίζονται μαζί ως ποσότητα ως «ζυμαρικά (μακαρόνια κλπ.)» (ΕΣΥΕ, 1972, Πίναξ 9, σ. 138). Η εισαγωγή των ζυμαρικών «με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες» και των έτοιμων μειγμάτων και η εισαγωγή των έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών «με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (παστίτσιο, κανελόνια, λαζάνια με 4 τυριά κλπ.)» καταγράφεται από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες, χωρίς να καταγράφεται ποσότητα για τα «έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (παστίτσιο, κανελόνια, λαζάνια με 4 τυριά κλπ.)» στην έρευνα του 2004/2005 και από την έρευνα του 2008, η ποσότητα για τα «έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (παστίτσιο, κανελόνια, λαζάνια με 4 τυριά κλπ.)» καταγράφεται μαζί με την ποσότητα για τα «ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες» και τα «έτοιμα μείγματα», εφόσον καταγράφονται στον ίδιο κωδικό, ενώ στην έρευνα του 2015 τα «έτοιμα φαγητά» μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα», αν και καταγράφεται η ποσότητα των έτοιμων φαγητών δεν υπολογίζεται στην μέση συνολική και μέση ατομική κατανάλωση, εφόσον ο διαχωρισμός δεν είναι σαφής, διότι περιλαμβάνει «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» ζυμαρικών, μαζί με άλλα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε ότι από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2014, η ποσότητα για το «πλιγούρι», περιλαμβάνεται στα «λοιπά δημητριακά» και υπολογίζεται μαζί με «αλεύρι» και «άλλα δημητριακά», κατά συνέπεια δεν υπολογίζεται στα «ζυμαρικά», εφόσον έχει υπολογιστεί στα «λοιπά δημητριακά» στον Πίνακα 3.2, ενώ στην έρευνα του 2015 η ποσότητα για το «πλιγούρι» περιλαμβάνεται στην ποσότητα για τα «ζυμαρικά» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Σημειώνουμε ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για την έρευνα του 1963/1964, χρησιμοποιούνται τα δεδομένα των ερευνών 1962/1963-1968/1969

(ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1972) και ότι στις έρευνες 1962/1963-1968/1969 αναφέρεται μόνο η περιγραφή και η ποσότητα γενικά για τα «ζυμαρικά», ως «ζυμαρικά (μακαρόνια κλπ.)» (ΕΣΥΕ, 1972, Πίναξ 9, σ. 138). Σημειώνουμε, επίσης, ότι στις έρευνες 1957/1958 και 1962/1963-1968/1969 τα δεδομένα αναφέρονται στην μέση εβδομαδιαία κατανάλωση, επομένως έγινε μετατροπή σε μηνιαία, πολλαπλασιάζοντας με το 4,345 (365/12/7) και στις έρευνες 1957/1958-1998/1999 οι ποσότητες υπολογίζονται σε κιλά, επομένως έγινε μετατροπή σε γραμμάρια, πολλαπλασιάζοντας με το 1.000 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999).

Η στατιστική ανάλυση περιλαμβάνει τη διενέργεια στατιστικών ελέγχων συνέπειας χρησιμοποιώντας το IBM Statistics SPSS V.20. Σημειώνουμε ότι στην έρευνα του 2015, εφόσον τα «έτοιμα φαγητά» μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα», με κωδικό 01194, τα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» με κωδικό 0119401, δεν υπολογίζονται στα «ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες» και «έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (παστίτσιο, κανελόνια, λαζάνια με 4 τυριά κλπ.)», όπως υπολογίσαμε μέχρι και την έρευνα του 2014, εφόσον ο διαχωρισμός δεν είναι σαφής, διότι περιλαμβάνει «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» ζυμαρικών, μαζί με άλλα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά», όπως ρυζιού ή λαχανικών (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Συνεπώς, στην έρευνα του 2015 υπολογίσαμε, εκτός από «ζυμαρικά» με κωδικό P0111601, μόνο «ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες», με «κύριο συστατικό» τα «ζυμαρικά», όπως «τορτελίνια και ραβιόλια γεμιστά με τυρί, λαχανικά» με κωδικό P0111602 (Παράρτημα Γ, Πίνακας, Γ5), χωρίς «έτοιμα φαγητά» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1998/1999 δεν υπάρχουν ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες, έτοιμα μείγματα και έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά, αν και κατά τα έτη έρευνας 1974 και 1987/1988 υπάρχουν τα έτοιμα φαγητά, περιλαμβάνουν φαγητά με διάφορα συστατικά (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Συνεπώς, κατά τα έτη έρευνας 1974-1998/1999 δεν υπολογίσαμε ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμα, προμαγειρεμένα,

κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ5 και Πίνακας Γ3.3.6). Σημειώνουμε ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1987/1988, το επίπεδο εκπαίδευσης κωδικογραφείται από το υψηλότερο προς το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (για την κωδικογράφηση του επιπέδου εκπαίδευσης, βλ. σχετικά Κεφάλαιο 2, Πίνακας 2.5). Σημειώνουμε, τέλος, ότι στην έρευνα του 2015, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, στο επίπεδο εκπαίδευσης, ο κωδικός 5 περιγράφει τις Ανώτερες σχολές και περιλαμβάνεται στον κωδικό 4, που περιγράφει τα ΙΕΚ (βλ. σχετικά Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ9).

3.3.3 Αποτελέσματα

Στον Πίνακα 3.6.1 παρουσιάζεται η κατανάλωση των ζυμαρικών σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015. Όπως φαίνεται, το 1974, το 52,5% των αποκρινόμενων κατανάλωνε τις μικρότερες ποσότητες ζυμαρικών, δηλαδή έως 1.000 γρ. Η κατανάλωση αυτή διαχρονικά μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια και σταδιακά καταναλώνονται μεγαλύτερες ποσότητες ζυμαρικών με το 2015 να καταναλώνονται οι μεγαλύτερες ποσότητες ζυμαρικών, δηλαδή περισσότερο από 4.001 γρ. Εξαίρεση συνιστά η έρευνα του 1993/1994, τα αποτελέσματα της οποίας υποδεικνύουν ότι, στη συντριπτική πλειονότητά τους οι αποκρινόμενοι (74,1%) καταναλώνουν τις μικρότερες ποσότητες ζυμαρικών, δηλαδή έως 1.000 γρ. Στον Πίνακα 3.6.2 παρουσιάζεται η κατανάλωση των ζυμαρικών χωρίς κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά, σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015. Όπως φαίνεται, το 2004/2005, η πλειονότητά των αποκρινόμενων (31,8%) κατανάλωναν τις μικρότερες ποσότητες ζυμαρικών χωρίς κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά, δηλαδή έως 1.000 γρ. Η κατανάλωση αυτή διαχρονικά μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια και σταδιακά καταναλώνονται μεγαλύτερες ποσότητες ζυμαρικών με το 2015 να καταναλώνονται οι μεγαλύτερες ποσότητες, δηλαδή περισσότερο από 4.001 γρ. Στον Πίνακα 3.6.3 παρουσιάζεται η κατανάλωση των ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων,

Πίνακας 3.6.1 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των ζυμορικών σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005	1998/1999	1993/1994	1987/1988	1981/1982	1974
0-1.000	22,7	14,9	19,9	15,4	20,0	16,9	22,2	25,3	31,7	28,1	74,1	52,0	53,1	52,5
1.001-2.000	11,1	18,1	17,7	23,6	13,5	23,9	19,0	18,6	18,6	19,9	16,5	0,3	0,1	0,4
2.001-3.000	20,8	29,7	24,7	24,1	28,7	23,3	22,9	21,1	20,5	21,4	5,6	17,9	17,8	18,6
3.001-4.000	13,6	12,7	12,4	12,8	14,1	13,8	13,5	12,6	10,5	11,1	2,1	0,2	0,1	0,4
4.001+	31,8	24,6	25,3	24,1	23,7	22,1	22,4	22,4	18,7	19,5	1,7	29,7	28,9	28,1
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 3.6.2 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των ζυμαρικών χωρίς κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005
0-1.000	23,3	15,3	20,2	15,7	20,2	17,0	22,6	25,5	31,8
1.001-2.000	10,9	18,0	17,6	23,6	13,3	24,0	18,8	18,7	18,6
2.001-3.000	20,8	29,9	24,9	24,1	28,9	23,2	23,1	21,1	20,5
3.001-4.000	13,6	12,6	12,4	12,8	14,2	13,9	13,3	12,6	10,5
4.001+	31,4	24,2	24,9	23,8	23,4	22,0	22,2	22,1	18,6
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 3.6.3 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση των ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005
0-500	96,6	97,2	97,4	97,0	97,5	97,8	97,4	97,8	98,7
501-1.000	1,3	1,0	0,9	1,7	1,6	1,5	1,6	1,2	0,7
1.001-1.500	1,3	0,8	0,9	0,9	0,7	0,3	0,8	0,5	0,5
1.501-2.000	0,3	0,3	0,3	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	-
2.001+	0,5	0,8	0,5	0,3	0,1	0,3	0,2	0,3	0,2
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015. Όπως φαίνεται, το 2004/2005, στη συντριπτική πλειονότητά τους οι αποκρινόμενοι (98,7%) κατανάλωναν τις μικρότερες ποσότητες ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά, δηλαδή έως 500 γρ. Η κατανάλωση αυτή δεν μεταβάλλεται διαχρονικά. Οι αναλυτικές οδηγίες (spss syntax), για τους υπολογισμούς (Compute) των ποσοτήτων και τις ομαδοποιήσεις (Recode) των ποσοτήτων και των δημογραφικών και κοινωνικών μεταβλητών, παρουσιάζονται στο παράρτημα Γ, στους Πίνακες Γ5 και Γ6.

Στο Παράρτημα Γ, στους Πίνακες Γ3.3.1 έως Γ3.3.5 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών βάσει των δεδομένων της ΕΟΠ για τα έτη έρευνας 1974-2015, σύμφωνα με το φύλο, την ηλικία, τον αριθμό μελών του νοικοκυριού, τον

βαθμό αστικότητας και το επίπεδο εκπαίδευσης, αντίστοιχα. Επίσης, στο Παράρτημα Γ, στους Πίνακες Γ3.3.2.1 και Γ3.3.2.2 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών σύμφωνα με την ηλικία ανδρών και γυναικών και στους Πίνακες Γ3.3.5.1 και Γ3.3.5.2 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης ανδρών και γυναικών, αντίστοιχα.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα διαπιστώνεται ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ κατανάλωσης ζυμαρικών και φύλου, ηλικίας, μεγέθους του νοικοκυριού, τόπου διαμονής και επιπέδου εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, το 1974, η πλειονότητα των ανδρών, αλλά και των γυναικών καταναλώνει τις μικρότερες ποσότητες (έως 1.000 γρ.). Η συμπεριφορά αυτή μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια. Και οι άντρες και οι γυναίκες μέχρι το 2004/2005 καταναλώναν στην συντριπτική πλειονότητά τους μικρότερες ποσότητες ζυμαρικών (έως 1.000 γρ.), η διατροφική τους συμπεριφορά μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια (Πίνακα Γ3.3.1). Εξαίρεση συνιστά η έρευνα 1993/1994, τα αποτελέσματα της οποίας υποδεικνύουν ότι, στη συντριπτική πλειονότητά τους οι αποκρινόμενοι άνδρες (71,4%) και γυναίκες (85,9%) καταναλώνουν τις μικρότερες ποσότητες ζυμαρικών. Ειδικότερα, οι άντρες, από το 2008, αρχίζουν να καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες (4.001+ γρ.) τις οποίες αν και μειώνουν το 2011 παραμένουν μεγαλύτερες από αυτές που καταναλώνουν οι γυναίκες. Βεβαίως, σημειώνουμε το 2011 και οι άνδρες και οι γυναίκες στην πλειονότητά τους καταναλώνουν τις ίδιες ποσότητες (2.001-3.000 γρ.).

Οι νέοι ηλικίας 16-24 ετών (Πίνακας Γ3.3.2), ενώ σταθερά καταναλώνουν κυρίως μικρότερες ποσότητες (έως 1.000 γρ.), το 2010 αρχίζουν να καταναλώνουν μεγαλύτερες (1.001-2.000 γρ.), τις οποίες μειώνουν και πάλι το 2011 (έως 1.000 γρ.). Οι άλλες ηλικιακές κατηγορίες, από το 2009 αυξάνουν την κατανάλωσή τους. Οι ηλικιωμένοι (75+) το 2009 αρχίζουν να καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες (1.001-2.000 γρ.), τις οποίες αυξάνουν το 2011 (2.001-3.000 γρ.). Αναλυτικότερα, η πλειονότητα των ανδρών καταναλώνει μεγαλύτερη ποσότητα ζυμαρικών όσο αυξάνει η ηλικία σε σχέση με τις γυναίκες (Πίνακες Γ3.3.2.1 και Γ3.3.2.2). Ενδεικτικά, το 26,9% των ηλικιωμένων (75+) αποκρινόμενων ανδρών καταναλώνει 2.001-3.000 γρ., σε σχέση με το 29,6% των γυναικών που καταναλώνει 1.001-2.000 γρ.

Από το 1981/1982, τα μονομελή νοικοκυριά σταθερά καταναλώνουν μικρότερες ποσότητες οι οποίες όμως είναι αυξημένες σε σχέση με το 1974 (Πίνακας Γ3.3.3). Βεβαίως, όσο αυξάνεται ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού τόσο

αυξάνεται και η κατανάλωσή τους μέχρι και τα επταμελή νοικοκυριά. Ενώ από τα οχτώ μέλη και πάνω μειώνεται η κατανάλωση (0-1.000 γρ.), με εξαίρεση τα εννεαμελή νοικοκυριά.

Από το 2009, οι κάτοικοι των αστικών και ημιαστικών περιοχών αυξάνουν την κατανάλωσή τους. Ενώ, σύμφωνα με τα αποτελέσματα, στις αγροτικές περιοχές η κατανάλωση ζυμαρικών αναφέρεται σε μικρές κυρίως ποσότητες (έως 1.000 γρ.), με εξαίρεση το 2010 που αρχίζουν να καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες (1.001-2.000 γρ.), τις οποίες μειώνουν και πάλι το 2011 (έως 1.000 γρ.). Βεβαίως, σημειώνουμε ότι μέχρι και το 2008 η συμπεριφορά των κατοίκων των περιοχών είναι παρόμοια με αυτή των αγροτικών. Ενώ, από το 2009 όσο προχωράμε προς τις αγροτικές περιοχές η κατανάλωση ζυμαρικών μειώνεται (Πίνακας Γ3.3.4).

Από το 2008, οι απόφοιτοι δημοτικού και γυμνασίου αυξάνουν την κατανάλωσή τους, με τους απόφοιτους γυμνασίου να μειώνουν την κατανάλωσή τους και πάλι το 2011. Και οι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας και μεταδευτεροβάθμιας αυξάνουν την κατανάλωσή τους από το 2009, την οποία μειώνουν και πάλι το 2011. Ενώ, οι μη έχοντες βασική εκπαίδευση και οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξάνουν την κατανάλωσή τους από το 2010, με τους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να μειώνουν την κατανάλωσή τους και πάλι το 2011. Και οι απόφοιτοι μεταπτυχιακής εκπαίδευσης μειώνουν την κατανάλωσή τους το 2009, για να την αυξήσουν το 2011 (Πίνακας Γ3.3.5). Η πλειονότητα των αποφοίτων δημοτικού, γυμνασίου, δευτεροβάθμιας και μετά-δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες από τις υπόλοιπες κατηγορίες αποφοίτων. Βεβαίως, διαπιστώνεται διαχρονικά ότι, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης τόσο μειώνεται η κατανάλωση. Αναλυτικότερα, η πλειονότητα των γυναικών όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης, με εξαίρεση τις απόφοιτους μεταπτυχιακής εκπαίδευσης, καταναλώνει μικρότερη ποσότητα ζυμαρικών όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο σε σχέση με τους άνδρες. Ενδεικτικά, το 29,9% των αποκρινόμενων γυναικών απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καταναλώνει έως 1.000 γρ., σε σχέση με το 27,3% των αντρών που καταναλώνει 2.001-3.000 γρ. Βεβαίως, σημειώνουμε ότι οι άνδρες απόφοιτοι μεταπτυχιακής εκπαίδευσης καταναλώνουν μικρότερη ποσότητα ζυμαρικών από τις γυναίκες, με εξαίρεση το έτος 2011. Και ενδεικτικά, η συντριπτική πλειονότητα των γυναικών καταναλώνει 2.001-3.000 γρ. σε σχέση με το 33,3% των ανδρών που καταναλώνει 4.000+ γρ. (Πίνακες Γ3.3.5.1 και Πίνακας Γ3.3.5.2).

Στο Παράρτημα Γ, στον Πίνακα Γ3.3.6 παρουσιάζεται διαχρονικά η κατανάλωση ζυμαρικών χωρίς κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά σε σχέση με τη μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, διαπιστώνεται ότι όσο αυξάνεται η μηνιαία κατανάλωση κατανάλωση ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά μειώνεται η μηνιαία κατανάλωση των απλών ζυμαρικών. Ενδεικτικά, το 41,0% που καταναλώνει (έως 1.000 γρ.) απλά ζυμαρικά καταναλώνει 2.000+ γρ. κατεψυγμένων, προμαγειρεμένων και κονσερβοποιημένων ζυμαρικών.

3.3.4 Συζήτηση και συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης της κατανάλωσης ζυμαρικών σύμφωνα με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των αποκρινόμενων επιβεβαιώνουν τις διαπιστώσεις των ερευνητών σχετικά με τις διαφορετικές καταναλωτικές συνήθειες λόγω: φύλου, με τους άντρες να καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες από τις γυναίκες (Touvier, Me'jean, Kesse-Guyot, Vergnaud, Pe'neau, Hercberg & Castetbon, 2010)· ηλικίας, με τους ηλικιωμένους να μειώνουν την κατανάλωσή τους (Aranceta, 2001· Smith & Smith, 1994· Touvier et al., 2010)· με τους ηλικιωμένους άνδρες να αυξάνουν την κατανάλωσή τους σε σχέση με τις γυναίκες (Speight et al., 2005)· αριθμού των μελών του νοικοκυριού, με τα πολυπληθέστερα νοικοκυριά να έχουν αυξημένη κατανάλωση (Engeset, Alsaker, Ciampi & Lund, 2005), αλλά δεν επιβεβαιώνουν τις διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Touvier et al., 2010)· αστικότητας με τους κατοίκους των αστικών περιοχών να έχουν αυξημένη κατανάλωση σε σχέση με των αγροτικών περιοχών (Touvier et al., 2010), αλλά δεν επιβεβαιώνουν τις διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Leotsinidis, Alexopoulos, Schinas, Kardara & Kondakis, 2000· Mishra, Ball, Patterson, Brown, Hodge & Dobson, 2005)· και της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a) περί του αντιθέτου· εκπαίδευσης, με τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης να μειώνουν την κατανάλωσή τους (Galobardes, Morabia & Bernstein, 2001· Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a· Touvier

et al., 2010)· ενώ δεν επιβεβαιώνεται η διαπίστωση των (Smith & Smith, 1994· M van Dam et al., 2003· Worsley et al., 2004· Northstone et al., 2005· Deshmukh-Taskar et al., 2007)· με τις γυναίκες να έχουν μειωμένη κατανάλωση όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης σε σχέση με τους άνδρες (Galobardes et al., 2001)· ενώ δεν επιβεβαιώνεται η διαπίστωση των (Worsley et al., 2004).

Όσο αυξάνεται η ηλικία στο χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης μειώνεται η κατανάλωση ζυμαρικών σε άνδρες και γυναίκες, με τις γυναίκες να καταναλώνουν περισσότερα ζυμαρικά από τους άνδρες, ενώ στο υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης φαίνεται να υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα κατανάλωσης ζυμαρικών από άνδρες και γυναίκες στην ηλικιακή ομάδα 35-49 με μεγαλύτερη πιθανότητα κατανάλωσης ζυμαρικών στους άνδρες και η διαφορά αυτή αυξάνεται με την αύξηση της ηλικίας (Worsley et al., 2004). Επομένως, οι μελετητές της κατανάλωσης ζυμαρικών θα πρέπει να διερευνήσουν περαιτέρω την συνάφειά κατανάλωσης ζυμαρικών με τη μεταβλητή ηλικία και φύλο συσχετισμένη με το εκπαιδευτικό επίπεδο.

Εκτός από τα αποτελέσματα για τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τα οποία αποδείχτηκε ότι είναι στατιστικά σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση του ψωμιού, οι ερευνητές προτείνουν ότι υπάρχει συνάφεια και με την οικογενειακή κατάσταση, με τα έγγαμα άτομα να καταναλώνουν περισσότερα ζυμαρικά από τα άγαμα (Deshmukh-Taskar et al., 2007)· ενώ αντίθετη διαπίστωση, καταδεικνύει ότι οι άγαμες γυναίκες καταναλώνουν περισσότερα ζυμαρικά από τις έγγαμες. (Mishra et al., 2005)· και με το εισόδημα, εφόσον όσο αυξάνεται το εισόδημα μειώνεται η κατανάλωση ζυμαρικών (Senauer, 1986)· ενώ με αντίθετη διαπίστωση, όσο αυξάνεται το εισόδημα αυξάνεται και η κατανάλωση ζυμαρικών (Speight et al., 2005)· και με τη μετανάστευση, η οποία μειώνει την κατανάλωση ζυμαρικών (Romero-Gwynn, Gwynn, Turner, Stanford, West, Williamson, Grivetti & McDonald, 1992). Επομένως, για όλα αυτά τα ζητήματα απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση.

Ο έλεγχος της κατανάλωσης απλών ζυμαρικών σε σχέση με την κατανάλωση ζυμαρικών μαζί με άλλα προϊόντα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες, έτοιμων μειγμάτων και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά κατέδειξε ότι, όσο αυξάνεται η μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών μαζί με άλλα προϊόντα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες, έτοιμων μειγμάτων και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά

μειώνεται η μηνιαία κατανάλωση των απλών ζυμαρικών, γεγονός που επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις της Petridou (2001) και δεν επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις των Dahle & Montgomery (1987).

3.4 Το ρύζι στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή του

3.4.1 Εισαγωγή

Η κατανάλωση ρυζιού είναι σημαντική για τη διατροφή διεθνώς (Batres-Marquez, Jensen & Upton, 2009· Hsieh & Luh, b' ed. 1991). Κάποιοι από τους σημαντικούς κοινωνικούς και δημογραφικούς παράγοντες που επηρεάζουν μεταξύ άλλων και την κατανάλωση του ρυζιού είναι το «εκπαιδευτικό επίπεδο» (Batres-Marquez et al, 2009, σ. 1719) και η «αστικότητα» (Kearney, 2010, σ. 2793). Σε παγκόσμιο επίπεδο, η κατανάλωση ρυζιού, «έχει σημειώσει αμελητέες αυξήσεις (γραμμάρια κατά κεφαλήν την ημέρα)», εξαιτίας «της μείωσης κατανάλωσης ρυζιού στις χώρες εκείνες που έχουν κατά κύριο λόγο διατροφή βασισμένη στο ρύζι, όπως η Κίνα και άλλες χώρες της Ανατολικής Ασίας» (Kearney, 2010, σ. 2795). Στις περιοχές όπου «η κατανάλωση ρυζιού είναι ιστορικά σε χαμηλό επίπεδο, όπως η Ωκεανία, η Βόρεια Αμερική, η Αφρική και η Ευρώπη, προβλέπονται μικρές αυξήσεις στην κατανάλωση, αν και αυτές θα εξακολουθούν να είναι πολύ χαμηλότερες από τα επίπεδα πρόσληψης των περιοχών που έχουν ως βάση στη διατροφή τους το ρύζι, όπως 16 γραμμάρια κατά κεφαλήν την ημέρα στην Ευρώπη έως το 2050 σε σχέση με τα 253 γραμμάρια κατά κεφαλήν την ημέρα στην Ασία έως το 2050» (Kearney, 2010, σ. 2796). Σύμφωνα με τους Turrini, Saba, Perrone, Cialfa & D'Amicis (2001), οι άνδρες καταναλώνουν περισσότερο ρύζι σε σχέση με τις γυναίκες και σύμφωνα με τους Chung, Lee & Cho (2010), οι άνδρες καταναλώνουν περισσότερα ζυμαρικά από ρύζι (noodles) από τις γυναίκες. Αντίθετα, περισσότερες γυναίκες καταναλώνουν ρύζι (με αναφορά στο basmati) από ότι άνδρες (Abdullahi Farah, Zainalabidin & Ismail, 2011).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ρυζιού, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η ηλικία. Η συχνή κατανάλωση ρυζιού συνδέεται με την νεότερη ηλικία (Abdullahi Farah et al, 2011· Bamia, Orfanos, Ferrari, Overvad, Hundborg, Tjønneland, Olsen, Kesse, Boutron-Ruault, Clavel-Chapelon, Nagel, Boffetta, Boeing, Hoffmann, Trichopoulos, Baibas, Psaltopoulou,

Norat, Slimani, Palli, Krogh, Panico, Tumino, Sacerdote, Bueno-de-Mesquita, Ocké, Peeters, Van Rossum, Quirós, Sánchez, Navarro, Barricarte, Dorronsoro, Berglund, Wirfält, Hallmans, Johansson, Bingham, Khaw, Spencer, Roddam, Riboli, & Trichopoulou, 2005· Smith & Smith, 1994). Και αντίθετα όσο αυξάνεται η ηλικία αυξάνεται η κατανάλωση ρυζιού (Turrini, Saba, Perrone, Cialfa & D'Amicis, 2001· Zheng & Henneberry, 2010). Σύμφωνα με τους Chung, Lee & Cho (2010), η κατανάλωση ζυμαρικών από ρύζι (noodles) μειώνεται όσο αυξάνεται η ηλικία. Υποστηρίζεται και η άποψη ότι οι νεότερες (20 έως 24 ετών) και οι γηραιότερες (60 ετών και άνω) ηλικιακές ομάδες καταναλώνουν λιγότερο ρύζι, ενώ η ηλικιακή ομάδα 25 έως 39 ετών καταναλώνει το περισσότερο ρύζι (Batres-Marquez et al, 2009). Σύμφωνα με τους Speight, Wardle & Bromley (2005), όσο αυξάνεται η ηλικία των ανδρών και οι μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες (45-54 και 75 και άνω ετών) καταναλώνουν μεταξύ άλλων και περισσότερο ρύζι, αλλά οι γυναίκες που καταναλώνουν μεταξύ άλλων και ρύζι λιγότερο συχνά ή ποτέ είναι ηλικίας 75 ετών και άνω, ενώ οι άνδρες που καταναλώνουν μεταξύ άλλων και ρύζι λιγότερο συχνά ή ποτέ είναι ηλικίας 16-24 ετών και οι άνδρες που καταναλώνουν μια φορά την ημέρα ή και περισσότερο μεταξύ άλλων και ρύζι είναι ηλικίας 65-74 ετών και οι γυναίκες που καταναλώνουν μια φορά την ημέρα ή και περισσότερο μεταξύ άλλων και ρύζι είναι ηλικίας 45-54 και 75 ετών και άνω. Επίσης, σύμφωνα με τους Chung, Lee & Cho (2010), οι άνδρες καταναλώνουν περισσότερα ζυμαρικά από ρύζι (noodles) από τις γυναίκες σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, με εξαίρεση την ηλικιακή ομάδα 1-8, με τις γυναίκες να υπερέχουν.

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ρυζιού, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το μέγεθος του νοικοκυριού, ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού. Όσο αυξάνεται το μέγεθος του νοικοκυριού αυξάνεται και η κατανάλωση του ρυζιού (Lin, Bermudez & Tucker, 2003· Zheng & Henneberry, 2010). Και όσο αυξάνονται τα μέλη του νοικοκυριού μέχρι και τα 6 μέλη αυξάνεται η κατανάλωση ρυζιού (με αναφορά στο basmati), ενώ μειώνεται από τα 7 και πάνω, με τα μονομελή νοικοκυριά να καταναλώνουν περισσότερο ρύζι από τα νοικοκυριά με 10 μέλη και πάνω (Abdullahi Farah et al, 2011).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ρυζιού, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η αστικότητα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a.),

αυξάνεται η μέση διαθεσιμότητα κατανάλωσης μεταξύ άλλων σιτηρών και ρυζιού σε γραμμάρια ανά άτομο ανά ημέρα στην Ελλάδα όσο απομακρυνόμαστε από τις αστικές προς τις αγροτικές περιοχές. Και στην Γερμανία, Ουγγαρία, Πολωνία και στο Βέλγιο όσο απομακρυνόμαστε από τις αστικές προς τις αγροτικές περιοχές αυξάνεται η μέση διαθεσιμότητα κατανάλωσης γραμμαρίων ανά άτομο ανά ημέρα μεταξύ άλλων σιτηρών και ρυζιού, με τις ημιαστικές περιοχές στο Βέλγιο να καταναλώνουν μικρότερη ποσότητα από τις αστικές περιοχές. (Dafne, 1997) Επίσης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne II (n.d.a) και στην Ισπανία όσο απομακρυνόμαστε από τις αστικές προς τις αγροτικές περιοχές αυξάνεται η μέση διαθεσιμότητα κατανάλωσης γραμμαρίων ανά άτομο ανά ημέρα μεταξύ άλλων σιτηρών και ρυζιού, ενώ το αντίθετο συμβαίνει στη Νορβηγία και στο Ηνωμένο Βασίλειο με τη διαφορά ότι στη Νορβηγία στις ημιαστικές περιοχές η μέση διαθεσιμότητα κατανάλωσης γραμμαρίων ανά άτομο ανά ημέρα μεταξύ άλλων και ρυζιού είναι λιγότερη από ότι στις αγροτικές, ενώ στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι η ίδια στις ημιαστικές και αστικές περιοχές. Επίσης, σύμφωνα με τους Shi, Lien, Kumar & Holmboe-Ottesen (2005) «η καθημερινή κατανάλωση σε χυλό ρυζιού (ένα παραδοσιακό πιάτο)» βρέθηκε να είναι συνδεδεμένη με τον αγροτικό χώρο (σ. 1442).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ρυζιού, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το επίπεδο εκπαίδευσης. Η συχνή πρόσληψη ρυζιού συνδέεται με το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (Bamia et al., 2005· Northstone, Emmett & The ALSPAC Study Team, 2005· Smith & Smith, 1994), ενώ σύμφωνα με τους Abdullahi Farah, Zainalabidin & Ismail (2011) όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο μέχρι και την ολοκλήρωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αυξάνονται οι καταναλωτές ρυζιού (με αναφορά στο basmati) και μειώνονται με την ολοκλήρωση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αντίθετα, υποστηρίζεται και η άποψη ότι τα άτομα που καταναλώνουν περισσότερο ρύζι στη διατροφή τους συνδέονται με τα λιγότερα χρόνια εκπαίδευσης (Batres-Marquez et al, 2009· Lin et al., 2003· Zheng & Henneberry, 2010). Και σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), για την Ελλάδα και Dafne (1997) για την Ουγγαρία και Πολωνία παρατηρούμε ότι όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης μειώνεται η μέση διαθεσιμότητα κατανάλωσης γραμμαρίων ανά άτομο ανά ημέρα μεταξύ άλλων σιτηρών και του ρυζιού. Και στο Βέλγιο μειώνεται σημαντικά η μέση διαθεσιμότητα κατανάλωσης γραμμαρίων ανά

άτομο ανά ημέρα μεταξύ άλλων σιτηρών και ρυζιού από τη μη ολοκληρωμένη στοιχειώδη εκπαίδευση στην ολοκληρωμένη στοιχειώδη εκπαίδευση, αλλά αυξάνεται από εκεί και πέρα (Dafne, 1997), ενώ στην Ισπανία μειώνεται μέχρι και τη μη ολοκληρωμένη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και από εκεί και πέρα υπάρχει μικρή αύξηση (Dafne II, n.d.a). Όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο αυξάνεται η κατανάλωση ρυζιού σε άνδρες (Gao, Wailes & Cramer, 1995· Worsley, Blaschea, Ball & Crawford, 2004) και γυναίκες, με τις γυναίκες να καταναλώνουν περισσότερο συχνά από τους άνδρες ρύζι όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο (Worsley et al., 2004).

Κατά συνέπεια, για τη μελέτη της κατανάλωσης ρυζιού στην παρούσα εργασία διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζεται σύμφωνα με το φύλο, την ηλικία, την ηλικία ανάλογα με το φύλο, το μέγεθος του νοικοκυριού, την αστικότητα και το επίπεδο εκπαίδευσης, αλλά και σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης ανάλογα με το φύλο.

Βεβαίως, ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ρυζιού, όπως υποδεικνύεται στην βιβλιογραφία, είναι τα προϊόντα μέσα από την ίδια ομάδα τροφίμων που επηρεάζουν την κατανάλωσή του, όπως το συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες ρύζι μαζί με άλλα προϊόντα, τα ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και οι συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι. Η Κοντού (2011) σημειώνει ότι «τα τρόφιμα «ευκολίας»⁸ αποτελούν σημαντική καινοτομία στην επιστήμη της τεχνολογίας τροφίμων και στον Ελλαδικό χώρο η αγορά τυποποιημένων έτοιμων φαγητών παρουσιάζει μια αξιόλογη άνοδο» (σ. 10) και σημειώνει, επίσης, ότι «η εγχώρια αγορά έτοιμων φαγητών θα συνεχίσει την ανοδική της πορεία» (σ. 19). Μια από τις κατηγορίες των «τυποποιημένων τροφίμων»⁹ είναι «η κατηγορία των αποξηραμένων φαγητών» που περιλαμβάνονται και τα «μείγματα για ριζότο» και τα «noodles», όπου παρατηρείται

⁸ Για τον ορισμό τροφίμων «ευκολίας», βλ. σχετικά Κοντού, Δ.Ε. (2011), *Διερεύνηση παραγόντων που επηρεάζουν την αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών ως προς την επιλογή τροφίμων 'ευκολίας'* (Μεταπτυχιακή ερευνητική εργασία), Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σσ. 12-16.

⁹ Για τις βασικές διακρίσεις των «τυποποιημένων τροφίμων», βλ. σχετικά Κοντού, Δ.Ε. (2011), *Διερεύνηση παραγόντων που επηρεάζουν την αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών ως προς την επιλογή τροφίμων 'ευκολίας'* (Μεταπτυχιακή ερευνητική εργασία), Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 12, όπου σημειώνει ότι οι βασικές διακρίσεις των τυποποιημένων τροφίμων είναι: α) φαγητά σε θερμοκρασία περιβάλλοντος (ambient foods) που περιλαμβάνουν τις κονσέρβες (canned ready meals) και τα αποξηραμένα (dried ready meals), β) φαγητά ψυγείου ή chilled ready meals και γ) φρέσκο-κατεψυγμένα φαγητά ή frozen ready meals, δ) τυποποιημένα έτοιμα φαγητά που περιλαμβάνονται στη «ζεστή γωνιά» («hot section») των σούπερ μάρκετ».

μία «ελαφρά μείωση», λόγω της ανοδικής εξέλιξης «των προϊόντων ψυγείου και των κατεψυγμένων» (Κοντού, 2011, σ. 18). Η ζήτηση για τρόφιμα «ευκολίας» αυξάνεται σημαντικά (Harris & Shiptsova, 2007, σ. 22), αντικαθιστώντας γεύματα (Costa, Dekker, Beumer, Rombouts & Jongen, 2001), με το «ρύζι και τα πιάτα ρυζιού» να αποτελούν την έκτη κατηγορία παραγωγής γευμάτων γρήγορης κατανάλωσης, ώστε να ικανοποιήσουν την αυξανόμενη ζήτηση των καταναλωτών (Harris & Shiptsova, 2007, σ. 24). Ο Luh (1991) αναφέρει ότι «ο χρόνος προετοιμασίας» του φαγητού «έχει περιορίσει την κατανάλωση του ρυζιού» έτσι «η προσπάθεια στράφηκε προς την ανάπτυξη του ρυζιού γρήγορου μαγειρέματος ώστε να μειωθεί ο χρόνος μαγειρέματος» (σ. 121). Ένα είδος γρήγορου μαγειρέματος του ρυζιού αποτελεί και το «προμαγειρεμένο ρύζι» (Luh, 1991, σ. 122), το οποίο εφόσον μαγειρευτεί μοιάζει με το «συμβατικά μαγειρεμένο ρύζι» (Luh, 1991, σ. 121). Ο Luh (1991) σημειώνει ότι «η ζήτηση του καταναλωτή για τρόφιμα ευκολίας με καλή ποιότητα, χαμηλό κόστος και υψηλή θρεπτική αξία αυξάνεται», με «το κονσερβοποιημένο ρύζι» να είναι «βολικό», αλλά «λιγότερο ελκυστικό στους καταναλωτές» (σ. 164). Ο Luh (1991) σημειώνει, επίσης, ότι εκτός από το «κονσερβοποιημένο ρύζι», «εύκολο να χρησιμοποιηθεί εφόσον χρειάζεται λιγότερο χρόνο να προετοιμαστεί από το ωμό ρύζι» είναι και «το κατεψυγμένο προμαγειρεμένο ρύζι», το οποίο μπορεί να είναι «κατεψυγμένο απλό» ή και «συνδυασμένο με άλλα τρόφιμα» (σ. 167).

Κατά συνέπεια, στην παρούσα εργασία, διερευνάται η κατανάλωση των διαφόρων ειδών ρυζιού σε σχέση με την κατανάλωση του συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες ρυζιού με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασιών προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι.

3.4.2 Μέθοδος

Για τη διερεύνηση της κατανάλωσης του ρυζιού σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ διαχρονικά, απαιτείται αρχικά ο έλεγχος της συγκρισιμότητας των κωδικών που χρησιμοποιούνται για την καταγραφή των δεδομένων. Σημειώνουμε ότι το «ρύζι», όπως και το «ψωμί», τα προϊόντα ζύμης και ζαχαροπλαστικής, τα «δημητριακά», και τα «ζυμαρικά» ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία «αλεύρι, ψωμί, δημητριακά» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990,

Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) παρουσιάσαμε διαχρονικά και με μεγάλη λεπτομέρεια αυτούς τους κωδικούς, εφόσον χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα για τις δύο πρώτες έρευνες (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969) και μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 χρησιμοποιήσαμε συνδυαστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), αλλά και τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), με τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ για τις έρευνες 1974, 1981/1982 και 1987/1988 να μην παρουσιάζουν μεγάλη ακρίβεια, εφόσον καταγράφηκαν αργότερα (από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ). Από την έρευνα του 1993/1994 αν και οι κωδικοί από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ παρουσιάζουν ακρίβεια, χρησιμοποιήσαμε και τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 για τη λεπτομερέστερη καταγραφή τους (ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, εφόσον δεν υπάρχουν αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Για τις δύο πρώτες έρευνες δεν υπάρχουν καταγεγραμμένοι κωδικοί από δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ. Σημειώνουμε ότι οι κωδικοί που χρησιμοποιήσαμε, από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, για τις έρευνες 1974-1993/1994, δεν είναι αναρτημένοι στην ιστοσελίδα της υπηρεσίας, αλλά μας δόθηκαν από την υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Στον Πίνακα 3.7 παρουσιάζονται, επίσης, διαχρονικά οι κωδικοί για τη διερεύνηση της κατανάλωσης του ρυζιού, αλλά χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς από τα δημοσιεύματα μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 διότι καταγράφονται και οι αντίστοιχες ποσότητες (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003). Οι αντίστοιχες ποσότητες των κωδικών από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ καταγράφονται από την έρευνα του 1993/1994 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) και κατά συνέπεια αποφασίσαμε για λόγους συγκρισιμότητας μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 να χρησιμοποιήσουμε τους κωδικούς και τις αντίστοιχες ποσότητες από τα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003). Από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 χρησιμοποιήσαμε αποκλειστικά τους κωδικούς και τις αντίστοιχες ποσότητες από τα

Πίνακας 3.7 Οι κωδικοί για το ρύζι στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015

Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους ή υπηρεσίας 2015	Κωδικοί είδους 2014-2010	Κωδικοί είδους 2009-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994	Κωδικοί είδους 1987/1988-1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1957
01111	Ρύζι	✓	✓	✓	-	-	-	-	2130 Όρυζα	-
0111101	Ρύζι όλων των ειδών- μακρόσπερμο & στρουγγυλόσπερμο (αποφλοιωμένο, γλασέ, για γεμιστά, καρολίνα, μπασιμάτι, ριζότο, αρωματικό, τηγανιτό κλπ.)	✓ σε όπως όπως μορφές - ✓ ✓ ✓ ✓	✓ σε όλες τις μορφές - ✓ - ✓	✓ σε όλες τις μορφές - ✓ - ✓	011110 - - - - -	016 - - - - -	015 - - - - -	105 Όρυζα - - - - - -	2131 Όρυζα - - - - - -	2.1.4 Όρυζα - - - - - - 2.1.9 Έτερα είδη
0111102	Ρύζι και ριζότο σε ξηρή μορφή, τυποποιημένο ή συντηρημένο, με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά εφόσον το ρύζι αποτελεί το κύριο συστατικό, καθώς και ζυμαρικά από ρύζι (noodles) με κοτόπουλο, τσάλι, γαρίδες, μαϊντανό, καβούρι κλπ.	✓ ✓ - ✓ - ✓ ✓	✓ - ✓ - ✓ ✓ ✓	✓ - ✓ - ✓ ✓ ✓	- - - - - - -	- - - - - - -	- - - - - - -	- - - - - - -	- - - - - - -	- - - - - - -
0119401	Έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά (έτοιμα τρόφιμα σε κονσέρβες,	- - - - 0111102 ή σε κονσέρβες	- - - - 0111102 ή σε κονσέρβες	- - - - 0111102 ή σε κονσέρβες	- - - - -	- - - - -	- - - - 093 ^a τροφές 093 ^a ή φυλάδια όταν δεν προσδιορίζεται το περιεχόμενο	181 - 181 - εις κονσέρβας 181 ^a μαγειρευμένα φαγητά 181 ^a εις κονσέρβας - - -	2921 2920 - 2921 2920 - - -	- - - - - - -

Πίνακας 3.7 (συνέχεια)

Κωδικοί είδους 2015	Περιγραφή είδους ή υπηρεσίας 2015	Κωδικοί είδους 2014-2010	Κωδικοί είδους 2009-2008	Κωδικοί είδους 2004/2005	Κωδικοί είδους 1998/1999	Κωδικοί είδους 1993/1994	Κωδικοί είδους 1987/1988-1981/1982	Κωδικοί είδους 1974	Κωδικοί είδους 1963/1964	Κωδικοί είδους 1957/1957
0119401	κατεργασμένα	0111102 κατεργασμένο με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεργασμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι	0111102 κατεργασμένο 0111102 0111102 0111102 0111102 0111102	0111102 κατεργασμένο 0111102 0111102 0111102 0111102	- - - - - -	- - - - - -	- - - - - -	- - - - - -	- - - - - -	- - - - - -
	τρόφιμα ή φαγητά που παρασκευάζονται μέσα στην ημέρα), ανεξάρτητα από τη σύνθεσή τους, τα οποία κατατάσσονται σε αυτή την κατηγορία, όταν η τιμή καλύπτει μόνο το κόστος του προϊόντος (παστίτσιο, μουσακάς, ντολμαδάκια, λαχανοντολμάδες, σπανακόρυζο, σπανάκι ογκρατέν-ζαμπόν).	- - - - - - - 0111302 0117606' 0111102 ρυζοσάλατα κλπ. - 0117606' 0117606'	- - - - - - - 0111302 0117606' 0111102 ^β 0111102 - 0117606' 0117606'	- - - - - - - 0111303 0117607' - 0111102 - 0117607' 0117607'	- - - - - - - - - - - - -	- - - - - - - - - - - - -	- - - - - - - - - - - - -	- - - - - - - - - - - - -	- - - - - - - - - - - - -	- - - - - - - - - - - -
	Περιλαμβάνονται και τα επιδόρπια σόγιας.	-	-	-	-	-	-	-	-	-

^α Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1974, ο κωδικός 181 περιγράφει τα «έτοιμα φαγητά εις κονσέρβας κλπ.» και περιλαμβάνει εκτός από «μαγειρευμένα φαγητά εις κονσέρβας» και «παιδικές τροφές τύπου GERBER και κρέμες στιγμιαίας παρασκευής», βλ. ΕΣΥΕ (1977), ό.π., Παράρτημα ΙΙ, σ. 176. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι στην έρευνα του 1981/1982, ο κωδικός 093 δεν περιλαμβάνει τροφές σε κονσέρβες ή φιαλίδια όταν δεν προσδιορίζεται το περιεχόμενο, βλ. ΕΣΥΕ (1986). Σημειώνεται ότι στην έρευνα του 1987/1988, ο κωδικός 093 περιγράφει τα «λοιπά τρόφιμα (γαριδάκια, μπαχαρικά, αλάτι κλπ.) και περιλαμβάνει εκτός από «τροφές σε κονσέρβες ή φιαλίδια όταν δεν προσδιορίζεται το περιεχόμενο» και «γαριδάκια, ποπ-κορν, μπαχαρικά, αλάτι, πιπέρι, κανέλα, γαρίφαλα, ρίγανη, χαμόμηλο, τσάι βουνού, ξύδι, μουστάρδα, βανίλια, μαγιονέζα, κέτσαπ, μπέικιν-πάουντερ, μαγιά μπύρας, ξυνό, ταραμοσαλάτα, τζατζίκι, ταχίνι, σουπές μιάτζ», «παιδικές τροφές κλπ.», βλ. ΕΣΥΕ (1990), ό.π., Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 353.

^β Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 2008, ο κωδικός 0111102 δεν περιλαμβάνει ντολμαδάκια, ενώ στην έρευνα του 2009, ο κωδικός 0111102 περιλαμβάνει και «ντολμαδάκια», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

^γ Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 2004/2005, ο κωδικός 0117607 και στις έρευνες 2008-2014, ο κωδικός 0117606 περιγράφει τα «έτοιμα, προμαγειρευμένα, κατεψυγμένα φαγητά με βάση τα λαχανικά» και περιλαμβάνει εκτός από «μουσακά», «σπανακόρυζο» και «σπανάκι ογκρατέν-ζαμπόν» και «αγκινάρες αλά πολίτα, φασολάκια, μπάμιες κλπ.», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.) και υποκεφάλαιο 3.3.2, Πίνακας 3.5.

δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε ότι οι κωδικοί από την έρευνα του 1974 μέχρι την έρευνα του 1998/1999 διαφέρουν στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) από τον Πίνακα 3.7 (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), διότι ως βάση στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) χρησιμοποιήσαμε τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και συμπληρώσαμε είδη και υπηρεσίες (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1) από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), για λεπτομερέστερη περιγραφή των κωδικών. Σημειώνουμε, επίσης, ότι τα στατιστικά αποτελέσματα από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 2015 διεξήχθησαν σύμφωνα με τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), εφόσον σε αυτούς τους κωδικούς είναι καταχωρημένες οι ποσότητες των ειδών (Παράρτημα Γ) και ότι λάβαμε τα αρχεία των ποσοτήτων στους αντίστοιχους κωδικούς σε μορφή excel και εφόσον συνενώσαμε τα αρχεία για τα έτη έρευνας που οι κωδικοί παρουσιάζουν ομοιομορφία, η συνένωση αφορά τα έτη έρευνας 1974-1993/1994, 2004/2005-2011, 2012-2014, ενώ για τα έτη έρευνας: 1998/1999 και 2015 δεν διεξήχθη συνένωση εφόσον οι κωδικοί διέφεραν, τα μετατρέψαμε σε spss, για να διεξάγουμε υπολογισμούς και τις απαραίτητες ομαδοποιήσεις (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ7 και Γ8), ώστε να διεξαχθούν και οι αντίστοιχες συχνότητες και διασταυρώσεις (Παράρτημα Γ). Πιο συγκεκριμένα, στον Πίνακα 3.7, παρουσιάζονται διαχρονικά οι ταξινομήσεις για το «ρύζι» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), σύμφωνα με τους ορισμούς των ΕΟΠ 1957/58-2015. Οι αντίστοιχες ταξινομήσεις για τα έτη έρευνας 2004/2005-2015 είναι συγκρίσιμες, με την έρευνα του 2015 να παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις, όπως προκύπτει και από την αναλυτική παρουσίασή τους στον Πίνακα Β1 (Παράρτημα Β).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι από την έρευνα του 1957/1958 μέχρι και την έρευνα του 1998/1999 οι κωδικοί για το «ρύζι» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558), δεν περιλαμβάνουν λεπτομέρεια, εφόσον περιορίζονται σε έναν κωδικό (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης.

Βεβαίως σημειώνουμε ότι οι κωδικοί έτοιμων φαγητών υπάρχουν από την έρευνα του 1963/1964 μέχρι και την έρευνα του 1974 και στην έρευνα του 1987/1988 (ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1990).

Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για το «ρύζι» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που επίσης πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης. Πιο συγκεκριμένα, από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες έχουμε όλο και περισσότερη λεπτομέρεια για το «ρύζι», εφόσον περιλαμβάνεται διαφόρων μορφών «ρύζι», όπως το «αποφλοιωμένο, γλασέ, για γεμιστά, καρολίνα, μπασμάτι» και το «αρωματικό, τηγανιτό κλπ.» και εφόσον οι κωδικοί αυξάνονται εξαιτίας της εισαγωγής του συντηρημένου, κατεψυγμένου ή «σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά» ρυζιού, των ζυμαρικών «από ρύζι (noodles) με κοτόπουλο, τσίλι, γαρίδες, μαϊντανό, καβούρι κλπ.», των συσκευασιών «προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι» και περιλαμβάνεται και η «ρυζοσαλάτα», ενώ στην έρευνα του 2015 το «κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά» «ρύζι» και οι «συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι» μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα», χωρίς να αναφέρεται η «ρυζοσαλάτα» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Βεβαίως σημειώνουμε και από την έρευνα του 2009 και στις μεταγενέστερες έρευνες υπάρχουν διαφοροποιήσεις, εφόσον περιλαμβάνονται και τα «ντολμαδάκια» και εφόσον από την έρευνα του 2010 περιλαμβάνεται και το «ριζότο» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι στην έρευνα του 2015 έχουμε ακόμη περισσότερη λεπτομέρεια, εφόσον περιλαμβάνεται και το «μακρόσπερμο και στρογγυλόσπερμο» είδος ρυζιού και η «ξηρή» και τυποποιημένη «μορφή», στο «συντηρημένο, με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά», ενώ διευκρινίζεται ότι «εφόσον το ρύζι αποτελεί το κύριο συστατικό» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Βεβαίως, εκτός από τον έλεγχο των κωδικών απαιτείται να διερευνηθεί και η διαθεσιμότητα των δεδομένων. Στον Πίνακα 3.8 παρουσιάζονται οι μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια του ρυζιού, σύμφωνα με τα διαθέσιμα δημοσιευμένα δεδομένα (έως και το 2015). Οι μηνιαίες ποσότητες για το «ρύζι» συνολικά παρουσιάζονται για τις έρευνες 2004/2005-2015 (ΕΛΣΤΑΤ χ.χ.). Συνεπώς, όπως

Πίνακας 3.8 Οι δημοσιευμένες μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια για το ρύζι στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1957/1958-2015

Κωδικοί ειδών 2015	Ποσότητα ειδών 2015	Ποσότητα ειδών 2014*	Ποσότητα ειδών 2013*	Ποσότητα ειδών 2012*	Ποσότητα ειδών 2011*	Ποσότητα ειδών 2010*	Ποσότητα ειδών 2009*	Ποσότητα ειδών 2008*	Ποσότητα ειδών 2004/2005*	Ποσότητα ειδών 1998/1999	Ποσότητα ειδών 1993/1994	Ποσότητα ειδών 1987/1988	Ποσότητα ειδών 1981/1982	Ποσότητα ειδών 1974	Ποσότητα ειδών 1963/1964	Ποσότητα ειδών 1957/1958
01111	1.326,56	1.321,54	1.316,88	1.296,10	1.286,30	1.241,73	1.250,59	1.161,62	1.276,77	1.229	1.236	1.691	1.685	1.814	1.850,97 ^β	2.228,985
0111101	1.303,25	1.301,45	1.297,58	1.274,27	1.266,12	1.216,16	1.225,32	1.135,58	1.259,04							208,56 ^α
0111102	23,3	20,09	19,3	21,83	20,18	25,57	25,28	26,04	17,74							
0119401	40,38 ^δ															
ΜΚ _{συνολική}	1.326,55	1.321,54	1.316,88	1.296,10	1.286,30	1.241,73	1.250,60	1.161,62	1.276,78	1.229	1.236	1.691	1.685	1.814	1.850,97	2.228,985
ΜΟ _{ατόμων}	2,58	2,58	2,62	2,64	2,65	2,65	2,65	2,67	2,73	2,82	2,94	3,08	3,29	3,41	3,5	3,8
ΜΚ _{ατομική}	514,17	512,22	502,63	490,95	485,40	468,58	471,92	435,06	467,68	435,82	420,41	549,03	512,16	531,96	528,85	586,58

Σημείωση: ΜΚ_{συνολική} = Μέση συνολική κατανάλωση, ΜΟ_{ατόμων} = Μέσος όρος ατόμων του συνόλου των μελών, ΜΚ_{ατομική} = Μέση ατομική κατανάλωση. Με το σύμβολο (—*) καταδεικνύεται ότι στους αντίστοιχους κωδικούς της έρευνας αυτής δεν υπάρχει διαθέσιμη πληροφορία για την ποσότητα.

* Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 2004/2005, η ποσότητα για τον κωδικό 0111303 και στις έρευνες 2008-2014, η ποσότητα για τον κωδικό 0111302 δεν υπολογίζεται στην μέση συνολική κατανάλωση και κατά συνέπεια και στην μέση ατομική κατανάλωση, εφόσον υπολογίζεται για την μέση συνολική και μέση ατομική κατανάλωση των ζυμαρικών, βλ. υποκεφάλαιο 3.3.2, Πίνακας 3.6.

^α Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1957/1958, ο κωδικός 2.1.9 περιγράφει τα «έτερα είδη» και αφορά την γενική κατηγορία «άρτος, άλευρον, δημητριακά, παξιμάδια, μπισκότα κλπ.» με κωδικό 2.1.0 και περιλαμβάνει και «όρυζα», κατά συνέπεια και η ποσότητα για τα «έτερα είδη» περιλαμβάνει και την ποσότητα για «όρυζα», βλ. ΕΣΥΕ (1961), ό.π., Παράρτημα ΙΙ, σ. 423· ΕΣΥΕ (1961), ό.π., Πίναξ 23, σ. 267. Συνεπώς, η ποσότητα για τον κωδικό 2.1.9 καταγράφεται, αλλά δεν υπολογίζεται στην μέση συνολική κατανάλωση και κατά συνέπεια και στην μέση ατομική κατανάλωση, αλλά υπολογίζεται για την μέση συνολική και μέση ατομική κατανάλωση του ψωμιού, βλ. υποκεφάλαιο 3.1.2, Πίνακα 3.2.

^β Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 1963/1964, η ποσότητα καταγράφεται για «όρυζα», βλ. ΕΣΥΕ (1972), ό.π., Πίναξ 9, σ. 138.

^γ Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 2004/2005, η ποσότητα για τον κωδικό 0117607 και στις έρευνες 2008-2010 και 2012-2014 η ποσότητα για τον κωδικό 0117606 καταγράφεται, αλλά δεν υπολογίζεται στην μέση συνολική κατανάλωση και κατά συνέπεια και στην μέση ατομική κατανάλωση, εφόσον περιλαμβάνει «έτοιμα, προμαγειρευμένα, κατεψυγμένα φαγητά» λαχανικών και όχι ρυζιού, βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

^δ Ας σημειωθεί ότι, στην έρευνα του 2015, η ποσότητα για τον κωδικό 0119401 καταγράφεται, αλλά δεν υπολογίζεται στην μέση συνολική κατανάλωση και κατά συνέπεια και στην μέση ατομική κατανάλωση, εφόσον ο διαχωρισμός δεν είναι σαφής, διότι περιλαμβάνει «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» ρυζιού, μαζί με άλλα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά», βλ. ΕΛΣΤΑΤ (χ.χ.).

παρουσιάζεται στον Πίνακα 3.8, η μηνιαία κατανάλωση σε γραμμάρια καταγράφεται μόνο για συγκεκριμένους κωδικούς.

Για τους κωδικούς του ρυζιού υπάρχει συγκρισιμότητα διαχρονικά. Η εισαγωγή του ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή «σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά», των ζυμαρικών «από ρύζι (noodles)» και των συσκευασιών «προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι» καταγράφεται από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες, ενώ στην έρευνα του 2015 το «κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά» «ρύζι» και οι «συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι» μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα» και αν και καταγράφεται η ποσότητα των έτοιμων φαγητών δεν υπολογίζεται στην μέση συνολική και μέση ατομική κατανάλωση, εφόσον ο διαχωρισμός δεν είναι σαφής, διότι περιλαμβάνει «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» ρυζιού, μαζί με άλλα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.).

Σημειώνουμε ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για την έρευνα του 1963/1964, χρησιμοποιούνται τα δεδομένα των ερευνών 1962/1963-1968/1969 (ΕΣΥΕ, 1969· ΕΣΥΕ, 1972) και ότι στις έρευνες 1962/1963-1968/1969 αναφέρεται μόνο η περιγραφή και η ποσότητα γενικά για το «ρύζι», ως «όρυζα» (ΕΣΥΕ, 1972, Πίναξ 9, σ. 138). Σημειώνουμε, επίσης, ότι στις έρευνες 1957/1958 και 1962/1963-1968/1969 τα δεδομένα αναφέρονται στην μέση εβδομαδιαία κατανάλωση, επομένως έγινε μετατροπή σε μηνιαία, πολλαπλασιάζοντας με το 4,345 (365/12/7) και στις έρευνες 1957/1958-1998/1999 οι ποσότητες υπολογίζονται σε κιλά, επομένως έγινε μετατροπή σε γραμμάρια, πολλαπλασιάζοντας με το 1.000 (ΕΣΥΕ, 1961· ΕΣΥΕ, 1972· ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999).

Η στατιστική ανάλυση περιλαμβάνει τη διενέργεια στατιστικών ελέγχων συνάφειας χρησιμοποιώντας το IBM Statistics SPSS V.20. Σημειώνουμε ότι στην έρευνα του 2015, εφόσον το «κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά» «ρύζι» και οι «συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι», όπως και τα «ντολμαδάκια», μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα», με κωδικό 01194, τα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» με κωδικό 0119401, δεν υπολογίζονται στο «συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά», «ζυμαρικά από ρύζι (noodles)» και «συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το

ρύζι», όπως υπολογίσαμε μέχρι και την έρευνα του 2014, εφόσον ο διαχωρισμός δεν είναι σαφής, διότι περιλαμβάνει «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» ρυζιού, μαζί με άλλα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά», όπως ζυμαρικών ή λαχανικών (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Συνεπώς, στην έρευνα του 2015 υπολογίσαμε, εκτός από «ρύζι» με κωδικό P0111101, μόνο «ρύζι και ριζότο σε ξηρή μορφή, τυποποιημένο ή συντηρημένο, με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά», με «κύριο συστατικό» το «ρύζι» και «ζυμαρικά από ρύζι (noodles) με κοτόπουλο, τσίλι, γαρίδες, μαϊντανό, καβούρι κλπ.», με κωδικό P0111102 (Παράρτημα Γ, Πίνακας, Γ7), χωρίς «κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά» «ρύζι» και «συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι», όπως τα «ντολμαδάκια» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1998/1999 δεν υπάρχουν ρύζι και ριζότο σε ξηρή μορφή, τυποποιημένο ή συντηρημένο, με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά και ζυμαρικά από ρύζι (noodles), όπως επίσης και κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες ρύζι και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι, αν και κατά τα έτη έρευνας 1974 και 1987/1988 υπάρχουν τα έτοιμα φαγητά, περιλαμβάνουν φαγητά με διάφορα συστατικά (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Συνεπώς, κατά τα έτη έρευνας 1974-1998/1999 δεν υπολογίσαμε ρύζι συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι (Παράρτημα Γ, Πίνακας, Γ7 και Πίνακας Γ4.3.6). Σημειώνουμε ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1987/1988, το επίπεδο εκπαίδευσης κωδικογραφείται από το υψηλότερο προς το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (για την κωδικογράφηση του επιπέδου εκπαίδευσης, βλ. σχετικά Κεφάλαιο 2, Πίνακας 2.5). Σημειώνουμε, τέλος, ότι στην έρευνα του 2015, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, στο επίπεδο εκπαίδευσης, ο κωδικός 5 περιγράφει τις Ανώτερες σχολές και περιλαμβάνεται στον κωδικό 4, που περιγράφει τα ΙΕΚ (βλ. σχετικά Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ9).

3.4.3 Αποτελέσματα

Στον Πίνακα 3.8.1 παρουσιάζεται η κατανάλωση ρυζιού σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015. Όπως φαίνεται, το 1974, το 65,1% των αποκρινόμενων κατανάλωνε τις μικρότερες ποσότητες ρυζιού, δηλαδή

Πίνακας 3.8.1 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση του ρυζιού σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005	1998/1999	1993/1994	1987/1988	1981/1982	1974
0-500	43,0	42,5	40,6	38,6	35,6	40,4	42,8	48,6	47,9	49,8	67,9	69,2	68,2	65,1
501-1.000	1,0	1,4	1,2	0,7	0,8	0,9	0,5	0,7	0,5	0,6	18,8	0,0	-	-
1.001-1.500	20,8	16,8	22,5	26,1	28,6	26,4	24,2	19,4	18,2	17,8	2,5	0,0	0,0	0,1
1.501-2.000	0,7	0,6	0,8	0,6	0,6	0,6	0,6	0,9	0,2	0,3	6,6	0,0	0,0	0,0
2.001+	34,5	38,7	34,9	34,0	34,4	31,7	31,9	30,4	33,2	31,5	4,2	30,8	31,8	34,8
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

έως 500 γρ. Η κατανάλωση αυτή διαχρονικά δεν μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια. Στον Πίνακα 3.8.2 παρουσιάζεται η κατανάλωση του ρυζιού χωρίς συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι, σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015. Όπως φαίνεται, το 2004/2005, η πλειονότητά των αποκρινόμενων (48,3%) κατανάλωναν τις μικρότερες ποσότητες ρυζιού χωρίς συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι, δηλαδή έως 500 γρ. Η κατανάλωση αυτή διαχρονικά δεν μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια. Στον Πίνακα 3.8.3 παρουσιάζεται η κατανάλωση του ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι, σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015. Όπως φαίνεται, το 2004/2005, στη συντριπτική πλειονότητά τους οι αποκρινόμενοι (99,1%) κατανάλωναν τις μικρότερες ποσότητες του ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι, δηλαδή έως 500 γρ. Η κατανάλωση αυτή δεν μεταβάλλεται διαχρονικά. Οι αναλυτικές οδηγίες (spss syntax), για τους υπολογισμούς (Compute) των ποσοτήτων και τις ομαδοποιήσεις (Recode) των ποσοτήτων και των δημογραφικών και κοινωνικών μεταβλητών, παρουσιάζονται στο παράρτημα Γ, στους Πίνακες Γ7 και Γ8.

Στο Παράρτημα Γ, στους Πίνακες Γ4.3.1 έως Γ4.3.5 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση ρυζιού βάσει των δεδομένων της ΕΟΠ για τα έτη έρευνας 1974-2015, σύμφωνα με το φύλο, την ηλικία, τον αριθμό μελών του νοικοκυριού, τον βαθμό αστικότητας και το επίπεδο εκπαίδευσης, αντίστοιχα. Επίσης, στο Παράρτημα Γ, στους Πίνακες Γ4.3.2.1 και Γ4.3.2.2 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση ρυζιού σύμφωνα με την ηλικία ανδρών και γυναικών και στους Πίνακες Γ4.3.5.1 και Γ4.3.5.2 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση ρυζιού σύμφωνα με το επίπεδο εκπαίδευσης ανδρών και γυναικών, αντίστοιχα.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα διαπιστώνεται ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ

Πίνακας 3.8.2 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση του ρυζιού χωρίς συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005
0-500	43,8	43,2	41,0	39,2	36,4	41,6	43,6	49,6	48,3
501-1.000	0,8	1,1	1,0	0,3	0,4	0,6	0,2	0,3	0,4
1.001-1.500	20,8	16,9	22,9	26,7	29,1	26,4	24,6	19,8	18,2
1.501-2.000	0,5	0,5	0,6	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2
2.001+	34,1	38,3	34,5	33,4	33,9	31,3	31,4	30,0	32,9
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 3.8.3 Η κατανομή συχνοτήτων για την κατανάλωση του ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι σύμφωνα με τα δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974-2015

Κατανάλωση σε γραμμάρια	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2004/2005
0-500	98,3	98,5	98,5	97,9	97,9	98,0	98,1	98,1	99,1
501-1.000	0,6	0,6	0,7	1,0	1,1	0,9	1,0	1,1	0,1
1.001-1.500	0,6	0,6	0,5	0,9	0,8	0,5	0,6	0,2	0,3
1.501-2.000	0,1	0,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
2.001+	0,4	0,3	0,3	0,1	0,1	0,5	0,2	0,4	0,4
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

κατανάλωσης ρυζιού και φύλου, ηλικίας, μεγέθους του νοικοκυριού, τόπου διαμονής και επιπέδου εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, το 1974, η πλειονότητα των ανδρών, αλλά και των γυναικών καταναλώνει τις μικρότερες ποσότητες (έως 500 γρ.). Η συμπεριφορά αυτή μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια. Και οι άντρες και οι γυναίκες καταναλώναν στην πλειονότητά τους μικρότερες ποσότητες ρυζιού (έως 500 γρ.), η διατροφική τους συμπεριφορά μεταβάλλεται το 2011. Ειδικότερα, οι άντρες, το 2011, αρχίζουν να καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες (2.001+ γρ.) μεγαλύτερες από αυτές που καταναλώνουν οι γυναίκες, εφόσον οι γυναίκες εξακολουθούν να καταναλώνουν μικρές ποσότητες, έως 500 γρ. (Πίνακας Γ4.3.1).

Οι νέοι ηλικίας 16-24 ετών και οι ηλικιακές ομάδες 25-34 ετών, 65-74 ετών και οι ηλικιωμένοι (75+) σταθερά καταναλώνουν κυρίως μικρότερες ποσότητες (έως 500 γρ.). Οι άλλες ηλικιακές κατηγορίες, καταναλώνουν κυρίως μικρότερες ποσότητες (έως 500 γρ.) και μετά το 2011 αρχίζουν να αυξάνουν την κατανάλωσή τους (Πίνακας Γ4.3.2). Αναλυτικότερα άνδρες και γυναίκες σύμφωνα με την ηλικία

έχουν παρόμοια συμπεριφορά στην κατανάλωση ρυζιού, αν και η πλειονότητα των ανδρών 55-64 ετών καταναλώνει μεγαλύτερη ποσότητα (2001+ γρ.) από τις γυναίκες 55-64 ετών (έως 500 γρ.) Ενδεικτικά, το 38,6% των αποκρινόμενων ανδρών 55-64 ετών καταναλώνει 2.001+ γρ., σε σχέση με το 42,1% των γυναικών 55-64 ετών που καταναλώνει έως 500 γρ. (Πίνακας Γ4.3.2.1 και Γ4.3.2.2).

Τα μονομελή νοικοκυριά σταθερά καταναλώνουν μικρές ποσότητες οι οποίες όμως είναι αυξημένες σε σχέση με το 1974. Βεβαίως, όσο αυξάνεται ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού τόσο αυξάνεται και η κατανάλωσή τους μέχρι και τα επταμελή νοικοκυριά. Ενώ από τα οχτώ μέλη και πάνω μειώνεται η κατανάλωση (0-500 γρ.), με εξαίρεση τα εννεαμελή νοικοκυριά. (Πίνακας Γ4.3.3).

Οι κάτοικοι όλων των περιοχών αυξάνουν την κατανάλωση τους σε σχέση με το 1974, με τους κατοίκους των περιοχών να έχουν παρόμοια συμπεριφορά με αυτούς των αγροτικών περιοχών μέχρι και το 2009. Από το 2010 οι ημιαστικές περιοχές αυξάνουν την κατανάλωσή τους (1.001-1.500 γρ.), όπως και το 2011 οι αστικές περιοχές (2.001+ γρ.) (Πίνακας Γ4.3.4).

Οι απόφοιτοι όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης κατανάλωναν στην πλειονότητά τους μικρότερες ποσότητες (έως 500 γρ.), η διατροφική τους συμπεριφορά μεταβάλλεται το 2011, εφόσον όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο μέχρι και την μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση αυξάνεται και η κατανάλωση (2.001+ γρ.). Και μειώνεται στους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και μεταπτυχιακών, έως 500 γρ. (Πίνακας Γ4.3.5). Αναλυτικότερα, οι άνδρες και οι γυναίκες κατανάλωναν στην πλειονότητά τους μικρότερες ποσότητες (έως 500 γρ.), η διατροφική τους συμπεριφορά μεταβάλλεται το 2011, με την πλειονότητα των γυναικών να καταναλώνει μικρότερη ποσότητα ρυζιού όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο σε σχέση με τους άνδρες, με εξαίρεση το 2010 και 2008 τις γυναίκες απόφοιτους μεταπτυχιακού να αυξάνουν την κατανάλωσή τους (1.001-1.500 γρ.) (Πίνακες Γ4.3.5.1 και Γ4.3.5.2). Ενδεικτικά, το 45,0% των αποκρινόμενων γυναικών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καταναλώνει έως 500 γρ., σε σχέση με το 38,8% των αντρών που καταναλώνει 2.001+ γρ.

Στον Πίνακα Γ4.3.6 παρουσιάζεται διαχρονικά η κατανάλωση ρυζιού χωρίς συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ρυζιού

συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, διαπιστώνεται ότι όσο αυξάνεται η μηνιαία κατανάλωση ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι, μειώνεται η μηνιαία κατανάλωση ρυζιού χωρίς συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι.

3.4.4 Συζήτηση και συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης της κατανάλωσης ρυζιού σύμφωνα με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των αποκρινόμενων επιβεβαιώνουν τις διαπιστώσεις των ερευνητών σχετικά με τις διαφορετικές καταναλωτικές συνήθειες λόγω φύλου, με τους άντρες να καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες από τις γυναίκες (Chung, Lee & Cho, 2010· Turrini et al., 2001)· αλλά δεν επιβεβαιώνονται άλλοι ερευνητές (Abdullahi Farah et al., 2011) περί του αντιθέτου· ηλικίας, με τους ηλικιωμένους να μειώνουν την κατανάλωσή τους (Abdullahi Farah et al., 2011· Bamia et al, 2005· Batres-Marquez et al., 2009· Chung et al., 2010· Smith & Smith, 1994)· αλλά δεν επιβεβαιώνεται η διαπίστωση, όσο αυξάνεται η ηλικία αυξάνεται η κατανάλωση ρυζιού, άλλων ερευνητών (Turrini et al., 2001· Zheng & Henneberry, 2010)· άνδρες και γυναίκες σύμφωνα με την ηλικία παρουσιάζουν παρόμοια συμπεριφορά, με του άνδρες ηλικίας 55-64 ετών να καταναλώνουν μεγαλύτερη ποσότητα, χωρίς να επιβεβαιώνονται οι Speight, Wardle & Bromley (2005)· αριθμού των μελών του νοικοκυριού, με τα πολυπληθέστερα νοικοκυριά να έχουν αυξημένη κατανάλωση (Lin et al., 2003· Zheng & Henneberry, 2010)· χωρίς να επιβεβαιώνονται οι Abdullahi Farah et al, (2011)· αστικότητας, με τους κατοίκους των αστικών και αγροτικών περιοχών να έχουν μειωμένη κατανάλωση χωρίς να επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a.)· και η διαπίστωση των Shi et al., (2005)· εκπαίδευσης, με τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης να μειώνουν την κατανάλωσή τους (Abdullahi Farah, et, al., 2011· Batres-Marquez et al., 2009· Lin et al., 2003· Zheng &

Henneberry, 2010') επιβεβαιώνοντας και τα αποτελέσματα για την Ελλάδα, Ουγγαρία και Πολωνία της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a.)· ενώ δεν επιβεβαιώνονται άλλοι ερευνητές (Bamia et al., 2005· Northstone, Emmett & The ALSPAC Study Team, 2005· Smith & Smith, 1994) και τα αποτελέσματα για το Βέλγιο και την Ισπανία της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a.)· περί του αντιθέτου, άνδρες και γυναίκες παρουσιάζουν παρόμοια συμπεριφορά, ενώ το 2011 οι γυναίκες να καταναλώνουν λιγότερο ρύζι από τους άνδρες όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο χωρίς να επιβεβαιώνονται άλλοι ερευνητές (Worsley et al., 2004· Gao et al., 1995)

Εκτός από τα αποτελέσματα για τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τα οποία αποδείχτηκε ότι είναι στατιστικά σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση του ρυζιού, οι ερευνητές προτείνουν ότι υπάρχει συνάφεια και με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση, με τα άτομα που ανήκουν σε χαμηλή κοινωνικό-οικονομική κατάσταση να καταναλώνουν πιο συχνά ρύζι από ότι τα άτομα που ανήκουν σε υψηλή κοινωνικό-οικονομική κατάσταση (Mishra, Ball, Arbuckle και Crawford (2002-7)· Shi, Lien, Kumar & Holmboe-Ottesen, 2005)· με το κόστος, εφόσον το ποσοστό κατανομής κόστους για κατανάλωση ρυζιού είναι μεγαλύτερο για τους άνδρες από ότι για τις γυναίκες, για την ηλικιακή ομάδα των 50-54 ετών, για όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο, για τα μονομελή νοικοκυριά και για αυτούς που ζουν στις αγροτικές περιοχές από ότι στις αστικές (Touvier, Méjean, Kesse-Guyot, Vergnaud, Péneau, Hercberg & Castetbon, 2010)· με το εισόδημα, εφόσον το εισόδημα των νοικοκυριών έχει σημαντική θετική επίδραση στην απόφαση για την αγορά του ρυζιού, αν και δεν έχει σημαντική επίδραση στην αγοραζόμενη ποσότητα (Gao et al., 1995), όπως και η κατανάλωση ζυμαρικών από ρύζι (noodles) σε σχέση με το εισόδημα δεν εξάγει συνεπή αποτελέσματα (Chung et al., 2010), ενώ υποστηρίζεται ότι το χαμηλό εισόδημα συνδέεται περισσότερο με την κατανάλωση ρυζιού (Batres-Marquez et al., 2009· Kearney, 2010)· με τη φυλή/εθνικότητα, εφόσον αποτελεί πιθανότατα καθοριστικό παράγοντα στην κατανάλωση ρυζιού (Batres-Marquez, Jensen & Upton, 2009), αλλά και οι συσχετίσεις μεταξύ εθνικότητας και πρόσληψης ζυμαρικών από ρύζι (noodles) δεν ήταν σημαντικές (Chung, Lee & Cho, 2010)· και με τα γεύματα εκτός σπιτιού, εφόσον οι άνθρωποι που έχουν ένα υψηλότερο ποσοστό δαπανών για την κατανάλωση τροφίμων μακριά από το σπίτι

είναι λιγότερο πιθανό να αγοράζουν ρύζι για κατανάλωση στο σπίτι (Gao et al., 1995). Επομένως, για όλα αυτά τα ζητήματα απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση.

Ο έλεγχος της κατανάλωσης ρυζιού χωρίς συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι σύμφωνα με τη μηνιαία κατανάλωση ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι κατέδειξε ότι, όσο αυξάνεται η μηνιαία κατανάλωση κατανάλωση ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι μειώνεται η μηνιαία κατανάλωση ρυζιού χωρίς συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι, γεγονός που δεν επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις του Luh (1991).

3.5 Το ψωμί και το κρέας στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή τους

3.5.1 Εισαγωγή

Η τάση στην κατανάλωση τροφίμων είναι «προς μια διατροφή με αυξημένη κατανάλωση κρέατος» (Robertson & Kevany, 1982, σ. 272). Πιο συγκεκριμένα, οι μεσογειακές χώρες από την μεσογειακή διατροφή πλησιάζουν τα Δυτικά πρότυπα διατροφής (Bordo, 1997· Counihan, 1997· Marques-Vidal, Ravasco, Dias & Camilo, 2006· Σωτηρόπουλος, Γεωργακόπουλος & Κυρίτσης, 2010), με τους Έλληνες να μετατρέπονται «από έναν πληθυσμό που τρώει ψωμί σε έναν πληθυσμό κρεατοφάγο με Δυτικά πρότυπα διατροφής» (Σωτηρόπουλος, Γεωργακόπουλος & Κυρίτσης, 2010, σ. 121) και «να έρχονται πρώτοι στην Ευρώπη στην κατανάλωση κρέατος» (Δερμιτζάκης, 1988, σ. 189). Η καθημερινή κατανάλωση ψωμιού αυξάνεται, ενώ η καθημερινή κατανάλωση κρέατος μειώνεται (Ribas-Barba, Serra-Majem, Salvador, Castell, Cabezas, Salleras & Plasencia, 2007). Και αντίθετα, η καθημερινή κατανάλωση ψωμιού μειώνεται σημαντικά, ενώ η καθημερινή κατανάλωση κρέατος αυξάνεται σημαντικά (Cremin & Morissey, 1972· Καφάτος, Κουρουμάλης,

Βλαχονικολής, Θεοδώρου & Λαμπαντάριος, 1991· Nestle, 1995· Trichopoulou, Kouris-Blazos, Vassilakou, Gnardellis, Polychronopoulos, Venizelos, Lagiou, Wahlqvist & Trichopoulos, 1995), με την αύξηση της κατανάλωσης κρέατος να σχετίζεται με την μειούμενη πρόσληψη ψωμιού (Elmstahl, Holmqvist, Gullberg, Johansson & Berglund, 1999). Παρόλα αυτά, η καθημερινή κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από την καθημερινή κατανάλωση κρέατος (Barker, McClean, Thompson & Reid, 1990· Καφάτος κ.α., 1991· Kromhout, Keys, Aravanis, Buzina, Fidanza, Giampaoli, Jansen, Menotti, Nedeljkovic, Pekkarinen, Simic & Toshima, 1989· Kromhout, De Lezenne Coulander, Obermann de Boer, Van Kampen Donker, Goddijn & Bloemberg, 1990· Ribas-Barba et al., 2007· Van Dam, Grievink, Ocke & Feskens, 2003), αν και διαχρονικά μειώνεται η διαφορά (Kromhout et al., 1989· Kromhout et al., 1990), με την καθημερινή κατανάλωση κρέατος να ξεπερνάει την καθημερινή κατανάλωση ψωμιού (Becker, 2001· Serra-Majem, Ribas, Tresserras, Ngo & Salleras, 1995). Και αντίθετα, η καθημερινή κατανάλωση ψωμιού αυξάνεται σε σχέση με την καθημερινή κατανάλωση του κρέατος διαχρονικά (Ribas-Barba et al., 2007). Η εβδομαδιαία κατανάλωση ψωμιού είναι μικρότερη σε σχέση με την εβδομαδιαία κατανάλωση κρέατος (Ribas-Barba et al., 2007), όπως και η μηνιαία κατανάλωση (Pack, 2007· Ribas-Barba et al., 2007), με την εβδομαδιαία κατανάλωση ψωμιού να αυξάνει τη διαφορά διαχρονικά, ενώ με τη μηνιαία να μειώνει τη διαφορά διαχρονικά (Ribas-Barba et al., 2007).

Οι άνδρες καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι κρέας σε σχέση με τις γυναίκες (Dubuisson, Lioret, Touvier, Dufour, Calamassi-Tran, Volatier & Lafay, 2010· Turrini, Saba, Perrone, Cialfa & D'Amicis, 2001· Von Post-Skagegård, Samuelson, Karlström, Mohsen, Berglund & Bratteby, 2002), παρόλο που, διαχρονικά οι άνδρες μειώνουν την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με του κρέατος ενώ οι γυναίκες την αυξάνουν (Dubuisson et al., 2010). Και αντίθετα, οι άνδρες καταναλώνουν λιγότερο ψωμί από ότι κρέας από τις γυναίκες (Dastgiri, Mahdavi, TuTunchi & Faramarzi, 2006· Eiben, Andersson, Rothenberg, Sundh, Steen & Lissner, 2003· Pryer, Nichols, Elliott, Thakrar, Brunner & Marmot, 2001) παρόλο που, διαχρονικά και οι άντρες και οι γυναίκες τείνουν να καταναλώνουν λιγότερο ψωμί από ότι κρέας το ίδιο (Eiben et al., 2003). Ειδικότερα, οι γυναίκες καταναλώνουν περισσότερο ψωμί ολικής άλεσης σε σχέση με το κρέας από ότι οι

άνδρες (Fekete, Weyers, Moebus, Dragano, Jöckel, Erbel, Möhlenkamp, Wege & Siegrist, 2012).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με το κρέας, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η ηλικία. Όσο αυξάνεται η ηλικία η κατανάλωση ψωμιού αυξάνεται σε σχέση με την κατανάλωση κρέατος (Cuco, Ferná'ndez-Ballart, Martí'-Henneberg & Arijá, 2002· Dubuisson et al., 2010) παρόλο που, διαχρονικά έχουμε αύξηση κατανάλωσης κρέατος σε σχέση με την κατανάλωση ψωμιού στις μικρότερες ηλικίες, με την αύξηση της ηλικίας μειώνεται η διαφορά κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση κρέατος, με τις μεγαλύτερες ηλικίες να εξακολουθούν να υπερτερούν στη κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του κρέατος (Dubuisson et al., 2010). Ενώ αντίθετα, σε όλες τις ηλικιακές ομάδες η κατανάλωση ψωμιού είναι μικρότερη από την κατανάλωση κρέατος (Cuco et al., 2002). Και όσο αυξάνεται η ηλικία η κατανάλωση ψωμιού μειώνεται σε σχέση με την κατανάλωση κρέατος (Turrini et al., 2001· Van Dam et al., 2003), αν και η κατανάλωση ψωμιού παραμένει μεγαλύτερη από του κρέατος (Turrini et al., 2001)

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με το κρέας, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το μέγεθος του νοικοκυριού, δηλαδή ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού. Τα άτομα που ζουν μόνα τους καταναλώνουν μικρότερη ποσότητα ψωμιού ανά ημέρα σε σχέση με κρέας (Villegas, Salim, Collins, Flynn & Perry, 2004), ή ανά εβδομάδα (Pryer et al., 2001). Και αντίθετα, τα νοικοκυριά με περισσότερα μέλη καταναλώνουν λιγότερο ψωμί ανά ημέρα από ότι κρέας από τα μονομελή νοικοκυριά, που καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι κρέας (Engeset, Alsaker, Ciampi & Lund, 2005).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με το κρέας, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η αστικότητα. Σε αγροτικές περιοχές της Νότιας Ιταλίας, η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από την κατανάλωση κρέατος (Ferro-Luzzi & Branca, 1995). Στις αγροτικές και αστικές περιοχές της Αυστραλίας η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από του κρέατος, με τις αγροτικές περιοχές να καταναλώνουν λιγότερο ψωμί από κρέας σε σχέση με τις αστικές περιοχές (Mishra, Ball, Patterson, Brown, Hodge, & Dobson, 2005). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), σε όλες τις περιοχές η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη σε σχέση με του κρέατος και όσο απομακρυνόμαστε από τις αστικές περιοχές προς τις αγροτικές η

κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με το κρέας αυξάνεται, για την Ελλάδα (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), για την Πολωνία και για την Ουγγαρία με μόνο τις αστικές περιοχές όμως να καταναλώνουν λιγότερο ψωμί από κρέας (Dafne, 1997). Το αντίθετο ισχύει για την Ιρλανδία με την κατανάλωση του ψωμιού να είναι μεγαλύτερη από του κρέατος, αλλά να μειώνεται η κατανάλωσή του από τις αστικές στις αγροτικές περιοχές (Dafne II, n.d.a). Η κατανάλωση ψωμιού είναι μικρότερη σε σχέση με του κρέατος και μειώνεται όσο απομακρυνόμαστε από τις αστικές προς τις αγροτικές περιοχές για την Γερμανία (Dafne, 1997), για την Νορβηγία και για την Ισπανία, με τις αγροτικές περιοχές να καταναλώνουν λιγότερο ψωμί σε σχέση με το κρέας από τις αστικές περιοχές και ακόμη λιγότερο από τις ημιαστικές (Dafne II, n.d.a). Στην Αγγλία (Dafne II, n.d.a). και στο Βέλγιο (Dafne, 1997) η κατανάλωση ψωμιού είναι μικρότερη από την κατανάλωση κρέατος σε όλες τις περιοχές και αυξάνεται όσο απομακρυνόμαστε από τις αστικές προς τις αγροτικές περιοχές, με τις ημιαστικές περιοχές του Βελγίου όμως να καταναλώνουν λιγότερο ψωμί από τις αστικές περιοχές και ακόμη λιγότερο από τις αγροτικές περιοχές.

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με το κρέας, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο. Η κατανάλωση ψωμιού φαίνεται να συνδέεται πολύ λιγότερο από ότι η κατανάλωση κρέατος με το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (Galobardes, Morabia & Bernstein, 2000· Van Dam, Grievink, Ocke & Feskens, 2003) ή και να μην παρουσιάζει διαφορές σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο (Galobardes et al., 2000)· ενώ και η κατανάλωση ψωμιού και η κατανάλωση κρέατος συνδέεται με το εκπαιδευτικό επίπεδο (Moreira & Padrão, 2004· Vandevijvere, De Vriese, Huybrechts, Moreau, Temme, De Henauw, De Backer, Kornitzer, Leveque & Van Oyen, 2008), με την κατανάλωση ψωμιού να είναι μεγαλύτερη από του κρέατος σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, αλλά να μειώνεται η διαφορά με την αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου (Vandevijvere et al., 2008) και το αντίθετο η κατανάλωση ψωμιού να είναι μικρότερη από του κρέατος σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, αλλά να μειώνεται η διαφορά με την αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου (Worsley, Blaschea, Ball & Crawford, 2004). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, εκτός από την πανεπιστημιακή η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από του κρέατος, όσο όμως αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο η κατανάλωση ψωμιού σε

σχέση με του κρέατος μειώνεται, με τους έχοντες πανεπιστημιακή εκπαίδευση να καταναλώνουν λιγότερο ψωμί από ότι κρέας, για την Ελλάδα (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), την Ουγγαρία και την Πολωνία με εξαίρεση τους έχοντες πανεπιστημιακή εκπαίδευση εφόσον η κατανάλωση του ψωμιού εξακολουθεί να είναι μεγαλύτερη από του κρέατος, αλλά μειούμενη σε σχέση με τις άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης (Dafne, 1997). Το αντίθετο ισχύει για το Λουξεμβούργο, εφόσον σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης η κατανάλωση ψωμιού είναι μικρότερη από του κρέατος, αλλά όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης αυξάνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του κρέατος (Dafne II, n.d.a). Ενώ στην Ισπανία, η κατανάλωση ψωμιού μειώνεται όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο σε σχέση με το κρέας με εξαίρεση τη μετάβαση από τη μη ολοκληρωμένη δευτεροβάθμια στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εφόσον αυξάνεται ελάχιστα η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του κρέατος, με το κρέας να εξακολουθεί να υπερτερεί, για να μειωθεί και πάλι στους έχοντες πανεπιστημιακή εκπαίδευση (Dafne II, n.d.a). Για το Βέλγιο, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης η κατανάλωση ψωμιού είναι μικρότερη από του κρέατος και όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο μειώνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του κρέατος, με εξαίρεση τη μετάβαση από τη στοιχειώδη εκπαίδευση στη μη ολοκληρωμένη δευτεροβάθμια και την δευτεροβάθμια (Dafne, 1997).

3.5.2 Μέθοδος

Για τη διερεύνηση της κατανάλωσης του κρέατος σύμφωνα με την κατανάλωση του ψωμιού βάσει των δεδομένων των ΕΟΠ διαχρονικά, απαιτείται αρχικά ο έλεγχος της συγκρισιμότητας των κωδικών που χρησιμοποιούνται για την καταγραφή των δεδομένων, όπως προαναφέραμε (βλ. Κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.4 και Κεφάλαιο 3, υποκεφάλαια 3.1.2 και 3.2.2). Σημειώνουμε ότι οι κωδικοί από την έρευνα του 1974 μέχρι την έρευνα του 1998/1999 διαφέρουν στο Παράρτημα Β, Πίνακας Β1 από τον Πίνακα 3.1 και τον Πίνακα 3.3 (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), διότι ως βάση στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) χρησιμοποιήσαμε τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), και συμπληρώσαμε είδη και υπηρεσίες (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1) από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), για λεπτομερέστερη περιγραφή των κωδικών, ενώ στον Πίνακα 3.1 και στον Πίνακα 3.3 χρησιμοποιήσαμε

μόνο τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (για τους λόγους αυτής της διαφοροποίησης, βλ. υποκεφάλαια 3.1.2 και 3.2.2). Σημειώνουμε, επίσης, ότι τα στατιστικά αποτελέσματα από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 2015 διεξήχθησαν σύμφωνα με τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), εφόσον σε αυτούς τους κωδικούς είναι καταχωρημένες οι ποσότητες των ειδών (Παράρτημα Γ) και ότι λάβαμε τα αρχεία των ποσοτήτων στους αντίστοιχους κωδικούς σε μορφή excel και εφόσον συνενώσαμε τα αρχεία για τα έτη έρευνας που οι κωδικοί παρουσιάζουν ομοιομορφία, η συνένωση αφορά τα έτη έρευνας 1974-1993/1994, 2004/2005-2011, 2012-2014, ενώ για τα έτη έρευνας: 1998/1999 και 2015 δεν διεξήχθη συνένωση εφόσον οι κωδικοί διέφεραν, τα μετατρέψαμε σε spss, για να διεξάγουμε υπολογισμούς και τις απαραίτητες ομαδοποιήσεις (Παράρτημα Γ, Πίνακες Γ1, Γ2, Γ3 και Γ4), ώστε να διεξαχθούν και οι αντίστοιχες συχνότητες και διασταυρώσεις (Παράρτημα Γ). Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για το «ψωμί» και το «κρέας» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), ενώ υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1 και Κεφάλαιο 3, Πίνακας 3.1 και Πίνακας 3.3.). Βεβαίως, εκτός από τον έλεγχο των κωδικών απαιτείται να διερευνηθεί και η διαθεσιμότητα των δεδομένων. Στον Πίνακα 3.2 παρουσιάζονται οι μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια του ψωμιού, των προϊόντων ζύμης, και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και των λοιπών δημητριακών, τα οποία ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία «αλεύρι, ψωμί, δημητριακά» μαζί με τα «ζυμαρικά» και το «ρύζι» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) και στον Πίνακα 3.4 παρουσιάζονται οι μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια του κρέατος, σύμφωνα με τα διαθέσιμα δημοσιευμένα δεδομένα (έως και το 2015).

Η στατιστική ανάλυση περιλαμβάνει τη διενέργεια στατιστικών ελέγχων συνάφειας χρησιμοποιώντας το IBM Statistics SPSS V.20. Σημειώνουμε ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1993/1994, δεν υπάρχουν προϊόντα ζύμης, περιλαμβάνονται στους ίδιους κωδικούς με τα είδη αρτοποιίας (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990·

ΕΣΥΕ, 1999· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), κατά συνέπεια υπολογίζονται στο «ψωμί» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) για τα έτη έρευνας 1974-1993/1994 (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ1.3.6) και στην έρευνα του 1993/1994, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, το «ψωμί ζυμωτό», με κωδικό Ρ019 υπολογίζεται στον κωδικό Ρ013 (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ1), που περιγράφει το «ψωμί (όλων των τύπων, ψωμί για διαβητικούς)» (ΕΛΣΤΑΤ, 1974-1993/1994). Σημειώνουμε, επίσης, ότι στην έρευνα του 2004/2005, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, το «χοιρινό κατεψυγμένο» με κωδικό Ρ0112202 υπολογίζεται στο κωδικό Ρ0112201 (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ3), που περιγράφει το «χοιρινό νωπό ή διατηρημένο σε απλή ψύξη», διότι δεν υπάρχει στην αγορά ή είναι σπάνιο, στις μεταγενέστερες έρευνες μετράται μαζί με το χοιρινό νωπό, στον ίδιο κωδικό (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1987/1988, το επίπεδο εκπαίδευσης κωδικογραφείται από το υψηλότερο προς το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (για την κωδικογράφηση του επιπέδου εκπαίδευσης, βλ. σχετικά Κεφάλαιο 2, Πίνακας 2.5). Σημειώνουμε, τέλος, ότι στην έρευνα του 2015, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, στο επίπεδο εκπαίδευσης, ο κωδικός 5 περιγράφει τις Ανώτερες σχολές και περιλαμβάνεται στον κωδικό 4, που περιγράφει τα ΙΕΚ (βλ. σχετικά Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ9).

3.5.3 Αποτελέσματα

Στο Παράρτημα Γ στους Πίνακες Γ5.3.1 έως Γ5.3.6 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση του κρέατος βάσει των δεδομένων της ΕΟΠ για τα έτη 1974-2015, σύμφωνα με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του υπό έρευνα πληθυσμού. Διαπιστώνεται ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με αυτήν του κρέατος και φύλου, ηλικίας, μεγέθους του νοικοκυριού, τόπου διαμονής και επιπέδου εκπαίδευσης. Από το 1981/1982 οι καταναλωτές κρέατος αρχίζουν να καταναλώνουν μικρότερες ποσότητες ψωμιού από ό,τι κρέατος, με μια τάση αύξησης ψωμιού από το 1998/1999. Και από το 2008, οι καταναλωτές κρέατος καταναλώνουν τις αντίστοιχες ποσότητες ψωμιού, με εξαίρεση τους καταναλωτές κρέατος (15.001-20.000 γρ.) που καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.), για να τις μειώσουν

και πάλι το 2010, καταναλώνοντας ποσότητες ψωμιού (10.001-15.000 γρ.). Οι καταναλωτές των μεγαλύτερων ποσοτήτων κρέατος (20.001+ γρ.) καταναλώνουν και τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.) διαχρονικά, με εξαίρεση το 1993/1994 (Πίνακας Γ5.3.1). Από το 1981/1982 και οι άνδρες και οι γυναίκες καταναλωτές κρέατος κατανάλωναν κυρίως μικρότερες ποσότητες ψωμιού (έως 5.000 γρ.) από ότι κρέατος, η διατροφική τους συμπεριφορά μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια, με το 2011 να παρουσιάζουν μια τάση πανομοιότυπης συμπεριφοράς. Ειδικότερα, οι άνδρες καταναλωτές κρέατος καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.) από ότι κρέατος, στις μεγαλύτερες κατηγορίες ποσοτήτων κυρίως από το 2008, με τους καταναλωτές κρέατος (15.001-20.000 γρ.) από το 2010, να μειώνουν τις ποσότητες ψωμιού (10.001-15.000 γρ.), σταδιακά όμως οι άντρες καταναλωτές κρέατος από το 1998/1999, αρχίζουν να αυξάνουν τις ποσότητες ψωμιού, οι οποίες είναι μεγαλύτερες από αυτές που καταναλώνουν οι γυναίκες (Πίνακας Γ5.3.2).

Οι νέοι καταναλωτές κρέατος ηλικίας 16-24 ετών (Πίνακας Γ5.3.3), ενώ καταναλώνουν κυρίως μικρότερες ποσότητες ψωμιού (έως 5.000 γρ.) με μια τάση αύξησης από το 1998/1999, το 2008 αυτοί που καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες κρέατος (20.001+) αρχίζουν σταδιακά να καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (10.001-15.000 γρ.) από τα προγενέστερα χρόνια, για να τις μειώσουν το 2011, καταναλώνοντας μικρότερες ποσότητες ψωμιού (5.001-10.000 γρ.). Στην ηλικιακή ομάδα 25-34 ετών μέχρι το 2004/2005 οι καταναλωτές κρέατος σταδιακά αυξάνουν την κατανάλωση ψωμιού, με τους καταναλωτές κρέατος (20.001+ γρ.) να καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.), για να τις μειώσουν καταναλώνοντας ποσότητες ψωμιού (15.001-20.000 γρ.), το 2011. Στις ηλικιακές ομάδες 35-44, 45-54 ετών μέχρι το 1987/1988 οι καταναλωτές κρέατος στις μεγαλύτερες κατηγορίες ποσοτήτων καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.), οι οποίες διαχρονικά μειώνονται σε σχέση με το κρέας, με τους καταναλωτές κρέατος (15.001-20.000 γρ.) να καταναλώνουν μικρότερες ποσότητες ψωμιού (10.001-15.000 γρ.) το 2011, ενώ στην ηλικιακή ομάδα 55-64, 65-74 ετών οι καταναλωτές κρέατος διαχρονικά αυξάνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του κρέατος, με τους καταναλωτές κρέατος (20.001+ γρ.) να καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.) το 2011. Οι ηλικιωμένοι (75+) καταναλωτές κρέατος σταδιακά αυξάνουν την

κατανάλωση ψωμιού από το 1998/1999, αν και καταναλώνουν μικρότερη ποσότητα σε σχέση με το κρέας, με τους καταναλωτές κρέατος των μεγαλύτερων ποσοτήτων (20.001+ γρ.) να καταναλώνουν μικρότερη ποσότητα ψωμιού (10.001-15.000 γρ.) το 2011, μειώνουν όμως την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του κρέατος από τις άλλες ηλικιακές κατηγορίες.

Τα μονομελή νοικοκυριά σταθερά καταναλώνουν λιγότερο ψωμί από κρέας, ακόμη και σε όσους καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες κρέατος (20.001+), με μια μικρή αύξηση στην κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με το κρέας διαχρονικά (Πίνακας Γ5.3.4). Βεβαίως, όσο αυξάνεται ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού τόσο αυξάνεται και η κατανάλωσή του ψωμιού σε σχέση με του κρέατος μέχρι και τα πενταμελή νοικοκυριά που καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από κρέας διαχρονικά. Και από τα εξαμελή νοικοκυριά και πάνω η κατανάλωση ψωμιού μειώνεται σε σχέση με του κρέατος διαχρονικά.

Από το 1981/1982 οι κάτοικοι όλων των περιοχών καταναλώνουν λιγότερο ψωμί σε σχέση με κρέας, με τάση αύξησης από το 1998/1999, προχωρώντας όμως από τις αστικές προς τις αγροτικές περιοχές μειώνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του κρέατος, την οποία αν και μειώνουν ελάχιστα το 2010 οι κάτοικοι των αστικών περιοχών και από το 2011 οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών, παραμένει μεγαλύτερη από των αγροτικών περιοχών, αλλά πανομοιότυπη με των ημιαστικών περιοχών κατά το 2011 (Πίνακας Γ5.3.5).

Από το 1981/1982 καταναλώνουν λιγότερο ψωμί σε σχέση με κρέας, που αυξάνουν από το 1998/1999, για να μειώσουν και πάλι το 2011, εκτός από τους απόφοιτους μετα-δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που μειώνουν την κατανάλωση από το 2010 αντίστοιχα (Πίνακας Γ5.3.6). Η πλειονότητα των αποφοίτων μεταπτυχιακού καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες κρέατος από ψωμιού, αλλά αυξημένες ποσότητες ψωμιού σε σχέση με του κρέατος από τις υπόλοιπες κατηγορίες αποφοίτων. Βεβαίως, διαπιστώνεται διαχρονικά ότι, αν και η κατανάλωση κρέατος υπερτερεί σε σχέση με την κατανάλωση ψωμιού, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης τόσο μειώνεται η διαφορά κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με του κρέατος. Αναλυτικότερα, η πλειονότητα των καταναλωτών κρέατος καταναλώνει μεγαλύτερη ποσότητα ψωμιού όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο, αλλά μικρότερη ποσότητα σε σχέση με του κρέατος κυρίως στις κατηγορίες μεγαλύτερης κατανάλωσης (Πίνακες 3.7). Ενδεικτικά, το 58,5% των αποκρινόμενων καταναλωτών

κρέατος (20.001+ γρ.) με μεταπτυχιακά καταναλώνει 20.000 γρ. και πάνω ψωμί, σε σχέση με το 34,7% των καταναλωτών κρέατος (20.001+ γρ.) τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που καταναλώνει 15.001-20.000 γρ. ψωμί.

3.5.4 Συζήτηση και συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με του κρέατος σύμφωνα με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των αποκρινόμενων επιβεβαιώνουν τις διαπιστώσεις των ερευνητών σχετικά με τις διαφορετικές καταναλωτικές συνήθειες λόγω: φύλου, με τους άνδρες να καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι κρέας σε σχέση με τις γυναίκες επιβεβαιώνοντας τις διαπιστώσεις των ερευνητών (Dubuisson et al., 2010· Turrini et al., 2001· Von Post-Skagegård et al., 2002·) και δεν επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Dastgiri et al., 2006· Eiben et al., 2003· Pryer et al., 2001) περί του αντιθέτου· διαχρονικά και στα δύο φύλα έχουμε αύξηση της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση κρέατος και δεν επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις των ερευνητών (Dubuisson et al., 2010· Eiben et al., 2003)· ηλικίας, με τους ηλικιωμένους να μειώνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του κρέατος (Turrini et al., 2001· Van Dam et al., 2003) αλλά δεν επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Cucó et al., 2002· Dubuisson et al., 2010) περί του αντιθέτου· με την κατανάλωση ψωμιού να είναι μικρότερη από του κρέατος χωρίς να επιβεβαιώνονται οι ερευνητές (Turrini et al., 2001) περί του αντιθέτου· σε όλες τις ηλικιακές ομάδες η κατανάλωση ψωμιού είναι μικρότερη από την κατανάλωση κρέατος (Cucó et al., 2002) εκτός από την ηλικιακή ομάδα 55-64 ετών· αριθμού των μελών του νοικοκυριού με τα πολυπληθέστερα νοικοκυριά να έχουν αυξημένη κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του κρέατος, αλλά να καταναλώνουν λιγότερο ψωμί από κρέας (Engeset et al., 2005) και τα μονομελή νοικοκυριά να τρώνε λιγότερο ψωμί από κρέας (Pryer et al., 2001· Villegas et al., 2004) χωρίς να επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Engeset et al., 2005) περί του αντιθέτου· αστικότητας, προχωρώντας από τις αστικές προς τις αγροτικές περιοχές μειώνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του κρέατος, επιβεβαιώνοντας τη διαπίστωση των ερευνητών (Mishra et al., 2005) για την Αυστραλία, τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne II, n.d.a) για την Ιρλανδία, την Νορβηγία και την Ισπανία και της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997) για την Γερμανία, αλλά δεν

επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997) για την Ελλάδα, Ουγγαρία, Πολωνία, Βέλγιο και της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne II, n.d.a) για την Αγγλία περί του αντιθέτου· και δεν επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Ferro-Luzzi & Branca, 1995) για αγροτικές περιοχές της Νότιας Ιταλίας και των ερευνητών (Mishra et al., 2005) για αγροτικές και αστικές περιοχές της Αυστραλίας και της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997) για όλες τις περιοχές της Ελλάδας, Πολωνίας, και Ουγγαρίας και της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne II, n.d.a) για την Ιρλανδία, ότι η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από την κατανάλωση κρέατος, ενώ επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997) για την Γερμανία και το Βέλγιο και της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne II, n.d.a) για την Νορβηγία και την Ισπανία και την Αγγλία περί του αντιθέτου· εκπαίδευσης, με την κατανάλωση κρέατος και ψωμιού να συνδέεται με το εκπαιδευτικό επίπεδο, επιβεβαιώνοντας τις διαπιστώσεις των ερευνητών (Moreira & Padrao, 2004· Vandevijvere et al., 2008) και ότι η κατανάλωση ψωμιού συνδέεται πολύ λιγότερο από ότι η κατανάλωση κρέατος με το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (Galobardes et al., 2000· Van Dam et al., 2003), αλλά δεν επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις των ερευνητών (Galobardes et al., 2000, σ. 336) ότι το ψωμί δεν συνδέεται με το εκπαιδευτικό επίπεδο· με τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, παρόλο που η κατανάλωση ψωμιού είναι μικρότερη από την κατανάλωση κρέατος σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, να μειώνουν την διαφορά κατανάλωσης ψωμιού και κατανάλωσης κρέατος, επιβεβαιώνοντας τις διαπιστώσεις των ερευνητών (Vandevijvere et al., 2008· Worsley et al., 2004) και τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne II, n.d.a) για το Λουξεμβούργο, αλλά χωρίς να επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a) για την Ελλάδα, τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997) για την Ουγγαρία, την Πολωνία και το Βέλγιο και τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne II, n.d.a) για την Ισπανία περί του αντιθέτου και οι διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Vandevijvere et al., 2008) ότι η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από του κρέατος σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Εκτός από τα αποτελέσματα για τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τα οποία αποδείχτηκε ότι είναι στατιστικά σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με το κρέας, οι ερευνητές προτείνουν ότι υπάρχει συνάφεια και με την κοινωνικοοικονομική θέση, με τις

χαμηλότερες ομάδες να καταναλώνουν περισσότερο λευκό ψωμί και κρέας με περισσότερα λιπαρά και τις υψηλότερες ομάδες περισσότερο ψωμί με υψηλές φυτικές ίνες και άπαχο κρέας (Darmon & Drewnowski, 2008)· με το εισόδημα, με τη μείωση κατανάλωσης ψωμιού και την παράλληλη αύξηση κατανάλωσης κρέατος να σχετίζονται με την αύξηση εισοδήματος (Cremin & Morissey, 1972· Crovetto, 2002), εφόσον η αύξηση εισοδήματος μειώνει την κατανάλωση ψωμιού (Gül, Isik, Bal & Ozer, 2003) και αυξάνει την κατανάλωση κρέατος (Akbay, Boz & Chern, 2007· Gehlhar & Coyle, 2001· Mergos & Donatos, 1989· Regmi, 2001· Regmi, Deepak, Seale & Bernstein, 2001), αν και οι ποσότητες των τροφών που καταναλώνουμε τείνουν να αυξάνονται λιγότερο από τις δαπάνες όταν το εισόδημα αυξάνει (Soler, 1997)· με τη δαπάνη, με τη μέση ετήσια δαπάνη ανά άτομο ψωμιού να είναι μικρότερη από του κρέατος, αλλά και με τη δαπάνη ψωμιού και κρέατος σε σχέση με τα μέλη του νοικοκυριού, την ηλικία και την αστικότητα (Blisard, 2001)· με το βιοτικό επίπεδο, με την κατανάλωση ψωμιού να μειώνεται και την κατανάλωση κρέατος να αυξάνεται στους βιοτικά προηγμένους λαούς (Γαλανός, 2001)· και με τις υψηλά βιομηχανοποιημένες χώρες να μειώνουν την κατανάλωση ψωμιού υπέρ της κατανάλωσης κρέατος (Rothe & Ruttloff, 1983). Επομένως, για όλα αυτά τα ζητήματα απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση.

Ο έλεγχος της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση κρέατος κατέδειξε ότι, διαχρονικά η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του κρέατος, ενώ το 1974 αναφερόταν σε μεγάλες ποσότητες ψωμιού γεγονός που επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις των ερευνητών (Barker et al., 1990· Καφάτος κ.α., 1991· Kromhout et al., 1989· Kromhout et al., 1990· Ribas-Barba et al., 2007· Van Dam et al., 2003)· από το 1981/1982 σταδιακά μειώνεται η κατανάλωση ψωμιού γεγονός που επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις των ερευνητών (Kromhout et al., 1989· Kromhout et al., 1990)· και από το 1998/1999 αρχίζει να αυξάνεται με το 2008 να ξεπερνάει την κατανάλωση του κρέατος γεγονός που επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις των ερευνητών (Becker, 2001· Ribas-Barba et al, 2007· Serra-Majem et al., 1995)· για να μειωθεί και πάλι το 2010 γεγονός που επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις των άλλων ερευνητών (Cremin & Morissey, 1972· Elmstahl et al., 1999· Καφάτος κ.α, 1991· Nestle, 1995· Pack, 2007· Ribas-Barba et al, 2007· Trichopoulou et al., 1995· Σωτηρόπουλος κ.α., 2010).

3.6 Το ψωμί και τα ζυμαρικά στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή τους

3.6.1 Εισαγωγή

Η καθημερινή κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη σε σχέση με την καθημερινή κατανάλωση των ζυμαρικών (Barker, McClean, Thompson & Reid, 1990· Becker, 2001· Serra-Majem, Ribas, Tresserras, Ngo & Salleras, 1995· Touvier, Me'jean, Kesse-Guyot, Vergnaud, Pe'neau, Hercberg & Castetbon, 2010· Turrini, Leclercq & D'Amicis, 1999· Van Dam, Grievink, Ocke & Feskens, 2003). Παρόλο που το ποσοστό των καθημερινών καταναλωτών ψωμιού είναι μεγαλύτερο από ότι των ζυμαρικών, το ποσοστό των εβδομαδιαίων και μηνιαίων καταναλωτών ψωμιού είναι μικρότερο από ότι των ζυμαρικών (Ribas-Barba, Serra-Majem, Salvador, Castell, Cabezas, Salleras & Plasencia, 2007). Και αντίθετα, η μηνιαία κατανάλωση ψωμιού είναι πολύ μεγαλύτερη από ότι η μηνιαία κατανάλωση ζυμαρικών (Pack, 2007). Οι άνδρες καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι ζυμαρικά σε σχέση με τις γυναίκες (Cuco, Ferna'ndez-Ballart, Marti'-Henneberg & Arijia, 2002· Dastgiri, Mahdavi, TuTunchi & Faramarzi, 2006· Dubuisson, Lioret, Touvier, Dufour, Calamassi-Tran, Volatier & Lafay, 2010· Eiben, Andersson, Rothenberg, Sundh, Steen & Lissner, 2003· Pryer, Nichols, Elliott, Thakrar, Brunner & Marmot, 2001· Turrini, Saba, Perrone, Cialfa & D'Amicis, 2001· Von Post-Skagegård, Samuelson, Karlström, Mohsen, Berglund & Bratteby, 2002), παρόλο που, διαχρονικά και οι άντρες και οι γυναίκες μειώνουν την διαφορά κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση ζυμαρικών (Dubuisson, et al., 2010· Eiben et al., 2003). Ειδικότερα, οι γυναίκες καταναλώνουν περισσότερο ψωμί ολικής άλεσης σε σχέση με τα ζυμαρικά από ότι οι άνδρες (Fekete, Weyers, Moebus, Dragano, Jöckel, Erbel, Möhlenkamp, Wege & Siegrist, 2012).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με τα ζυμαρικά, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η ηλικία. Οι ηλικιωμένοι αυξάνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με τα ζυμαρικά (Cuco et al., 2002). Με την αύξηση της ηλικίας μειώνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση ζυμαρικών (Turrini et al., 2001· Van Dam, Grievink, Ocke & Feskens, 2003· Von Post-Skagegård et al., 2002) αν και αυξάνεται από τα παιδιά στους έφηβους (Turrini et al., 2001). Και αντίθετα με την αύξηση της ηλικίας αυξάνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση ζυμαρικών

(Dubuisson et al., 2010). Παρόλο που, διαχρονικά σε όλες τις ηλικιακές ομάδες¹⁰ έχουμε μείωση της διαφοράς κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση ζυμαρικών (Dubuisson et al., 2010).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με τα ζυμαρικά, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το μέγεθος του νοικοκυριού, δηλαδή ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού. Τα άτομα που ζουν μόνα τους καταναλώνουν μεγαλύτερη ποσότητα ψωμιού ανά ημέρα και σχεδόν καθόλου ζυμαρικά (Villegas, Salim, Collins, Flynn & Perry, 2004), ή πολύ λιγότερα ζυμαρικά (Pryer et al., 2001). Όμως, τα νοικοκυριά με περισσότερα μέλη καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι ζυμαρικά από τα μονομελή νοικοκυριά (Engeset, Alsaker, Ciampi & Lund, 2005).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με τα ζυμαρικά, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η αστικότητα. Σε αγροτικές περιοχές της Νότιας Ιταλίας, η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από την κατανάλωση ζυμαρικών (Barbagallo, Cavera, Sapienza, Noto, Cefalù, Polizzi, Onorato, Rini, Di Fede, Pagano, Montalto, Rizzo, Descovich, Notarbartolo & Aversa, 2002· Ferro-Luzzi & Branca, 1995). Στις αγροτικές περιοχές της Αυστραλίας η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από των ζυμαρικών σε σχέση με τις αστικές περιοχές (Mishra, Ball, Patterson, Brown, Hodge, & Dobson, 2005). Αντίθετα, στις αγροτικές περιοχές της Ινδίας η κατανάλωση ψωμιού είναι μικρότερη από των ζυμαρικών σε σχέση με τις αστικές περιοχές (Bansal, Satija, Khandpur, Bowen, Kinra, Prabhakaran, Reddy & Ebrahim, 2010). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), σε όλες τις περιοχές η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από των ζυμαρικών, αλλά όσο απομακρυνόμαστε από τις αστικές περιοχές προς τις αγροτικές η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών αυξάνεται, για την Ελλάδα (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), την Ουγγαρία, την Πολωνία και το Βέλγιο (Dafne, 1997). Το αντίθετο ισχύει για τη Νορβηγία (Dafne II, n.d.a). Στην Ισπανία και στην Αγγλία, οι ημιαστικές περιοχές καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι ζυμαρικά σε σχέση με

¹⁰ Βλ. σχετικά Prynne, C.J., Paul, A.A., Price, G.M., Day, K.C., Hilder, W.S. & Wadsworth, M.E.J. (1999), Food and nutrient intake of a national sample of 4-year-old children in 1950: comparison with the 1990s, *Public Health Nutrition*, 2(4), p. 539 και Table 1, p. 540, όπου σε έρευνα για παιδιά ηλικίας 4 ετών διαπιστώθηκε ότι το ψωμί το 1950 ήταν από τα κύρια συστατικά της διατροφής τους, ενώ καταναλώναν πολύ λιγότερο το 1992, εφόσον καταναλώναν καινούργιες τροφές, όπως ζυμαρικά (51%).

τις αγροτικές περιοχές και ακόμα περισσότερο σε σχέση με τις αστικές περιοχές (Dafne II, n.d.a), ενώ στην Γερμανία οι αστικές περιοχές καταναλώνουν περισσότερο ψωμί σε σχέση με τα ζυμαρικά, από τις αγροτικές περιοχές και ακόμα περισσότερο από τις ημιαστικές περιοχές (Dafne, 1997).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με τα ζυμαρικά, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο. Η κατανάλωση ζυμαρικών φαίνεται να συνδέεται με το υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο (Van Dam et al., 2003· Von Post-Skagegård et al., 2002) και αντίθετα η αυξημένη κατανάλωση ζυμαρικών συνδέεται με το χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο (Galobardes, Morabia & Bernstein, 2000), με την κατανάλωση ψωμιού να μην παρουσιάζει διαφορές σε σχέση με το εκπαιδευτικό επίπεδο (Galobardes et al., 2000· Von Post-Skagegård et al., 2002)· ενώ και η κατανάλωση ζυμαρικών και η κατανάλωση ψωμιού συνδέεται με το εκπαιδευτικό επίπεδο (Moreira & Padrao, 2004· Vandevijvere, De Vriese, Huybrechts, Moreau, Temme, De Henauw, De Backer, Kornitzer, Leveque & Van Oyen, 2008). Με την αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από την κατανάλωση ζυμαρικών (Popkin, Haines & Reidy, 1989· Worsley, Blaschea, Ball & Crawford, 2004), λόγω της αύξησης του ψωμιού ολικής άλεσης, εφόσον η κατανάλωση λευκού ψωμιού παραμένει περίπου ίδια, ενώ και η κατανάλωση ζυμαρικών παρουσιάζει αύξηση (Worsley et al., 2004). Και αντίθετα, η κατανάλωση ζυμαρικών φαίνεται να συνδέεται περισσότερο με την αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου, ενώ η κατανάλωση ψωμιού συνδέεται περισσότερο με το χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο (Van Dam et al., 2003). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από των ζυμαρικών, όσο όμως αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών μειώνεται, για την Ελλάδα (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), την Ουγγαρία, την Πολωνία, το Βέλγιο με εξαίρεση τη μετάβαση από τη μη στοιχειώδη στη στοιχειώδη εκπαίδευση (Dafne, 1997), την Ισπανία με εξαίρεση τη μετάβαση από τη μη ολοκληρωμένη δευτεροβάθμια στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Dafne II, n.d.a). Αντίθετα, για το Λουξεμβούργο όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο αυξάνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με τα ζυμαρικά, με εξαίρεση τη μετάβαση από τη στοιχειώδη εκπαίδευση στη μη ολοκληρωμένη δευτεροβάθμια (Dafne II, n.d.a).

3.6.2 Μέθοδος

Για τη διερεύνηση της κατανάλωσης των ζυμαρικών σύμφωνα με την κατανάλωση του ψωμιού βάσει των δεδομένων των ΕΟΠ διαχρονικά, απαιτείται αρχικά ο έλεγχος της συγκρισιμότητας των κωδικών που χρησιμοποιούνται για την καταγραφή των δεδομένων, όπως προαναφέραμε (βλ. Κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.4 και Κεφάλαιο 3, υποκεφάλαια 3.1.2 και 3.3.2). Σημειώνουμε ότι οι κωδικοί από την έρευνα του 1974 μέχρι την έρευνα του 1998/1999 διαφέρουν στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) από τον Πίνακα 3.1 και τον Πίνακα 3.5 (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), διότι ως βάση στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) χρησιμοποιήσαμε τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και συμπληρώσαμε είδη και υπηρεσίες (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1) από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), για λεπτομερέστερη περιγραφή των κωδικών, ενώ στον Πίνακα 3.1 και στον Πίνακα 3.5 χρησιμοποιήσαμε μόνο τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (για τους λόγους αυτής της διαφοροποίησης, βλ. υποκεφάλαια 3.1.2 και 3.3.2). Σημειώνουμε, επίσης, ότι τα στατιστικά αποτελέσματα από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 2015 διεξήχθησαν σύμφωνα με τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), εφόσον σε αυτούς τους κωδικούς είναι καταχωρημένες οι ποσότητες των ειδών (Παράρτημα Γ) και ότι λάβαμε τα αρχεία των ποσοτήτων στους αντίστοιχους κωδικούς σε μορφή excel και εφόσον συνενώσαμε τα αρχεία για τα έτη έρευνας που οι κωδικοί παρουσιάζουν ομοιομορφία, η συνένωση αφορά τα έτη έρευνας 1974-1993/1994, 2004/2005-2011, 2012-2014, ενώ για τα έτη έρευνας: 1998/1999 και 2015 δεν διεξήχθη συνένωση εφόσον οι κωδικοί διέφεραν, τα μετατρέψαμε σε spss, για να διεξάγουμε υπολογισμούς και τις απαραίτητες ομαδοποιήσεις (Παράρτημα Γ, Πίνακες Γ1, Γ2, Γ5 και Γ6), ώστε να διεξαχθούν και οι αντίστοιχες συχνότητες και διασταυρώσεις (Παράρτημα Γ). Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για το «ψωμί» και τα «ζυμαρικά» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), ενώ υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1 και Κεφάλαιο 3, Πίνακας 3.1 και Πίνακας 3.5). Βεβαίως, εκτός από τον έλεγχο των κωδικών

απαιτείται να διερευνηθεί και η διαθεσιμότητα των δεδομένων. Στον Πίνακα 3.2 παρουσιάζονται οι μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια του ψωμιού, των προϊόντων ζύμης, και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και των λοιπών δημητριακών, τα οποία ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία «αλεύρι, ψωμί, δημητριακά» μαζί με τα «ζυμαρικά» και το «ρύζι» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) και στον Πίνακα 3.6 παρουσιάζονται οι μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια των ζυμαρικών σύμφωνα με τα διαθέσιμα δημοσιευμένα δεδομένα (έως και το 2015).

Η στατιστική ανάλυση περιλαμβάνει τη διενέργεια στατιστικών ελέγχων συνάφειας χρησιμοποιώντας το IBM Statistics SPSS V.20. Σημειώνουμε ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1993/1994, δεν υπάρχουν προϊόντα ζύμης, περιλαμβάνονται στους ίδιους κωδικούς με τα είδη αρτοποιίας (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), κατά συνέπεια υπολογίζονται στο «ψωμί» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα ΙΙ, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα ΙΙ, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα ΙΙ, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα ΙΙ, Πίνακας ΙΙ, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) για τα έτη έρευνας 1974-1993/1994 (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ1.3.6) και στην έρευνα του 1993/1994, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, το «ψωμί ζυμωτό», με κωδικό Ρ019 υπολογίζεται στον κωδικό Ρ013 (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ1), που περιγράφει το «ψωμί (όλων των τύπων, ψωμί για διαβητικούς)» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Σημειώνουμε ότι στην έρευνα του 2015, εφόσον τα «έτοιμα φαγητά» μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα», με κωδικό 01194, τα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» με κωδικό 0119401, δεν υπολογίζονται στα «ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες» και «έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (παστίτσιο, κανελόνια, λαζάνια με 4 τυριά κλπ.)», όπως υπολογίσαμε μέχρι και την έρευνα του 2014, εφόσον ο διαχωρισμός δεν είναι σαφής, διότι περιλαμβάνει «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» ζυμαρικών, μαζί με άλλα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά», όπως ρυζιού ή λαχανικών (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Συνεπώς, στην έρευνα του 2015 υπολογίσαμε, εκτός από «ζυμαρικά» με κωδικό Ρ0111601, μόνο «ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά

συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες», με «κύριο συστατικό» τα «ζυμαρικά», όπως «τορτελίνια και ραβιόλια γεμιστά με τυρί, λαχανικά» με κωδικό P0111602 (Παράρτημα Γ, Πίνακας, Γ5), χωρίς «έτοιμα φαγητά» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1998/1999 δεν υπάρχουν ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες, έτοιμα μείγματα και έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά, αν και κατά τα έτη έρευνας 1974 και 1987/1988 υπάρχουν τα έτοιμα φαγητά, περιλαμβάνουν φαγητά με διάφορα συστατικά (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Συνεπώς, κατά τα έτη έρευνας 1974-1998/1999 δεν υπολογίσαμε ζυμαρικά με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένα, κατεψυγμένα ή σε κονσέρβες και έτοιμα, προμαγειρεμένα, κατεψυγμένα φαγητά με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά (Παράρτημα Γ, Πίνακας, Γ5). Σημειώνουμε ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1987/1988, το επίπεδο εκπαίδευσης κωδικογραφείται από το υψηλότερο προς το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (για την κωδικογράφηση του επιπέδου εκπαίδευσης, βλ. σχετικά Κεφάλαιο 2, Πίνακας 2.5). Σημειώνουμε, τέλος, ότι στην έρευνα του 2015, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, στο επίπεδο εκπαίδευσης, ο κωδικός 5 περιγράφει τις Ανώτερες σχολές και περιλαμβάνεται στον κωδικό 4, που περιγράφει τα ΙΕΚ (βλ. σχετικά Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ9).

3.6.3 Αποτελέσματα

Στο Παράρτημα Γ, στους Πίνακες Γ6.3.1 έως Γ6.3.6 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών βάσει των δεδομένων της ΕΟΠ για τα έτη 1974-2015, σύμφωνα με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του υπό έρευνα πληθυσμού. Διαπιστώνεται ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών και φύλου, ηλικίας, μεγέθους του νοικοκυριού, τόπου διαμονής και επιπέδου εκπαίδευσης. Από το 2004/2005 οι καταναλωτές μεγάλων ποσοτήτων ζυμαρικών (4.001+ γρ.) καταναλώνουν και τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.). Και από το 2008, αυξάνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών, εφόσον οι καταναλωτές των μεγαλύτερων κατηγοριών ζυμαρικών καταναλώνουν ακόμη μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού, περισσότερο των 20.001+ γρ. (Πίνακας Γ6.3.1).

Και οι άντρες και οι γυναίκες καταναλωτές ζυμαρικών καταναλώνουν στην συντριπτική πλειονότητά τους μικρότερες ποσότητες ψωμιού (έως 5.000 γρ.), η διατροφική τους συμπεριφορά μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια, με το 2011 να παρουσιάζουν πανομοιότυπη συμπεριφορά. Ειδικότερα, οι άνδρες καταναλωτές ζυμαρικών καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.) από ότι ζυμαρικών, στις μεγαλύτερες κατηγορίες ποσοτήτων κυρίως από το 2008, σταδιακά όμως οι άντρες καταναλωτές ζυμαρικών (4.001+ γρ.) από το 1998/1999, αρχίζουν να καταναλώνουν και μεγάλες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.) μεγαλύτερες από αυτές που καταναλώνουν οι γυναίκες (Πίνακας Γ6.3.2).

Οι νέοι καταναλωτές ζυμαρικών ηλικίας 16-24 ετών (Πίνακας Γ6.3.3), ενώ σταθερά καταναλώνουν κυρίως μικρότερες ποσότητες ψωμιού (έως 5.000 γρ.), το 1998/1999 αυτοί που καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες ζυμαρικών (4.001+) αρχίζουν σταδιακά να καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (10.001-15.000 γρ.) από τα προγενέστερα χρόνια, για να τις αυξήσουν το 2011, καταναλώνοντας τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.). Στις άλλες ηλικιακές κατηγορίες, οι καταναλωτές από το 2004/2005 αυξάνουν την κατανάλωσή τους σε ψωμί σε σχέση με τα ζυμαρικά, με αυτούς που καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες ζυμαρικών (4.001+) να καταναλώνουν και τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.). Οι ηλικιωμένοι (75+) σταδιακά αυξάνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με τα ζυμαρικά από το 2004/2005, μειώνουν όμως την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με τα ζυμαρικά από τις άλλες ηλικιακές κατηγορίες. Τα μονομελή νοικοκυριά σταθερά καταναλώνουν λιγότερο ψωμί από ζυμαρικά, ακόμη και σε όσους καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες ζυμαρικών (4.001+), με μια μικρή αύξηση στην κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με τα ζυμαρικά διαχρονικά (Πίνακας Γ6.3.4). Βεβαίως, όσο αυξάνεται ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού τόσο αυξάνεται και η κατανάλωσή του ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών μέχρι και τα επταμελή νοικοκυριά. Και από τα οχταμελή νοικοκυριά και πάνω η κατανάλωση ψωμιού μειώνεται σε σχέση με των ζυμαρικών διαχρονικά.

Από το 1998/1999 οι κάτοικοι όλων των περιοχών αυξάνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών, προχωρώντας όμως από τις αστικές προς τις αγροτικές περιοχές μειώνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών, την οποία αν και μειώνουν ελάχιστα το 2011 οι κάτοικοι των αστικών περιοχών και από το 2010 οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών, παραμένει μεγαλύτερη από των

αγροτικών περιοχών, αλλά μικρότερη από των ημιαστικών περιοχών κατά το 2011 (Πίνακας Γ6.3.5).

Από το 1998/1999, οι απόφοιτοι όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης αυξάνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών, με εξαίρεση τους απόφοιτους γυμνασίου, που αυξάνουν την κατανάλωση 1987/1988 αντίστοιχα (Πίνακας Γ6.3.6). Η πλειονότητα των αποφοίτων μεταπτυχιακού καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών από τις υπόλοιπες κατηγορίες αποφοίτων. Βεβαίως, διαπιστώνεται διαχρονικά ότι, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης τόσο αυξάνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών. Αναλυτικότερα, η πλειονότητα των καταναλωτών ζυμαρικών καταναλώνει μεγαλύτερη ποσότητα ψωμιού όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο σε σχέση με των ζυμαρικών στις κατηγορίες μεγαλύτερης κατανάλωσης (Πίνακας Γ6.3.6). Ενδεικτικά, το 100,0% των αποκρινόμενων καταναλωτών ζυμαρικών (4.001+ γρ.) με μεταπτυχιακά καταναλώνει 20.000 γρ. και πάνω ψωμί, σε σχέση με το 39,7% των καταναλωτών ζυμαρικών (4.001+ γρ.) τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που καταναλώνει 20.000 γρ. και πάνω ψωμί.

3.6.4 Συζήτηση και συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών σύμφωνα με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των αποκρινόμενων επιβεβαιώνουν τις διαπιστώσεις των ερευνητών σχετικά με τις διαφορετικές καταναλωτικές συνήθειες λόγω: φύλου, με τους άνδρες να καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι ζυμαρικά σε σχέση με τις γυναίκες επιβεβαιώνοντας τις διαπιστώσεις των ερευνητών (Cuco et al., 2002· Dastgiri et al., 2006· Dubuisson et al., 2010· Eiben et al., 2003· Pryer et al., 2001· Turrini et al., 2001· Von Post-Skagegård et al., 2002)· διαχρονικά και στα δύο φύλα έχουμε αύξηση της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση ζυμαρικών και δεν επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις των ερευνητών (Dubuisson et al., 2010· Eiben et al., 2003)· ηλικίας, με τους ηλικιωμένους να μειώνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών (Turrini et al., 2001· Van Dam et al., 2003· Von Post-Skagegård et al., 2002) αλλά δεν επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Cuco et al., 2002· Dubuisson et al., 2010) περί του αντιθέτου· διαχρονικά σε όλες τις ηλικιακές ομάδες έχουμε αύξηση της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την

κατανάλωση ζυμαρικών, χωρίς να επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις των ερευνητών (Dubuisson et al., 2010)· αριθμού των μελών του νοικοκυριού με τα πολυπληθέστερα νοικοκυριά να έχουν αυξημένη κατανάλωση (Engeset et al., 2005) και τα μονομελή νοικοκυριά να τρώνε λιγότερο ψωμί από ζυμαρικά, χωρίς να επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις των ερευνητών (Pryer et al., 2001· Villegas et al., 2004)· αστικότητας, προχωρώντας από τις αστικές προς τις αγροτικές περιοχές μειώνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών, επιβεβαιώνοντας τη διαπίστωση των ερευνητών (Bansal et al., 2010) για την Ινδία, τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne II, n.d.a) για την Νορβηγία, αλλά δεν επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a) για την Ελλάδα, Ουγγαρία, Πολωνία, Βέλγιο, Ισπανία, Αγγλία και Γερμανία και οι διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Mishra et al., 2005)· εκπαίδευσης, με την κατανάλωση ζυμαρικών και ψωμιού να συνδέεται με το εκπαιδευτικό επίπεδο, επιβεβαιώνοντας τις διαπιστώσεις των ερευνητών (Moreira & Padrao, 2004· Vandevijvere et al., 2008), αλλά δεν επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις των ερευνητών (Galobardes et al., 2000· Von Post-Skagegård et al., 2002) ότι το ψωμί δεν συνδέεται με το εκπαιδευτικό επίπεδο· με τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης να αυξάνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών, επιβεβαιώνοντας τις διαπιστώσεις των ερευνητών (Popkin et al., 1989· Worsley et al., 2004) και τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne II, n.d.a) για το Λουξεμβούργο, αλλά χωρίς να επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a) για την Ελλάδα, Ουγγαρία, Πολωνία, Βέλγιο, Ισπανία και οι διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Van Dam et al., 2003) περί του αντιθέτου.

Εκτός από τα αποτελέσματα για τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τα οποία αποδείχτηκε ότι είναι στατιστικά σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με τα ζυμαρικά, οι ερευνητές προτείνουν ότι υπάρχει συνάφεια και με την κοινωνικοοικονομική θέση, με τις χαμηλότερες ομάδες να καταναλώνουν περισσότερα ζυμαρικά και λευκό ψωμί, αλλά λιγότερο ψωμί ολικής άλεσης (Darmon & Drewnowski, 2008)· με το εισόδημα, με την κατανάλωση ζυμαρικών να συνδέεται περισσότερο με το εισόδημα παρά με την κατανάλωση ψωμιού (Smith & Baghurst, 1992)· με τη δαπάνη, εφόσον, αν και η δαπάνη για ψωμί είναι πολύ μεγαλύτερη από ότι για ζυμαρικά, οι γυναίκες από ότι οι άνδρες, η ηλικιακή ομάδα 55-60 ετών από ότι οι νεότερες ηλικιακές ομάδες, τα άτομα

με χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο από ότι με υψηλότερο και οι αστικές από ότι οι αγροτικές περιοχές ξοδεύουν περισσότερα χρήματα για ψωμί από ότι για ζυμαρικά (Touvier et al., 2010), όπως και τα μονομελή νοικοκυριά (Blisard, 2001). Επομένως, για όλα αυτά τα ζητήματα απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση.

Ο έλεγχος της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση ζυμαρικών κατέδειξε ότι, διαχρονικά η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με των ζυμαρικών, ενώ αναφερόταν αποκλειστικά σε μικρές ποσότητες ψωμιού γεγονός που επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις των ερευνητών (Ribas-Barba et al., 2007) από το 2004/2005 σταδιακά αυξάνεται η κατανάλωση ψωμιού και από το 2008 ξεπερνάει την κατανάλωση ζυμαρικών γεγονός που επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις των άλλων ερευνητών (Barker et al., 1990· Becker, 2001· Pack, 2007· Ribas-Barba et al., 2007· Serra-Majem et al., 1995· Touvier et al., 2010· Turrini et al., 1999· Van Dam et al., 2003).

3.7 Το ψωμί και το ρύζι στις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών και οι παράγοντες που προσδιορίζουν την κατανάλωσή τους

3.7.1 Εισαγωγή

Η καθημερινή κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη σε σχέση με την καθημερινή κατανάλωση του ρυζιού (Barker, McClean, Thompson & Reid, 1990· Becker, 2001· Serra-Majem, Ribas, Tresserras, Ngo & Salleras, 1995· Touvier, Me'jean, Kesse-Guyot, Vergnaud, Pe'neau, Hercberg & Castetbon, 2010· Turrini, Leclercq & D'Amicis, 1999· Van Dam, Grievink, Ocke & Feskens, 2003). Παρόλο που το ποσοστό των καθημερινών καταναλωτών ψωμιού είναι μεγαλύτερο από ότι του ρυζιού, το ποσοστό των εβδομαδιαίων και μηνιαίων καταναλωτών ψωμιού είναι μικρότερο από ότι του ρυζιού (Ribas-Barba, Serra-Majem, Salvador, Castell, Cabezas, Salleras & Plasencia, 2007). Και αντίθετα, η μηνιαία κατανάλωση ψωμιού είναι πολύ μεγαλύτερη από ότι η μηνιαία κατανάλωση ρυζιού (Pack, 2007). Οι άνδρες καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι ρύζι σε σχέση με τις γυναίκες (Dubuisson, Lioret, Touvier, Dufour, Calamassi-Tran, Volatier & Lafay, 2010· Eiben, Andersson, Rothenberg, Sundh, Steen & Lissner, 2003· Pryer, Nichols, Elliott, Thakrar, Brunner & Marmot, 2001· Turrini, Saba, Perrone, Cialfa & D'Amicis, 2001), παρόλο που, διαχρονικά και οι άντρες και οι γυναίκες μειώνουν την κατανάλωση ψωμιού ενώ παράλληλα αυξάνουν την κατανάλωση ρυζιού (Dubuisson et al., 2010· Eiben et al., 2003).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με το ρύζι, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η ηλικία. Με την αύξηση της ηλικίας μειώνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με το ρύζι (Turrini et al., 2001· Van Dam et al., 2003), αν και αυξάνεται από τα παιδιά στους έφηβους (Turrini et al., 2001). Και αντίθετα όσο αυξάνεται η ηλικία αυξάνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση ρυζιού (Dubuisson et al., 2010· Σωτηρόπουλος, 2011), με εξαίρεση το έτος έρευνας 1981/82 (Σωτηρόπουλος, 2011). Παρόλο που, διαχρονικά σε όλες τις ηλικιακές ομάδες έχουμε μείωση της κατανάλωσης ψωμιού με παράλληλη αύξηση της κατανάλωσης ρυζιού (με εξαίρεση τις γυναίκες ηλικίας 18-34 ετών) (Dubuisson et al., 2010).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με το ρύζι, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το μέγεθος του νοικοκυριού, δηλαδή ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού. Τα νοικοκυριά με περισσότερα μέλη καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι ρύζι (Engeset, Alsaker, Ciampi & Lund, 2005). Και τα άτομα που ζουν μόνα τους καταναλώνουν μεγαλύτερη ποσότητα ψωμιού ανά ημέρα και σχεδόν καθόλου ρύζι (Villegas, Salim, Collins, Flynn & Perry, 2004) ή πολύ λιγότερο ρύζι (Pryer et al., 2001). Όμως, τα νοικοκυριά με περισσότερα μέλη καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι ρύζι σε σχέση με τα μονομελή νοικοκυριά, αν και διαχρονικά η διαφορά αυτή μειώνεται στα πολυμελή νοικοκυριά (με εξαίρεση το έτος έρευνας 2004/2005 που όμως είναι λιγότερη από το έτος έρευνας 1957/58) και στα μονομελή νοικοκυριά (Σωτηρόπουλος, 2011).

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με το ρύζι, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι η αστικότητα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), σε όλες τις περιοχές η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από του ρυζιού, αλλά όσο απομακρυνόμαστε από τις αστικές περιοχές προς τις αγροτικές η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού αυξάνεται, για την Ελλάδα (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), την Ουγγαρία, την Πολωνία, το Βέλγιο (Dafne, 1997) και την Αγγλία (Dafne II, n.d.a). Το αντίθετο ισχύει για τη Νορβηγία (Dafne II, n.d.a). Στην Ισπανία, οι ημιαστικές περιοχές καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι ρύζι σε σχέση με τις αγροτικές περιοχές και ακόμα περισσότερο σε σχέση με τις αστικές (Dafne II, n.d.a), ενώ στην Γερμανία οι ημιαστικές περιοχές καταναλώνουν λιγότερο ψωμί σε σχέση με το ρύζι από τις αγροτικές και αστικές περιοχές που δεν

παρουσιάζουν διαφορά στην κατανάλωση τους. Όμως, στις αγροτικές περιοχές της Αυστραλίας η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από την κατανάλωση ρυζιού σε σχέση με τις αστικές περιοχές (Mishra, Ball, Patterson, Brown, Hodge, & Dobson, 2005). Επίσης, στις αστικές και αγροτικές περιοχές η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από την κατανάλωση ρυζιού (με εξαίρεση το 1981/82 τις αγροτικές περιοχές να καταναλώνουν περισσότερο ρύζι από ψωμί), διαχρονικά όμως η διαφορά αυτή μειώνεται για τις αστικές περιοχές, το αντίθετο συμβαίνει για τις αγροτικές περιοχές, με αποτέλεσμα κατά την έρευνα του 2004/2005 οι αγροτικές περιοχές να καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ρύζι σε σχέση με τις αστικές περιοχές (Σωτηρόπουλος, 2011)

Ένας άλλος προσδιοριστικός παράγοντας για την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με το ρύζι, όπως σημειώνεται στην βιβλιογραφία, είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από του ρυζιού, όσο όμως αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού μειώνεται, για την Ελλάδα (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a), την Ουγγαρία, την Πολωνία, το Βέλγιο με εξαίρεση τη μετάβαση από τη μη στοιχειώδη στη στοιχειώδη εκπαίδευση (Dafne, 1997), το Λουξεμβούργο και την Ισπανία με εξαίρεση τη μετάβαση από τη μη ολοκληρωμένη δευτεροβάθμια στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Dafne II, n.d.a). Επίσης, το υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο συνδέεται περισσότερο με την κατανάλωση ρυζιού και όχι του ψωμιού (Van Dam et al., 2003)· όμως το ψωμί ολικής άλεσης συνδέεται με το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (Northstone, Emmett & The ALSPAC Study Team, 2005). Και με την αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου αυξάνεται και η κατανάλωση ψωμιού και ρυζιού, με την αύξηση της κατανάλωσης ρυζιού να είναι μεγαλύτερη σε σχέση με του ψωμιού, με την αύξηση της κατανάλωσης ψωμιού να οφείλεται στο ψωμί ολικής άλεσης, εφόσον η κατανάλωση λευκού ψωμιού παραμένει περίπου ίδια (Worsley, Blaschea, Ball & Crawford, 2004).

3.7.2 Μέθοδος

Για τη διερεύνηση της κατανάλωσης του ρυζιού σύμφωνα με την κατανάλωση του ψωμιού βάσει των δεδομένων των ΕΟΠ διαχρονικά, απαιτείται αρχικά ο έλεγχος της συγκρισιμότητας των κωδικών που χρησιμοποιούνται για την καταγραφή των

δεδομένων, όπως προαναφέραμε (βλ. Κεφάλαιο 2, υποκεφάλαιο 2.4 και Κεφάλαιο 3, υποκεφάλαια 3.1.2 και 3.4.2). Σημειώνουμε ότι οι κωδικοί από την έρευνα του 1974 μέχρι την έρευνα του 1998/1999 διαφέρουν στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) από τον Πίνακα 3.1 και τον Πίνακα 3.7 (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), διότι ως βάση στο Παράρτημα Β (Πίνακας Β1) χρησιμοποιήσαμε τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) και συμπληρώσαμε είδη και υπηρεσίες (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1) από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003), για λεπτομερέστερη περιγραφή των κωδικών, ενώ στον Πίνακα 3.1 και στον Πίνακα 3.7 χρησιμοποιήσαμε μόνο τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα αντίστοιχα δημοσιεύματα (για τους λόγους αυτής της διαφοροποίησης, βλ. υποκεφάλαια 3.1.2 και 3.4.2). Σημειώνουμε, επίσης, ότι τα στατιστικά αποτελέσματα από την έρευνα του 1974 μέχρι και την έρευνα του 2015 διεξήχθησαν σύμφωνα με τους καταγεγραμμένους κωδικούς από τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), εφόσον σε αυτούς τους κωδικούς είναι καταχωρημένες οι ποσότητες των ειδών (Παράρτημα Γ) και ότι λάβαμε τα αρχεία των ποσοτήτων στους αντίστοιχους κωδικούς σε μορφή excel και εφόσον συνενώσαμε τα αρχεία για τα έτη έρευνας που οι κωδικοί παρουσιάζουν ομοιομορφία, η συνένωση αφορά τα έτη έρευνας 1974-1993/1994, 2004/2005-2011, 2012-2014, ενώ για τα έτη έρευνας: 1998/1999 και 2015 δεν διεξήχθη συνένωση εφόσον οι κωδικοί διέφεραν, τα μετατρέψαμε σε spss, για να διεξάγουμε υπολογισμούς και τις απαραίτητες ομαδοποιήσεις (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ1, Γ2, Γ7 και Γ8), ώστε να διεξαχθούν και οι αντίστοιχες συχνότητες και διασταυρώσεις (Παράρτημα Γ). Από τα δεδομένα παρατηρούμε ότι η συγκρισιμότητα μεταξύ των κωδικών για το «ψωμί» και το «ρύζι» επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015 (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.), ενώ υπάρχουν αρκετές διαφοροποιήσεις στην έρευνα του 2015, γεγονός που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της κατανάλωσης (Παράρτημα Β, Πίνακας Β1 και Κεφάλαιο 3, Πίνακας 3.1 και Πίνακας 3.7). Βεβαίως, εκτός από τον έλεγχο των κωδικών απαιτείται να διερευνηθεί και η διαθεσιμότητα των δεδομένων. Στον Πίνακα 3.2 παρουσιάζονται οι μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια του ψωμιού, των προϊόντων ζύμης, και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και των λοιπών δημητριακών, τα οποία ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία «αλεύρι, ψωμί, δημητριακά» μαζί με τα

«ζυμαρικά» και το «ρύζι» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.) και στον Πίνακα 3.8 παρουσιάζονται οι μηνιαίες ποσότητες σε γραμμάρια του ρυζιού, σύμφωνα με τα διαθέσιμα δημοσιευμένα δεδομένα (έως και το 2015).

Η στατιστική ανάλυση περιλαμβάνει τη διενέργεια στατιστικών ελέγχων συνάφειας χρησιμοποιώντας το IBM Statistics SPSS V.20. Σημειώνουμε ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1993/1994, δεν υπάρχουν προϊόντα ζύμης, περιλαμβάνονται στους ίδιους κωδικούς με τα είδη αρτοποιίας (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α), κατά συνέπεια υπολογίζονται στο «ψωμί» (ΕΣΥΕ, 1961, Παράρτημα II, σ. 426· ΕΣΥΕ, 1969, Παράρτημα Γ, σ. 328· ΕΣΥΕ, 1977, Παράρτημα II, σ. 175· ΕΣΥΕ, 1986, Παράρτημα II, σ. 244· ΕΣΥΕ, 1990, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 352· ΕΣΥΕ, 1999, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 458· ΕΣΥΕ, 2003, Παράρτημα II, Πίνακας II, σ. 558· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α) για τα έτη έρευνας 1974-1993/1994 και στην έρευνα του 1993/1994, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, το «ψωμί ζυμωτό», με κωδικό P019 υπολογίζεται στον κωδικό P013 (Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ1), που περιγράφει το «ψωμί (όλων των τύπων, ψωμί για διαβητικούς)» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Σημειώνουμε ότι στην έρευνα του 2015, εφόσον το «κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά» «ρύζι» και οι «συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι», όπως και τα «ντολμαδάκια», μεταφέρονται στα «έτοιμα γεύματα», με κωδικό 01194, τα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» με κωδικό 0119401, δεν υπολογίζονται στο «συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά», «ζυμαρικά από ρύζι (noodles)» και «συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι», όπως υπολογίσαμε μέχρι και την έρευνα του 2014, εφόσον ο διαχωρισμός δεν είναι σαφής, διότι περιλαμβάνει «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά» ρυζιού, μαζί με άλλα «έτοιμα προς κατανάλωση φαγητά», όπως ζυμαρικών ή λαχανικών (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Συνεπώς, στην έρευνα του 2015 υπολογίσαμε, εκτός από «ρύζι» με κωδικό P0111101, μόνο «ρύζι και ριζότο σε ξηρή μορφή, τυποποιημένο ή συντηρημένο, με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά», με «κύριο συστατικό» το «ρύζι» και «ζυμαρικά από ρύζι (noodles) με κοτόπουλο, τσίλι, γαρίδες, μαϊντανό, καβούρι κλπ.», με κωδικό P0111102

(Παράρτημα Γ, Πίνακας, Γ7), χωρίς «κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά» «ρύζι» και «συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι», όπως τα «ντολμαδάκια» (ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.). Σημειώνουμε, επίσης, ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1998/1999 δεν υπάρχουν ρύζι και ριζότο σε ξηρή μορφή, τυποποιημένο ή συντηρημένο, με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά και ζυμαρικά από ρύζι (noodles), όπως επίσης και κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες ρύζι και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι, αν και κατά τα έτη έρευνας 1974 και 1987/1988 υπάρχουν τα έτοιμα φαγητά, περιλαμβάνουν φαγητά με διάφορα συστατικά (ΕΣΥΕ, 1977· ΕΣΥΕ, 1986· ΕΣΥΕ, 1990· ΕΣΥΕ, 1999· ΕΣΥΕ, 2003· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.· ΕΛΣΤΑΤ, χ.χ.α). Συνεπώς, κατά τα έτη έρευνας 1974-1998/1999 δεν υπολογίσαμε ρύζι συντηρημένο, κατεψυγμένο ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικά από ρύζι (noodles) και συσκευασίες προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι (Παράρτημα Γ, Πίνακας, Γ7). Σημειώνουμε ότι κατά τα έτη έρευνας 1974-1987/1988, το επίπεδο εκπαίδευσης κωδικογραφείται από το υψηλότερο προς το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (για την κωδικογράφηση του επιπέδου εκπαίδευσης, βλ. σχετικά Κεφάλαιο 2, Πίνακας 2.5). Σημειώνουμε, τέλος, ότι στην έρευνα του 2015, από πληροφορίες από την ΕΛΣΤΑΤ, στο επίπεδο εκπαίδευσης, ο κωδικός 5 περιγράφει τις Ανώτερες σχολές και περιλαμβάνεται στον κωδικό 4, που περιγράφει τα ΙΕΚ (βλ. σχετικά Παράρτημα Γ, Πίνακας Γ9).

3.7.3 Αποτελέσματα

Στο Παράρτημα Γ, στους Πίνακες Γ7.3.1 έως Γ7.3.6 παρουσιάζεται η μηνιαία κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού βάσει των δεδομένων της ΕΟΠ για τα έτη 1974-2015, σύμφωνα με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του υπό έρευνα πληθυσμού. Διαπιστώνεται ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού και φύλου, ηλικίας, μεγέθους του νοικοκυριού, τόπου διαμονής και επιπέδου εκπαίδευσης. Από το 2004/2005 οι καταναλωτές μεγάλων ποσοτήτων ρυζιού (2.001+ γρ.) καταναλώνουν και τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.). Και από το 2011, αυξάνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού, εφόσον οι καταναλωτές των μεγαλύτερων κατηγοριών ρυζιού καταναλώνουν ακόμη μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.) (Πίνακας

Γ7.3.1). Και οι άντρες και οι γυναίκες καταναλωτές ρυζιού καταναλώνουν στην συντριπτική πλειονότητά τους μικρότερες ποσότητες ψωμιού (έως 5.000 γρ.), η διατροφική τους συμπεριφορά μεταβάλλεται κατά τα μεταγενέστερα χρόνια. Ειδικότερα, οι άνδρες και οι γυναίκες καταναλωτές ρυζιού καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.) από ότι ρυζιού, στις μεγαλύτερες κατηγορίες ποσοτήτων κυρίως από το 2011, σταδιακά όμως οι άντρες και οι γυναίκες καταναλωτές ρυζιού (2.001+) από το 2004/2005, αρχίζουν να καταναλώνουν και μεγάλες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.) (Πίνακας Γ7.3.2).

Οι νέοι καταναλωτές ρυζιού ηλικίας 16-24 ετών (Πίνακας Γ7.3.3), ενώ σταθερά καταναλώνουν κυρίως μικρότερες ποσότητες ψωμιού (έως 5.000 γρ.), το 2008 αυτοί που καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες ρυζιού (2.001+) αρχίζουν να καταναλώνουν και μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.), για να τις μειώσουν το 2011. Στις άλλες ηλικιακές κατηγορίες, οι καταναλωτές από το 2004/2005 αυξάνουν την κατανάλωσή τους σε ψωμί σε σχέση με το ρύζι, με αυτούς που καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες ρυζιού (2.001+) να καταναλώνουν και τις μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού (20.001+ γρ.). Οι ηλικιωμένοι (75+) σταδιακά αυξάνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με το ρύζι από το 1998/1999, μειώνουν όμως την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού από τις άλλες ηλικιακές κατηγορίες.

Τα μονομελή νοικοκυριά σταθερά καταναλώνουν λιγότερο ψωμί από ρύζι, ακόμη και σε όσους καταναλώνουν τις μεγαλύτερες ποσότητες ρυζιού (2.001+), με μια μικρή αύξηση στην κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με το ρύζι διαχρονικά (Πίνακας Γ7.3.4). Βεβαίως, όσο αυξάνεται ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού τόσο αυξάνεται και η κατανάλωσή του ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού μέχρι και τα επταμελή νοικοκυριά. Και από τα οχταμελή νοικοκυριά και πάνω η κατανάλωση ψωμιού μειώνεται σε σχέση με του ρυζιού.

Από το 2004/2005 οι κάτοικοι των αστικών περιοχών, από το 2010 των ημιαστικών περιοχών και από το 2011 των αγροτικών περιοχών αυξάνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού, προχωρώντας όμως από τις αστικές προς τις αγροτικές περιοχές μειώνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού (Πίνακας Γ7.3.5).

Από το 2008, οι απόφοιτοι όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης αυξάνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού, με εξαίρεση τη δευτεροβάθμια και

τριτοβάθμια εκπαίδευση που αυξάνει την κατανάλωση από το 2011 και το 1998/1999 αντίστοιχα (Πίνακας Γ7.3.6). Η πλειονότητα των αποφοίτων μεταπτυχιακού καταναλώνουν μεγαλύτερες ποσότητες ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού από τις υπόλοιπες κατηγορίες αποφοίτων. Βεβαίως, διαπιστώνεται διαχρονικά ότι, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης τόσο αυξάνεται η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού. Αναλυτικότερα, η πλειονότητα των καταναλωτών ρυζιού καταναλώνει μεγαλύτερη ποσότητα ψωμιού όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο σε σχέση με του ρυζιού στις κατηγορίες μεγαλύτερης κατανάλωσης (Πίνακας Γ7.3.6). Ενδεικτικά, το 100,0% των αποκρινόμενων καταναλωτών ρυζιού (1.501-2.000 γρ.) με μεταπτυχιακά καταναλώνει 20.000 γρ. και πάνω ψωμί, σε σχέση με το 48,1% των καταναλωτών ρυζιού (1.501-2.000 γρ.) που καταναλώνει 20.000 γρ. και πάνω ψωμί.

3.7.4 Συζήτηση και συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της διερεύνησης της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού σύμφωνα με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των αποκρινόμενων επιβεβαιώνουν τις διαπιστώσεις των ερευνητών σχετικά με τις διαφορετικές καταναλωτικές συνήθειες λόγω φύλου, με τους άντρες και τις γυναίκες να παρουσιάζουν παρόμοια συμπεριφορά, χωρίς να επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις των ερευνητών (Dubuisson et al., 2010· Eiben et al., 2003· Pryer et al., 2001· Turrini et al., 2001) ότι οι άνδρες καταναλώνουν περισσότερο ψωμί από ότι ρύζι σε σχέση με τις γυναίκες· διαχρονικά και στα δύο φύλα έχουμε αύξηση της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση ρυζιού και δεν επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις των ερευνητών (Dubuisson et al., 2010· Eiben et al., 2003) ηλικίας, με τους ηλικιωμένους να μειώνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού (Turrini et al. 2001· Van Dam et al., 2003) αλλά δεν επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Dubuisson et al., 2010· Σωτηρόπουλος, 2011) περί του αντιθέτου· διαχρονικά σε όλες τις ηλικιακές ομάδες έχουμε αύξηση της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση ρυζιού, χωρίς να επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις των ερευνητών (Dubuisson et al., 2010)· αριθμού των μελών του νοικοκυριού με τα πολυπληθέστερα νοικοκυριά να έχουν αυξημένη κατανάλωση (Engeset et al., 2005) και τα μονομελή νοικοκυριά να τρώνε πολύ λιγότερο ψωμί από ότι ρύζι, χωρίς να επιβεβαιώνονται οι διαπιστώσεις των ερευνητών (Pryer et al., 2001· Villegas et al., 2004)· αστικότητας, προχωρώντας από τις αστικές προς τις αγροτικές περιοχές μειώνεται η κατανάλωση

ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού, επιβεβαιώνοντας τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne II, n.d.a) για την Νορβηγία, αλλά δεν επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a) για την Ελλάδα, Ουγγαρία, Πολωνία, Βέλγιο, Ισπανία και Αγγλία και οι διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Σωτηρόπουλου, 2011· Mishra, Ball, Patterson, Brown, Hodge, & Dobson, 2005)· εκπαίδευσης, με τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης να αυξάνουν την κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού, χωρίς να επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα της τράπεζας δεδομένων Dafne (Dafne, 1997· Dafne II, n.d.a) και οι διαπιστώσεις άλλων ερευνητών (Van Dam et al., 2003· Worsley et al., 2004) περί του αντιθέτου.

Εκτός από τα αποτελέσματα για τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τα οποία αποδείχτηκε ότι είναι στατιστικά σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την κατανάλωση του ψωμιού σε σχέση με το ρύζι, οι ερευνητές προτείνουν ότι υπάρχει συνάφεια και με την κοινωνικοοικονομική θέση, με τις χαμηλότερες ομάδες να καταναλώνουν περισσότερο ρύζι και λευκό ψωμί, αλλά λιγότερο ψωμί ολικής άλεσης (Darmon & Drewnowski, 2008)· με το εισόδημα, με τις χαμηλότερες οικονομικές ομάδες να καταναλώνουν περισσότερο ψωμί σε σχέση με το ρύζι από ότι οι υψηλότερες, αν και η κατανάλωση ψωμιού είναι μεγαλύτερη από ότι ρυζιού και στις χαμηλές και στις υψηλές οικονομικές ομάδες (Σωτηρόπουλος, 2011)· με τη δαπάνη, εφόσον, αν και η δαπάνη για ψωμί είναι πολύ μεγαλύτερη από ότι για ρύζι, οι γυναίκες από ότι οι άνδρες, η ηλικιακή ομάδα 55-60 ετών από ότι οι νεότερες ηλικιακές ομάδες, τα άτομα με χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο από ότι με υψηλότερο και οι αστικές από ότι οι αγροτικές περιοχές ξοδεύουν περισσότερα χρήματα για ψωμί από ότι για ρύζι (Touvier et al., 2010), όπως και τα μονομελή νοικοκυριά (Blisard, 2001). Επομένως, για όλα αυτά τα ζητήματα απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση.

Ο έλεγχος της κατανάλωσης ψωμιού σε σχέση με την κατανάλωση ρυζιού κατέδειξε ότι, διαχρονικά η κατανάλωση ψωμιού σε σχέση με του ρυζιού, ενώ αναφερόταν αποκλειστικά σε μικρές ποσότητες ψωμιού γεγονός που επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις των ερευνητών (Ribas-Barba et al., 2007)· από το 2004/2005 σταδιακά αυξάνεται η κατανάλωση ψωμιού και από το 2011 ξεπερνάει την κατανάλωση ρυζιού γεγονός που επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις των άλλων ερευνητών (Barker et al.,

1990' Becker, 2001' Pack, 2007' Ribas-Barba et al., 2007' Serra-Majem et al.,
1995' Touvier et al., 2010' Turrini et al, 1999' Van Dam, Grievink et al., 2003).

Συμπεράσματα

Οι απαιτήσεις για τη συγκρισιμότητα των δειγματοληπτικών ερευνών αναφέρονται σε όλες τις πτυχές του σχεδιασμού της έρευνας (Verma & Gabilondo, 1993). Για τις ΕΟΠ, είτε διασυνοριακά είτε εθνικά (με την πάροδο του χρόνου), αυτό περιλαμβάνει, όπως κατέδειξαν και οι Verma και Gabilondo (1993), τη διεξοδική διερεύνηση του χρόνου και της συχνότητας της έρευνας, του δειγματοληπτικού σχεδιασμού και της εφαρμογής του, των ημερολογίων, των περιόδων αναφοράς, των δεικτών του επιπέδου διαβίωσης, κατανάλωσης, δαπάνης και εισοδήματος των νοικοκυριών. Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, εξετάστηκαν μόνο ορισμένες πτυχές των διαδοχικών ελληνικών ΕΟΠ για συγκρισιμότητα.

Αν και από την έρευνα του 1998/1999 και στις μεταγενέστερες έρευνες, ο δειγματοληπτικός σχεδιασμός απλοποιήθηκε σε δύο στάδια, σύμφωνα με τις υποδείξεις των Verma και Gabilondo (1993), ώστε να μην παραβιάζεται η δειγματοληψία πιθανοτήτων και χρησιμοποιήθηκαν σωστές διαδικασίες επιλογής των δειγματοληπτικών μονάδων με «πιθανότητα ανάλογη του μεγέθους (pps)» (σ. 20), η ανάλυση του δειγματοληπτικού σχεδιασμού των διαδοχικών ελληνικών ΕΟΠ και της εφαρμογής του καταδεικνύει ότι, λόγω της εκτεταμένης χρήσης της αντικατάστασης για την αντιμετώπιση της μη-απόκρισης, μια πρακτική κοινή σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Eurostat, 2003· 2009b), όλες οι έρευνες αποκλίνουν από τη δειγματοληψία πιθανοτήτων και συνεπώς η συγκρισιμότητά τους είναι αμφισβητήσιμη. Η μη-απόκριση αυξάνεται μετά την έρευνα του 1998/1999, υπερβαίνοντας το διεθνές ελάχιστο αποδεκτό ποσοστό απόκρισης του 70% (European Social Survey, 2009· European Social Survey, 2010) και τα κατάλληλα μέτρα που προτείνονται στη βιβλιογραφία για τη μείωση της μεροληψίας της μη-απόκρισης (Singer, 2006), θα πρέπει να εξεταστούν. Οι Verma και Gabilondo (1993), αξιολογώντας τις ΕΟΠ του 1987/1988 και ασκώντας αυστηρή κριτική εισηγήθηκαν την εγκατάλειψη της χρήσης των αντικαταστάσεων για τη μη-απόκριση για να επιτυγχάνεται δειγματοληψία πιθανοτήτων (βλ. επίσης Μιχαλοπούλου, 2004). Δυστυχώς, αν και η Eurostat (2009b) συνέστησε την εφαρμογή της δειγματοληψίας πιθανοτήτων, η αντικατάσταση επιτρέπεται «λόγω υψηλών ποσοστών μη-απόκρισης» (σ. 24).

Τα μεγέθη των δειγμάτων των ερευνών που διεξάγονται κάθε χρόνο, από το 2008 έχουν μειωθεί στο μισό, υποδεικνύοντας την ανάγκη να εκτιμηθεί η

αποτελεσματικότητα των δειγματοληπτικών σχεδίων (αποτελεσματικότητα σχεδιασμού και αποτελεσματικό μέγεθος δείγματος). Παρά το γεγονός ότι, η Eurostat (2009a) κατέδειξε τη σημασία του μεγέθους του δείγματος, για ένα αποτελεσματικό δείγμα και κατά συνέπεια, την ακρίβεια των αποτελεσμάτων της ΕΟΠ δεν εφαρμόστηκε το 2010 μέχρι και το 2013, αλλά από το 2014 και στις μεταγενέστερες έρευνες το δείγμα έχει διπλασιαστεί. Σε όλες τις έρευνες τα πραγματοποιηθέντα μεγέθη των δειγμάτων είναι ελάχιστα μικρότερα των σχεδιασμένων μεγεθών λόγω της κακής πρακτικής των αντικαταστάσεων που εφαρμόζεται από την ΕΛΣΤΑΤ για την αντιμετώπιση της μη-κάλυψης (στις έρευνες 1957/1958-1987/1988) και των μη-αποκρίσεων, όπως κατέδειξαν και οι Verma και Gabilondo (1993).

Αν και η έρευνα καλύπτει τα ιδιωτικά νοικοκυριά ολόκληρης της χώρας από την έρευνα του 1974, η σύγκριση επιτυγχάνεται από την έρευνα του 2004/2005 και στις επόμενες έρευνες. Το ερωτηματολόγιο της έρευνας θα πρέπει να μεταφραστεί στην κυρίαρχη μειονοτική γλώσσα, δηλαδή στα Αλβανικά, σύμφωνα με τις μεθόδους που προτείνονται στη βιβλιογραφία (Harkness, 2003), ώστε να μην αποκλείεται από την έρευνα μια κατηγορία του πληθυσμού (European Social Survey, 2009· European Social Survey, 2010).

Η διερεύνηση για την ομοιομορφία και τυποποίηση των βασικών εννοιών (substantive units), σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ, καταδεικνύει ότι η εισαγωγή του προσώπου αναφοράς στην έρευνα του 1998/1999 για τη συλλογή των δεδομένων, αν και μετατοπίζει τον ορισμό του υπευθύνου του νοικοκυριού από την ανάληψη των ευθυνών λόγω φύλου (άντρας) σε κυρίως οικονομικά κριτήρια που αναφέρονται στην απασχόληση και το εισόδημα, απαιτεί περαιτέρω συστηματικό έλεγχο των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών κυρίως των έγγαμων προσώπων αναφοράς για να διαπιστωθεί η επίδραση ή μη των κανόνων κυριαρχίας (dominance rules) κατά την ανάλυση των δεδομένων αυτών των ερευνών (Rose & Harrison, 2010).

Η διερεύνηση για τη διαχρονική συγκρισιμότητα, των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών, σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ, καταδεικνύει ότι, η εκτενής χρήση των δημογραφικών και κοινωνικών μεταβλητών (Braun & Mohler, 2003· Hoffmeyer-Zlotnik, 2008· Hoffmeyer-Zlotnik & Warner, 2008· Kolsrud & Skjåk, 2005· Körner & Meyer, 2005· Scholz, 2005· Verma & Gabilondo, 1993 και Wolf & Hoffmeyer-Zlotnik, 2003), «οι οποίες δεν παραβιάζουν την ομοιογένεια του συνολικού πληθυσμού» (Przeworski & Teune 1970, σ. 35), απαιτεί ακόμη λιγότερες

διαφοροποιήσεις και περισσότερη λεπτομέρεια για συγκρισιμότητα, αν και σε κάποιο βαθμό έχει επιτευχθεί από την έρευνα του 2004/2005 και στις μεταγενέστερες έρευνες, για την επίτευξη ομοιομορφίας και τυποποίησης των μετρήσεων (Kish, 1994), ώστε να αποφεύγονται οι αποκλίσεις στις συγκρίσεις. Ως εκ τούτου, χρειάζεται λεπτομερέστερη εξέταση των οδηγιών από τους συνεντευκτές και μεγαλύτερη προσοχή για το σύστημα κωδικοποίησης, αν και από την έρευνα του 2008 και στις μεταγενέστερες έρευνες υιοθετείται η σύσταση της Eurostat (2007) σχετικά με την ένταξη δεκαέξι εναρμονισμένων βασικών κοινωνικών μεταβλητών.

Η διερεύνηση για τη διαχρονική συγκρισιμότητα των κωδικών της ατομικής κατανάλωσης για το αλεύρι και τα άλλα δημητριακά, το ψωμί, τα λοιπά προϊόντα αρτοποιίας, τις πίτσες και πίτες, τα δημητριακά πρωινού, τα λοιπά προϊόντα δημητριακών το ρύζι και τα ζυμαρικά και κουσκούς που ανήκουν στη γενική κατηγορία αλεύρι ψωμί, δημητριακά και το κρέας σύμφωνα με τα δεδομένα των ΕΟΠ, καταδεικνύει ότι, η χρήση του συστήματος κωδικοποίησης, απαιτεί ακόμη λιγότερες διαφοροποιήσεις και περισσότερη λεπτομέρεια για συγκρισιμότητα της μέτρησης αγαθών και υπηρεσιών (Verma & Gabilondo, 1993), αν και σε κάποιο βαθμό έχει επιτευχθεί, με την εφαρμογή της COICOP-HBS από την έρευνα του 1998/1999 και στις μεταγενέστερες έρευνες, για την επίτευξη ομοιομορφίας και τυποποίησης των μετρήσεων (Kish, 1994), ώστε να αποφεύγονται οι αποκλίσεις στις συγκρίσεις. Ως εκ τούτου, χρειάζεται έλεγχος της μέτρησης όλων των κωδικών και υπηρεσιών της ατομικής κατανάλωσης, λαμβάνοντας υπόψη ότι, αν και η συγκρισιμότητα για το αλεύρι και τα άλλα δημητριακά, το ψωμί, τα λοιπά προϊόντα αρτοποιίας, τις πίτσες και πίτες, τα δημητριακά πρωινού, τα λοιπά προϊόντα δημητριακών το ρύζι και τα ζυμαρικά και κουσκούς που ανήκουν στη γενική κατηγορία αλεύρι ψωμί, δημητριακά και το κρέας επιτυγχάνεται σε κάποιο βαθμό από την έρευνα του 2004/2005 μέχρι και την έρευνα του 2015, στην έρευνα του 2015 παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στους κωδικούς, αλλά χρειάζεται και μεγαλύτερη προσοχή στην κωδικογράφηση κατά τον έλεγχο των ερωτηματολογίων.

Η χρήση διαφορετικών ταξινομήσεων για τα αγαθά και τις υπηρεσίες όπως καταγράφονται στις ΕΟΠ απαιτεί έναν αναλυτικό έλεγχο των κωδικών ώστε να θεμελιώνεται η σύγκριση των δεδομένων διαχρονικά. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται ως παράδειγμα η περίπτωση για τη μέτρηση της κατανάλωσης του ψωμιού, σε συνδυασμό με την κατανάλωση κρέατος, ζυμαρικών και ρυζιού, υποδεικνύοντας τα ζητήματα που ενέχονται για συγκρισιμότητα κατά την ανάλυση. Η

διερεύνηση για τη διαχρονική συγκρισιμότητα των μετρήσεων για την εκτίμηση της κατανάλωσης βασικών ειδών διατροφής, του ψωμιού, κρέατος, ζυμαρικών και ρυζιού σύμφωνα με τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά καταδεικνύει τις διαφορετικές καταναλωτικές συνήθειες λόγω φύλου, ηλικίας, αριθμού των μελών του νοικοκυριού, αστικότητας και εκπαιδευτικού επιπέδου. Η διερεύνηση για τη διαχρονική συγκρισιμότητα των μετρήσεων για την εκτίμηση της κατανάλωσης βασικών ειδών διατροφής, του ψωμιού, κρέατος, ζυμαρικών και ρυζιού σύμφωνα με την κατανάλωση των προϊόντων τους, καταδεικνύει την διαφοροποίηση της κατανάλωσης του ψωμιού λόγω κατανάλωσης προϊόντων ζύμης και άλλων συναφών ειδών ζαχαροπλαστικής και λοιπών δημητριακών, την διαφοροποίηση της κατανάλωσης του κρέατος λόγω κατανάλωσης βρώσιμων εντοσθίων, αλλαντικών και κρεάτων αλίπαστων, σε άλμη, ξηρών ή καπνιστών και λοιπών ειδών διατηρημένου, επεξεργασμένου ή παρασκευασμένου κρέατος, την διαφοροποίηση της κατανάλωσης των ζυμαρικών λόγω κατανάλωσης ζυμαρικών με κρέας, τυρί, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά συντηρημένων, κατεψυγμένων ή σε κονσέρβες και έτοιμων, προμαγειρεμένων, κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό τα ζυμαρικά και την διαφοροποίηση της κατανάλωσης του ρυζιού λόγω κατανάλωσης ρυζιού συντηρημένου, κατεψυγμένου ή σε κονσέρβες με κρέας, ψάρια, θαλασσινά ή λαχανικά, ζυμαρικών από ρύζι (noodles) και συσκευασιών προμαγειρεμένων κατεψυγμένων φαγητών με κύριο συστατικό το ρύζι.

Αν και η ανάλυση που παρουσιάζεται δεν είναι εξαντλητική, εστιάζοντας μόνο σε ορισμένες πτυχές των μεθόδων και της μέτρησης των ΕΟΠ, καταδεικνύει ότι για συγκρισιμότητα απαιτείται να υιοθετηθούν όλες οι συστάσεις των Verma και Gabilondo (1993) και μεγαλύτερη ομοιομορφία και τυποποίηση των μετρήσεων, όπως προτείνει ο Kish (1994), ώστε να αποφεύγονται οι αποκλίσεις στις συγκρίσεις. Αυτή η μεθοδολογική μελέτη συμβάλλει στην έρευνα για τα ζητήματα των διαχρονικών συγκρίσεων δεδομένων από δειγματοληπτικές έρευνες που χρησιμοποιούνται εκτενώς στην κοινωνική έρευνα. Η μεθοδολογία που παρουσιάζεται μπορεί να εφαρμοστεί και για τη θεμελίωση της συγκρισιμότητας δειγματοληπτικών δεδομένων μεταξύ διαφορετικών χωρών.

Πηγές-Βιβλιογραφία

Πηγές

Α΄ Κανονισμοί

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2214/1996 της Επιτροπής της 20ης Νοεμβρίου 1996.

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1749/1999 της Επιτροπής της 23ης Ιουλίου 1999.

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1099/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2008.

Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 431/2014 της Επιτροπής της 24ης Απριλίου 2014.

Β΄ Ιστοσελίδες

Ελληνική Στατιστική Αρχή (χ.χ.). Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (Ε.Ο.Π) των ετών 1993/1994 έως 2015. <http://www.statistics.gr/>

Ελληνική Στατιστική Αρχή (χ.χ.). Δεδομένα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (Ε.Ο.Π) των ετών 1974 έως 1993/1994 (σε ηλεκτρονική μορφή).

Eurostat Your Key to European Statistics (n.d.). Classifications. <https://ec.europa.eu/eurostat/data/classifications>

Eurostat Statistics Explained (n.d.). International Standard Classification of Education (ISCED). [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED))

European Commission (n.d.). Education & Training. http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/tools/docs/isced-2013-fields-of-education_en.pdf

International Labour Organization (n.d.). Statistics and databases. <https://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm>

United Nations Statistics Divisions (n.d.). Statistical Classifications. <https://unstats.un.org/unsd/classifications/>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αναγνωστάκη, Β. (1980). Διαχρονική εξέλιξη στην καταναλωτική συμπεριφορά των Ελληνικών νοικοκυριών. *Σπουδαί*, 30(1), σσ. 167-185.

- Γαβριήλ, Α. (2009). *Μικροβιακή και φυσικοχημική αλλοίωση κρέατος που συντηρήθηκε σε αερόβιες συνθήκες και σε τροποποιημένες ατμόσφαιρες* (Μεταπτυχιακή εργασία). Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Γαλανός, Δ.Σ. (2001). Η διατροφή μας σήμερα στο Η διατροφή μας σήμερα (επιμ. Γαλανός, Δ.Σ., σσ. 19-21), Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Δερμιτζάκης, Μπ. (1988). *Περιβάλλον-διατροφή και ποιότητα ζωής* (Μέρος 4). Αθήνα: Θυμάρι.
- Δημόπουλος, Κ.Α. (2001). Πρόλογος, στο *Η διατροφή μας σήμερα* (επιμ. Δ.Σ. Γαλανός, σ. 15). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Δόντας, Ν.Σ. (2001). Διατροφή και καρκίνος, στο *Η διατροφή μας σήμερα* (επιμ. Γαλανός, Δ.Σ., σσ. 117-126). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Δριχούτης, Α. (2002). *Προσδιοριστικοί παράγοντες ζήτησης τροφίμων στη Ελλάδα* (πτυχιακή εργασία). Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1961). *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών διεξαχθείσα εις τας αστικές περιοχές της Ελλάδος κατά το 1957/1958* [Household Survey carried out in the urban areas of Greece during 1957/1958]. Αθήναι-Athens.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1964). *Συνθήκαι διατροφής των αστικών νοικοκυριών. Έρευνα διεξαχθείσα εις τας αστικές περιοχές της Ελλάδος κατά το 1957/1958* [Nutritional level of urban households. A survey carried out in the urban areas of Greece during 1957/1958], Αθήναι-Athens.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1969). *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών διεξαχθείσα εις τας ημιαστικές και αγροτικές περιοχές της Ελλάδος κατά το 1963/1964* [Household Survey carried out in the semi-urban and rural areas of Greece during 1963/1964]. Αθήναι-Athens.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1972). *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών διεξαχθείσα εις τας αστικές περιοχές της Ελλάδος κατά τα έτη 1962/1963 έως και 1968/1969* [Household Expenditure Survey carried out in the urban areas of Greece during the years 1962/1963 up to 1968/1969]. Αθήναι-Athens.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1976). *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών*. Αθήναι.

- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1977). *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1974* [Household Expenditure Survey 1974]. Αθήναι-Athens.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1986). *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1981/1982* [Household Expenditure Survey 1981/1982]. Αθήναι-Athens.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1990). *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1987/1988* [Household Expenditure Survey 1987/1988]. Αθήναι-Athens.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1994). *Στατιστική Ταξινόμηση των Κλάδων Οικονομικής Δραστηριότητας ΣΤΑΚΟΔ-91, με επεξηγηματικές σημειώσεις*. Αθήνα.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1995). *Στατιστική ταξινόμηση των Επαγγελματιών ΣΤΕΠ-92*. Αθήνα.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (1999). *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1993/1994* [Household Expenditure Survey 1993/1994]. Αθήναι-Athens.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (2002). *Στατιστική Ταξινόμηση των Κλάδων Οικονομικής Δραστηριότητας ΣΤΑΚΟΔ 2003, με επεξηγηματικές σημειώσεις*. Αθήνα.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (2003). *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1998/1999* [Household Expenditure Survey 1998/1999]. Αθήναι-Athens.
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (2015). *Ετήσιο Στατιστικό Πρόγραμμα 2016*. Πειραιάς.
- Καραποστόλης, Β. (1979). *Πρότυπα κατανάλωσης στην ελληνική ύπαιθρο*. Αθήνα: Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος.
- Καραποστόλης, Β. (β' έκδ. 1984). *Η καταναλωτική συμπεριφορά στην ελληνική κοινωνία* (Διδακτορική διατριβή εγκριθείσα υπό της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών). Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Καραχρήστος, Α.Δ. (2011). *Ο κλάδος των αλλαντικών-κρεατοσκευασμάτων: Μια συγκριτική χρηματοοικονομική ανάλυση της στρατηγικής ομάδας Α. & Χ. Υφαντής Α.Β.Ε.Ε., Κρέτα Φάρμ Α.Β.Ε.Ε. και ΠΓ Νίκας Α.Β.Ε.Ε. για την περίοδο 2008-2010* (Μεταπτυχιακή εργασία). Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

- Κοντού, Δ.Ε. (2011). *Διερεύνηση παραγόντων που επηρεάζουν την αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών ως προς την επιλογή τροφίμων 'ευκολίας'* (Μεταπτυχιακή ερευνητική εργασία). Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Λαμπρούση, Ε. (2011). *Οικονομική ανάλυση του κόστους εφαρμογής συστήματος διαχείρισης ποιότητας και ασφάλειας σε μονάδα επεξεργασίας και τυποποίησης κρέατος* (Μεταπτυχιακή εργασία). Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Λιτός, Α.Ι (2010). *Λογισμός κόστους προϊόντων αλλαντοποιίας με βάση συστήματα παραδοσιακής και σύγχρονης κοστολόγησης* (Μεταπτυχιακή εργασία). Αθήνα: Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Μιχαλοπούλου, Κ. (2004). *Στην αυτοκρατορία των ενδείξεων: Η ιστορία της δειγματοληπτικής πρακτικής στην Ελλάδα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Σίψα, Μ. (2008). *Παράγοντες που επηρεάζουν την προώθηση και κατανάλωση βιολογικών προϊόντων στην ελληνική αγορά* (Διπλωματική εργασία). Πάτρα: Νημερτής.
- Τουρκοβασίλη-Γαλανού, Ρ. (2001). Θέμα της εποχής στο *Η διατροφή μας σήμερα* (επιμ. Γαλανός, Δ.Σ., σσ. 231-232), Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ξενόγλωσση

- Abdullahi Farah, A., Zainalabidin, M. & Ismail, A. L. (2011). The influence of socio-demographic factors and product attributes on attitudes toward purchasing special rice among Malaysian consumers. *International Food Research Journal*, 18(3), pp. 1135-1142.
- Akbay, C., Boz, I., Chern, W.S. (2007). Household food Consumption in Turkey. *European Review of Agricultural Economics*, 34(2), pp. 209-231.
- Allbardt, E. (1966). Implications of within-nation variations and regional imbalances for cross-national research. In R.L. Merritt, & S. Rokkan (Eds.), *Comparing nations: The use of quantitative data in cross-national research* (pp. 337-348). New Haven, London: Yale University Press.
- Aranceta, J. (2001). Spanish food patterns. *Public Health Nutrition*, 4(6a), pp. 1399-1402.

- Aranceta, J., Rodrigo, C.P, Eguileor, I., Marzana, I., Gonzalez de Galdemo, L. & Saenz de Buruaga, J. (2000). Food consumption patterns in the adult population of the Basque Country. *Public Health Nutrition*, 1(3), pp. 185-192.
- Ballenger, N. & Blaylock, J.R. (2003). Consumer-driven agriculture: changing U.S. demographics influence eating habits. *U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service, Amber Waves*, 1(2), pp. 28-33.
- Bamia, Ch., Orfanos, Ph., Ferrari, P., Overvad, K., Hundborg, H.H., Tjønneland, A., Olsen, A., Kesse, E., Boutron-Ruault, M.Ch., Clavel-Chapelon, F., Nagel, G., Boffetta, P., Boeing, H., Hoffmann, K., Trichopoulos, D., Baibas, N., Psaltopoulou, Th., Norat, T., Slimani, N., Palli, D., Krogh, V., Panico, S., Tumino, R., Sacerdote, C., Bueno-de-Mesquita, H.B., Ocké, M.C., Peeters, P.H., Van Rossum, C.T., Quirós, J.R., Sánchez, M.J., Navarro, C., Barricarte, A., Dorronsoro, M., Berglund, G., Wirfält, E., Hallmans, G., Johansson, I., Bingham, Sh., Khaw, K.T., Spencer, E.A., Roddam, A.W., Riboli, E. & Trichopoulou, A. (2005). Dietary patterns among older Europeans: the EPIC-Elderly study. *British Journal of Nutrition*, 94, pp. 100–113.
- Bansal, D., Satija, A., Khandpur, N., Bowen, L., Kinra, S., Prabhakaran, D., Reddy, K.S. & Ebrahim, S. (2010). Effects of migration on food consumption patterns in a sample of Indian factory workers and their families. *Public Health Nutrition*, 13(12), pp. 1982–1989.
- Barbagallo, C.M., Cavera, G., Sapienza, M., Noto, D., Cefalù, A.B., Polizzi, F., Onorato, F., Rini, G.B., Di Fede, G., Pagano, M., Montalto, G., Rizzo, M., Descovich, G.C., Notarbartolo, A. & Aversa, M.R. (2002). Nutritional characteristics of a rural Southern Italy population: The Ventimiglia di Sicilia project. *Journal of the American College of Nutrition*, 21(5), pp. 523-529.
- Barker, M.E., McClean, S.I., Thompson, K.A. & Reid, N.G. (1990). Dietary behaviours and sociocultural demographics in Northern Ireland. *British Journal of Nutrition*, 64, pp. 319-329.
- Batres-Marquez, S.P., Jensen, H.H. & Upton, J. (2009). Rice Consumption in the United States: Recent Evidence from Food Consumption Surveys. *Journal of the American Dietetic Association*, 109, pp. 1719-1727.
- Becker, W. (2001). Comparability of household and individual food consumption data - evidence from Sweden. *Public Health Nutrition*, 4(5B), pp. 1177-1182.

- Blisard, N. (June 2001). Food Spending in American Households, 1997-98. Electronic Report from the Economic Research Service. Washington. Economic Research Service/United States Department of Agriculture (USDA). Statistical Bulletin Number 972, Food Spending in American Households, 1997-98 / SB-972, pp. 1-83 (βιβλίο)
- Blisard, N., Lin, B.H., Cromartie, J. & Ballenger, N. (2002). America's changing appetite: food consumption and spending to 2020. *FoodReview*, 25(1), pp. 1-9.
- Bordo, S. (1997). Anorexia nervosa. In Counihan, C. & Van Esterik, P., (Eds.), *Food and Culture* (pp. 226-250), New York & London: Routledge.
- Braun, M., & Mohler, P.Ph. (2003). Background variables. In J.A. Harkness, F.J.R. Van De Vijver, & P.Ph. Mohler (Eds.), *Cross-cultural survey methods* (pp. 101-115). New York: Wiley.
- Brunner, T.A., Van der Horst, K. & Siegrist, M. (2010). Convenience food products. Drivers for consumption. *Appetite*, 55(3), pp. 498-506.
- Bulmer, M., Bales, K., & Sklar, K.K. (Eds.). (1991). *The social survey in historical perspective, 1880-1940*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burton, M., Tomlinson, M. & Young, T. (1994). Consumers' decisions whether or not to purchase meat: a double hurdle analysis of single adult households. *Journal of Agricultural Economics*, 45(2), pp. 202-212.
- Carey, S. (Ed.). (2000). *Measuring adult literacy: The international adult literacy survey (IALS)*. London: Office for National Statistics.
- Chung, C.E, Lee, K.W. & Cho, M.S. (2010). Noodle consumption patterns of American consumers: NHANES 2001-2002. *Nutrition Research and Practice*, 4(3), pp. 243-251.
- Costa, A.I.A., Dekker, M., Beumer, R.R., Rombouts, F.M. & Jongen, W.M.F. (2001). *A new framework for the Analysis of Household Food Consumption Data: a Consumer-Oriented Classification System for Home Meal Replacements*. Paper presented at the 71st EAAE Seminar: The Food Consumer in the Early 21st Century, Zaragoza (19-20 April 2001), pp. 1-15.
- Counihan, C. (1997). The political economy of food. In Counihan, C. και Van Esterik, P. (Eds.), *Food and Culture* (pp. 281-296), New York & London: Routledge.
- Cremin, F.M. & Morissey, P.A. (1972). Food consumption trends in Ireland. *Irish Journal of Medical Science*, 145(1), pp. 18-25.

- Crovetto, M.M. (2002). Cambios en la estructura alimentaria y consume aparente de nutrientes de Los Hogares del Gran Santiago 1988-1997. *Revista Chilena de Nutrición*, 29(1). Ανάκτηση από: <http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sciarttext&pid=S071775182002000100004&lng=en&nrm=iso&ignore=.html>
- Cuco, G., Ferná'ndez-Ballart, J., Martí'-Henneberg, C. & Arija, V. (2002). The contribution of foods to the dietary lipid profile of a Spanish population. *Public Health Nutrition*, 5(6), pp. 747–755.
- Cutler, D.M., Glaeser, E.L. & Shapiro, J.M. (2003). Why have Americans become more obese? *The Journal of Economic Perspectives*, 17(3), pp. 93–118.
- Dafne (1997). *Methodology for the Exploitation of HBS Food Data and Results on Food Availability in Five European Countries*. Luxembourg: European Commission.
- Dafne II (n.d.a). *Methodology for the Exploitation of HBS Food Data and Results on Food Availability in Six European Countries*. Luxembourg: European Commission.
- Dahle, L.K. & Montgomery, E.P. (1987). Shelf or refrigerator stable raw alimentary paste. *United States Patent*, pp. 1-10.
- Darmon, N. & Drewnowski, A. (2008). Does social class predict diet quality?. *The American Journal for Clinical Nutrition*, 87, pp. 1107-1117.
- Dastgiri, S., Mahdavi, R., TuTunchi, H. & Faramarzi, E. (2006). Prevalence of obesity, food choices and socio-economic status: a cross-sectional study in the north-west of Iran. *Public Health Nutrition*, 9(8), pp. 996–1000.
- Davis, C.G. & Lin, B.H. (2005). Factors affecting U.S. beef consumption, *United States Department of Agriculture (USDA), Economic Research Service*, pp. 1-25- Report.
- Deshmukh-Taskar, P., Nicklas, T.A., Yang, S.J. & Berenson, G.S. (2007). Does food group consumption vary by differences in socioeconomic, demographic, and lifestyle factors in young adults? The bogalusa heart study. *Journal of the American Dietetic Association*, 107(2), pp. 223–234.
- Desrosières, A. (2000). Measurement and its uses: Harmonisation and quality in social statistics. *International Statistical Review*, 68(2), pp. 173-187.
- Dhraief, Z.M., Oueslati, M. & Dhehibi, B. (2012). *Meat and fish demand in Tunisia: Economic and socio-demographic factors effects*. Paper presented at the

- International Association of Agricultural Economists (IAAE) Triennial Conference, Foz do Iguaçu, Brazil (18-24 August 2012), pp. 1-18.
- Doster, R.C. & Kahn, K.F. (1986). Process for producing shelf stable pasta containing product. *United States Patent*, pp. 1-10.
- Dubuisson, C., Lioret, S., Touvier, M., Dufour, A., Calamassi-Tran, Gl., Volatier, J.L. & Lafay, L. (2010). Trends in food and nutritional intakes of French adults from 1999 to 2007: results from the INCA surveys. *British Journal of Nutrition*, 103, pp. 1035–1048.
- Ehling, M. (2003). Harmonising data in official statistics. In J.H.P. Hoffmeyer-Zlotnik, & C. Wolf (Eds.), *Advances in cross-national comparison: A European working book for demographic and socio-economic variables* (pp. 17-31). New York: Kluger Academic-Plenum.
- Eiben, G., Andersson, C.S., Rothenberg, E., Sundh, V., Steen, B. & Lissner, L. (2003). Secular trends in diet among elderly Swedes – cohort comparisons over three decades. *Public Health Nutrition*, 7(5), pp. 637–644.
- Elmstahl, S., Holmqvist, O., Gullberg, B., Johansson, U., Berglund, G. (1999). Dietary Patterns in High and Low Consumers of Meat in a Swedish Cohort Study. *Ingentaconnect*, 32(2), σσ. 191-206.
- Engeset, D., Alsaker, E., Ciampi, A. & Lund, E. (2005). Dietary patterns and lifestyle factors in the Norwegian EPIC cohort: The Norwegian women and cancer (NOWAC) study. *European Journal of Clinical Nutrition*, 59, pp. 675–684.
- European Social Survey (2009). *Round 5 specifications for participating countries*. London: Centre for Comparative Social Surveys, City University London.
Ανάκτηση από: http://www.europeansocialsurvey.org/index.php?option=com_content&view=article&id=77&Itemid=349
- European Social Survey (2010). *Sampling for the European social survey round V: Principles and requirements*. Mannheim: European Social Survey, GESIS.
Ανάκτηση από: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round5/methods/ESS5_sampling_guidelines.pdf
- Eurostat (1997). *Household budget surveys in the EU: Methodology and recommendations for harmonisation* (Theme 3, Series E). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

- Eurostat (2003). *Household budget surveys in the EU: Methodology and recommendations for harmonisation—2003* (Theme 3, Series E). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat (2007). *Task force on core social variables: Final report*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Ανάκτηση από: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-07-006/EN/KS-RA-07-006-EN.PDF
- Eurostat (2009a). *Working party living conditions: Minimum sample sizes for the net HBS*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Ανάκτηση από: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/Annexes/hbs_esms_an6.pdf
- Eurostat (2009b). *Working party living conditions: Improving data comparability for the next HBS round (2010)*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Ανάκτηση από: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/Annexes/hbs_esms_an5.pdf
- Fan, S., Wailes, E.J. & Cramer, G.L. (1995). Household demand in rural China: A two-stage LES-AIDS model. *American Journal of Agricultural Economics*, 77(1), pp. 54-62.
- Fekete, C., Weyers, S., Moebus, S., Dragano, N., Jöckel, K.H., Erbel, R., Möhlenkamp, S., Wege, N. & Siegrist, J. (2012). Age-Specific gender differences in nutrition: results from a population-based study. *Journal of Health Behavior and Public Health*, 2(1), pp. 10-20.
- Ferro-Luzzi, A. & Branca, F. (1995). Mediterranean diet, Italian-style: prototype of a healthy diet. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 61, pp. 1338S-1345S.
- Foster, K. (1994). Comparison of census and survey definitions of head of household. *Survey Methodology Bulletin*, 35, pp. 11-15.
- Fraser, G.E., Welch, A., Luben, R., Bingham S.A. & Day, N.E. (2000). The effect of age, sex and education on food consumption of a middle-aged English cohort—EPIC in East Anglia. *Preventive Medicine*, 30(1), pp. 26-34.
- Gaehring, D.P., Krystek, E.H & Hildebolt, W.M. (1985). Process for preparing quick cooking semimoist pasta and product thereof. *United States Patent*, pp. 1-8.

- Galobardes, B., Morabia, A. & Bernstein, M.S. (2001). Diet and socioeconomic position: does the use of different indicators matter? *International Journal of Epidemiology*, 30(2), pp. 334-340.
- Gao, X.M., Wailes, E.J & Cramer, G.L. (1995). Double-hurdle Model with Bivariate Normal Errors: An Application to U.S. Rice Demand. *Journal Agricultural and Applied Economics*, 27(2), pp. 363-376.
- Gehlhar, M. & Coyle, W. (2001). Global food consumption and impacts on trade patterns. In Regmi, A. (Ed.) *Changing structure of Global Food Consumption and Trade* (pp. 4-13), Washington: Economic Research Service/USDA.
- Gellyncka, X., Kühnea, B., Van Bockstaeleb, F., Van de Walleb, D. & Dewettinckb, K. (2009). Consumer perception of bread quality. *Appetite*, 53(1), pp. 16-23.
- Gill, M. (1999), Meat production in developing countries. *Proceedings of the Nutrition Society*, 58, pp. 371-376.
- Goryńska-Goldmann, E. (2009). Demographic changes and consumers behaviors on the bread market. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 4(14), pp. 59-69.
- Government Statistical Service (2003). *Harmonised concepts and questions for government social surveys*. London: Office for National Statistics. Ανάκτηση από:http://www.statistics.gov.uk/downloads/theme_social/Harmonised_Concepts_Oct03Update.pdf
- Guenther, P.M., Jensen, H.H., Batres-Marquez, S.P. & Chen C.F (2005). Sociodemographic, knowledge, and attitudinal factors related to meat consumption in the United States. *Journal of the American Dietetic Association*, 105(8), pp. 1266-1274.
- Gül, A., Isik, H., Bal, T. & Ozer, S. (2003). Bread consumption and waste of households in urban area of Adana province. *Electronic Journal of Polish Agricultural Universities (EJPAU)*, Series: Food Science and Technology, 6(2), pp. 1-14.
- Hales, D. (2003). "What (And Who) Is Really Cooking At Your House?" *Parade Magazine*. New York: Parade Publications. November, p. 16.
- Hankins, F.H. (1908). Adolphe Quetelet as statistician. *Studies in History, Economics and Public Law*, Vol. XXXI, No. 4. New York: Columbia University Press.

- Harkness, J.A. (2003). Questionnaire translation. In J.A. Harkness, F.J.R. Van De Vijver, & P.Ph. Mohler (Eds.), *Cross-cultural survey methods* (pp. 35-56), New York: Wiley.
- Harkness, J.A., Van De Vijver, F.J.R., & Mohler, P.Ph. (Eds.). (2003). *Cross-cultural survey methods*. New York: Wiley.
- Harris, J.M. & Shiptsova, R. (2007). Consumer demand for convenience foods: demographics and expenditures. *Journal of Food Distribution Research*, 38(3), pp. 23-36.
- Harvey, J., Erdos, G., Challinor, S., Drew, S., Taylor, S., Ash, R., Ward, S., Gibson, C., Scarr, C., Dixon, F., Hinde, A. & Moffat, C. (2001). The relationship between attitudes, demographic factors and perceived consumption of meats and other proteins in relation to the BSE crisis: a regional study in the United Kingdom. *Health, Risk & Society*, 3(2), pp. 181-197.
- Henry, L. (1947). Résultats d' un sondage sur la population de la Grèce en 1946 [Results on the 1946 population sample for Greece]. *Population*, 4(2), pp. 785-789.
- Hoffmeyer-Zlotnik, J.H.P. (2008). Harmonisation of demographic and socio-economic variables in cross-national survey research. *Bulletin of Sociological Methodology*, 98(2), pp. 5-24.
- Hoffmeyer-Zlotnik, J.H.P., & Warner, U. (2008). *Private household concepts and their operationalization in national and international social surveys* (Vol. 1). Mannheim: GESIS-ZUMA. Ανάκτηση από: http://www.gesis.org/uploads/Media/SM1_Gesant:pdf?download=true
- Hoffmeyer-Zlotnik, J.H.P., & Wolf, C. (2003b). How to measure sex/gender and age. In J.H.P. Hoffmeyer-Zlotnik, & C. Wolf (Eds.), *Advances in cross-national comparison* (pp. 259-265). New York: Kluger Academic-Plenum.
- Hopkins, S., Margetts, B.M., Cohen, J. & Armstrong, B.K. (1980). Dietary change among Italians and Australians in Perth. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 4(2), pp. 67-75.
- Howard, J.G., Reiter, H.J., Fritsch, D., Scherer, Br., LaFleur, T.J. (1994). Acid Stabilized Pasta. *United States Patent*, pp. 1-16.
- Hsieh, F. & Luh, B.S. (b' ed. 1991). Breakfast rice cereals and baby foods. In Luh, B.S. (Ed.), *Rise, Volume 2: Utilization* (pp. 177-194). New York: Springer.

- Hsu, J.Y., Larson, G.J. & Wedral, E.R. (1989). Preparation of pasta. *United States Patent*, pp. 1-6.
- ICAP (2004). «Ετοιμα φαγητά», κλαδική μελέτη, Νοέμβριος 2004.
- Johnson, R.W.M. (1967). Preface. In Yandle, C.A. (ed.), *Agricultural Economics Research Unit: A survey of Christchurch consumer attitudes to meat*, New Zealand: Lincoln College (University of Canterbury).
- Johnson, T.P. (1998). Approaches to equivalence in cross-cultural and cross-national survey research. In J.A. Harkness (Ed.), *Cross-cultural survey equivalence* (ZUMA-Nachrichten Spezial No. 3, pp. 1-40). Mannheim: ZUMA. Ανάκτηση από: http://www.gesis.org/fileadmin/upload/forschung/publikationen/zeitschriften/Zuma_nachrichten_spezial/znspezial3.pdf
- Kaditi, E.A., & Swinnen, J.F.M. (2007). *Consumer demands and rural supply chains: The environmental impacts of food consumption and production*. Paper presented at the Conference on Future Policies for Rural Europe 2013 and Beyond – Delivering Sustainable Rural Land Management in a Changing Europe, Brussels (19-20 September 2007), pp. 1-36.
- Kafatos, A., Kouroumalis, I., Vlachonikolis, I., Theodorou, C., Labadarios, D. (1991). Coronary-heart-disease risk-factor status of the Cretan urban population in the 1980s. *The American Journal of clinical nutrition*, 54(3), pp. 591-598.
- Kaplan, L.S. (2006). *Good Bread is Back: A Contemporary History of French Bread, the Way it is Made, and the People who Make it* (translated from the 2002 edition). Durham-London: Duke University Press.
- Kearney, J. (2010). Food consumption trends and drivers. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 365, pp. 2793-2807.
- Kish, L. (1988). Multipurpose sample designs. *Survey Methodology*, 14, pp. 19-32.
- Kish, L. (1994). Multi-population survey designs: Five types with seven shared aspects. *International Statistical Review*, 62(2), pp. 167-186.
- Kizilaslan, H., Goktolga, Z.G. & Kizilaslan, N. (2008). An analysis of the factors affecting the food places where consumers purchase red meat. *British Food Journal*, 110(6), pp. 580-594.
- Kolsrud, K. & Skjåk, K.K. (2005). Harmonising background variables in the European social survey. In J.H.P. Hoffmeyer-Zlotnik, & J.A. Harkness (Eds.), *Methodological aspects in cross-national research* (ZUMA-Nachrichten Spezial Band 11, pp. 163-182). Mannheim: ZUMA.

- Körner, T., & Meyer, I. (2005). Harmonising socio-demographic information in household surveys of official statistics: Experiences from the Federal Statistical Office Germany. In J.H.P. Hoffmeyer-Zlotnik, & J.A. Harkness (Eds.), *Methodological aspects in cross-national research* (ZUMA-Nachrichten Spezial Band 11, pp. 149-162). Mannheim: ZUMA.
- Kromhout, D., De Lezenne Coulander, C., Obermann de Boer, G.L., Van Kampen Donker, M., Goddijn, E & Bloemberg, B.P. (1990). Changes in food and nutrient intake in middle-aged men from 1960 to 1985 (the Zutphen Study). *American Journal of Clinical Nutrition*, 51(1), pp. 123-129.
- Kromhout, D., Keys, A., Aravanis, C., Buzina, R., Fidanza, F., Giampaoli, S., Jansen, A., Menotti, A., Nedeljkovic, S., Pekkarinen, M., Simic, B.S. & Toshima, H. (1989). Food Consumption patterns in the 1960s in seven countries. *The American Journal of clinical nutrition*, 49(5), pp. 889-894.
- Lake, A.A., Mathers, C. J., Rugg-Gunn, J. A., & Adamson, J. A. (2006). Longitudinal change in food habits between adolescence (11–12 years) and adulthood (32–33 years): the ASH30 study. *Journal of Public Health*, 28(1), pp. 10-16.
Ανάκτηση από: <http://jpubhealth.oxfordjournals.org/content/28/1/10.short>
- Lannon, J. (1986). How people choose food- advertising and packaging. In Ch. Ritson, L., Gofton & J. McKenzie (Eds.), *The Food Consumer* (pp. 241-256). New York: John Wiley.
- Leotsinidis, M., Alexopoulos, A., Schinas, V., Kardara, M. & Kondakis, X. (2000). Plasma retinol and tocopherol levels in Greek elderly population from an urban and a rural area: associations with the dietary habits. *European Journal of Epidemiology*, 16(11), pp 1009-1016.
- Lin, H., Bermudez, O.I. & Tucker, K.L. (2003). Dietary Patterns of Hispanic Elders Are Associated with Acculturation and Obesity. *Journal of Nutrition*, 133, pp. 3651-3657.
- Linz, J.J., & De Miguel, A. (1966). Within-nation differences and comparisons: The eight Spains. In R.L. Merritt, & S. Rokkan (Eds.), *Comparing nations: The use of quantitative data in cross-national research* (pp. 267-319). New Haven, London: Yale University Press.
- Liu, H.B., Parton, K.A. & Cox, R.J. (2006). Chinese consumer's perceptions of beef. *AFBM Journal*, 3(2), pp. 48-67.

- Liu, H., Parton, A.K., Cox, R. & Zhou, Z. (2006). *Food Consumption Dynamics in China: The Case of Beef*. Paper presented at the 18th ACESA International Conference: "Emerging China: Internal Challenges and Global Implications", to be held at Victoria University, Melbourne (13-14 July 2006), pp. 1-16.
- Luh, B.S. (b' ed. 1991). Canning, freezing, and freeze-drying. In Luh, B.S. (Ed.), *Rise Volume 2: Utilization* (pp. 147-176). New York: Springer.
- Longworth, J.W., Brown, C.G. & Waldron, S.A. (2001). *Beef in China: agribusiness opportunities and challenges* (Part 13). Australia: University of Queensland Press.
- Martin, J. (1995). Defining a household reference person. *Survey Methodology Bulletin*, 37, pp. 1-7.
- Martin, J., & Barton, J. (1996). The effect of change in the definition of the household reference person. *Survey Methodology Bulletin*, 38, pp. 1-8.
- Martin, J., Gill, B. & Lader, D. (1998). A new definition for the household reference person. *Survey Methodology Bulletin*, 43, pp. 1-8.
- Marques-Vidal, P., Ravasco, P., Dias C.M., & Camilo, M.E. (2006). Trends of food intake in Portugal, 1987–1999: results from the National Health Surveys. *European Journal of Clinical Nutrition*, 60(12), pp. 1414-1422.
- McKenzie, J. (1986). An integrated approach- with special reference to the study of changing food habits in the United Kingdom. In Ch. Ritson, L., Gofton & J. McKenzie (Eds.), *The food Consumer* (pp. 155-170). New York: John Wiley.
- Mergos, G.J. & Donatos, G.S. (1989). Demand for Food in Greece: an almost ideal demand system analysis. *Journal of Agricultural Economics*, 40(2), pp. 178-184.
- Michalopoulou, C. (2016). Statistical internationalism: From Quetelet's census uniformity to Kish's cross-national sample survey comparability. *Statistical Journal of the IAOS*, 32(4), 545-554. doi: 10.3233/SJI-160960.
- Mishra, G., Ball, K., Arbuckle, J. & Crawford, D. (2002-7). Dietary patterns of Australian adults and their association with socio-economic status: results from the 1995 national nutrition survey. *European journal of clinical nutrition*, 56(7), pp. 687-693.
- Mishra, G., Ball, K., Patterson, A., Brown, W., Hodge, A. & Dobson, A. (2005). Socio-demographic inequalities in the diets of mid-aged Australian women. *European Journal of Clinical Nutrition*, 59, pp. 185–195.

- Moon, W. & Ward, R.W (1999). *Effects of health concerns and consumer characteristics on U.S. meat consumption*. Paper presented at the 1999 Annual Meeting of American Agricultural Economics Association, Tennessee, pp. 1-15.
- Moreira, P.A & Padrão, P.D. (2004). Educational and economic determinants of food intake in Portuguese adults: a cross-sectional survey, *BMC Public Health*, 4(58), pp. 1-1.
- Nestle, M. (1995). Mediterranean Diets: historical and research overview. *American Journal Clinical Nutrition*, 61(6), pp. 1313S-1320S.
- Northstone, K., Emmett, P. & The ALSPAC Study Team (2005). Multivariate analysis of diet in children at four and seven years of age and associations with socio-demographic characteristics. *European Journal of Clinical Nutrition*, 59, pp. 751–760.
- Office for National Statistics (2008). *Harmonised concepts and questions for social data sources*. London. Ανάκτηση από: <http://www.statistics.gov.uk/about/data/harmonisation/downloads/P2.pdf>
- Oral C.Jr., Moen, S.D. & Branson, E.R. (1988), Consumer characteristics associated with the selection of lean meat products. *Agribusiness*, 4(6), pp. 549-557.
- Øyen, E. (1992). The imperfections of comparisons. In E. Øyen (Ed.), *Comparative methodology: Theory and practice in international social research* (Reprinted from the 1990 ed., pp. 1-18). London: Sage.
- Pack, A. (October 2007). The environmental sustainability of household food consumption in Austria: A socio-economic analysis. Scientific Report No. 17-2007. Funded by Austrian Academy of Sciences Global Change Program. Wegener center for climate and global change University of Graz, Austria.
- Petridou, E. (2001). The taste of home. In Miller D. (Ed.), *Home Possessions: Material Culture Behind Closed Doors* (pp. 87-104). Oxford (New York): Berg.
- Pettersson, H. (2005). Design of master sampling frames and master samples for household surveys in developing countries. In *Household sample surveys in developing and transition countries* (ST/ESA/STAT/SER.F/96), New York, United Nations, pp. 71-94.
- Pickles, L. (1990). 1992 from the perspective of the UK food manufacturer. *Nutrition Bulletin*, 15 (1), pp. 50–61.

- Popkin, B.M., Haines, P.S. & Reidy, K.C. (1989). Food consumption trends of US women: patterns and determinants between 1977 and 1985. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 49, pp. 1307-1319.
- Prättälä, R., Paalanen, L., Grinberga, D., Helasoja, V., Kasmel, A. & Petkeviciene, J. (2006). Gender differences in the consumption of meat, fruit and vegetables are similar in Finland and the Baltic countries. *European Journal of Public Health*, 17(5), pp. 520-525.
- Pryer, J.A., Nichols, R., Elliott, P., Thakrar, B., Brunner, E., Marmot, M. (2001). Dietary patterns among a national random sample of British adults. *Journal of Epidemiology Community Health*, 55, pp. 29-37.
- Prynne, C.J., Paul, A.A., Price, G.M., Day, K.C., Hilder, W.S. & Wadsworth, M.E.J. (1999). Food and nutrient intake of a national sample of 4-year-old children in 1950: comparison with the 1990s. *Public Health Nutrition*, 2(4), pp. 537-547.
- Przeworski, A., & Teune, H. (1970). *The logic of comparative social inquiry*. New York: Wiley.
- Quagraine, K.K., J. Unterschultz & M. Veeman. (1998). Effects of Product Origin and Selected Demographics on Consumer Choice of Red Meats. *Canadian Journal of Agricultural Economics* 46(2), pp. 201-19.
- Raj, D. (1968). *Sampling Theory*, New York: McGraw-Hill Book Company.
- Raj, D. (1972). *The Design of Sample Surveys*, New York: McGraw-Hill Book Company.
- Regmi, A. (2001). Changing Structure of Global Food Consumption and Trade. In Regmi, A. (Ed.) *Changing Structure of Global Food Consumption and Trade* (pp. 1-3), Washington: Economic Research Service/USDA.
- Regmi, A., Deepak, M.S., Seale Jr., J.L., & Bernstein, J. (2001). Cross-country analysis of food consumption patterns. In A. Regmi (Ed.), *Changing structure of Global Food Consumption and Trade* (pp. 14-22), Washington: Economic Research Service/USDA.
- Regmi, A. & Dyck, J. (2001). Effects of urbanization on global food demand. In A. Regmi (Ed.), *Changing Structure of Global Food Consumption and Trade* (pp. 23-30), Washington (May 2001).
- Resurreccion, A.V.A. (2004). Sensory aspects of consumer choices for meat and meat products. *Meat Science*, 66(1), pp. 11-20.

- Revoredo-Giha, C. (2009, April). *Wheat prices, bread consumption and health in Scotland*. Working Paper, Scottish Agricultural College, Land Economy Research Group, Edinburgh, No 49, pp. 1-22.
- Ribas-Barba, L., Serra-Majem, L., Salvador, G., Castell, C., Cabezas, C., Salleras, L. & Plasencia, A. (2007). Trends in dietary habits and food consumption in Catalonia, Spain (1992–2003). *Public Health Nutrition*, 10(11A), pp. 1340-1353.
- Roberts, D. (1997). Harmonization of statistical definitions [Editorial]. *Journal of the Royal Statistical Society, A*, 160(1), pp. 1-4. Ανάκτηση από: <http://www.jstor.org/stable/2983377>
- Robertson, J.G & Kevany, J.J. (1982). Trends in the availability of foods for human consumption in Ireland. *Irish Journal of Medical Science*, 151(1), pp. 272-278.
- Romero-Gwynn, E., Gwynn, D., Turner, B.R., Stanford, G., West, E., Williamson, E., Grivetti, E.L., McDonald, B.R. (1992). Dietary change among Latinos of Mexican descent in California. *California Agriculture*, 46(4), pp. 10-12.
- Roos, E., Prättälä, R., Lahti, E., Kleemola, P. & Pietinen P. (1996). Modern and healthy: socioeconomic differences in the quality of diet. *European Journal of Clinical Nutrition*, 50(11), pp. 753-760.
- Rose, D., & Harrison, E. (Eds.) (2010). *Social class in Europe: an introduction to the European socio-economic classification*. London: Routledge.
- Rothe, M., Ruttloff, H. (1983). Aroma retention in modern bread production. *Molecular nutrition and Food research*, 27(5), pp. 505-512.
- Santos, M.L.S. & Booth, D.A. (1996). Influences on meat avoidance among British students. *Appetite*, 27(3), pp. 197-205.
- Scholz, E. (2005). Harmonisation of survey data in the international social survey programme (ISSP). In J.H.P. Hoffmeyer-Zlotnik, & J.A. Harkness (Eds.), *Methodological aspects in cross-national research* (ZUMA-Nachrichten Spezial Band 11, pp. 183-200). Mannheim: ZUMA.
- Senauer, B. (1986). Economics Nutrition. In National Research Council (U.S.). Food and Nutrition Board (Ed.), *What is America Eating: Proceedings of a Symposium* (pp. 46-57). Washington, D.C.: National Academy Press.
- Serra-Majem, L., Ribas, L., Tresserras, R., Ngo, J. & Salleras, L. (1995). How could changes in diet explain changes in coronary heart disease mortality in Spain?

- The Spanish paradox. *The American Journal of Clinical nutrition*, 61(6), pp. 1351S-1359S.
- Shi, Z., Lien, N., Kumar, B.N. & Holmboe-Ottesen, G. (2005). Socio-demographic differences in food habits and preferences of school adolescents in Jiangsu Province, China. *European Journal of Clinical Nutrition*, 59, pp. 1439-1448.
- Singer, E. (2006). Introduction: Nonresponse bias in household surveys. *Public Opinion Quarterly*, 70(5), pp. 637-645.
- Soler, J. (1997). The Semiotics of Food in the Bible. In Counihan, C. & Van esterik, P. (Eds.), *Food and Culture* (pp. 55-66). New York and London: Routledge.
- Smith, A.M. & Baghurst, K.I. (1992). Public health implications of dietary differences between social status and occupational category groups. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 46, pp. 409-416.
- Smith, A.M. & Smith, C. (1994). Dietary intake and lifestyle patterns: correlates with socio-economic, demographic and environmental factors. *Journal of Human Nutrition and Dietetics*, 7(4), pp. 283-294.
- Smith, D.S. (2000). The meanings of family and household: Change and continuity in the mirror of the American census. *Population and Development Review*, 18(3), pp. 421-456. Ανάκτηση από: <http://www.jstor.org/stable/1973653>
- Sotiropoulos, I. (2011). Mediterranean diet and cereals' consumption in Greece (1957-2005). *International Business Research*, 4(4), pp. 15-23.
- Sotiropoulos, I., Georgakopoulos, G. & Kyritsis, K. (2009). Globalisation and alimentary consumption: an economic analysis of economic criteria in the case of Greece (1957-2005). In C. Fragkos (Ed.), *Proceedings of the 2nd International Conference on Quantitative and Qualitative Methodologies in the Economic and Administrative Sciences* (pp. 414-420), Athens (25-27 May 2009).
- Sotiropoulos, I., Georgakopoulos, G. & Kyritsis, K. (2010). "Globalisation" of the alimentary consumption patterns in Greece (1957 to 2005). *International Journal of Economics and Finance*, 2(1), pp. 120-130.
- Speight, S., Wardle, H. & Bromley, C. (2005). The Scottish health survey 2003. *The Scottish Government Riaghaltas na h-Alba*, 19. Ανάκτηση από: <http://scotland.gov.uk/Publications/2005/12/02160336/03491>
- Touvier, M., Me'jean, C., Kesse-Guyot, E., Vergnaud, A.C., Pe'neau, S., Hercberg, S. & Castetbon, K. (2010). Variations in compliance with starchy food

- recommendations and consumption of types of starchy foods according to sociodemographic and socioeconomic characteristics. *British Journal of Nutrition*, 103 (10), pp. 1485–1492.
- Trichopoulou, A., Kouris-Blazos, A., Vassilakou, T., Gnardellis, C., Polychronopoulos, E., Venizelos, M., Lagiou, P., Wahlqvist, M.L. & Trichopoulos, D. (1995). Diet and survival of elderly Greeks: a link to the past. *American Journal Clinical Nutrition*, 61, pp. 1346S-1350S.
- Turrini, A., Leclercq, C. & D'Amicis, A. (1999). Patterns of food and nutrient intakes in Italy and their application to the development of food-based dietary guidelines. *British Journal of Nutrition*, 81(2), pp. S83–S89.
- Turrini, A., Saba, A., Perrone, D., Cialfa, E. & D'Amicis, A. (2001). Original Communication-Food consumption patterns in Italy: the INN-CA Study 1994 – 1996. *European Journal of Clinical Nutrition*, 55, 571-588.
- Twigg, J. (1983). Vegetarianism and the meanings of meat. In Murcott, A. (Ed.), *The Sociology of Food and Eating* (pp. 18–30). Aldershot (England): Gower Publishing Company.
- Van Dam, R.M., Grievink, L., Ocke, M.C. & Feskens, E.J.M. (2003). Patterns of food consumption and risk factors for cardiovascular disease in the general Dutch population. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 77, pp. 1156-1163.
- Unesco (1997). *International Standard classification of Education ISCED 1997*. http://www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/isced_1997.htm
- Unesco-Institute for Statistics (2012). *International Standard classification of Education ISCED 2011*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics. <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>
- United Nations (2008). *International Standard Industrial Classification of All Economic Activities (ISIC)*. Department of Economic and Social Affairs. Statistics Division. Statistical Papers, Economic & Social Affairs, (Series M No.4/Rev.4). New York.
- Vandevijvere, S., De Vriese, S., Huybrechts, I., Moreau, M., Temme, E., De Henauw, S., De Backer, G., Kornitzer, M., Leveque, A. & Van Oyen, H. (2008). The gap between food-based dietary guidelines and usual food consumption in Belgium, 2004. *Public Health Nutrition*, 12(3), pp. 423–431.
- Verma, V. (1992, March-April). Household surveys in Europe: Some issues in

- comparative methodology. Paper presented at the *Seminar on International Comparison of Survey Methodologies*, Training of European Statisticians, Athens, Greece.
- Verma, V. (1995). Comparative surveys in Europe: Problems and possibilities. *Bulletin of the International Statistical Institute*, 49(2), pp. 527-528.
- Verma, V. (1999). Combining national surveys for the European Union. *Bulletin of the International Statistical Institute*, 58, pp. 1-2.
- Verma, V. (2002a). Comparability in multi-country survey programmes. *Journal of Statistical Planning and Inference*, 102, pp. 189-210.
- Verma, V. (2002b, August). Comparability in international survey statistics. Key note address at the *International Conference on Improving Surveys*, Copenhagen, Denmark.
- Verma, V. (2006, November). Issues in data quality and comparability in EU–SILC. Paper presented at the *Conference on Comparative EU Statistics on Income and Living Conditions: Issues and Challenges*, Eurostat and Statistics Finland Helsinki, Finland.
- Verma, V. (2009, June). Comparative social surveys in Europe: Issues in methodology and implementation. Paper presented at the *Conference of the European Survey Research Association*, Warsaw, Poland.
- Verma, V., & Gabilondo, L.G. (1993). *Family budget surveys in the EC: Methodology and recommendations for harmonisation* (Theme 3, Series E). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Verma, V., Scott, C., & O' Muirheartaigh, C. (1980). Sample designs and sampling errors for the world fertility survey. *Journal of the Royal Statistical Society, A*, 143(4), pp. 431-473.
- Villegas, R., Salim, A., Collins, M.M., Flynn, A. & Perry, I.J. (2004). Dietary patterns in middle-aged Irish men and women defined by cluster analysis. *Public Health Nutrition*, 7(8), pp. 1017-1024.
- Von Post-Skagegård M., Samuelson G., Karlström B., Mohsen R., Berglund L. & Bratteby L.E. (2002). Changes in food habits in healthy Swedish adolescents during the transition from adolescence to adulthood. *European Journal of Clinical Nutrition*, 56(6), pp. 532-538.
- Wang, J.M., Zhou, Z.Y. & Cox, R.J (2005). Animal product consumption trends in China. *Australian Agribusiness Review*, Vol. 13, pp. 1-28.

- Wolf, C., & Hoffmeyer-Zlotnik, J.H.P. (2003). Measuring demographic and socioeconomic variables in cross-national research: An overview. In J.H.P. Hoffmeyer-Zlotnik, & C. Wolf (Eds.), *Advances in cross-national comparison* (pp. 1-13). New York: Kluger Academic-Plenum.
- Worsley, A., Blaschea, R., Ball, K. & Crawford, D. (2004). The relationship between education and food consumption in the 1995 Australian National Nutrition Survey. *Public Health Nutrition*, 7(5), pp. 649–663.
- Zheng, Z. & Henneberry, S.R. (2010). An Analysis of Food Grain Consumption in Urban Jiangsu Province of China. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 42(2), pp. 337–355.